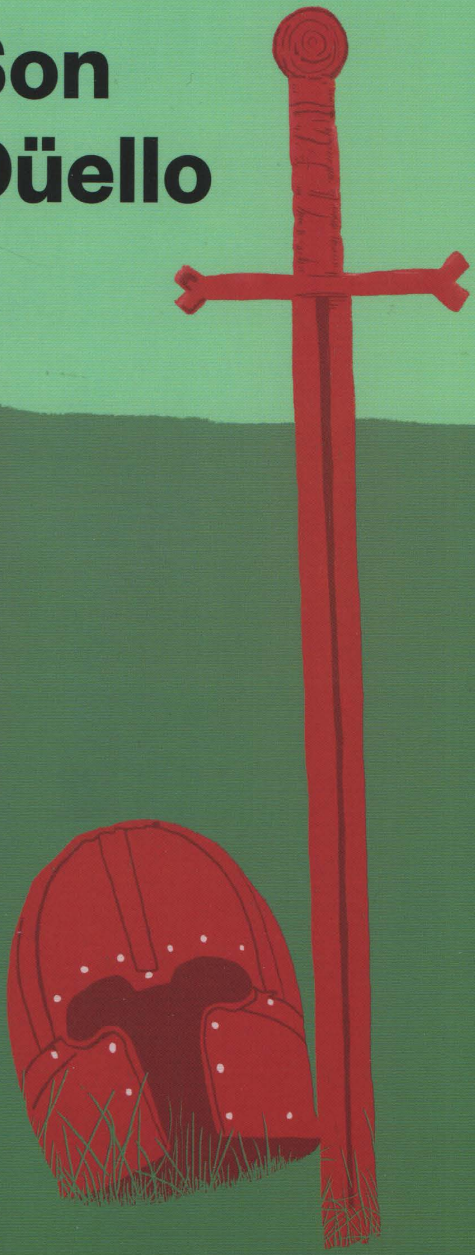
Eric Jager

İthaki Arşiv

Son Düello

Ortaçağ Fransa'sında Suç, Skandal & Düelloyla Yargının Gerçek Hikâyesi

ithaki

"Tüm düellolara son veren düello"nun nefes kesen hikâyesi!

İngiltere ile Fransa arasındaki yıkıcı ve uzun Yüz Yıl Savaşları döneminde, 1386 yılında Paris'te büyük bir düello gerçekleşti. Bir tarafta tecavüze uğradığını iddia eden bir leydi ve bu iddianın haklılığı için dövüşecek olan eşi Şövalye Jean de Carrouges, diğer tarafta ise masum olduğunda direten şüpheli Jacques Le Gris. Kralın da aralarında bulunduğu kalabalık bir seyirci kitlesi önünde zırhları, silahları ve iddialarıyla karşı karşıya gelen dövüşçüler ise adalet sisteminde büyük değişikliğe yol açacak bir olayın içinde olduklarından habersizdiler.

Son derece karmaşık bir sosyal düzende adaleti, parlamento ve kral onayıyla girişecekleri ölümüne bir düello yoluyla arayan bu üç karakterin hikâyesi gerçek bir suç anlatısı olmanın yanında ortaçağ Fransa'sında derebeylik sistemi üzerine de özgün bir bakış içeriyor.

Ortaçağ edebiyatı üzerinde uzman Profesör Eric Jager elyazmaları ve sahadaki titiz araştırmalarına dayanan eseriyle bu son düelloyu, dövüşçüleri ve onları bu noktaya getiren olaylar zincirini eksiksiz bir değerlendirme ve kurguyla okura sunuyor.

"Bu gerilimli, kanlı hikâye okuru tuzağa düşürüyor...
Vahşet ve yüksek seviyede siyasi manevralar, popüler tarihin bu muhteşem parçasına enerji katıyor." **–Kirkus Reviews**

Çeviren: Uğur Gülsün
Kapak Tasarımı: Barış Şehri
www.ithaki.com.tr
ithaki
/ithakiyayinlari

Eric Jager

27 Nisan 1957 doğumlu, UCLA'de çalışan ödüllü bir İngilizce Profesörü olan Eric Jager, Michigan Üniversitesi'nde doktora eğitimini tamamladı, aynı zamanda Columbia Üniversitesi'nde ders verdi. Birçok saygıdeğer akademik dergide makalesi yayımladı. Los Angeles'ta eşi Peg'le beraber yaşıyor. Diğer eserleri: *The Tempter's Voice: Language and the fall in Medieval Literature* [Kışkırtanın Sesi: Ortaçağ Edebiyatında Lisan ve Cennetten Kovulma] *The Book of the Heart* [Yürek Kitabı], *Blood Royal: A True Tale of Crime and Detection in Medieval Paris* [Soylu Kan: Ortaçağ Paris'inde Suç ve Tespitine Dair Gerçek Bir Hikâye].

Son Düello

Ortaçağ Fransa'sında Suç, Skandal ve Düelloyla Yargının Gerçek Hikâyesi

Eric Jager

Orijinal Adı: *The Last Duel: A True Story of Trial by Combat in Medieval France*

İthaki Yayınları - 1993
İthaki Arşiv - 1

Yayın Yönetmeni: *Alican Saygı Ortanca*
Sanat Yönetmeni: *Hamdi Akçay*

Yayıma Hazırlayan: *Mustafa Güdük*
Düzelti: *Alican Saygı Ortanca, Emirhan Burak Aydın*
Kapak Tasarımı: *Barış Şehri*
Sayfa Düzeni ve Baskıya Hazırlık: *B. Elif Balkın*
1. Baskı, Ekim 2021, İstanbul

ISBN: 978-625-8475-11-1

Sertifika No: 46603

Türkçe Çeviri © Uğur Gülsün, 2021
© İthaki, 2021
© Eric Jager, 2004

Türkçe telif hakkı Akcalı Telif Hakları Ajansı aracılığıyla yapılan anlaşmayla alınmıştır.

İthaki™ Penguen Kitap-Kaset Bas. Yay. Paz. Tic. A.Ş.'nin tescilli markasıdır.
Caferağa Mah. Neşe Sok. 1907 Apt. No: 31 Moda, Kadıköy-İstanbul
Tel: (0216) 348 36 97 Faks: (0216) 449 98 34
editor@ithaki.com.tr - www.ithaki.com.tr - www.ilknokta.com

Kapak, İç Baskı: Deniz Ofset Matbaacılık
Maltepe Mah. Hastane Yolu Sok. No: 1/6, Zeytinburnu-İstanbul
Tel: (0212) 613 30 06 denizmatbaamucellit@gmail.com
Sertifika No: 48625

Eric Jager

Son Düello

Ortaçağ Fransa'sında Suç, Skandal ve Düelloyla Yargının Gerçek Hikâyesi

Çeviren
Uğur Gülsün

ithaki

Yayıncının Notu: Yanında *-çn* ile çevirmene, *-yhn* ile de yayıma hazırlayana ait olduğu belirtilenler dışında tüm dipnotlar yazara aittir.

İÇİNDEKİLER

	Yazarın Notu	9
	Giriş	11
BİRİNCİ KISIM		13
1	Carrouges	15
2	Düşmanlık	35
3	Savaş ve Kuşatma	53
4	En Büyük Suç	65
5	Meydan Okuma	89
6	Soruşturma	120
İKİNCİ KISIM		143
7	Tanrı'nın Hükmü	145
8	Yeminler ve Son Sözler	160
9	Ölümüne Dövüş	182
10	İnziva ve Sefer	203
	Sonsöz	218
	Ek: Münakaşanın Ardından	221
	Teşekkür	228
	Notlar	232
	Kaynak Listesi	248
	Dizin	257

Adli düellonun ayrıntılı kuralları, (sonucun kendisi dışında elbette) hiçbir şeyi şansa bırakmıyordu.

–Martin Monestier,
Duels: les combats singuliers

Bu düello, Paris Parlamentosu'nun hükmüyle kararlaştırılan son düelloydu.

–J.A. Buchon,
Jean Froissart'ın *Chronicles* kitabının editörü

İşin aslını kimse tam olarak bilmiyordu.

–Jean Le Coq,
Parisli hukukçu, 14. yüzyıl sonu

Peg için
sine qua non

Yazarın Notu

Bu kitabı yazma fikri ilk olarak on yıl önce Jean de Carrouges ve Jacques Le Gris arasındaki efsanevi düelloyu anlatan bir ortaçağ öyküsünü okurken aklıma geldi. Öyküden etkilenerek Carrouges-Le Gris olayı hakkında bulabildiğim her şeyi toplamaya başladım. Sonunda elyazması arşivlerini incelemek ve altı yüz yılı aşkın süre önce bu dramın yaşandığı yerleri deneyimlemek için Normandiya ve Paris'e gittim. Ortaya çıkan kitap, kronikler, resmi kayıtlar ve elimize ulaşan diğer belgelere, kısaca orijinal kaynaklara dayanan gerçek bir hikâyedir: Tüm kişiler, yerler, tarihler ve diğer birçok ayrıntı –insanların söyledikleri ve yaptıkları, mahkemedeki çoğunlukla birbiriyle çelişen iddiaları, verilen veya alınan para miktarları, hatta hava durumu dahil– gerçektir ve kaynaklara dayanmaktadır. Kaynakların birbiriyle çeliştiği durumlarda en akla yatkın olan kaynağı esas aldım. Tarihsel kayıtların suskun kaldığı yerlerde geçmişin seslerini yakından dinledim ve bazı boşlukları doldurmak için kendi sezgilerimi kullandım.

Giriş

1386 Noel'inden birkaç gün sonraki soğuk bir sabah binlerce insan, iki şövalyenin ölümüne düellosunu izlemek için Paris'te bir manastırın arkasındaki geniş sahayı doldurmuştu. Dikdörtgen düello sahası yüksek ahşap bir setle çevriliydi ve setin çevresini mızraklı muhafızlar sarmıştı. Büyük bir seyirci kitlesi sahanın dört bir yanına dağılmışken, Fransa'nın on sekiz yaşındaki kralı VI. Charles, sahanın bir tarafındaki rengârenk seyir locasında maiyetiyle birlikte oturuyordu.

Tam zırhlı iki savaşçı, kemerlerinde kılıçlar ve hançerler, sahanın iki ucundaki ağır kapıların hemen dışına yerleştirilmiş taht benzeri sandalyelerde, birbirlerine bakacak şekilde oturuyorlardı. Rahipler iki düşmanın az önce yemin ettikleri haçlı sunağı aceleyle kaldırırken, görevliler her iki kapının yanında ayaklarını yere vurup duran savaş atlarını zaptediyorlardı.

Teşrifatçının işaretiyle şövalyeler atlarına binecek, mızraklarını kapacak ve sahaya dalacaklardı. Gardiyanlar daha sonra kapıları çarparak kapatacak ve iki adamı, dört tarafı sağlam çatılmış setler arasına hapsedeceklerdi. Orada tereddüt etmeden ve herhangi bir kaçış şansı olmadan, biri diğerini öldürüp de suçlamalarını kanıtlayana ve Tanrı'nın aralarındaki çekişmeyle ilgili hükmünü ortaya çıkarana değin savaşacaklardı.

Heyecanlı kalabalık sadece iki hiddetli savaşçıyı ve görkemli

maiyetinin ortasındaki genç kralı değil, aynı zamanda alana tepeden bakan siyah kumaş kaplı bir platformda tek başına, muhafızlarla çevrili halde oturan tepeden tırnağa yas kıyafetlerine bürünmüş genç ve güzel kadını da seyrediyordu.

Ki bu kadın kalabalığın gözlerini üzerinde hissediyor, birazdan kaderinin kanla yazılacağı o düz ve pürüzsüz alanı izlerken kendini yaklaşmakta olan çetin sınava hazırlıyordu.

Eğer onun savaşçısı rakibini öldürüp düelloyu kazanırsa kadın serbest kalacaktı. Ama savaşçısı öldürülürse o da yalan yere yemin etmiş sayılacak ve bedelini hayatıyla ödeyecekti.

Şehit Aziz Thomas Becket'ın günüydü, kalabalık bayram havasındaydı ve birçoğunun dövüşte yalnızca bir adamın ölmesini değil, yanında bir de kadının ölüme gitmesini beklediğini biliyordu kadın.

Paris'in çanları saat başını çaldığında kralın teşrifatçısı meydana çıktı ve sessizliği sağlamak üzere elini kaldırdı. Düelloyla yargı başlamak üzereydi.

BİRİNCİ KISIM

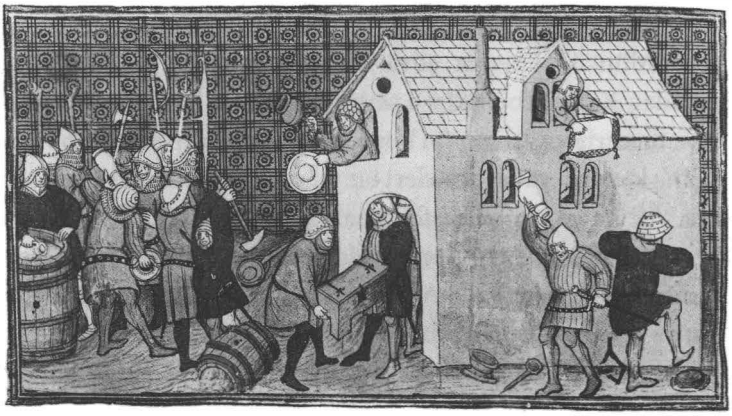
1
Carrouges

On dördüncü yüzyılda şövalyelerin ve hacıların Paris veya Roma'dan Kutsal Topraklar'a seyahat etmeleri birkaç ay, rahiplerin ve tüccarların Avrupa'yı boydan boya geçip İpek Yolu boyunca Çin'e kadar seyahat etmeleri bir yıl veya daha uzun sürüyordu. Asya, Afrika ve henüz keşfedilmemiş Amerika kıtaları Avrupalılar tarafından henüz sömürgeleştirilmemişti. Ve Avrupa'nın kendisi, yedinci yüzyılda Arabistan'dan hışımla çıkan, Sicilya ve İspanya'yı ele geçirmek için Afrika'dan yelken açan ve geri çevrilinceye kadar kuzeyde Fransa'nın Tours şehrine kadar Hıristiyanlarla kılıç tokuşturan Müslüman atlılar tarafından neredeyse ele geçirilmişti. On dördüncü yüzyıla gelindiğinde Hıristiyan âlemi altı yüz yıldan fazla bir süredir Müslüman tehdidiyle karşı karşıyaydı ve kâfirlere karşı defalarca haçlı seferleri düzenlemişti.

Hıristiyan âlemi, ortak düşmanına karşı birlik olmadığı zamanlarda genellikle kendi içinde savaş halindeydi. Avrupa kralları ve kraliçeleri, erkekli kızlı kardeşlerden ve çapraz evlilikler yapmış kuzenlerden oluşan bu geniş aile, taht ve toprak için sürekli olarak birbirleriyle çekişiyor ve savaşıyordu. Avrupa'nın birbiriyle kan davası güden hükümdarları arasındaki daimi savaşlar, kasabaları ve tarım arazilerini dumanı tüten harabelere çevirdi, insanları öldürdü ya da aç bıraktı ve yöneticilere de ver-

gileri artırarak, madeni paraların değerini düşürerek ya da sadece Yahudiler gibi uygun kurbanların servetine el koyarak ödeyebildikleri büyük borçlar bıraktı.

Avrupa'nın merkezinde, kuzeyden güneye yirmi iki gün ve doğudan batıya on altı günlük bir seyahatla aşılacak geniş bir krallık olan Fransa Krallığı bulunuyordu. Feodalizmin ocağı Fransa neredeyse bin yıldır varlığını sürdürüyordu. Beşinci yüzyılda Roma Galya'sının yıkıntıları arasında kurulmuş, dokuzuncu yüzyılda İslam İspanya'sına karşı Charlemagne'ın kalesi olmuş Fransa on dördüncü yüzyılın başında Avrupa'nın en zengin, en güçlü ulusuydu. Ancak birkaç on yıl içinde talih Fransa'nın aleyhine dönmüş ve ulus artık hayatta kalmak için umutsuzca savaşır olmuştu.

ASKERLER BİR EVİ YAĞMALIYOR

İngiliz askerler, Yüz Yıl Savaşları sırasında Fransa'nın birçok bölgesini yağmaladı. Chronique du Religieux de Saint-Denys.
MS. Royal 20 C VII., fol. 41v. British Library'nin izniyle.

1339'da İngilizler Manş Denizi'ni geçerek Fransa'yı işgal etti ve Yüz Yıl Savaşları olarak bilinen uzun ve yıkıcı çatışmayı başlattı. 1346'da Crécy'de seçkin Fransız şövalyelerini yok eden İngilizler Calais'i ele geçirdi. On yıl sonra Poitiers'de bir başka büyük Fransız şövalye katliamının ortasında İngilizler, Kral Jean'ı ele geçirdiler ve Londra'ya götürdüler. Tutsak kralı ancak

geniş Fransız toprakları, çok sayıda asil rehine ve üç milyon altın *écus*'den oluşan devasa bir fidye karşılığı salıverdiler.

Kralını kaybedip de ancak büyük maliyetlerle geri alabilen Fransa şaşkına döndü ve iç savaşa girdi. Asi soylular Kral Jean'a ihanet edip İngiliz işgalcilere katıldılar, yeni vergilere öfkelenen köylüler lordlarını öldürmek için ayaklandı ve Paris'in uçarı sakinleri kanlı gruplar halinde sokaklarda birbirlerini katletti. Bitmeyen kuraklık ve kıtlık da bu sefaletin tuzu biberi oldu. Ve 1348-49'da Avrupa'nın üçte birini alıp götüren, ardında araziler ve sokaklar dolusu gömülememiş ceset bırakan Kara Ölüm, her on yılda bir gelip korkunç hasatlarına devam etti.

Devrin ressamlarının büyük bir tırpan taşıyan, başı örtülü bir iskelet olarak resmettikleri ölüm, topraklarda kol geziyor, vebalı köylerin çan kulelerinden uyarı mahiyetinde siyah bayraklar dalgalanıyordu. Görünüşe göre Tanrı da Fransa'yı terk etmişti. 1378'de Büyük Bölünme Avrupa'yı sallayıp Hıristiyanlığı Roma ve Avignon'daki rakip papaların başını çektiği iki savaşan kampa bölünce Roma'daki papa, İngiltere'nin Fransa'ya karşı yürüttüğü zalim ve çıkarcı işgal savaşını kutsadı. İngiliz din adamları da yeni bir "haçlı seferi" organize ederek Fransız "kâfirlerinin" katlini finanse etmek için endüljans satışına başladı.

İşgalci İngiliz ordularını, Avrupa'nın dört bir yanından gelen serseri ve haydutlar takip etti. Kasabaları ve köyleri yağmalayan, dehşete kapılmış insanlardan zorla haraç toplayan bu vahşi insanlar *routier* ya da "Tanrı'nın kırbacı" adıyla anılıyordu. Şiddet ve anarşinin ortasında Fransa bir tahkimat çılgınlığına kapıldı. Köylüler korku içinde toprak duvarlar inşa ettiler ve savunma hendekleri kazdılar. Çaresiz çiftçiler evlerini ve ahırlarını taş kuleler ve su dolu hendeklerle çevrelediler. Kasabalar ve manastırlar duvarlarını yükseltip kalınlaştırdı. Kiliseler, kaleler misali tahkim edildi.

Savaşın kana susamışlığı ve Büyük Bölünme'nin ateşlediği haçlı ruhu birçok vahşete yol açtı. Rahibe manastırları bile saygı görmüyordu. Temmuz 1380'de İngiliz birlikleri Bretonya'ya vahşi

bir baskın düzenledi ve bu sırada "bir manastırı basarak rahibelere tecavüz edip işkence yaptılar, akınlarının geri kalanında onları eğlendirsinler diye de zavallı kadınların bazılarını kaçırdılar."

1380 sonbaharında Kral V. Charles öldü ve tahtını on bir yaşındaki oğlu VI. Charles'a bıraktı. Fransa o zamanlar bugünkü boyutunun sadece üçte ikisi kadardı ve birleşik bir ulustan çok ayrık beyliklerden oluşan gevşek yapılı bir yamalı bohça gibiydi. Geniş topraklar, küçük kralın yaşı nedeniyle naip olarak atanan dört kıskanç amcası tarafından kontrol edilirken geri kalanı da düşman birliklerinin işgali altında bulunuyordu. Burgonya, kralın en güçlü amcası ve yakında Fransa'nın kendisine rakip olacak bir hanedanın kurucusu olan Cesur Philip'e aitti. Anjou, kralın bir diğer amcası Dük Louis'e aitti. Provence ayrı bir kontluktu, henüz Fransa'nın bir parçası değildi ve Guyenne'in bazı bölgeleri İngilizlerin elindeydi. Bretonya neredeyse bağımsız bir düklük iken, Normandiya'yı da burayı Fransa'nın geri kalanına baskınlar düzenlemek için kullanan ve birçok muhalif Norman'ı saflarına katan İngilizler istila etmişti. Uzun zamandır İngiliz askerleri ve silahlarıyla dolu bir kale olan stratejik Calais limanı, bir hançer misali, ulusun kalbi olan Paris'i tehdit ediyordu.

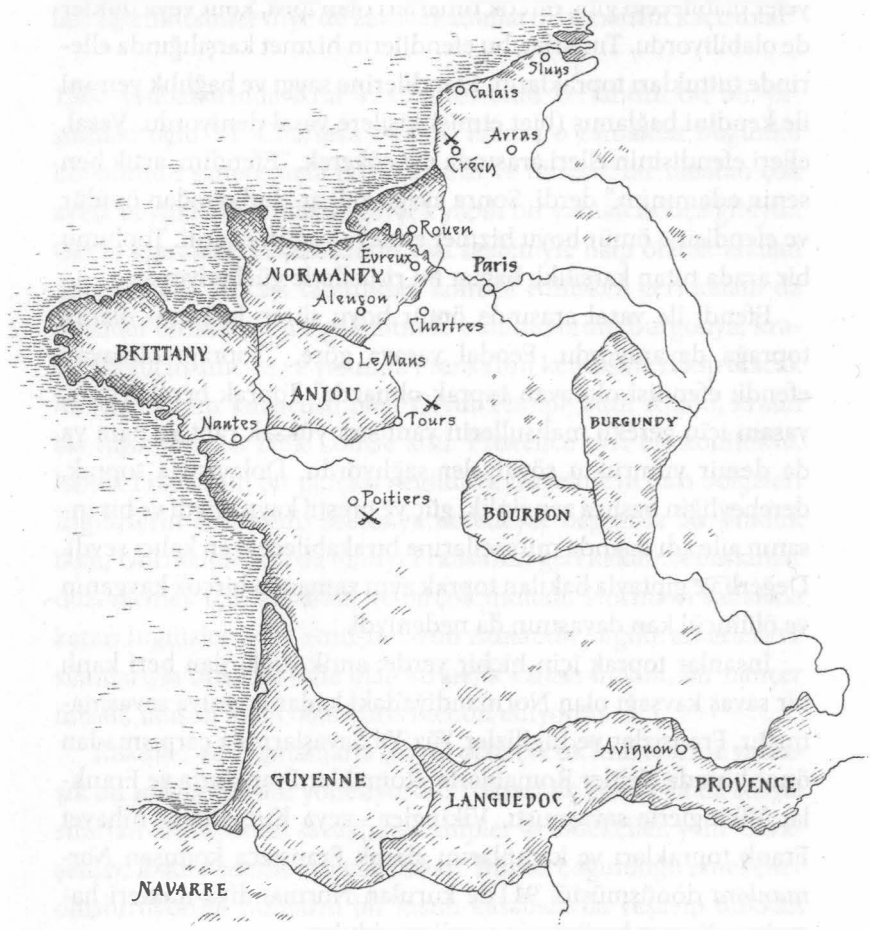
Rakipler ve düşmanlarla çevrili olan çocuk kral teoride yaklaşık on milyon insanı yönetiyordu. Tebaası üç *zümre* ya da sosyal sınıftan oluşuyordu: savaşçılar, rahipler ve emekçiler, yani "savaşanlar, ibadet edenler ve çalışanlar." Büyük çoğunluğu emekçiler oluşturuyordu. Bunların bir kısmı kasabalarda yaşayıp dükkân işletenlerdi ama çoğu yerel lordlarının ya da *senyörlerinin* derebeylik topraklarında çiftçilik yapan köylülerdi. Savaş zamanında korunma ve kendi kullanımları için bir parça toprak karşılığında efendilerinin tarlalarını sürüyor ve hasat ediyor, ocakları için yakacak odun kesiyor ve tarım ürünleri ve çiftlik hayvanlarından pay veriyorlardı. Doğuştan toprağa bağlıydılar, yerel lehçeler konuşuyorlardı, taşra geleneklerine göre yaşıyorlardı ve neredeyse hiçbir ulusal kimlik duygusuna sahip değillerdi.

Köylü efendisine hizmet ettiği gibi, efendi de kendi efendisine hizmet ediyordu. Efendiler, bir veya iki tımarı elinde tutan şövalyeler olabileceği gibi, birçok tımarları olan lord, kont veya dükler de olabiliyordu. Tımarlar, bu efendilerin hizmet karşılığında ellerinde tuttukları topraklardı. Efendilerine saygı ve bağlılık yemini ile kendini bağlamış (biat etmiş) kişilere vasal deniyordu. Vasal, elleri efendisinin elleri arasında diz çökerek, "Efendim, artık ben senin adamınım," derdi. Sonra ayağa kalkar, dudağından öpülür ve efendisine ömür boyu hizmet etmeye yemin ederdi. Toplumu bir arada tutan karşılıklı bağlar bu ritüellerle güçleniyordu.

Efendi ile vasal arasında ömür boyu süren bağ esas olarak toprağa dayanıyordu. Feodal yasaya göre, "Toprağı olmayan efendi; efendisi olmayan toprak olmazdı." Toprak beraberinde, yaşam için gerekli mahsullerin yanı sıra yüksek rant ve para ya da demir yumruklu şövalyeler sağlıyordu. Dolayısıyla toprak, derebeyliğin başlıca zenginlik, güç ve prestij kaynağıydı ve bir insanın aile adı dışında mirasçılarına bırakabileceği en kalıcı şeydi. Değerli ve gıptayla bakılan toprak aynı zamanda birçok kavganın ve ölümcül kan davasının da nedeniydi.

İnsanlar toprak için hiçbir yerde, antik çağlardan beri kanlı bir savaş kavşağı olan Normandiya'daki kadar kıyasıya savaşmamıştır. Fransızlar ve İngilizler Yüz Yıl Savaşlarında çarpışmadan önce burada Keltler Romalılarla, Romalılar Franklarla ve Franklar Vikinglerle savaşmıştı. Vikingler –veya Kuzeyliler– nihayet Frank toprakları ve kadınlarını alarak Fransızca konuşan *Normanlara* dönüşmüştü. 911'de kurulan Normandiya dükleri hanedanı, Fransa krallarının vasalları oldular.

1066'da Normandiya Dükü William bir şövalye ordusuyla Manş Denizi'ni geçti, Hastings Savaşı'nda Kral Harold'la savaştı ve onu mağlup etti, kendisini İngiltere Kralı ilan etti ve tarihe Fatih William olarak geçti. Normandiya Dükü, İngiltere Kralı olup Fransa Kralı'na rakip olmuştu. Sonraki yüz elli yıl boyunca Normandiya, müreffeh kasabaları ve zengin manastırlarıyla İngiliz tacının elinde kaldı.

1380 YILINDA FRANSA

1380'de on bir yaşında taç giyen Kral VI. Charles, birçoğu güçlü akrabalar ya da düşman birliklerinin elinde, yamalı bohça gibi gevşek yapılı bir yığın feodal toprağı miras aldı.

1200'lerin başında Fransa Kralı, zorlu bir savaşla Normandiya'nın çoğunu İngiltere Kralı'ndan geri aldı. Ama Norman kanından olan İngiliz kralları hâlâ Normandiya'nın hayaliyle yaşıyorlardı. Ve Normandiya'nın büyük ailelerinin çoğu, önce Norman sonra Fransız oldukları için, gözleri İngiltere'nin üzerinde, fırsat kolluyor ve her zaman değişim rüzgârları için havayı kokluyorlardı.

Yüz Yıl Savaşları başlayıp da İngilizler Normandiya'yı yeniden işgale koyulduğunda, birçok Norman soylusu Fransız Kralı'na ihanet edip İngiliz işgalcilerle ittifak kurdu.

1380'de genç Kral Charles'a bağlılık yemini eden sadık Normanlar arasında Carrouges adında eski bir soylu aile de vardı. Yüz Yıl Savaşlarının başlarında reşit olan ve birçok cephede İngilizlere karşı savaşan Sör III. Jean de Carrouges o sıralarda altmışlı yaşlarındaydı. Bu şövalye, kendisini önemli ve gözde bir kale olan Bellême'nin dizdarı olarak atayan Perche Kontu'nun vasalıydı. Aynı zamanda kralın yerel yetkilisi olrak Bellême Vikontu unvanına da sahipti. Vikontluk İngilizlerdeki şerifin eşdeğeri bir unvandı. 1364'te Kral Jean'ın fidyesi için para toplanmasına yardım etmişti. Saygın şövalye, Nicole de Buchard adında iyi huylu bir kadınla evlendi ve bu evlilikten en az üç çocuğu oldu. Ailenin ata yurdu, Alençon'un yaklaşık yirmi beş kilometre kuzeybatısında, müstahkem bir tepedeki Carrouges kasabasıydı.

Efsaneye göre Carrouges soyu kan ve şiddetten doğmuştu. Hikâyenin birinde, bir büyücü kadına aşık olan ve kıskanç karısının bir gece ansızın elinde hançerle belirerek yaptığı sürprize kadar orman açıklığındaki bir pınarın başında onunla randevulaşan Kont Ralph adında bir dededen bahsediliyordu. Ertesi gün kont boğazı kesilmiş halde bulunmuştu. Kontes yüzünde beliren gizemli kırmızı lekeye rağmen cinayet zanlısı olmaktan kurtulmuştu. Kısa bir süre sonra Karle adında bir oğlu oldu ve yedi yaşına geldiğinde onda da aynı kırmızı leke belirince Karle le Rouge adıyla anılır oldu. Yedi kuşak boyunca, büyücünün öf-

kesi yatışıncaya kadar ailenin tüm çocuklarında bu kırmızı leke görüldü. Karle le Rouge adı sonunda Carrouges oldu, en azından hikâye böyle söylüyor. Kırmızı renk aynı zamanda aile armasında da kendini gösteriyordu: Koyu kırmızı arka plana yerleştirilmiş gümüş renkli *fleurs-de-lis*'lerden* oluşuyordu.

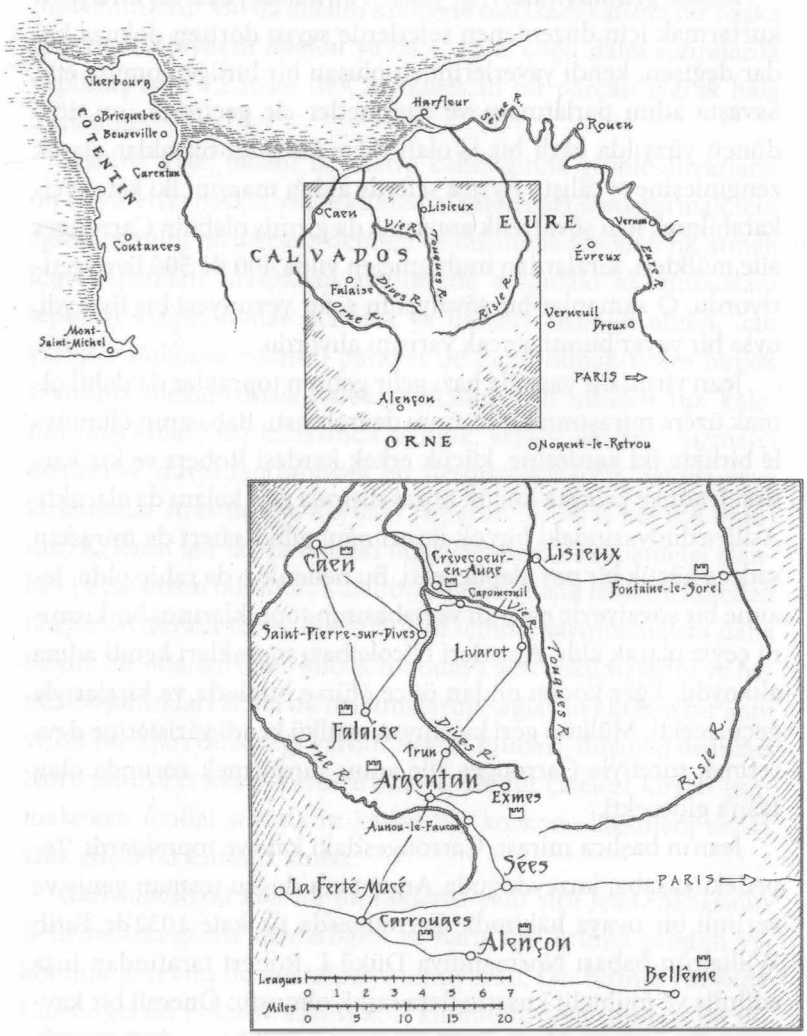
Ailenin şiddet dolu geçmişi bir halk efsanesi olabilir ancak Carrouges ailesinden çok sayıda yaman savaşçı çıktı. Carrouges'ların erken dönem lordlarından biri olan Sör Robert de Villers, 1200'lerin başında Normandiya'yı Fransa adına geri kazanmak için Kral II. Philip'in emrinde savaşmıştı. 1287'de, torunlarından biri olan Richard de Carrouges bir adli düelloda, dövüşe gelmezse asıl savaşçının yerine dövüşeceğine yemin ederek kefil olarak hizmet etmişti.

III. Jean'ın büyük oğlu IV. Jean doğuştan bir savaşçıydı. Savaşçı yüzü bir zamanlar Caen'daki Saint-Étienne manastırının duvarındaydı. Bu duvar resminde ağır savaş atı, kılıcı ve mızrağıyla birlikte tam zırh içinde görülüyordu. Ancak o resimle birlikte o bahadır Kuzeylilerin torununa ait zorlu ve kararlı çehre de unutulmaya yüz tuttu. At sırtında büyüyen genç Jean muhtemelen çok az eğitim almıştı çünkü günümüze ulaşan belgelerde imzası değil, sadece mührü bulunuyor. 1380'de yaver rütbesini aldı.** Bu terimin genellikle akla getirdiği "yiğit delikanlı"dan ziyade, o sıralar kırklı yaşlarında, savaşlarda pişmiş bir bahadır, "adı dışında her şeyi şövalye olan" ağır ve olgun bir adamdı. Görünüşe göre sert, hırslı, hatta acımasız bir adamdı. Amaçlarına ulaşamadığı zaman öfke patlamalarına yenik düşüyor ve yıllarca kin tutmayı başarabiliyordu.

---

* Kelime anlamı zamabak çiçeği olup Fransız kraliyet ailesinin de kullandığı stilize bir zambak sembolüdür. *-yhn*

** Üç ana asalet rütbesi vardı – baron *(pair)*, şövalye *(chevalier)*, ve yaver *(escuier)*. Perche Kontu birinci rütbeden, III. Jean ikinci rütbeden ve oğlu IV. Jean üçüncü rütbedendi.

1380 YILINDA NORMANDİYA

Perche ve Alençon kontlarının vasalları olan Carrouges ailesi, Normandiya'nın şimdi Calvados ve Orne olarak bilinen bölgelerinde topraklara sahipti. Burada görülen yollar ortaçağ yollarıdır.

1380'e gelindiğinde, IV. Jean, Normandiya'yı İngilizlerden kurtarmak için düzenlenen seferlerde sayısı dörtten dokuza kadar değişen, kendi yaverlerinden oluşan bir birliğe komuta etti. Savaşta adını parlatmaya ve ganimetler ele geçirerek, on dördüncü yüzyılda kârlı bir iş olan fidye karşılığı tutsaklar alarak zenginleşmeye çalıştı. Ayrıca seferde aldığı maaşını iki katına çıkarabilmek için şövalyelik arayışına da girmiş olabilir. Carrouges aile mülkleri, kiralardan muhtemelen yılda 400 ila 500 livre getiriyordu. O zamanlar bir şövalyenin sefer yevmiyesi bir livreydi, oysa bir yaver bunun ancak yarısını alıyordu.

Jean yirmi bir yaşında bazı gelir getiren topraklar da dahil olmak üzere mirasının bir kısmını devralmıştı. Babasının ölümüyle birlikte iki kardeşine, küçük erkek kardeşi Robert ve kız kardeşi Jeanne'e kalacak küçük miras dışında geri kalanı da alacaktı. Asiller dünyasındaki birçok ikinci oğul gibi Robert de mirastan sadece küçük bir pay alabilecekti. Bu nedenle o da rahip oldu. Jeanne bir şövalyeyle evlendi ve babasının topraklarının bir kısmını çeyiz olarak aldı. Anneleri Nicole bazı toprakları kendi adına alıkoydu. Eğer kocası ondan önce ölürse bunlarla ve kiralarıyla geçinecekti. Mülkün geri kalanıysa, mülkü kendi vârislerine devretmek suretiyle Carrouges aile adını sürdürmek zorunda olan Jean'a gidecekti.

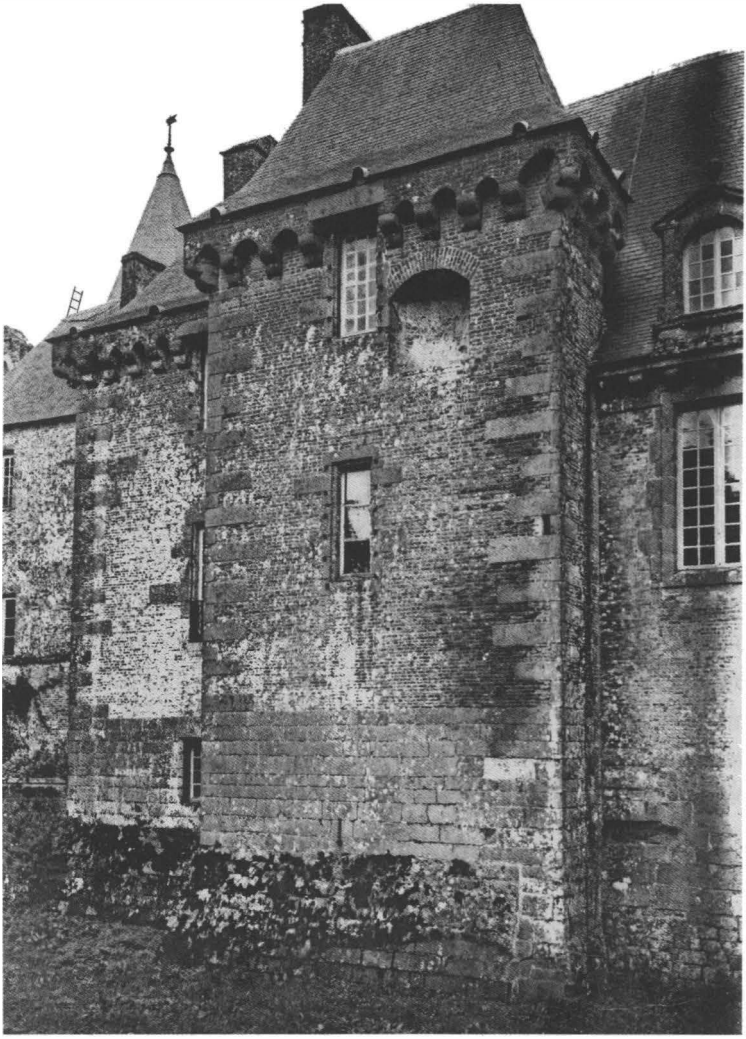
Jean'ın başlıca mirası, Carrouges'daki kale ve topraklardı. Tepedeki kasaba, kuzeydoğuda Argentan'a doğru uzanan geniş ve verimli bir ovaya hâkimdi. Carrouges'da ilk kale 1032'de Fatih William'ın babası Normandiya Dükü I. Robert tarafından inşa edilmiş ve muhtelif kuşatmalara tanık olmuştu. Önemli bir kavşakta yer alan ve Mont-Saint-Michel'e giden hac yolu üzerinde bulunan Carrouges, aynı zamanda her yıl yerel panayırların kurulduğu müreffeh bir merkezdi.

1380'de Carrouges ailesi İngilizlerin saldırısına uğrayan ve yakılıp yıkılan merkezdeki kaleyi terk ederek yakınlardaki başka bir kaleye taşındı. Bu kaleyi 1367'den sonra, İngilizlere kar-

şı Normandiya'yı güçlendirmek için Kral V. Charles'ın emriyle inşa etmişlerdi. Bu da ailenin kraliyete olan sadakatinin bir başka işaretiydi. Heybetli *donjon* ya da iç kale, çoğu daha sonralarda yapılmış zarif Château de Carrouges'un bir parçası olarak hâlâ ayaktadır.

Eski iç kale, tabanı üç metre kalınlığında granit duvarlarla on beş metreyi aşkın yüksekliktedir. Saldırıları savuşturmak için eğimli zemin, *meurtrière* denilen ve düşmana tepeden ok atmak için kullanılan mazgallar, zemininde aşağıdaki kuşatmacılara tepeden kızgın sıvılar dökmek ya da sert cisimler atmak için yarıklar bulunan çıkıntılı parapet de dahil olmak üzere birçok savunma mekanizması halen mevcuttur. Bu mesken tipi kalenin (*logis-tour*) üst katlarında mutfak, yaşam alanları, hizmetçi odaları ve duvardan tahliyeli bir de tuvalet vardır. Saldırı veya kuşatmalar sırasında su kaynağı sağlayan bir de iç kuyusu bulunur. Kalenin her iki yanındaki diğer binalarda ek hizmetçi alanları ve garnizon bulunur. Kalenin kendisi bitişik iki kare kuleden oluşur ve devasa temel duvarlarının içinde, savunucuların daha büyük bir odadan daha küçük bir odaya geri çekilmelerini ve henüz boşalttıkları alana ok fırlatmalarını sağlayan akıllıca bir kapı ve ok yarıkları düzeneği vardır. Askeri mimari, düşman orduları Normandiya'yı kasıp kavururken ve haydut çeteleri kırsalı yağmalarken feodal soyluların katlandığı korkunç koşullara sessiz ama güçlü bir tanıklık sunar.

Carrouges'daki kale ve toprakların yanı sıra Jean, babasının Bellême'deki gözde dizdarlığını ve hatta bir ihtimal prestijli vikontluk görevini de devralmayı umuyordu. On birinci yüzyılda Carrouges'un yaklaşık altmış dört kilometre doğusundaki bir tepede kurulmuş bir kale olan Bellême, aşırı soğuk geçen bir kış kuşatmasıyla Fransızlar tarafından yeniden ele geçirildiği 1229 yılına kadar İngiliz mülküydü. Fransa Krallığı Bellême'i, kale dizdarlığını uygun gördükleri kişilere devretme yetkisiyle birlikte Perche kontlarına vermişti.

CARROUGES

Carrouges ailesi bu heybetli iç kaleyi ya da donjon'u, topraklarını İngiliz birliklerinden korumak için inşa ettirmişti. On beş metre yüksekliğinde olan binanın tabanında üç metre kalınlığında duvarlar ve sert cisimler atmak için delikleri olan parapetleri vardır.

Archives Photographiques, Coll. M.A.P.(c) CMN, Paris.

Jean mirasının geri kalanını beklerken, stratejik bir evlilikle servetini ve konumunu güçlendirdi. Evlendiği kız, Jeanne de Tilly, büyük kare planlı kalesinin duvarları dört metre kalınlığında ve yirmi yedi metre yüksekliğinde olan zengin Chamboris Lordu'nun kızıydı. Jeanne babasının topraklarının ve parasının bir kısmını çeyiz yaparak Jean'ı daha da zenginleştirirken, Norman soyluları arasındaki bağlantılarını da güçlendirdi. Ve Jean daha bütün mirasına kavuşmadan çok önce, muhtemelen 1370'lerin sonlarında Jeanne ona bir oğul vâris verdi.

IV. Jean ve babası, mülkünü 1367'de devralan lordları Perche Kontu Robert'e sadakatle hizmet ettiler. Valois'lı Charles'ın dördüncü oğlu olan kont, Fransız kraliyet ailesinin bir üyesi ve bazı kralların kuzeniydi. Bellême'in yaklaşık on altı kilometre güneydoğusundaki, Perche'in eski merkezi müstahkem kasaba Nogent-le-Retrou'yu yurt tuttu. Robert yirmili yaşlarının başında Perche Kontu olunca hem baba hem de oğul Carrouges erkekleri, saygılarını sunmak için çok daha genç olan lordlarının önünde diz çökerek, "Lordum, artık senin adamınım," dediler, dudaktan öpüldükten sonra da bağlılık yemini ettiler. Sonraki on yıl boyunca lordlarının sarayına düzenli olarak gittiler, yıllık kiralarını ödediler, kararlarını uygulamasına yardım ettiler ve İngilizlerle savaşmak için yaptığı askeri çağrılarına cevap verdiler.

Gelgelelim 1377'de Kont Robert otuzlu yaşlarındayken ardında bir vâris bırakmadan aniden öldü. Feodal yasaya göre Robert'in Perche'teki topraklarının ve kalelerinin kontrolü asıl efendisine, Kral V. Charles'a geri verildi. Kral da geleneğe uyarak Perche'i Robert'in ağabeyi Alençon'lu Kont Pierre'e verdi. Jean ve babası bir gecede saygı gösterip bağlılık yemini edecekleri, hayatlarını ve kaderlerini büyük ölçüde kontrolü altına verecekleri yeni bir efendiye bağlanmış oldular.

Alençon'lu Kont Pierre Fransa'nın en zengin, en güçlü baronlarından biriydi. Valois'lı Charles'ın üçüncü oğlu Pierre de birçok kralın kuzeniydi. 1363'te yirmili yaşlarının başındayken, Kral

Jean'ın fidyesinin ödenmesini sağlamak için diğer genç Fransız soylularıyla birlikte rehin olarak İngiltere'ye gönderilmişti. Pierre bir yıldan fazla bir süre İngiltere'de kalmış ve Kral Jean'ıJean'ın ölümünden sonra, 1364'te Fransa'ya dönmüştü.

Üçüncü oğul olduğundan başlangıçta Pierre'in, babasının yerine kont olma şansı çok düşüktü. Ancak İngiltere'den döndükten kısa bir süre sonra talih bir anda dönerek Pierre'i büyük bir servete ve statüye taşıdı; iki ağabeyi de kiliseye girip hızla yükselerek başpiskopos olmuşlardı ve bu durumda unvanlarıyla miras kalacak topraklarından vazgeçmeleri gerekmişti. 1367'de henüz yirmili yaşlarında olan Pierre, Alençon Kontu ve büyük bir bölgenin lordu oldu. 1371'de kendisine beş tımar daha getiren Vikontes Marie Chamaillart ile evlenerek servetini ikiye katladı. Zaman içinde Kont Pierre daha fazla toprak edindi ve yıllık kiralar sayesinde çok zengin oldu. Kardeşi Robert 1377'de ölünce Pierre, Bellême ve Exmes'teki kale de dahil olmak üzere Perche'in tüm mülklerini aldı.

Ama Pierre'in büyük serveti toprak şehvetini söndürmedi ve yeni topraklar satın almaya devam etti. En önemli kazanımı, Alençon'un kırk kilometre kuzeyindeki müstahkem tepe kasabası Argentan'dı. Stratejik konuma sahip güzel bir kasaba olan Argentan, İngilizler Normandiya'yı ellerinde tutarken Kral II. Henry'nin favori ikametgâhıydı. Kont Pierre buraya sahip olmak için can atıyordu. 1372'de kasabayı, şatoyu ve çevredeki arazileri 6000 altın livre karşılığında satın aldı.

Argentan'daki eski sarayı hemen yeniden inşa ettiren Pierre, Alençon'dan taşınarak buraya yerleşti. Romanesk pencereleri ve keskin açılı çatılarla tepesinde üç kare kulesi olan heybetli, dört katlı bir yapı olan saray bugün hâlâ ayaktadır. İkinci katında, kontun zengin halılarla süslenmiş duvarların ortasında gösterişli şekilde oyulmuş bir tahtta otururak emirler verdiği, mahkemelere başkanlık ettiği ve ziyaretçileri kabul ettiği büyük bir salon vardır. Öğlene doğru salonda açılır masalar kurulur ve kont, şövalyeleri, yaverleri, din adamları ve konuklarıyla burada yemek

yerdi. Burada ona bir piç oğul veren, kendi vasallarından birinin karısı Jeanne de Maugastel gibi metresleriyle gönül eğlendirdiği de rivayet edilir. Kont Pierre, karısı Marie'ye karşı kocalık görevlerini de yerine getirdi ve evliliklerinin ilk on dört yılında doğan sekiz çocuğuna babalık etti.

Kont Pierre tüm zamanını topraklarını genişletmek, birçok güzel mülkün tadını çıkarmak ve kendine piçlerle karışık vârisler edinmekle geçiremezdi. Kralların kuzeni ve kan yoluyla prens olarak Kont Pierre, Fransa Kralı'nın Normandiya'daki en güvenilir vasallarından biriydi ve şövalyeler, yaverler ve topraklarından topladığı silahlı adamlardan oluşan geniş ordusuyla düzenli askerlik hizmeti vermek üzere yemin etmişti. Birçok kraliyet seferinde savaştı, bir kuşatmada ciddi şekilde yaralandı ve bir süre aşağı Normandiya'da, Seine'in batısındaki tüm bölgede kraliyet temsilcisi olarak görev yaptı.

IV. Jean ve babası, Kont Pierre'in yeminli vasalları olarak, yeni lordlarına biat etmek, derebeylik makamındaki mahkemelere katılmak ve savaş zamanında askeri çağrılara cevap vermek üzere Argentan'a birçok ziyaret yaptılar. III. Jean saray işleri veya seferler nedeniyle seyahatte olmadığı zamanlarda zamanının çoğunu kale dizdarı olarak savunmayı yürütmek, birkaç düzine silahlı adamdan oluşan birliğine talim yaptırmak ve gereksinimlerini sağlamak üzere Bellême'de geçiriyordu. Bu nedenle şövalye, karısı Nicole ile birlikte Bellême'de yaşıyordu.

Karısı Jeanne ve küçük oğluyla Carrouges'daki aile yuvasında kendi silahlı maiyetiyle birlikte yaşayan yaver, Argentan'daki sarayda babasından daha fazla zaman geçiriyordu. Carrouges, Argentan'a Bellême'den çok daha yakındı. Biri altmış kilometreyse diğeri on altı kilometrenin biraz üzerindeydi. Biri at sırtında bir gün, diğeri bir iki saat sürüyordu. Buna ek olarak Jean, 1377'de kontun hizmetine girdikten kısa bir süre sonra Kont Pierre'in mabeyincilik görevini üstlendi.

Bir mabeyinci aslen efendisinin özel hizmetinde bulunurdu ve bu büyük yakınlık ve güven gerektiren bir roldü. Ancak za-

manla bu görev pratikten çok onursal hale gelmişti. Yine de bir saray memuru olarak yaver, efendisine özel ve önemli bir görevde hizmet etmek üzere her an çağrılabilirdi. Jean, efendisine mabeyinci olarak hizmet ettiği için her yıl küçük bir ikramiyenin yanı sıra Kont Pierre'in saray mensupları ve danışmanlarından oluşan has dairesine, en azından ismen dahil olma ayrıcalığa sahipti.

Jean'ın Kont Pierre'in Argentan'daki sarayında görev yapan mabeyinci arkadaşlarından biri de yine yaver olan Jacques Le Gris'ydi. Le Gris, Carrouges ile hemen hemen aynı yaştaydı ve ikisi eski arkadaşlardı. Dostlukları Perche Kontu'nun hizmetinde başlamıştı çünkü Le Gris de Robert'in öldüğü ve toprakları ile adamlarının Kont Pierre'e aktarıldığı 1377 yılına kadar Kont Robert'in vasallarından biriydi. Böylece Kont Pierre'in yeni vasalları olarak her iki yaver de yeni lordlarına sadık hizmette kendilerini ispat için Argentan'a birlikte varmışlardı.

Le Gris de asil bir rütbeye sahip olmakla birlikte, ailesi mütevazı bir kökene sahipti ve isimleri Carrouges ailesi kadar eski ve seçkin değildi. Ailesinin yazılı belgelerdeki ilk izi, Jacques'ın babası Guillaume Le Gris'nin bir beratta adının geçtiği 1325 yılına uzanıyordu. Ancak sonraki yarım yüzyıl boyunca bu kurnaz, hırslı ve sosyal statü heveslisi aile toprak ve diğer zenginlikler açısından gelişti, Normandiya'da birçok değerli tımar edindi ve asillerin saflarında istikrarlı bir şekilde yükseldi. Le Gris ailesinin arması, Carrouges'unkilerle aynı renkleri taşıyor ancak tersine, gümüş arka planı kesen kırmızı bir şeritten oluşuyordu.*

Jacques Le Gris kol gücü ve mengene gibi avuçlarıyla nam yapmış, iriyarı ve güçlü bir adamdı. Bir yaver ve silahşor olarak, 1370'ten beri Exmes'deki önemli kalenin dizdarıydı. Le Gris, yaver arkadaşının aksine, aynı zamanda eğitimliydi. Temel düzeyde rahiplik eğitimi almıştı. Okuma yazma öğrenmiş ve her ne kadar bekâret yemini etmemişse de ayin yardımcılığı konusunda

* Her iki armanın da arka plan rengi aile adlarını sembolize ediyordu. Kırmızı *(rouge)* arka plan, Carrouges'e, gümüş ya da gri *(gris)* arka plan da Le Gris'ye aitti.

eğitilmişti. Zaten Le Gris evliydi ve birkaç erkek çocuğu vardı. Elimizde, çapkınlığıyla ün yaptığına ve metresleriyle birlikte Kont Pierre'in eğlencelerine katıldığına dair ipuçları da bulunuyor. Zaten yaverler için de, din adamları için de şaşılacak bir durum değildi bu.

Jacques Le Gris'nin Jean de Carrouges ile dostluğu uzun yıllara dayanıyordu ve iki adam Kont Pierre'in hizmetine girdikten sonra aralarında bir sıcaklık ve güven oluşmuştu. Karısı Jeanne, oğullarını doğurduğunda Jean, Jacques'tan vaftiz babası olmasını istedi. Bu ortaçağda, özellikle de soylular arasında büyük bir onurdu. Çünkü vaftiz babası neredeyse ailenin bir üyesi sayılırdı. Bebeğin hassas ruhunu korumak için doğumundan hemen sonra yapılan vaftiz töreninde çocuğu vaftiz kurnası başında kucağında tutan Jacques oldu. Rahip, çocuğu kutsanmış suya batırırken Le Gris, onu Şeytan'dan ve yedi yıl boyunca "sudan, ateşten, atın ayağından ve tazının dişinden" koruyacağına dair yemin etti.

Jacques Le Gris, Kont Robert'in yönetiminde başarılı olduysa da serveti Kont Pierre'in zamanında arttı. Eski arkadaşı Carrouges gibi, Le Gris de hizmetine katıldıktan kısa bir süre sonra Kont Pierre'in mabeyinciliğine seçildi. Ancak zengin toprak sahibi yaver, bir ara Kont Pierre'e yaklaşık 3000 frank borç para da vererek o kadar hızla yararlılık gösterdi ki minnettar kalan efendisi ona özel bir iyilik yaptı.

İki yaverin, sarayına katılmasından sadece bir yıl sonra, 1378'de Kont Pierre, Le Gris'ye çok cömert bir hediye verdi: Daha yeni aldığı, Aunou-le-Faucon adında büyük ve değerli bir mülk. Bu hediye, yakın zamanda verdiği şaşırtıcı büyüklükteki kredi de dahil olmak üzere, Le Gris'nin konta olan tüm sadık hizmetlerinin karşılığında verilmişti. Bu arazi hediyesi kredinin hemen ardından geldiğine göre Le Gris'nin parası Kont Pierre'in ilkin Aunou-le-Faucon'u satın almasını mümkün kılmış, yani aslında Le Gris, Kont Pierre'in bu satın almasını finanse etmiş olabilir.

Böyle gösterişli bir toprak hediyesi, kontun himayesi altında hep birbirlerine rakip olan Argentan'daki diğer saraylılar ara-

sında kaçınılmaz olarak kıskançlık ve haset uyandırdı. Özellikle Jacques Le Gris'nin eski dostu ve yine bir saray mensubu olan Jean de Carrouges'u rahatsız etmiş olmalı. Jean'ın ailesi Jacques'ınkinden çok daha eski ve seçkindi ama açıkçası Le Gris'nin yıldızı Kont Pierre'in sarayında çok daha hızlı yükseliyordu. Her iki adam da mabeyinciydi ancak yalnızca Le Gris bir kaleye, Exmes'ye dizdarlık ediyordu. Kont Pierre'in himayesindeki Le Gris, Paris'teki kraliyet sarayına da sık sık gidiyordu. Kontun yeni gözdesi olarak hızla daha da zenginleşiyordu. İki yaver arasındaki uzun ve sıcak dostluğa rağmen, Le Gris'nin başarısı ve zenginliği Jean de Carrouges'u rahatsız etti ve iki adam arasındaki ilişkiler soğumaya başladı.

İki yaverin Kont Pierre'e bağlılık yemini edip Argentan'daki sarayına girmesinden kısa bir süre sonra, 1370'lerin sonlarında Jean de Carrouges feci bir kayıp yaşadı: Karısı Jeanne hastalandı ve öldü. Bu korkunç darbeyi kısa süre sonra başka bir felaket izledi ve çiftin birkaç yıl önce doğan oğlu –Jacques Le Gris'nin vaftiz çocuğu– da öldü. Neredeyse bir hamlede Jean aniden karısından ve yaşayan tek vârisinden mahrum kalmıştı.

Jean'ın bu acı verici çifte kaybının nedeni, ortaçağ Avrupa'sını kasıp kavuran ve halkı düzenli bir şekilde silip süpüren, bilinen bir tedavisi olmayan sayısız hastalıktan –veba, tifüs, kolera, çiçek hastalığı ve dizanteri gibi– herhangi biri olabilir. Muhtemelen Jeanne doğum kaynaklı bir hastalıktan öldü. Ortaçağ kadınları arasında sık görülen bir ölüm nedeniydi bu. Son derece sağlıksız koşullarda ve herhangi bir tıbbi destek olmadan yapılan doğumlar, sıklıkla olduğu gibi, eğer bir komplikasyon gelişirse ölümle sonuçlanabiliyordu. Birçok kadın doğum yaptıktan sonra enfeksiyondan ölüyordu.

Ailesini kaybettikten kısa bir süre sonra Jean de Carrouges savaşta kendi hayatını da riske atmak üzere evden ayrıldı. 1379'da hasta kral V. Charles, krallığı on yaşındaki oğluna bırakmadan önce İngilizleri Normandiya'dan sürmeye karar verdi

ve Fransa'nın ünlü amirali Sör Jean de Vienne komutasında bir ordu kurdu. Jean de Carrouges 1379 sonbaharında bu kraliyet seferine katıldı ve yine yaverlerden oluşan kendi paralı askerleriyle aşağı Normandiya'da Amiral Vienne'in emrine girdi. Jean gibi adamların her biri zırh, silah, hizmetçi ve atlara sahip olmak zorundaydı ve her biri günlük yarım livre maaş alıyordu.

Sefer yaklaşık beş ay sürdü ve Carrouges sefer boyunca İngilizlerin Cherbourg'daki kalelerinden çıkıp çıkıp yağmaladığı Cotentin yarımadasını karış karış dolaştı. 1379 Ekim'inin sonlarından 1380 Mart ayının başlarına kadar yazılan *montre*'lara* ya da ordu tutanaklarına göre Jean ve birlikleri Cotentin boyunca yan yatmış Z şeklinde, kuzeydoğuda Beuzeville'den güneyde Carentan'a, sonra kuzeybatıda Cherbourg yakınlarındaki Briquebec'e, son olarak da güneye, Cherbourg ile Mont-Saint-Michel arasındaki Coutances'a ilerlemişti. Carrouges'un birliği ekimde dört yaverden ocakta dokuza yükseldi, ardından martta belki de kayıplar nedeniyle tekrar dörde düştü.

Kaçınılmaz tehlikeye rağmen Jean de Carrouges muhtemelen karşısına çıkan bu savaşa girme şansını memnuniyetle karşıladı. Cotentin seferi, dul yaver Carrouges'u yalnız hayatından uzaklaştırdı ve silah arkadaşları, ev maiyetinden adamlar ve oldukça iyi tanıdığı diğer kişilerle, yabancılık çekmediği heyecanlı bir savaş macerasına soktu.

Ancak Carrouges, İngilizlerle savaşırken hayatını defalarca riske attığından, hatta bazı adamlarını savaşta kaybettiğinden, adının ve soyunun yok olma riski taşıdığını da biliyordu. Eğer öldürülürse adı yok olacak ve mülkü Carrouges soyundan çıkacaktı. Eğer hayatta kalırsa mümkün olan en kısa sürede yeniden evlenmek, hem de iyi bir evlilik yapmak zorundaydı. Kardeşi bir rahipti ve hiçbir meşru mirasçı bırakamazdı. Kız kardeşi de evlendikten sonra aile adını kaybetmişti. Carrouges mirasını muhafaza etmek Jean'a kalmıştı.

Jean, Cotentin'i gezerken, çatışmalar arasında Beuzeville,

---

* (Fr.) Kronik, kayıt. *-yhn*

Carentan ve Coutances gibi kasaba ve kalelerde konakladığında da kendine uygun genç ve soylu kadınlar aradı. Arada bir yerel bir lordun veya bir kale dizdarının büyük salonunda misafir oldukça, yaverin masadaki Norman soylularından genç kadınlarla tanışma ve onları potansiyel hayat arkadaşları olarak değerlendirme şansı oldu.

Flörtleşmelerin, gülümsemelerin ve iltifatlarının altında esas olarak aşk ya da romantizm değil, toprak, para, güç, aile ittifakları ve mirasçı üretimini içeren ciddi bir feodal evlilik görevi yatıyordu. Yaverin ideal gelini, kendisini zenginleştirecek ve mülkünü genişletecek bir çeyizle gelecek soylu ve varlıklı bir kadındı. Sağlıklı oğullar vermesi için genç ve doğurgan olması da gerekiyordu ancak bir bakireyle bunu garantilemenin yolu da yoktu. Meşru vârisler vermesi için erdemli ve iffetli olması da gerekiyordu. Üstüne üstlük kız bir de güzel olursa bundan bir zarar gelmezdi.

2
Düşmanlık

Fransa'da yeni bir kralın taç giydiği 1380 yılında Jean de Carrouges da yeni bir eş arayışını başarıyla tamamladı. Cotentin seferinden döndükten kısa bir süre sonra dul yaver, Marguerite adında bir vârisle evlendi. Eski bir Norman ailesinin tek kızı olan Marguerite daha önce hiç evlenmemişti ve belki de nişanlandığı sırada henüz yirmi yaşına varmamıştı. Genç, asil, zengin ve aynı zamanda çok güzel olan bu kız, soyadını ve mülkünü güvence altına almak isteyen bir asilzade için ideal gelin gibi görünüyordu. Babasının tek vârisi olan Marguerite zengin bir çeyiz getirecek ve sonunda daha fazla toprak ve servete mirasçı olacaktı.

Marguerite her bakımdan muhteşem bir genç kadındı. Bir vakanüvis onu "genç, güzel, iyi huylu, akıllı ve iffetli" olarak tanımlıyor ki son kelimeye bakılırsa flört ve cilveleşme huyunun da olmadığı anlaşılıyor. Bir diğeri onu "çok güzel ve cesur bir kadın" olarak tasvir ediyor. Marguerite'in güzelliği ve karakterini övmeyen tek kaynak, genel olarak kadınlardan derin şüphe duyan bir keşişin kaleme aldığı metinden ibaret kalıyor. Her ne kadar Jean de Carrouges da daha sonra mahkemede, ikinci karısının "genç ve güzel" olduğu kadar "erdemli ve iffetli" olduğunu söyleyecekse de bunu kişisel gerekçelerle yaptığı ve yanlı yaklaştığı söylenebilir.

Marguerite'in portresi de bir zamanlar savaşçı kocasının portresinin asılı olduğu Caen'daki manastırın duvarını süslüyordu ancak yüzü zamanla silindi ve ayrıntılı bir fiziksel tasviri günümüze ulaşmadı. Bununla birlikte, yazarlar ve sanatçıların dilinden, kadın güzelliğine dair beğeni ölçülerini de ele veren birçok ifade günümüze ulaştı. Kuzey Fransa'nın ideal kadınının sarı saçları, pırıl pırıl beyaz bir alnı, hilal kaşları, mavi-gri gözleri, biçimli bir burnu, dolgun kırmızı dudaklı küçük bir ağzı, tatlı nefesi ve gamzeli bir çenesi olurdu. Ayrıca ince bir boynu, kar beyazı bir göğsü ve "güzel yapılı, incecik bir vücudu" da eklemek gerekir. Normalde beyaz ama eğlence ortamlarında farklı renklerde, parlak, uzun, keten bir elbise ya da *chainse* giyerdi. Çoğu soylu kadın broş, kolye ya da değerli taşlarla süslenmiş altın yüzük gibi takılar da takardı.

Kalenin hanımı, yani *châtelaine* olan Marguerite'in görevi haneyi yönetmek ve kocasının mülkünü yönetmesine yardımcı olmaktı. Hâlâ yirmisinden küçük olsa da Jean'ın saray ziyareti ya da savaş gibi nedenlerle sık sık evden ayrıldığı zamanlarda kalenin sorumluluğunu üstlenecek, uzun elbisesinin belinde her daim kileri, sandıkları ve depoları açan bir sürü anahtar asılı olacaktı. Hizmetçilere günlük işlerinde direktifler verecek, çocuk bakımına nezaret edecek ve misafirleri rahat ettirecek, ayrıca büyük salonda yenilen toplu yemeklere baş köşede katılacaktı. Yine kendi soylu akrabaları ve arkadaşları arasında siyasi nüfuzu olduğundan, kocasına saray işleri ve diğer konularda en azından gizlice tavsiyelerde bulunacaktı.

Marguerite'in ayrıca hanımefendi bir tavır sergilemesi ve kusursuz bir edeple davranması gerekiyordu. Nazik, dindar, hayırsever (bugün de "*noblesse oblige*" [asalet gereği] diye isimlendirilen özellikler), sağduyulu ve her şeyden önce kocasına sadık olmalıydı. Aristokrat soyların saf kalması için "kadın, sadece kocasının tohumunu almalıydı ki başka bir adamın kanından davetsiz misafirler gelip de ata mirasında hak iddia etmesin". Soylu erkekler, mülklerindeki köylü kadınlarla ya da kasabadaki met-

resleriyle özgürce ilişkiler yaşasalar da kendi karılarının mutlak iffeti konusunda ısrar ederlerdi.

Güzelliği erdemle birleştiren iyi yetişmiş bir kızla evlenen Jean de Carrouges, Marguerite'in sadık bir eş olacağına ve ona meşru vârisler getireceğine içten inanıyordu. Marguerite, Jean'dan yaşça çok küçüktü ve yaver kuşkusuz ki "Yaşlı adam genç kadın almaz, alsa da kendine kalmaz," diyen o meşhur sözü duymuştu. Yine de yaşlı soylular genellikle çok daha genç kadınlarla evlenirdi çünkü gençlik, doğurganlık demekti ve bunun sağlıklı vârisler getireceği düşünülürdü.

Marguerite'in, evlenme konusunda Jean'ı tereddüde düşürmüş olabilecek bir tek kusuru vardı. Marguerite, Fransa kralına iki kez ihanet eden Norman şövalyesi Robert de Thibouville'in kızıydı. Sör Robert'in bu iki ihaneti 1360'ların başında, Marguerite doğmadan çok önce gerçekleşmişti. Ancak ihanet, ailenin üzerinde kara bir leke olarak kalmış ve Marguerite "bir hainin kızı" olarak büyümüştü.

Thibouville adı Carrouges'dan bile daha eski ve Carrouges gibi Normandiya topraklarını işaret ediyordu. Marguerite'in ailesi, Seine Nehri'nin Rouen'ya ve oradan da denize giderken, Vernon ve Les Andelys'yi kıvrımlar yaparak geçtiği bölgenin hemen güneyindeki sulak ve verimli bölge olan Eure'den gelmişti. Babasının şatosu Fontaine-le-Sorel, Évreux'den batıya, Lisieux'ye uzanan eski Roma yolunun yakınlarında, Risle Nehri'nin yarattığı o güzel vadide yer alıyordu.

Oğlu Hastings Muharebesi'nde Fatih William'ın emrinde savaşan ilk Robert de Thibouville buradan gelmişti. 1200 yılında II. Robert de Thibouville bir adli düelloda yeminli bir kefil –ya da yedek– olarak bulundu. Thibouville ailesinin arması işte bu sıralarda oluşturuldu. O da üstten ve alttan üç kırmızı ermin (ters zambağı andıran arma figürlerinden biri) ile sınırlanmış yatay, mavi bir bantla bölünmüş gümüş zeminden oluşuyordu.

Marguerite'in babası V. Robert de Thibouville diğer Norman

isyancılarına katılıp 1340'larda Kral VI. Philip ile savaşa tutuşunca üç yüz yılı aşkın zamandır itinayla bina edilen zengin aile mirasını yok olma noktasına getirdi. Savaşta yakalanan ve ihanet suçlamalarına karşı kendini savunmak üzere kral ve parlamentonun huzuruna çıkarılan Sör Robert canını zor kurtardı ve üç sefalet dolu yılını hapiste geçirdi. Ölüm ve onursuzlukla sınanmasına rağmen, on yıl sonra –bu sefer Kral Jean'a– bağlılık yemininden cayarak Fransız tahtında gözü olan Navarre Kralı Kötü Charles için savaştı. Ama Sör Robert bir kez daha kralın celladını atlattı ve 1360'ta diğer üç yüzden fazla Norman isyancısı ile birlikte affedildi.

Sör Robert kısa süre sonra kendini yeniden toparladı. 1370'e gelindiğinde Rouen'nın yaklaşık kırk sekiz kilometre güneyinde Seine'i koruyan ve yirmi üç metre yüksekliğinde büyük bir yuvarlak burca sahip önemli bir kale olan Vernon'un dizdarıydı. Aynı yıl Sör Robert, Marie de Claire ile evlendi; demek ki o zamana kadar ilk karısı ölmüş ve Marguerite'i henüz sekiz ya da on yaşında bir çocukken annesiz bırakmıştı.

Marguerite, babasının hapis döneminden sonra dünyaya geldi ama annesini erken yaşta kaybetmesi ve üvey annesinin yönettiği bir evde büyümesi onda derin izler bırakmış olmalı. Babasının yeniden evlenmesi mirasını da azalttı çünkü üvey annesi Marie, Thibouville mülkünün bir kısmını üzerine geçirdi. Sör Robert'in tek çocuğu olarak Marguerite yine de büyük bir çeyiz getirecek ve büyük miktarda toprak ve para miras alacaktı.

Jean de Carrouges muhtemelen Marguerite ile, Carrouges ailesinin malikânelerinden biri olan Capomesnil'nin birkaç kilometre kuzeyindeki önemli bir kale olan Crèvecoeur-en-Auge'un lordu olan kuzeni Guillaume de Thibouville aracılığıyla tanışmıştı. Marguerite'in güzelliği ya da asaletinden daha çok zenginliği Jean'ı fazlasıyla cezbetmiş olmalı. Yine de Jean ilk başta, ailesinin inişli çıkışlı geçmişi nedeniyle Marguerite ile nişanlanmakta tereddüt etmiş ve meclisine henüz üç yıl önce katıldığı yeni efendisi Kont Pierre ile olan durumunu tehlikeye atabilece-

ğinden endişe duymuş olabilir. Bir savaş rehinesi ve kralın kuzeni olarak Pierre, canı bağışlanan Norman isyancılarını kuşkusuz hoş karşılamazdı. Ve değerli mabeyincisi ve güvenilir vasalı Jean de Carrouges'un neden şimdi Fransa krallarına iki kez ihanet etmiş ve düşmanlarına haince hizmet etmiş Thibouville'lerden biriyle evlendiğini merak etmiş olabilir.

Ama Pierre'in İngiltere'deki rehine arkadaşlarından biri de Thibouville'di. Ayrıca Pierre'in yakın zamanda Jacques Le Gris'ye verdiği mülkü Aunou-le-Faucon'u satın aldığı kişi, Marguerite'in babasından başkası değildi. Belki de Pierre'in kendi topraklarına bitişik bu değerli araziye duyduğu arzu, eski bir düşmanla iş yapma konusundaki tereddütlerini yenmişti. Ya da belki yirmi yıl kadar önce Sör Robert'e verilen kraliyet affını ruhen onurlandırmaya karar vermişti. Eğer cazip bir alışverişe giden yolu açacaksa neden olmasındı? Her halükârda, Kont Pierre'in, vasalının evliliğine karşı çıktığına dair bir kanıt yok.

Jean ile Marguerite'in düğünü 1380 baharında gerçekleşti. Düğün için büyük olasılıkla Jean'ın kalesinden sadece üç kilometre uzaklıkta ve gelinle aynı adı taşıyan Sainte-Marguerite-de-Carrouges adlı bölge kilisesi seçildi. Azize Margaret üçüncü yüzyılda Antakya'da yaşarken kötü bir valinin ayartma ve tehditlerine rağmen iffetli kalmayı başaran ve Şeytan ona bir ejderha kılığında görünüp onu tamamen yuttuğunda haç işareti yaparak kurtulan güzel bir kızdı. Aynı zamanda doğum yapan kadınların koruyucu azizesiydi ve bu nedenle doğurganlık açısından iyi bir seçimdi.

Sainte-Marguerite Kilisesi yuvarlak Roma tarzı pencereleri ve Norman tarzı kare şeklinde çan kulesi ile bir Latin haçı şeklinde tasarlanmıştı. Jean ile Marguerite burada, donyağı mumlarıyla aydınlatılan ve tütsü kokan bir sunağın önünde durmuş, bir akraba ve dost kalabalığının huzurunda sağ ellerini birbirine kenetlemişti. Elinde açık bir dua kitabı tutan rahip, birlikteliklerini kutsayan kelimeleri söylerken çiftin üzerine doğru üç kez haç

işareti yapmış ve *"Ego conjungo vos in matrimonium, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti. Amen,"** demişti. Ayini, damadın şatosunun büyük salonunda ozanlar, danslar, birçok konuk ve bol şarap eşliğinde daha dünyevi bir şölen izlemiş, ardından gelinin hizmetçileri Marguerite'i, onu bekleyen kocası için hazırlamışlar ve doğurganlığı garanti altına almak için rahip yatağı kutsamıştı.

Nikâh ayini ve düğün şenliklerinden önce başka bir önemli tören daha yapılmıştı. Bu, geleneksel olarak önceden kilisenin dışındaki sundurmada eşlerin rızalarını açıkça belirttiği, yüzük takıp öpüştüğü ve birbirlerine toprak ve servet bahşettikleri medeni evlilikti. Bu bahşetme veya *dotation* eylemi hem Jean hem de Marguerite'e, diğerinin ölümü halinde miras hakları konusunda güvence vererek nişan sırasında yapılan anlaşmayı pekiştiriyordu. Mülk sahibi soylular, kilisenin dışında yasal olarak bağlayıcı toprak ve servet alışverişini, her halükârda, içerideki sunakta rahiplerin kutsamasından önce görüyordu.

Güzel ve varlıklı Marguerite ile evlenmekten duyduğu sevince rağmen, düğün gününde Jean'ın aklı kilisenin verandasında mühürlediği evlilik sözleşmesinin şartlarında kalmış olmalıydı. Gelinin çeyizi, ne kadar cazip olursa olsun, içinde Jean'ın çok arzuladığı bir toprak parçası yoktu. Bu toprak parçası, Marguerite'in babasının 1377'de Alençon'lu Kont Pierre'e sattığı ve kontun ertesi yıl Jacques Le Gris'ye verdiği Aunoule-Faucon'du. Satış, Marguerite'in babasına 8000 livreden fazla getirmiş ve Marguerite'in çeyizine bereket vermiş olabilir ancak -potansiyel kiralar ve miras hakları ile birlikte- arazinin kendisinin kaybı yaveri kızdırmıştı.

* "Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına kutsal evlilik bağıyla sizi birleştiriyorum. Amin."

MÜZİKLİ ŞÖLEN

Soylu aileler arasındaki evlilikler genellikle büyük bir şölenle kutlanırdı.

MS. Harley 1527, fol. 36v. British Library'nin izniyle.

İki yıl önce Jean de Carrouges, Kont Pierre'in Aunou-le-Faucon'u Le Gris'ye armağan etmesiyle onu kendisine tercih ettiğini ve yeni gözdesi olarak onu benimsediğini anlamıştı. Ancak o zamanlar Jean, Le Gris'nin iyi şansını parasıyla satın aldığından kuşku duymuyordu. Marguerite ile evlenmeye karar verip de çeyiz konusu gündeme gelince Aunou-le-Faucon'un aslında kendi parmaklarının arasından kayıp rakibinin eline geçtiğini fark etti.

Jean bu tımarı karısının çeyizinin bir parçası olarak kendisinin alabileceğini görünce harekete geçti. Araziyi geri almak için bir dava açarak bir süredir Le Gris'nin elinde olan Aunou-le-Faucon'un satışına ve devrine itiraz etti. Mayıs 1380'e gelindiğinde bu toprak parçası üzerindeki kavga o kadar şiddetlenmişti ki Fransa Kralı'nın bile kulağına gitmişti.

1380 baharında V. Charles'ın sadece birkaç aylık ömrü kalmıştı ve çok geçmeden, savaştan büyük zarar görmüş ve ağır vergilerle ezilmiş ulusunu henüz reşit olmayan oğluna miras bırakacaktı. İngiltere ile olan bitmek bilmeyen savaş, babasına ait ödenmemiş devasa fidye, yeni vergilere karşı halk isyanları ve ülkesindeki diğer birçok krizle birlikte yükü ağırlaşan Charles bir de Kont Pierre'den, vasallarından birine hediye ettiği toprağı güvencesi altına almasını talep eden bir dilekçe almıştı. Kont kendi adına, hediye için kraliyet onayını alarak Aunoule-Faucon üzerindeki ihtilafı bir defada ve herkes için sona erdirmek istiyordu. Hasta ve meşgul kral, kuzeni ve aynı zamanda Normandiya'daki en güçlü vekillerinden biri olan Kont Pierre'in bu isteğini hemen yerine getirdi.

29 Mayıs 1380'de, Paris'in hemen dışındaki Beauté-sur-Marne kraliyet şatosunda kral, Kont Pierre'e, kontun Aunou-le-Faucon'u Jacques Le Gris'ye hediye etmesini onaylayan bir berat sundu. Kraliyet beratında arazinin, yakın zamanda verdiği 2920 altın franklık (belgede yazan meblağ buydu) borç da dahil olmak üzere konta sunduğu birçok sadık hizmetin karşılığında verildiği belirtiliyordu. Berata göre mülk, Kont Pierre'in her türlü itirazla-

ra karşı "garanti, müdafaa ve teslim" sözü verdiği "geri alınamaz bir hediye"ydi. Bu cümleyle de Jean de Carrouges tarafından açılan davaya resmi bir gönderme yapılmış oluyordu. Kral beratı imzaladı, yeşil mumla mühürledi ve Aunou sakinlerine yüksek sesle okunmasını emrederek onları gerçek lordları ve efendilerinin kim olduğu konusunda her türlü şüpheden kurtardı. Bu kamuya açık duyuru, 10 Haziran'da Aunou bölge kilisesinde otuz dokuz kişinin katılımıyla yapıldı. Jean de Carrouges fiilen davayı kaybetmişti. Kraliyet beratı onu o çok arzu ettiği tımardan, yüksek ve kalın bir duvarla ayırmıştı.

Bir hainin kızıyla evlenmenin getirdiği risk, Jean'ın Aunoule-Faucon için mücadeleye girişmekle kendine verdiği zararın yanında devede kulak kalırdı. Hem kaybettiği tımarı geri almakta başarısız olmuş hem de eski mabeyinci dostu Jacques Le Gris'yi gücendirmiş ve kendinden soğutmuştu. Lordu ve başlıca himaye kaynağı olan Kont Pierre'e karşı çıkmıştı. Ve kraliyet sarayının kulağına adıyla ilgili hoş olmayan çağrışımlar göndermişti. Kont Pierre'in hizmetinde geçirdiği yalnızca üç yılın sonunda Jean, kendisini Norman standartlarına göre bile kıskanç ve çekişmeci bir adam olarak mimletmişti.

Carrouges ve Le Gris arasındaki dostluk, Kont Pierre'in sarayındaki rekabet yüzünden zaten son yıllarda zayıflamıştı. Aunou-le-Faucon üzerinden yaşanan tartışmayla da şimdi aralarında kapanmayacak bir uçurum oluşmuştu.

Büyük bir sıcaklık ve güven göstergesi olarak bir zamanlar Jean'ın oğlunun vaftiz babası olan Le Gris'nin, eski arkadaşının düğününe katılmamış olması ve yeni evli çifti kutlayanların arasında yer almaması da bu soğukluğun bir kanıtıydı. Le Gris elbet bir iş seyahatinde de olabilirdi ama büyük ihtimalle kutlamaya davet bile edilmemişti. Jacques Le Gris sadece düğüne gelmemekle kalmadı; Marguerite ile de ancak çok sonra tanıştı.

Takip eden birkaç yıl boyunca Jean'ın Kont Pierre'in meclisindeki itibarı daha da düşerken, Jacques Le Gris yükselmeye de-

vam etti. Ağustos 1381'de Kont Pierre, Paris'teki kraliyet sarayına yaptığı ziyarette Le Gris'yi de beraberinde götürdü. Orada Le Gris, kralın amcası Anjou Dükü Louis ile üst düzey bir konseye katıldı. Konsey, açgözlü dükün, yakında Avignon papası tarafından kutsanan bir haçlı seferinin başında, tahtında hak iddia edeceği Napoli Krallığı'nı görüşmek üzere toplanmıştı. Chartres Piskoposu Jean Le Fèvre konseye katılmış ve 23 Ağustos tarihli günlüğünde katılımcıları sayarken "lordum Anjou Dükü; ben, Chartres Piskoposu; Châteaufromond Lordu; Bueul Lordu; Sör Raymond Bardille; Sör Raymond Bernard; ve Jacques Le Gris, Alençon Kontu'nun yaveri," yazmıştı. Le Gris'nin de bu günlükte adının geçmesi, böyle mütevazı bir ailede doğmuş bir yaver için büyük payeydi.

Kont Pierre'in kendisi konseye katılmamış ve kendi yerine Le Gris'yi kişisel temsilcisi olarak göndermişti, bu da gözdesine duyduğu büyük güvenin bir işaretiydi. Le Gris, daha yeni soyluluk kazanmış bir aileden gelen bir yaver olmasına rağmen, şimdi Kont Pierre'in himayesi altında kraliyet sarayının en yüksek çevrelerine erişim olanağı kazanıyordu. Bu süre zarfında Le Gris'nin adı kralın kişisel yaveri olarak da geçti. Bu onursal bir unvan olsa da yaverin kralın kuzeni Kont Pierre için değerini yansıtıyordu.

Jean de Carrouges ise Paris'e davet bile edilmedi. Aunou-le-Faucon yüzünden çıkan tatsızlıklardan sonra Kont Pierre'in seyahat ederken ya da kraliyet sarayına giderken bu sorun çıkaran yaveri maiyetine alması için pek bir neden yoktu. Seçkin ve soylu bir ailenin evladı ve büyük unvanların vârisi olan Carrouges, kendi yıldızı batmaya devam ederken, daha aşağıda doğmuş ancak çok daha kurnaz bir saray siyaseti anlayışına sahip eski arkadaşı Le Gris'nin yükselişine tanıklık etmek durumunda kalmıştı.

1382'de Jean de Carrouges ile Kont Pierre arasında yeni ve daha da ateşli bir sorun çıktı. O yıl Jean'ın babası öldü, topraklarını oğluna bıraktı ve hayatının son yirmi yılında sahip olduğu prestijli görev olan Bellême'in dizdarlığı boş kalmış oldu. Dizdarlık ge-

nellikle babadan oğula geçtiği için Jean babasının görevini devralmayı umuyordu. Ama öyle olmayacaktı. Bellême'in haklarını merhum kardeşi Robert'den alan ve artık dizdar atama yetkisi kendisinde olan Kont Pierre bu önemli kaleyi başka bir adama emanet etti.

Jean bu gözde göreve layık görülmediğini öğrenince küplere bindi. Kaybettiği Aunou-le-Faucon tımarı Thibouville'lerin elindeyken, Bellême kendi babasına aitti, bu yüzden Jean haksız yere bir mirastan mahrum bırakıldığını çok güçlü bir şekilde hissetti. Kont Pierre'in kararı sadece Jean'ın gücünü ve prestijini azaltmakla kalmadı; aynı zamanda yüzüne de çok açık bir tokat gibi oturdu. Argentan'daki mecliste ve yerel soylular arasında Jean'ın, babasının izinden gitmeye ve o ünlü eski kale ile garnizonunun sorumluluğunu almaya layık olmadığı imajını yerleştirdi. Hakareti daha da incitici yapan şey, Jacques Le Gris'nin uzun zamandır bir başka önemli kale olan Exmes'nin dizdarı olmasıydı. Yani Jean Bellême'den mahrum bırakılarak, Kont Pierre'in sarayında Le Gris'den daha da aşağıya düştü.

Jean de Carrouges Bellême işine o kadar kızdı ki Kont Pierre'e yeniden dava açtı. Ortaçağ ihtilaflı bir zamandı, Normandiya soyluları ise herkesten daha ihtilaflıydı. Bir Norman vasalının, Jean'ın Aunou-leFaucon olayında yaptığı gibi efendisinin kararına daha yüksek bir mahkemede itiraz etmesi duyulmamış bir şey değildi. Yine de bu ikinci dava, Jean'ın hayatını ve gelecek yıllar boyunca kaderini şekillendirecek olan riskli bir hareketti.

Carrouges yine davayı kaybetti. Lord ile vasal arasındaki bağın toplumun ve bir asilzadenin kariyerinin temeli olduğu bir çağda bu dava onu bir kez daha Kont Pierre'den uzaklaştırdı. Bellême davası doğrudan Jacques Le Gris'yi ilgilendirmiyordu ancak Aunoule-Faucon konusundaki anlaşmazlıktan sonra Le Gris de kuşkusuz efendisi ve hamisinin yanında yer aldı. Dolayısıyla bu ikinci anlaşmazlık, Carrouges ve Le Gris arasındaki ilişkileri daha da gerdi.

Bellême konusundaki anlaşmazlıktan kısa bir süre sonra Jean de Carrouges ve Kont Pierre arasında bir başka anlaşmazlık daha çıktı. Bu Jean'ın efendisiyle aynı yıllar içinde yaşadığı üçüncü anlaşmazlık, Jacques Le Gris'yi de doğrudan ilgilendiriyordu ve iki yaverin arası bundan sonra daha da açıldı. Bu yeni kavganın nedeni, Jean'ın toprak ve güç için başka bir yanlış hesaba girmesiydi.

Elinde belki de Marguerite'in çeyizinden bir miktar hazır nakit bulunan Jean son kayıplarını telafi etme hevesiyle biraz arazi satın almaya karar vermişti. 11 Mart 1383'te Jean de Vauloger adlı bir şövalyeden Cuigny ve Plainville adında iki tımar satın aldı. Biri Argentan yakınlarında, diğeri kuzeyde, şimdi Calvados olarak bilinen bölgede bulunan her iki mülk de zengin hasat ve mükemmel kira vaat eden seçkin tarım arazileriydi. Bu nedenle Jean'ın onları elde etme isteği sürpriz değildi. Gelgelelim Cuigny'nin –doğrudan Kont Pierre'in ve Jacques Le Gris'nin toprakları arasındaki– konumunun yol açtığı tehlikeyi göz ardı ediyordu.

Çok geçmeden işin tadı kaçtı. 23 Mart 1383'te, satıştan sadece on iki gün sonra Kont Pierre, Carrouges'dan her iki mülk üzerindeki eski yasal haklarını teslim etmesini istedi.* Jean satın aldığı sırada arazilerin himayede olduğunun farkında değil miydi? Yoksa bu ticareti kontun haklarından haberdar olduğu halde mi yapmıştı? Yaverin çekişmeci doğası göz önüne alındığında tam da öyle yapmış olabilir. Onu yaman bir savaşçı yapan ve belki de savaş alanında birçok kez hayatını kurtarmış olan mücadeleciliği, nezaket ve diplomasinin bir adamı kesinlikle saf kabadayılık ve kaba kuvvetten daha hızlı yükselttiği Argentan'daki sarayda felaketi oluyordu.

Kont Pierre'in eski haklarının bir sonucu olarak Jean de Carrouges, mülkiyetini daha tam olarak ele geçiremediği Cuigny ve

* Feodal yasalara göre, bir lordun vasalı elinde tutulan miras tımarlar, lordun izni olmadan aileden satın alınamaz veya başkasına satılamazdı. Bu tür topraklar boşalırsa, yani kiracı vârissiz ölürse lorda geri döner, o da onları başka bir vasala verebilirdi.

Plainville'i konta teslim etmek zorunda kaldı. Kont Pierre, yaverin bu topraklar için ödediği meblağı da iade etti. Ancak Carrouges için bu başarısızlık sadece toprağa, bu değerli mülklerden alacağı kiralara ve toprakları mirasçılarına bırakma hakkına değil, aynı zamanda Argentan'daki sarayda bir başka utanç verici itibar kaybına da mal oldu.

Kont Pierre'in zorba hareketine öfkelenen ama efendisinin iradesine boyun eğmek zorunda kalan Jean de Carrouges öfkesini rakibinden çıkardı. Carrouges, Kont Pierre'in gözüne girdiği, sarayın yeni gözdesi gibi tavır takındığı ve kontun cömert himayesinin tadını çıkardığı için Le Gris'ye zaten öfkeliydi. Le Gris, Exmes'deki kalenin dizdarıydı, Carrouges ise Bellême'den mahrum bırakılmıştı. Le Gris Paris'e gitmiş ve kraliyet yaveri olmuştu, Carrouges ise geride kalmıştı. Hepsinden kötüsü, Le Gris, Aunou-le-Faucon gibi değerli bir mülkü konttan düpedüz hediye olarak alırken Carrouges pahalı arazileri kendi cebinden satın almak zorunda kalıyor, onlar da efendisi tarafından elinden alınıyordu.

Le Gris'nin saray nezdindeki başarısı ve kendi başarısızlığı karşısında şaşkına dönen Carrouges, Le Gris'nin, arkasından ona karşı komplo kurduğuna ikna oldu. En başından beri Le Gris'nin, Kont Pierre'i kendisine karşı gizlice kışkırttığı, hatta bunun sonucunda kişisel olarak menfaat sağladığı sonucuna vardı. Kont Pierre'in Jean'ın yasal mülküne (önce Aunou-le-Faucon, sonra Bellême ve şimdi Cuigny ile Plainville) bunca yıl içinde üç kez el koymasının nedeni Le Gris'nin lordun kulağına fısıldadığı şeytani tavsiyelerdi. Kırgın ve kuşkucu Carrouges için bu kayıplar dizisi tek bir sonuca işaret ediyordu: Bir zamanlar güvendiği ve sırdaş bildiği eski arkadaşı, yükselmek uğruna ona namertçe ihanet etmişti. Le Gris sarayda Carrouges'un omuzlarına basarak yükseliyordu.

Jean'ın Kont Pierre ile üçüncü anlaşmazlığı ve Jacques Le Gris'ye olan düşmanlığı, iki yaver arasındaki son dostluk kırıntılarını da alıp götürdü. Başına gelen talihsizliklerden dolayı eski

arkadaşını suçlayan Carrouges, "artık Le Gris'den nefret etmeye ve onu aşağılamaya başladı." Jean, nefret ettiği rakibi hakkında başkalarına da yakınmışa benziyor. Hatta Argentan'daki sarayda açıkça Le Gris'nin yüzüne karşı öfkeli suçlamalar yağdırmış olabilir.

Jean'ın bu öfkeli davranışı kıskanç, kavgacı, huysuz bir adam olarak ününü daha da kötüleştirdi ve saraydan uzaklaştırdı. Hâlâ resmiyette kontun mabeyincilerinden biri olmasına karşın, âdeta istenmeyen adam ilan edildi. Jean, Carrouges'daki kalesinden sadece yirmi kilometre uzakta bulunan ancak şimdi aralarında büyük ve acı verici bir uçurum oluşan Argentan'daki saraya bir yıl veya daha uzun bir süre uğramadı. Ağustos 1383'te Flanders'ta Kont Pierre'e hizmet etmek üzere çağrılan Jean, seferde yalnızca sekiz gün kaldıktan sonra ayrıldı. Bu da efendisinden iyiden iyiye uzaklaştığının bir başka göstergesiydi.

Jean'la evliliğinin daha üçüncü senesinde öfkeli ve huysuz kocasının saraydan ayrılıp kalesinin içinde oturması, yüksek ve kalın duvarların ardında kara kara yaşadığı talihsizlikleri düşünüp durması Marguerite için zor olmuş olmalı. Son birkaç yıldır adını çok duyduğu ama hâlâ tanışmadığı Jacques Le Gris yüzünden kuşkusuz çok azar işitmiştir.

Jean'ın saraydan, Kont Pierre'den ve Jacques Le Gris'den uzaklaşması bir yılı aşkın süredir devam ediyordu. Düşmanlığın ikinci yılına girdiği 1384'e kadar herhangi bir yakınlaşma olmadı. Jean'ı Kont Pierre'in sarayından kendi isteğiyle yaşadığı sürgünden kurtaran olay muhtemelen o yılın sonbaharında, hatta Noel'e yakın bir zamanda gerçekleşti.

Normandiya'nın dört bir yanındaki elma bahçelerinde meyveler toplanmış ve yapraklar dökülmüştü. Biçilmiş kimi tarlalara kışlık buğday ekilmiş, kimileri de nadasa bırakılmıştı. Sonbaharda Normandiya'nın havası soğuk ve yağışlıdır. Hele kışlar daha da fenadır. Yağmurlar yerini kar ve buza bırakırken çamurlu yollar kış gelince uzun süre erimeyecek şekilde donar ve bu mevsimde

insanlar bir barınak ve ocağın çevresinde beraber oturacakları dostlar arar. Norman kalelerinin muazzam salonlarındaki büyük kütük beslemeli şömineler, yetişkin bir adam kadar uzun ve en azından yıl boyunca genellikle soğuk ve nemli kalan kalın taş duvarlarla çevrili, yüksek tavanlı, esintili odaları ısıtacak kadar geniştir.*

1384 yılının sonlarında, havanın iyice soğuduğu günlerde Jean de Carrouges eski bir dostundan, Jean Crespin adında bir yaverden bir davet aldı. Crespin'in karısı yakın zamanda bir erkek çocuk doğurmuştu ve çocuğun vaftizini ve karısının doğum yatağından sağlıkla kalkışını kutlamak için Crespin, arkadaşlarını ve akrabalarını evinde bir kutlamaya davet etmişti. Crespin, Carrouges'un yaklaşık on altı kilometre batısında, kraliyet ormanıyla çevrili bir kasaba olan La Ferté-Macé yakınlarında yaşıyor, burada muhafız olarak görev yapıyor, av hayvanlarını koruyor ve kraliyete kereste tedarik ediyordu.

Jean kutlamaya katılmak üzere Marguerite'i de yanına aldı. Argentan'daki saraydan öfkeyle uzaklaşmasının ardından bu, o yıl insan içine çıktığı nadir etkinliklerden biriydi. Carrouges'daki şatodan çıkma şansı kocasından daha az olan ve bir yılı aşkın zamanını kocasının yakınmalarını dinleyerek geçiren Marguerite evden çıkmaya ve neşeli bir topluluğa katılmaya herhalde daha çok hevesliydi. Crespin'in evinde tanıdık yüzler görmesi ve yeni insanlarla tanışması kuvvetle muhtemeldi. Babasının daha kuzeydeki şatosunu terk edip kocasıyla yaşamak üzere geleli sadece dört yıl olmuştu.

Davetliler arasında Jean ve Marguerite'in yanı sıra "pek çok asil ve saygın kişi" de vardı. Paris'teki kraliyet sarayıyla iyi bağlantıları olan Crespin, Kont Pierre'i de tanıyordu. Yine de La Ferté-Macé, Carrouges'un diğer tarafında, Argentan'dan oldukça uzaktaydı ve Jean'ın orada pek fazla tanıdık saraylı görme olasılığı yoktu. Kont Pierre'le girdiği bir dizi maliyetli ve utanç ve-

* Kroniklerden, 1380'lerin başlarından ortalarına kadar Normandiya'nın bol kar yağışlı bir dizi sert kış yaşadığı anlaşılıyor.

rici tartışmadan hâlâ yara bere içindeyken, tam da bu nedenle Crespin'in davetini kabul etmiş olabilir.

Ama Jean, Crespin'lere varıp yanında Marguerite ile şatonun büyük salonuna girdiğinde Jacques Le Gris kalabalığın içinde şarap içiyor ve diğer konuklarla eğleniyordu. Tabii Marguerite henüz yaverle hiç tanışmamıştı. Onun hakkında bildiği her şeyi de, söyleyecek hiçbir iyi şeyi olmayan kocasından öğrenmişti.

Carrouges ile Le Gris –bir zamanların yakın arkadaşları, sonranın rakipleri ve şimdinin düşmanları– salonda göz göze geldiler. Bu karşılıklı bakışları yakalayan diğer konuklar, tıpkı şimşeği görüp gök gürlemesini bekleyen insanlar gibi o neşeli halde durakladılar. İki yaver arasındaki rekabet hararetli bir dedikodu konusu olmuş ve Kont Pierre'in sarayında toprak, unvan ve himaye konusundaki hırçın çekişmeleri yöredeki soylular arasında yayılmıştı.

Ama öfke patlaması, karşılıklı hakaretleşme, meydan okuma veya tehdit yoktu. Salonda birbirlerinin sıkıntı verici varlığını görmezden gelmek gibi kayıtsız bir girişim de yoktu. Bunun yerine iki yaver, etraflarındaki neşenin ve akıp duran şarabın da etkisiyle birbirlerine doğru hareket etmeye başladılar. Meşalelerle aydınlatılmış salondaki gırgır ve şamata kesildi, tüm gözler onlara çevrildi.

Kutlama nedeniyle her yaver, üzerinde aile renklerini –Carrouges için kırmızı, Le Gris için gri– taşıyan kısa bir ceket ya da dublet giyiyordu. İki adam salonun ortasına yakın bir yerde karşı karşıya ancak biraz mesafeli durarak birbirlerini dikkatle tarttılar.

Önce Jean öne çıkıp sağ elini uzattı. Le Gris cüssesinden beklenmeyen bir hızla ayağa kalktı ve onu yarı yolda karşılayıp Jean'ın uzattığı eli kuvvetle yakaladı.

"Carrouges!" dedi grili yaver gülerek.

"Le Gris!" dedi kırmızılı yaver de gülümseyerek.

Birbirlerini selamlayan ve el sıkışan bu iki yaver, husumete son vererek barışmışlardı. Salondaki gerginlik dağıldı. Hanımlar

alkışlarken, salonun etrafında, olanları izleyen soylular tezahürat yaparak onaylarını belirttiler ve Crespin iki adamı tebrik etmek üzere öne çıktı.

Bunun tamamen tesadüfi bir karşılaşma olduğuna inanmak zordu. Crespin hem Carrouges'u hem de Le Gris'yi tanıyordu ve belki de Kont Pierre'in iradesiyle, iki hasım yaveri uzlaştırmak için harekete geçmişti. Yıllarca kin besleme yeteneğine sahip Carrouges, şatosunda kara kara düşünürken, sonunda Le Gris ile olan düşmanlığı uzatmanın onu daha fazla inciteceğini de anlamış olabilir. Belki de Le Gris, Carrouges ile birkaç yıldır kötüleşen ilişkilerden ve yaşanan tatsız bozuşmadan sonra işleri düzeltmeye karar vermişti.

Bu karşılaşmanın altında ne yatıyorsa yatsın, ardından daha da şaşırtıcı bir şey oldu. Jean, Le Gris'yi selamlayıp kucakladıktan sonra Marguerite'e döndü ve ondan yenilenen barış ve dostluğun bir işareti olarak yaveri öpmesini istedi. Kutlama için uzun, dökümlü, zarif bir elbise giyinen ve takıp takıştıran Marguerite, Jacques Le Gris'yi selamlamak için öne çıktı ve gelenek olduğu üzere onu dudağından öptü. Elimize ulaşan kayıtlar, *yaveri* öpenin bizzat *Marguerite* olduğu konusunda şüphe bırakmıyor.

Kocasının yaver arkadaşıyla arasındaki sıkı husumet göz önüne alındığında, Marguerite'in Le Gris'ye karşı iyi niyetler beslemesi de pek olası değil. Birkaç yıldır Le Gris hakkında akla gelebilecek en kötü şeyleri söylemiş, hatta Marguerite'in hayrına, onun zamparalıkları hakkındaki söylentilerden de bahsetmişti. Yaverin bu skandal tutumunun, sadece söylenti olsa bile, genç ve evli bir kadınla arkadaşlığı ya da ahbaplığını sıkıntıya düşürmesi beklenirdi. Jean'ın Marguerite'ten, başına gelen birçok talihsizlik için uzun zamandır suçladığı ve nefret ettiği rakibi Le Gris'yi öpmesini talep etmesi kadını şaşırtmış olmalı. Uzlaşma önceden ayarlanmış ve Marguerite bunu önceden biliyor olsa bile, Jean'ın ondan Jacques Le Gris'yi öpmesini istemesinin, çok fazla şarabın körüklediği ve sonradan pişman olunacak türden dürtüsel bir jest olduğunu düşünmüş olabilir.

Jacques Le Gris de muhtemelen Marguerite kadar şaşırmıştır. Carrouges'la yıllar süren amansız çekişmeler ve soğukluğun ardından daha doğru dürüst araları ısınmadan Jean'ın genç ve güzel karısı birdenbire gelip onu dudaklarından öpmüştü. Geçen birkaç yıl boyunca Le Gris, Marguerite'in muhteşem güzelliği hakkında bir şeyler duymuştu çünkü Jean'ın, babasının tek vârisi genç bir kızla evliliği sarayda hararetle konuşulmuştu. Ama Le Gris o güne kadar Marguerite ile hiç tanışmamış ve onu hiç görmemişti. Marguerite'in güzelliği, onu gören herkes üzerinde olduğu gibi Le Gris üzerinde de güçlü bir etki yarattı. Ve skandallarıyla ün salmış yaver yeni fetihler peşindeyse, dudakları kısa bir süreliğine dudaklarıyla buluşan çarpıcı genç kadına ani ve güçlü bir ilgi duymuş olabilir. Le Gris'nin Marguerite'e olan ilgisi tam da o anda başlamış olsa gerektir.

3
Savaş ve Kuşatma

Kont Pierre'in sarayında yaşadığı birçok başarısızlığın ardından, Jacques Le Gris ile yakın zamanda uzlaşmasına rağmen, ertesi bahar Jean de Carrouges bir süre Normandiya'dan ayrılmaya ve İskoçya'ya düzenlenen bir Fransız seferine katılarak dışarıda servet ve ikbal aramaya karar verdi. Mayıs 1385'te başlayan seferi bizzat Fransa Kralı yürütüyordu. Fransız şövalyeleri ve silahlı adamlardan oluşan bir ordu Edinburgh'a yelken açacak, orada İskoçlarla güçlerini birleştirecek ve daha sonra güneye doğru ilerleyerek İngiliz topraklarını yakıp yıkacak, kasabaları ve kaleleri yağmalayacak ve tıpkı hasat için olgunlaşan mahsuller misali çiftlikleri ve köyleri biçecekti.

Seferin komutası ünlü kumandan Sör Jean de Vienne'deydi. 1373'te otuz iki yaşında Fransa amirali olarak atanan Vienne Fransız donanmasını elden geçirmiş, kıyı savunmasını örgütlemiş ve İngilizlere karşı bir dizi ünlü deniz baskınına öncülük etmişti. Ayrıca 1378'de Kötü Charles'ın yenilmesine yardım etmiş ve Jean de Carrouges'un da birkaç ay emrinde bulunduğu 1379'daki Cotentin seferini yönetmişti.

Amiralin ordusu, binden fazla şövalye ve yaver ile bunun iki katı sayıda arbaletçi ve "sağlam adamlar"dan, yani silah da taşıyan hizmetkârlardan oluşuyor, böylece Fransız savaş gücü top-

lamda üç bin kişiyi buluyordu. Sefere Fransa'nın her yerinden soylular katılırken Jean de Carrouges da emrindeki diğer dokuz yaverden oluşan bir birlikle geldi.

Carrouges doğası gereği "maceraya çok düşkün" ve sefer ona Kont Pierre'in Argentan'daki sarayında son zamanlarda yaşadığı utanç sahnelerini bir süreliğine unutma şansı verecekti. Yabancı topraklarda göstereceği kahramanlık ona şövalyelik bile kazandırabilirdi. Her şeyden önce Carrouges bu yolculuktan kâr elde etmeyi, İngiliz kasabalarından ve kalelerinden getireceği yağma malıyla son yıllarda yurdunda yaşadığı toprak ve gelir kayıplarını dengelemeye yetecek kadar servet edinmeyi umuyordu.

Ayrılmadan önce Carrouges, efendisinden onu normal askerlik hizmetinden muaf tutması için izin istemek durumundaydı. Kont Pierre bu isteği hemen kabul etti. Son birkaç yıldır Carrouges ile yaşadığı gerginliklerden sonra kont, belalı vasalından bir süreliğine kurtulacağı için çok mutluydu. Hatta belki de Carrouges'un geri dönmeyeceğini umuyordu. Nitekim yaverin hâlâ bir vârisi yoktu ve topraklarının bir kısmı, onları sarayının daha gözde üyelerine bağışlayacak olan Kont Pierre'e dönecekti.

Jean yokluğunda karısının güvenliğini ve rahatını da sağlamak zorundaydı. Düşman birlikleri ve soyguncular hâlâ Normandiya'da dolaşıyorlardı ve Marguerite, kocasının yokluğunda Carrouges'da kalmak istemeyebilirdi. Belki de Jean genç ve güzel karısına tam güvenmiyordu. Garnizondan adamlar her zaman etraftaydı ve Carrouges, Kont Pierre'inki gibi diğer şato ve saraylara kolayca ulaşılabilecek bir yerdeydi.

Bu yüzden sefere çıkmadan önce Jean, Marguerite'i Rouen'nun otuz iki kilometre güneybatısında, Fontaine-le-Sorel'deki, babasına ait şatoya götürdü. Marguerite orada büyümüş ve ancak beş yıl önce Jean ile evlenmek üzere oradan ayrılmıştı. Üvey annesinin yönetiminde olmasına rağmen Fontaine-le-Sorel'e gitmek Marguerite'in kendi seçimi de olabilirdi. Bir de dul kayınvalidesiyle kalmak gibi daha sevimsiz bir alternatif vardı.

Bu, Marguerite'in, düğünlerinden bu yana Jean'dan en uzun

süreli ayrılığı olacaktı ve bu ayrılık içine kötü hisler de düşürmüş olabilirdi. Belki de Jean'ın beş yıllık evlilikten sonra ondan usanıp usanmadığını ya da bir şekilde onun canını sıkıp sıkmadığını merak ediyordu. Hâlâ ona yeni bir vâris verememişti. Oysa bu, onunla evlenmesinin başlıca nedenlerinden biriydi.

Ancak Jean daha sonra, ayrılışına kadar karı koca "birbirlerini çok sevdiklerini ve sadakat ve huzur içinde bir evlilik yaşadıklarını" söyleyecekti. Jean, Marguerite'in ailesiyle de iyi ilişkiler içinde görünüyordu. Çift muhtemelen nisan ayında Fontaine-le-Sorel'e vardıklarında, Jean'a seferde eşlik edecek dokuz yaverden biri olan Marguerite'in kuzeni Robert de Thibouville de geldi.

Kısa bir süre sonra Marguerite kocasını savaşa gönderdi. Kuzenine de veda etti. İki adamın denizde ve yabancı cephelerde pek çok tehlikeyle karşılaşacağını biliyor ve muhtemelen ikisini bir daha görüp göremeyeceğini merak ediyordu.

Sefere katılmak için Jean ve Robert, yoldaşlarıyla birlikte Normandiya'dan Amiral Vienne'in ordusunu topladığı ve bir filo oluşturduğu Flaman sahillerindeki önemli bir Fransız limanı olan Sluis'e yolculuk etmek durumundaydı.

Jean ve adamları bu hareketli limana nisan sonu veya mayıs başında vardılar ve limanda irili ufaklı iki yüz kadar geminin demirlediğini gördüler. Bunlar kuzey sularında yelken açmak için kullanılan derin, yuvarlak gövdeli gemilerdi. Rıhtım işçileri gemilere, ilk dönem topları da dahil olmak üzere zırh ve silahlarla birlikte bir yıl kadar sürecek seferde ihtiyaç duyulacak malzemeleri yüklemekle meşguldü. Birçokları çatışma, taşımacılık ve kara seyahatinde kullanılmak üzere gemilere atlarını da bindirmişti. Gemilere ayrıca İskoçlar için elli zırh takımı ve sağlam sandıklarda kilitli 50.000 altın frank da dahil olmak üzere cömert hediyeler yüklendi.

Amiral Vienne denize açılmadan önce tüm orduya iki aylık hizmetleri için peşin ödeme yaptı. Birliklere ait 8 Mayıs'ta alınan bir yoklama listesi veya *revue*'ye göre *"yaver Jean de Carouges,"*

da komutası altındaki dokuz yaverle birlikte Sluis'te bulunuyordu ve her bir adam için günde yarım livre olmak üzere 320 livre ödenek aldı.

20 Mayıs'ta amiral, filoya yola çıkma emri verdi. Hava mutedil ve rüzgâr elverişliydi. Fransızlar, Flaman kıyıları boyunca Sluis'ten kuzeye, Zelanda, Hollanda ve Frizya'dan geçerek batıya dönüp İskoçya'ya ve Firth of Forth'a geçtiler.

Fransızlar Edinburgh yakınlarındaki Leith'e girdiğinde, büyük bir yabancı ordunun geldiği haberi hızla yayılmış ve İskoçlar, "Onları buraya hangi şeytan getirdi? Kim çağırdı onları? İngilizlerle kendimiz savaşamaz mıyız? Geldikleri yere geri dönsünler, biz kendi savaşımızı verebiliriz," diye şikâyet etmeye başlamışlardı.

İskoçya Kralı Robert, halkının tavrı karşısında altta kalmamak için kendisine büyük bir rüşvet ödeninceye kadar İngiltere'ye yürümeyi reddetti. Etrafı İskoçlardan bir duvarla çevrilen ve başka seçeneği olmayan Amiral Vienne, Kral Robert'ın akıl almaz taleplerini kabul etti. Yoksa müttefiklerinden hiçbir yardım alamayacaktı.

Yaklaşık beş bin kişilik Fransız ve İskoç ortak ordusu, nihayet temmuz başında Edinburgh'dan hareket etti. Güneye doğru ilerleyerek Tweed Nehri'ni geçtiler ve doğuya yöneldiler. Denize doğru ilerlerken çiftlikleri ve köyleri yaktılar. Sonunda, birliklere Tweed'in yukarısında kayalık bir çıkıntıya inşa edilmiş Wark Kalesi'nde durma emri verildi.

Wark Kalesi'nin dört kat yüksekliğinde devasa bir burcu ve her birinin girişinde "büyük taş tonozlar" olan, gülle ya da ok atmaya yarayan "beş büyük kale mazgalı" vardı. Wark, yanında eşi ve çocukları da olan Sör John Lussebourne tarafından korunuyordu. Düşmanın yaklaşacağı konusunda önceden bilgi sahibi olan Sör John, garnizonunu güçlendirmiş ve kale duvarlarına "büyük ağır toplar" yerleştirmişti. Siperleri koruyan arbaletler ve topların yanı sıra kalenin her tarafında saldırganları yavaşlatmak

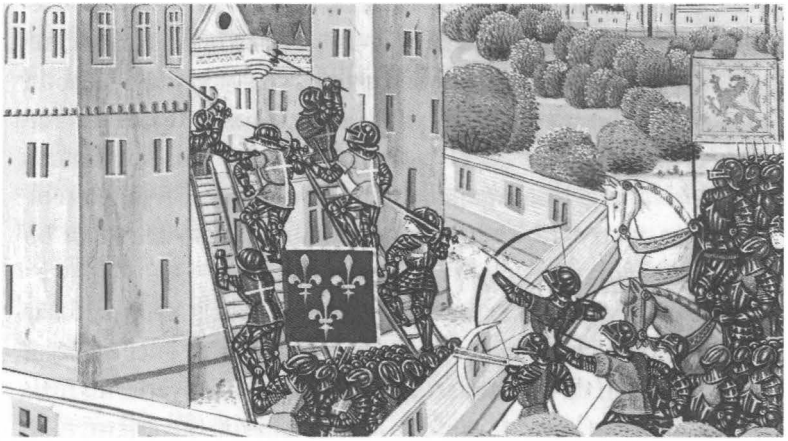
ve onları yukarıdan daha iyi hedefler haline getirmek için büyük hendekler vardı.

Amiral Vienne, Sör John'a kaleyi teslim etmesini, aksi takdirde kaleyi kuşatacaklarını söylemek üzere bir haberci gönderdi. Buna karşılık Sör John duvarın tepesinden hakaretler yağdırdı ve amirali, güvenilmez İskoçların oyununa gelmeden önce askerleriyle birlikte geri çekilmesinin daha iyi olacağı konusunda uyardı. Bu görüşmelerden sonra saldırı başladı.

Yakıp yıkma taktiğiyle ilerleyen ve hızlı hareket eden bir hücum grubu olarak Fransızlar ve İskoçlar, kale duvarlarının üzerinden düşman damlarına büyük taş gülleler fırlatan mancınık gibi ağır kuşatma gereçlerine sahip değillerdi. Küçük, taşınabilir topları da kalın taş duvarları yıkabilecek kapasitede değildi. Kalenin sağlam kaya temelleri de duvarların altına tüneller kazarak çökmelerini sağlayan lağımcılara fırsat vermiyordu. Aceleleri olduğu için, iyi tedarikli garnizonun aç kalmasını beklemek de bir seçenek değildi.

Dolayısıyla amiral tırmanış emri verdi. Adamları, merdiven yapmak için uzun direkleri birbirine bağladılar ve önce en cesur olan, ardından da arkadaşları olmak üzere kale duvarlarını hızla tırmanmak için hazırlık yaptılar. Merdivenlerini duvarların dibine sabitleyen Fransızlar, "mazgallı siperlere tırmanarak ve orada garnizonun askerleriyle göğüs göğüse, hançer hançere savaşarak pek çok yiğitlik örneği gösterdi. Sör John Lussebourne da merdivenlere tırmanmakta olan Fransız şövalyelerini orada karşılayarak iyi bir şövalye ve silahşor olduğunu gösterdi."

Saldırganlar kaynayan sıvılarla, yanan kumlarla veya duvarlardan aşağı atılan sönmemiş kireçle ve ayrıca zırh delici arbaletlerle, yakın mesafeden atılan ölümcül oklarla karşılandılar. Merdivenden tırmanan bahtsız bir saldırgan, ayağı kayarak ağır zırhının içinde yere çakılıp ölebilir ya da kendisi ve yoldaşları tam tepeye yaklaşmışken merdiveni uzun direkler kullanarak iten savunmacılar yüzünden kendini havada uçarken bulabilirdi.

WARK KALESİ KUŞATMASI (1385)

Britanya'ya düzenlenen Fransız seferine katılan Jean de Carrouges, İngiliz kalelerinin ele geçirilip tahrip edilmesinde yararlılıklar gösterdi. Froissart, Chroniques. MS. Royal 18 E.I, fol. 345.

British Library'nin izniyle.

İskoçlar kuşatmaya katılmayı reddettiler. Kalenin çevresine yerleştirilen ve arbalet kullanan Fransız askerleri, İngiliz garnizonunu ölümcül oklarıyla sürekli olarak döverken "mazgallı siperlerin üzerinde görünen her kafayı derhal yere mıhladı." Ve Fransız saldırganlar "o kadar çoktu ve saldırı o kadar sık yinelendi ki sonunda kale ve içindeki şövalye, karısı ve çocuklarıyla birlikte alındı. Kaleye giren Fransızlar kırkı aşkın esir aldı. Daha sonra kale yakılıp yıkıldı çünkü İngiltere'nin bu kadar çok içine girmişken onu tutamaz ve koruyamazlardı."

Kıyı boyunca güneye doğru ilerleyen istilacılar, daha sonra Northumberland Kontu Henry Percy'ye ait topraklara yürüdüler, yine birçok köy ve çiftliği yok ettiler ve yollarına çıkan her şeyi yaktılar.

Korku ve telaş dörtnala her yere yayılırken Jean de Carrouges ve yoldaşları kendilerini savaşın kargaşasına atarak hem düşman askerlerini hem de sivilleri katlettiler, çiftlik hayvanlarına el koydular ve değerli eşyaları alıp götürdüler. Bir Fransız vakanüvis, yurttaşlarının ülkeye "ölüm, talan ve ateş" getirdiğini, "her şeyi kılıçla veya ateşle yok ederek köylülerin ve karşılaştıkları herkesin boğazını, hatta yaşlılar ve emzikli bebekler de dahil olmak üzere rütbe, yaş, cinsiyet gözetmeksizin acımasızca kestiklerini," belirtiyor.

Toprakları ve kaleleri harap olan İngiliz lordları kısa süre sonra karşı saldırı için harekete geçti. Genç Kral II. Richard, arkadan yapılan bu vahşi saldırıya çok öfkelenerek başka bir orduyla Londra'dan kuzeye doğru hızla geldi ve Fransız işgalcileri yok edeceğine, İskoçları cezalandırmak için Edinburgh'u yakacağına yemin etti.

Fransızlar ve İskoçlar casuslar aracılığıyla, yaklaşan İngilizleri haber aldılar. Amiral Vienne, meydan muharebesi konusunda Kral Richard kadar hevesliydi. Ancak İngiliz ordusunun büyüklüğünden ve erzak yetersizliğinden endişe duyan İskoçlar düşmanla sırtlarını memleketlerine dayayarak karşılaşmak için

İskoçya'ya çekilme teklifinde bulundular. İskoç müttefiklerini kaybetmek istemeyen Amiral Vienne teklifi kabul etti.

İngilizler Tweed Nehri'ni geçtikten sonra misillemeye başlayarak, on kilometrelik bir cephe boyunca katliam, yağma ve talan ile tüm kırsal bölgeyi arkalarında harabe halinde bırakarak' ilerledi.

İskoçlar, Fransızları hayrete düşürecek şekilde, savaşmadan düşmanın topraklarını harap etmesine izin verdi, hatta onları yıkımdan kurtarmak için İngilizlere toprakları boyunca serbest geçiş tanıdı. Bu yeni ihanet karşısında dehşete düşen Amiral Vienne, İskoçlara haberci göndererek, "Yardımınıza çağırdığınız müttefikleriniz şimdi ne yapacak?" mesajını iletti. İskoçlar da "Ne isterlerse..." diye yanıtladı.

Amiral adamlarına silahlanmalarını, atlarını eyerlemelerini ve işaretini beklemelerini emretti. O gece İngiliz ordusu Edinburgh'un birkaç kilometre güneyinde kamp kurdu ve birkaç nöbetçi bırakarak derin bir uykuya daldı. Amiralin emriyle tüm Fransız ordusu karanlıktan yararlanarak ve uyuyan İngiliz ordusuyla aralarında bir emniyet mesafesi bırakarak gizlice kaçtı ve sessizce güneye doğru yürüdü.

İngilizler ertesi sabah uyanıp Edinburgh'a dayandıklarında kapıların açık, sokaklarının boş olduğunu ve şehir sakinlerinin kaçtığını gördüler. Fransızlar gece gizlice kaçarken, bölgedeki İskoçlar şehri mal ve sığırlarla birlikte boşaltmış ve çevredeki kırsal alanda kayıplara karışmıştı.

Richard, Fransızların yakıp yağmalamaya devam etmek üzere İngiltere'ye geri döndüğünü ancak günler sonra fark edebildi. Öfkeyle adamlarına Edinburgh'u ateşe vermelerini emretti. 11 Ağustos'ta İngilizler şehri küle çevirdi. Bir tek tepedeki kale alevlerden kurtulabildi. Sonra Richard ordusunu kıyıdan Aberdeen'e kadar götürdü ve giderken her şeyi yakıp yıktı.

İki yüz kırk kilometre güneyde, Fransızlar ve sadakatini bozmayan bazı İskoç müttefikleri Lake District'in hemen kuzeyindeki

yeşil ve tepelik yerleşim yeri Cumberland'ı yakıp yıkıyordu. Jean de Carrouges ve adamları, İngiltere'nin derinliklerine yapılan bu ikinci baskında yağma ve esirler açısından daha da zenginleşmeyi umuyorlardı.

Sahil boyunca inen Fransızlar ve İskoçlar yollarına çıkan her şeyi yok ettiler. "Ülke boşalmış ve eli silah tutan herkes İngiliz kralıyla birlikte seferde" olduğu için istilacılar çok az direnişle karşılaştılar ve bir çember çizerek dönüp nihayet Carlisle'a geldiler.

Carlisle bir zamanlar Roma sınırında bir mevki olan ve kalıntıları bugün de bozkırda Newcastle'dan diğer sahile kadar uzanan Hadrian Duvarı'nın bir parçasıydı. Kasaba artık surlar, kuleler ve hendeklerle yoğun bir şekilde tahkim edilmiş ve kuşatmalara karşı iyi tedarikli bir İngiliz kalesine de sahipti.

7 Eylül'de Fransızlar ve İskoçlar kasabaya saldırdılar, duvarlara tırmanmak için merdivenler dayadılar ve "ya kaleyi hızla ele geçirmek ya da tamamen yok etmek üzere güçlerini seferber ettiler." Ancak bu şiddetli saldırı başarısız oldu. Kolayca nüfuz edemeyecekleri, yağmalayamayacakları veya yok edemeyecekleri bir engelle karşı karşıya kalan ve düşman topraklarının ortasında bir saldırıya maruz kalmaktan korkan istilacılar sonuçsuz kalan kuşatmalarına son vermeye karar verdiler.

Fransızlar ve İskoçlar kuzeye dönüp bir başka büyük yağma saldırısı için yavaşladığı sırada bir felaket yaşandı. Northumberland Kontu'nun oğlu ve vârisi Sör Henry Percy aniden arkalarından saldırdı. At sırtındaki hızı ve gaddarlığı nedeniyle Delifişek olarak tanınan genç Percy geceleyin işgalcilerin tepesine çöktü, "birçoğunu öldürdü, birçoklarını kaçırdı," ayrıca "yirmi altı ensesi kalın kişiyi" de esir aldı.

Jean de Carrouges ve Robert de Thibouville yakalanan veya öldürülenler arasında olmadıkları için şanslıydı. Tüm yoldaşları o kadar şanslı değildi. Ordunun bir aydan biraz daha uzun bir süre sonra, 28 Ekim'de kayda geçtiği bir *revue*'ye göre Jean, dokuz yoldaşından beşini kaybetmişti. Tabii bazıları daha önceki

çatışmalarda öldürülmüş veya hastalığa yenik düşmüş olabilir. Ama bazıları da Delifişek'in geri çekilmekte olan Fransız ordusuna yaptığı ve seferin son çatışması olduğu anlaşılan yaman ve sürpriz saldırı sırasında ölmüş olmalı.

Savaş mevsimi sona ererken ordular savaş alanından çekildi ve Amiral Vienne yorgun ordusuyla kışı Edinburgh'da geçirmeye karar verdi. Jean de Carrouges altı aydan fazladır evinden uzaktaydı ve görünüşe göre o ve savaş yorgunu diğerleri en azından bir sonraki bahara kadar İskoçya'da kalacaktı.

Ancak İskoçlar, Fransızlara karşı eskisi kadar misafirperver değillerdi: "Amiral baronları, şövalyeleri ve yaverleriyle birlikte, paralarıyla zar zor yiyecek temin edebildikleri için çok sıkıntı çekti. Çok az şarapları, biraları, arpaları, ekmekleri ve yulafları vardı; ve bu nedenle atları açlıktan öldü ya da yorgun düştü."

Amiral, İskoç sarayında bir prensesle yasak bir ilişkiye girerek bu kötü durumu daha da kötüleştirdi ve hayatını tehlikeye soktu. Birçok Fransız soylusu ya yoksulluktan öleceklerinden ya da İskoçlar tarafından öldürüleceklerinden korktuklarını söyleyerek bahara kadar kalmayı reddetti. Amiral gönülsüzce, dileyen herkesin ayrılmasına izin verdi.

İngilizlerle savaşmaya gelen Fransızlar, İskoçlara karşı bilenmiş olarak ayrıldılar. "Aç, sefil, atsız, pusatsız, İskoçya'ya ve oraya ayak bastıkları güne lanet ederek Flandre ya da karaya çıkabilecekleri herhangi bir yerden Fransa'ya geçtiler."

Fransa'ya döndüklerinde şövalyeler ve silahlı adamların birçoğu "o kadar perişandı ki kendilerine birer binek bulmaktan aciz kaldılar." Bazıları "tarlalarda buldukları orada burada çalışan atları tuttular" ve kaybettikleri savaş atları yerine, karasaban ve araba çekmeye alışkın hayvanların sırtında evlerine dağıldılar.

Jean de Carrouges 1385'in sonlarında Normandiya'ya döndü; beş parasız kalmış, sağlığından da olmuştu. Bu uzak sefer için kendini donatmaya bir servet harcamıştı, yatırımını yağma malı

altın, gümüş, atlar ve diğer değerli eşyalar halinde geri kazanmayı bekliyordu. Ama parasını sanki İskoçya'nın turbalıklarında bırakıp gelmişti. Fransızların birçoğu gibi o da kendisini zayıf ve bitkin hissetmesine neden olan kronik bir ateş ve sürekli titreme ve terlemelerle hasta döndü.

Sağlığını, büyük miktarda parasını, beş silah arkadaşını ve gurbette, bu sonuçsuz yolculukta geçirdiği altı ayını kaybetmiş olan Jean de Carrouges tüm zahmetine karşılık gösterebileceği tek bir gerçek ödülle geri döndü: Şövalyelik. İyice örselenen Fransız ordusunun ekim ayı sonlarında İskoçya'ya döndükten sonra yaptığı listede adı "Sör Jean de Carrouges, şövalye" olarak geçiyor ki bu da rütbeyi yaz veya sonbaharda, seferde kazandığını gösteriyor.

Jean de Carrouges neredeyse elli yaşındaydı ve o yaşa kadar Kont Pierre'in sarayında bir şövalyelik kazanamamıştı. Yeni rütbesiyle artık şövalye (*chevalier*) olarak tanınacaktı. Argentan sarayında ısrarla kendisine böyle seslenilmesini talep edeceğinde kuşku yoktu. Ayrıca seferde kendisine ödenmesi gereken o çok kötü yarım livrelik yevmiyeleri hâlâ tahsil edememiş olmakla birlikte, maaşını iki katına, günde bir livreye çıkarmıştı.

Jean, Sluis'ten –veya Harfleur'dan ya da diğer Fransız limanlarından birinden– karaya çıkınca, yedi ay önce Marguerite'i babasına emanet bıraktığı Fontaine-le-Sorel'e gitti. Beraberinde Marguerite'in savaş, hastalık ve deniz geçişlerindeki tehlikelerden kurtulmayı başaran kuzeni Robert de vardı.

İki adam Fontaine-le-Sorel'e vardıklarında Noel yaklaşıyordu. Marguerite, yeni dönen kocası ve kuzeniyle babasının şatosunda birkaç hafta daha geçirmeyi sabırsızlıkla beklemiş olmalı. Sefer her iki adamı da yıpratmıştı. Jean ciddi şekilde hastaydı ve yollar kışın çok kötüydü.

Ama şövalye oyalanmadı, sadece kısa bir ziyaret süresince kaldı. Hemen birkaç gün sonra bu sefer Marguerite'i de yanına alarak ayrıldı ve aylar önce İskoçya'ya gidişinden beri görmediği annesini ziyarete gitti.

Artık bir dul olan Nicole de Carrouges, Calvados'taki Fontaine-le-Sorel'in otuz beş mil batısında bir aile mülkü olan Capomesnil'de yaşıyordu. Nicole, üç yıl önce kocasının ölümünden sonra, Kont Pierre oğlunun Bellême dizdarlığını reddedince Capomesnil'e taşınmıştı. Nedense dul kadın, oğlu ve geliniyle birlikte Carrouges'da yaşamak istememişti. Belki de oradaki şatoyu yeni geliniyle paylaşmak istemiyordu. Ya da belki Jean ve Marguerite bunu kendileri tercih etmişlerdi.

Fontaine-le-Sorel'den ayrılan çift batıya doğru Lisieux'ye giden eski Roma yolunu takip etti. Kışın yollar genellikle çamurlu, kar ve buz nedeniyle kaygan olduğu için yolculuk muhtemelen en az iki gün sürdü ve yol boyunca kasabalarda veya arkadaşların şatolarında gecelemeler oldu. Bu kötü yollar, güçlü bir at üzerinde tek başına seyahat eden bir adamı bile yavaşlatırdı. Bir Fransız vakayinamesine göre 1385-86 kışı "aşırı derecede soğuk ve çetindi." Marguerite iyi eyerlenmiş bir binek atı üzerinde sıcak bir şekilde sarmalanmış, belki de kapalı bir arabada rahat bir şekilde gitmişti. İki ya da üç kadın hizmetçi ona eşlik ederken, birkaç erkek hizmetçi bagaj arabasına göz kulak oluyordu.

Şövalye küçük ailesini taşıyan konvoyun önünde, atının üzerinde kılıcı belinde, diğer silahları da her an elini atabileceği uzaklıkta ilerliyor, adamları da soyguncuları ve haydutları uzak tutmak için bıçak ve sopalarla konvoya eşlik ediyordu. Ayrıca serbest gezen paralı askerler olan ve Yüz Yıl Savaşı'nın çatışmaları arasında arazide yaşayan, av için kırsalda sinsi sinsi dolaşan ve güvenle seyahat edilen yolları bile güvensiz hale getiren *routier*'lere* karşı da koruma sağlıyorlardı. Yükleri yüzünden hızlı gidemeyen ve pusuya karşı tetikte olan çift, dondurucu Normandiya kırsalında yavaşça yol alıyordu.

* (Fr.) Eşkiya, haydut. *-yhn*

4
En Büyük Suç

Marguerite, kayınvalidesini ziyaret etmek üzere kışın ortasında babasının şatosunu terk etmekten ve o engebeli, zorlu yollardan geçmekten pek memnun değildi. Nicole'ün Capomesnil'deki ıssız şatosu, Fontaine-le-Sorel'in konforunu ya da eğlencesini sunmuyordu. Bunlar yetmiyormuş gibi bir de kocasının hastalığı söz konusuydu. Aylarca süren sefer ve bir deniz yolculuğundan sonra yakalandığı bu kronik ateşle Jean'ın yeni bir kış ortası yolculuğundansa fena halde dinlenmeye ihtiyacı vardı. Karı koca ve maiyeti Capomesnil'e doğru tekerlek izleriyle dolu, karla kaplı yollarla boğuşurken Marguerite, Nicole'ün onu nasıl karşılayacağına dair bir tedirginlik hissetmiş olabilir. Beş yılı aşkın süredir evli olmalarına rağmen hâlâ Jean'a bir mirasçı doğuramamıştı ve kayınvalidesi ziyaret sırasında onu bu nedenle suçlayabilirdi.

Dame Nicole, beş yıl kadar önce bir hainin kızıyla düşüncesizce evlendiği ve ünlü Carrouges adını onursuz Thibouville adıyla birleştirdiği için oğlunu asla affetmemişti. Jean'ın Marguerite'in güzelliğinden etkilendiğini ve babasının büyük zenginliğine kapıldığını elbette biliyordu. Toprak ve para her zaman arzu edilen bir şeydi ve Marguerite, babasının ölümüyle birlikte daha da fazlasını alacaktı. Ancak özellikle yanlış ittifakların bir aile-

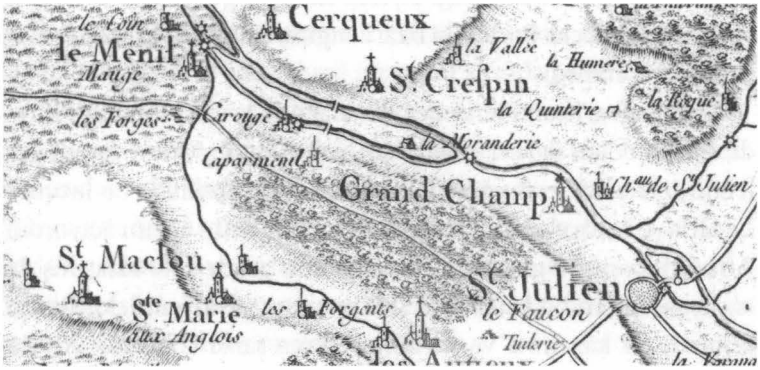
nin servetini batırabileceği, nicedir komplo ve isyanların yuvası Normandiya'da asil bir ailenin itibarı paha biçilemez önemdeydi. Düğünden birkaç yıl sonra, Nicole'ün kocası öldüğünde Kont Pierre, oğlunu hakkı olan Bellême dizdarlığından mahrum etmemiş miydi? İnatçı oğlu Marguerite ile evlenerek kontu kızdırmasaydı şimdi neredeyse yetmiş yaşında olan Dame Nicole, Capomesnil'deki mütevazı inziva yerinde değil, bir zamanlar Aziz Louis tarafından tutulan görkemli kalede günlerini geçirebilirdi. Bêlleme'deyken herkes ona Sör Jean'ın saygıdeğer karısı olarak hürmet ediyordu. Şimdi ise Capomesnil'de seyyar satıcılar ve cüzzamlılar dışında kimse onu ziyarete gelmiyor ve Nicole orada sürgün yaşamasının sorumlusu olarak Carrouges'daki daha büyük ve daha güzel şatonun hanımı Marguerite'i görüyordu.

Jean ve Marguerite muhtemelen geceyi de hizmetçileriyle birlikte geçirdikleri bir katedral kasabası olan Lisieux'den geçtikten sonra eski Roma yolundan ayrılarak güneybatıdaki Saint-Pierre-sur-Dives manastır kasabasına doğru giden bir köy yoluna saptılar. Lisieux'den yaklaşık on iki kilometre uzakta, Saint-Pierre'in biraz üzerinde, Saint-Julien-le-Faucon köyünde Vie Nehri'ni geçtiler. Orada nehrin güney kıyısı boyunca batıya uzanan dar bir yola saptılar.

Birkaç kilometre sonra nehre bakan bir kayalığa ve çoğunlukla çiftçilerin ve arazide çalışan kiracıların yaşadığı on, on iki tane sazdan yapılmış ev kümesine denk geldiler. Bu mütevazı yer Capomesnil'di. Mezranın yakınında, nehrin yukarısında Nicole'ün yaşadığı ıssız ve eski şato tek başına duruyordu.

Şato büyük değildi; zemin katta bir ana salon, arkada bir mutfak ve hizmetli odaları, üst katta ise iç merdivenle ulaşılan birkaç odadan oluşan yaşam alanları vardı. Ayrıca koruma amaçlı sağlam bir burcu veya *donjon*'u vardı ancak etrafını çevreleyen duvarlar veya savunma kuleleri yoktu ve "açık arazide yakınlarında tahkim edilmiş bir mevki de yoktu." Fransız Devrimi'nden kısa bir süre sonra yıkılan şato artık mevcut değil ancak o da Normandiya topraklarında irili ufaklı uzanan diğer küçük şato

veya malikânelerin bir benzeriydi. Bu ücra ve ıssız yerde Nicole, birkaç hizmetçi ve çok az ziyaretçiyle sessizce yaşıyordu. Mezra sayılmazsa en yakın yerleşim yeri nehrin karşısında ve yaklaşık bir kilometre kuzeydeki bir tepenin zirvesinde bulunan Saint-Crespin köyüydü.

CAPOMESNİL

Jean, Ocak 1386'da Paris'e giderken Marguerite'i annesinin Vie Nehri'nin güney kıyısında yer alan mütevazı şatosunda bıraktı. Cassini de Thury'den detay, Carte de France, no. 61 (ca. 1759). Charles Stuart de Rothesay Papers, Department of Special Collections, Charles E. Young Research Library, UCLA.

Marguerite muhtemelen Capomesnil'deki ziyaretlerinin çok uzun sürmeyeceğini, kısa süre sonra Jean'la birlikte yolculuklarına devam edeceklerini, Carrouges'a ve yılın büyük bölümünde ayrı kaldığı şatolarına geri döneceklerini umuyordu. Ama Jean'ın İskoçya'dan döndüğünden beri para konusunda yaşadığı daimi endişe göz önüne alındığında, aksini düşünmüş ya da bundan kuşkulanmış da olabilir. Anlaşılan Capomesnil'de bir ay veya daha fazla kalacaktı ve bu süre zarfında kocasından çok kayınvalidesini görecekti.

Jean, karısıyla oraya varır varmaz kötü havaya ve bozuk sağlık durumuna rağmen yeni bir yolculuk için hazırlandı. O felaket sefere bir servet harcayıp da yatırımını yağmalarla geri alamayınca bırakın kazançlı çıkmayı, fena halde nakit paraya sıkışmış-

tı. Marguerite'in topraklarından gelen kiralar olsa da bunlar normal giderlerini güçlükle karşılıyordu. Daha sefer için satın aldığı atlar ve erzakın borçlarını ödememiş, üstelik kendi maaşlarını da hâlâ alamamıştı. Böylece Jean, kralın savaş hazinedarı Jean le Flament'in kendisine borçlu olduğu büyük meblağı almak üzere Paris'e gitmeye karar verdi. Ayrıca kraliyet güvencesi almasına yardım edebilecek Paris'teki bazı zengin ve nüfuzlu arkadaşlarıyla da görüşebilirdi.

Carrouges, Kont Pierre ile bu kadar çok kavga etmemiş olsaydı, ihtiyacı olan parayı almak için Argentan'a gitmesi yeterli gelebilirdi. Kont Pierre saraydaki gözdelerine, özellikle de Jacques Le Gris'ye hediyeler yağdırmaya gelince kesenin ağzını açıyordu. Ancak İskoçya'ya gitmeden önce kontun gözdesi ile uzlaşmış da olsa yaşadıkları bu kadar tatsızlıktan sonra şövalyenin, lordunun sempatisini kazanma ve yardımını alma şansı çok azdı. Ayrıca olanca zenginliğine ve son barışmalarına rağmen, Carrouges'un bizzat Le Gris'den yardım istemesine de gururu izin vermezdi.

Ama Carrouges yine de Paris'e giderken Argentan'a da uğramayı planlıyordu. Zaten kasaba, Capomesnil'den şehre giden yolun üstündeydi. Ayrıca geçen bahar düzenli askerlik görevinden onu azat eden Kont Pierre'e İskoçya'dan döndüğünü bildirmek zorundaydı. Neredeyse iflas etmiş ve sağlık durumu kötü olan Carrouges savaşa veya diğer resmi görevlere pek uygun değildi, hem zaten bir kış seferi de pek olası değildi. Ama yine de Kont Pierre'in yeminli vasalıydı ve görevi, efendisini ziyaret etmesini gerektiriyordu.

Carrouges, Argentan'a sırf görev saikiyle gitmemiş olsa gerek. Belki de sarayın onu yeniden bağrına basıp basmayacağını görmek istemiştir. Belki de yeni kazandığı şövalyelikle diğer saray mensuplarına hava atmak ya da seferde yaşadığı riskli maceradan döneceğini beklemeyenleri hayal kırıklığına uğratmak istemiştir. Bazılarının ölümünden yararlanmayı umduğunu biliyordu. Jean'ın hâlâ bir vârisi yoktu ve mülkünün çoğu Kont Pierre'e dönecek ve o da bunları diğer vasallara bahşedecekti.

Carrouges ayrıca Argentan'da İskoçya seferine gönüllü olmayan ve kendi çıkarlarını korumak adına yurdunda kalan Jacques Le Gris ile karşılaşabileceğini biliyordu. Geçen yıl, iki adam Jean Crespin'in evinde barışıp kucaklaşırken Le Gris'nin ölçüp tartan gözleri Jean'ın genç ve güzel karısını biraz fazla mı süzmüştü? Belki. Ama Marguerite geçen yılın çoğunu babasının şatosunda geçirmişti. Ve şimdi Argentan'a çok daha yakın olmasına rağmen, Dame Nicole'ün dikkatli gözetimi altında güvendeydi.

Yine de Le Gris gibi bir saray mensubunun arzulayabileceği tek şey Jean'ın mülkü değildi. Jean, onu birkaç haftalığına karısından uzaklaştıracak olan yolculuğuna çıkmadan önce Marguerite'nin hizmetçilerinden birini bir kenara çekti ve ona, Paris'ten dönünceye kadar gece gündüz karısının yanından ayrılmamasını söyledi. Ne var ki bu tür konularda kocalar ne yapsalar yeterince tedbir almış sayılmazlardı.

Jean de Carrouges, 1386 Ocak ayının ilk haftasında Argentan'a doğru yola çıktı. Özellikle kötü kış yollarında en az yarım günlük bir yolculuk demek olan yaklaşık kırk kilometrelik seyahatine başladı ve Saint-Julien-le-Faucon'u geçerek Vie Nehri'nin güney kıyısı boyunca doğuya ilerledi. Livarot yakınlarında güneye döndü ve Dives Nehri vadisine ve geniş Falaise Ovası'na bakan yüksek, engebeli araziye çıkan eski bir Roma yoluna girdi. Önünde uzayan toprakların çoğu Kont Pierre'e aitti.

Yavaş yavaş tepelerden inen Carrouges, Trun yakınlarındaki Dives'den geçti ve nehir vadisinin diğer tarafına yöneldi. Birkaç kilometre gittikten sonra ihtiyar çamlarla dolu, sık ve karanlık Grande Gouffern ormanından geçti. Ormandan çıkınca Argentan'ın kayalık bir tepede yükselen surlarını ve kulelerini gördü.

Bir zamanlar İngilizler tarafından kullanılan eski bir kale olan Argentan, Kral II. Henry'nin 1170'de Noel'den kısa bir süre sonra dört şövalyesinin Manş Denizi'ni gizlice geçip Canterbury Başpiskoposu Thomas Becket'ı öldürdüğü haberini aldığı yerdi.

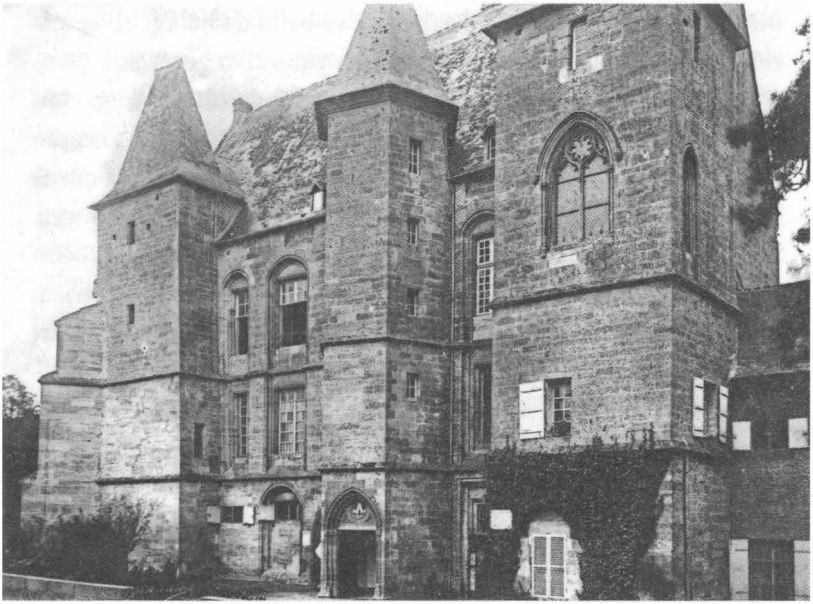
1380'lerde kasaba on altı büyük yuvarlak kuleli kalın taş surlarla çevriliydi.

Carrouges, Kont Pierre'in adamlarından biri olarak tanındığı için rahat girebileceği kasabanın iyi korunan kapısına doğru ilerledi. Kont Pierre'in 1372'de kasabayı satın aldıktan sonra yeniden inşa ettirdiği üç büyük kuleli, dört katlı büyük saraya yöneldi. Orada yorgun şövalye atından indi, atını bir seyise bırakıp içeri girdi.

Sert kış yollarında saatlerce at sürdükten sonra, Jean de Carrouges çamur içinde kalmıştı, huzura çıkmadan önce, muhtemelen çamurlu binici pelerinini çıkardı ve saray görevlileri tarafından sunulan leğende elleriyle yüzünü yıkadı. Sonra Kont Pierre'in dostları ve saraylılarla yemek yediği büyük salonun merdivenlerini tırmandı.

Jean'ın gelişi sarayda şaşkınlıkla karşılandı. O âna dek talihsiz İskoçya seferinin haberleri Argentan'a ulaşmış, savaşta öldürülen ya da hastalıktan ölen soyluların adlarını, paralarını, atlarını ve sağlıklarını kaybettikten sonra yıkık dökük, perişan dönenlerin hikâyelerini duymuşlardı. Carrouges'dan haber alamamış olan Kont Pierre, belalı vasalının öldüğünü ve sonunda ondan kurtulduğunu düşünmeye başlamış olabilir. Kontun adamlarından bazıları şövalyenin arazisini kafalarında çoktan parsellemiş de olabilir. Jean de Carrouges ateşler içinde ve yorgunluktan halsiz ama yine de gayet canlı ve ayakta, birden büyük salona girince Kont Pierre ve diğerleri onu gördüklerine şaşırdılar ve hatta memnuniyetsizlik gösterdiler.

O gün sarayda neler yaşadığına dair elimizde hemen hemen hiç bilgi yok. Ancak Jean de Carrouges'un Argentan'a uğradığında "Jacques Le Gris ve Alençon Kontu'nun diğer adamlarından bazılarıyla karşılaştığını ve onlara Paris'e gitme planlarından bahsettiğini" biliyoruz. Şövalye sarayda planlarını anlatırken karısının da annesiyle birlikte Capomesnil'de olduğunu söylemiş olabilir. Bu gerçeği gizlemeye çalışsaydı da saraylılar bunu kolayca tahmin edebilir veya başka yollarla öğrenebilirdi.

KONTUN SARAYI

Alençon'lu Kont Pierre, Argentan'daki bu heybetli sarayda hüküm sürüyordu. Ocak 1386'da Jean de Carrouges, Jacques Le Gris ile burada yeniden bir araya geldi.

Archives Photographiques, Coll. M.A.P.(c) CMN, Paris.

Carrouges ve Le Gris karşılaşması dostane bir şekilde başlamış olabilir. Ne de olsa bir yılı aşkın zaman önce iki adam alenen kavgalarını sona erdirmiş ve görünüşe göre barışmıştı. Ancak kaba ve çekişmeci bir adam olan Jean de Carrouges yine öfke patlamalarına ve ani kıskançlık nöbetlerine teslim oldu. Altı ayını gurbette Fransa için hayatını riske atarak geçirmiş ve karşılığında pek bir kârı olmamıştı. Paris yolu üzerinde, Argentan'ın birkaç kilometre ötesinde, kaybettiği ve belki de hâlâ içini kemiren tımar Aunou-le-Faucon'un hemen yanından geçecekti.

Şövalyenin önceki talihsizliklerine ek olarak yaşadığı son sorunlar, onu en uygun hedefe, uzun süredir kendisine komplo kurduğundan şüphelendiği sarayın gözdesine saldırtarak uçurumun kenarına itmiş olabilir. Le Gris'yi sarayda gören Carrouges, kendisi erkekçe savaşarak hayatını tehlikeye atarken tehlikeden uzak, evinde kaldığı için onunla alay etmiş olabilir. Jean ayrıca, Fransa'dan bir yaver olarak çıkıp büyük savaş kahramanlıkları göstererek nasıl şövalye olarak döndüğünü yüksek sesle haykırmış olabilir. Belki de çiçeği burnunda şövalye, Le Gris'nin de saraydaki rahatını terk etmesi halinde rütbesini yükseltebileceğini ima etmiştir. Jean de Carrouges, diğer saray mensuplarının önünde yavere yönelteceği birkaç öfkeli ya da dikkatsiz sözle eski yaraları kolayca yeniden deşebilir ve uykudaki düşmanlığa yeniden hayat verebilirdi.

O gün Kont Pierre'in sarayında her ne olduysa şövalyeyle yaverin karşılaşması, görünüşe göre Jacques Le Gris'de bir şeyleri tetikledi. Yaver, şövalyenin Paris'i ziyaret etme planlarını öğrendikten ve şövalye yolculuğuna devam etmek için Argentan'dan ayrıldıktan kısa bir süre sonra Le Gris en yakın arkadaşlarından Adam Louvel adında bir adamı gizlice çağırdı.

Bir yaver olan Louvel, iddiaya göre Jacques Le Gris'ye muhabbet tellallığı yapıyor ve onu uygun kadınlarla buluşturuyordu. Görünüşe göre Louvel, Carrouges'u oldukça iyi tanıyordu; 1379-80 Cotentin seferinde onun emrinde hizmet etmişti.

Louvel'in, Marguerite'in kayınvalidesiyle kaldığı şatodan bir taş atımı uzaklıkta, Capomesnil'deki küçük konutlar arasında bir evi vardı. Şövalye Argentan'dan Paris'e gitmek üzere ayrıldıktan hemen sonra Adam Louvel, Marguerite'i gözetlemek ve onun hakkında yeni bilgiler getirmek üzere efendisinin emriyle dörtnala Capomesnil'e gitti.

Jacques Le Gris'nin neden birdenbire dikkatini Marguerite'e çevirdiği açık değil. Jean de Carrouges daha sonraları, yaverin genç ve güzel kadına göz koyduğunu ve pek çok başka kadınla yaptığı gibi "onu nasıl kandırıp baştan çıkarabileceğini düşünmeye başladığını" iddia edecekti. Bir vakanüvisin söylediğine göre "garip, sapkın bir ayartmayla Şeytan, Jacques Le Gris'nin bedenine girdi ve kafayı Sör Jean de Carrouges'un, neredeyse hizmetkârlarıyla yalnız yaşadığını bildiği karısına taktı," iddiasında bulundu.

Belki de Le Gris, Carrouges'un İskoçya'dan dönmemesi durumunda bundan yararlanmayı uman saraylılardan biriydi. Le Gris o sırada dul kalmıştı ve belki de Jean'ın genç ve güzel karısıyla tanıştıktan sonra Jean'ın arazisinden ve kalelerinden daha fazlasına göz koymuştu. Belki de neredeyse Marguerite'in çeyizine girecekken satılan değerli bir toprak parçasına sahip olan yaver, şimdi kadının kendisine de sahip olmak istiyordu.

Ya da Le Gris'yi yeni bir fetih yapmaya cezbeden, Marguerite'in kocasından intikam alma duygusu olabilirdi. İki adamın arasındaki husumet herkesin önünde çözülmüş görünse de yaver şövalyenin Aunou-le-Faucon'u ondan alma girişimini, Kont Pierre ile olan anlaşmazlıklarına gözdesini de karıştırmasını ve Carrouges'un sarayda yaydığı nefret ve şüphe dalgalarını hiç unutmamıştı belki de. Carrouges, Argentan'a yaptığı son ziyarette yaverin yüzüne karşı bazı küçümseyici sözler sarf ettiyse, şövalyenin hakaretlerinden bıkmış olan Le Gris, ona en fazla zararı dokunacak karşılığı vermeye karar vermiş olabilir.

Şövalyenin uzun süreli yokluğu ve karısının yakınlarda olması, yaverin aklına kurnazlıklar getirmiş olabilir. Gerçekleştirdiği zaferden bahsetmeksizin şövalyenin karısıyla gizlice yatabilse

bu ne muhteşem bir intikam olurdu! Başlangıçta, Marguerite'in istekli olacağını düşünen Le Gris, kadını baştan çıkarmayı planlamış ve bu planla çok daha kötü bir sonuca varmış olabilir. Bu güdülerle, şövalyeden intikam almak ve bir şekilde karısını baştan çıkarmak için yaverin tek ihtiyacı olan şey bir fırsattı.

Çok geçmeden bu fırsatı yakaladı. Ocak ayının üçüncü haftasında, şövalye Paris'e gittikten yaklaşık iki hafta sonra Dame Nicole beklenmedik bir şekilde yaklaşık dokuz kilometre uzaklıktaki manastır kasabası Saint-Pierre-sur-Dives'e çağrıldı. Falaise Vikontu, dul kadını bir davada tanık olarak Caen'ın icra memuru Guillaume de Mauvinet'nin yanına çağırdı. Tanıklık için belirlenen tarih 18 Ocak 1386 idi. Saint-Pierre'e yolculuk, orada yapacağı işler ve dönüş yolculuğu, Dame Nicole'ü en az yarım gün boyunca Capomesnil'den uzak tutacaktı.

Çağrı geldiğinde Adam Louvel zaten Capomesnil'deydi, civar mezradaki evinden şatoyu gözetliyor ve efendisine Marguerite hakkında yeni haberler yetiştiriyordu. Dame Nicole'ün birkaç gün sonra Capomesnil'den ayrılacağını öğrenen Louvel, hemen Jacques Le Gris'ye haber gönderdi.

18 Ocak Perşembe sabahı erken saatlerde Nicole, Capomesnil'den ayrıldı. Saint-Pierre'e gidiş dönüş sadece on dokuz kilometrelik bir yol olmasına ve günün sadece bir bölümü için gidecek olmasına rağmen Nicole neredeyse tüm hizmetçilerini de maiyet olarak yanına aldı. Dul kadın her nedense, şövalyenin, yokluğunda her zaman Marguerite ile kalması için sıkı sıkı tembihlediği hizmetçiyi bile yanına almıştı. Marguerite böylece günün çoğunu şatoda neredeyse tek başına geçirmek durumunda kaldı. Sadece bir hizmetçi kalmış, o da görünüşe göre kayıplara karışmıştı.

Nicole perşembe sabahı Capomesnil'den ayrıldıktan kısa bir süre sonra Marguerite şatonun önündeki ağır kapının şiddetle vurulduğunu duydu. Üst kattaki odada ateşin yanında ısınırken, gelenin kim olabileceğini merak etti.

Kapı çalınmaya devam ederken Marguerite elbisesinin üzerine kürklü bir manto attı ve kim olduğunu görmek için aşağı indi. Ana salona girerken, kalın ahşap kapıdaki küçük parmaklıklı pencerenin arkasındaki paneli dikkatle geriye kaydırdı.

Orada kendisine bakan bir adamın yüzünü görünce irkildi. Sonra yüzü tanıdı. Bu gelen Adam Louvel'di.

Marguerite ne istediğini sorduğunda Adam, bir iyilik istemeye geldiğini söyledi.

"Nedir?" dedi Marguerite.

"Dışarısı çok soğuk, leydim," diye yanıtladı Adam. "Durumu anlatırken biraz girip ısınabilir miyim?"

Marguerite, Adam'ı yakınlarda bir evi olduğu ve sefer sırasında kocasının emrinde hizmet ettiği için tanıyordu. Beklenmedik ziyaretçisinden korkmaktan çok rahatsız olan Marguerite onu içeri kabul etti. Kapıyı içeriden kilitleyen ve destekleyen demir çubuğu kaldırarak ağır kapıyı açtı ve ziyaretçisinin içeri girmesine izin verdi. Sonra içeri soğuk girmesin diye kapıyı iterek kapattı.

İçeri giren Adam ateş arar gibi etrafına bakındı. Ama Marguerite onu daha fazla içeri buyur etme teşebbüsünde bulunmayınca derdini anlatmaya başladı.

Ödenmemiş bir borç için geldiğini söyledi. Sör Jean'dan ödünç aldığı 100 altın frankın vadesinin çoktan geçtiğini biliyordu ama şövalyeden borcunun vadesini uzatmasını isteyecekti. Leydi Marguerite, Adam adına Sör Jean'dan bunun için ricacı olur muydu?

Marguerite borçlar ya da mali konular hakkında hiçbir şey bilmiyordu ve Adam'ın özellikle de şimdi kocası uzaktayken bu konuda görüşmeye gelmesine şaşırmıştı.

Ama daha o cevap veremeden Adam aniden konuyu değiştirdi. Bu arada, iltifatlarını leydiye iletmesini isteyen Jacques Le Gris'nin selamlarını da getirdiğini söyledi.

"Yaver," diye devam etti Adam, "sizi tutkuyla seviyor, sizin için her şeyi yapabileceğini söylüyor ve sizinle konuşmayı çok istiyor."

Konuşmadaki bu ani değişimden endişelenen Marguerite, Jacques Le Gris'yi görmek ya da onunla konuşmak istemediğini ve Adam'ın onu efendisi için ayartmaya çalışmaktan vazgeçmesini söyledi. Anlaşılan bu konuşma onu çok rahatsız etmişti.

O anda, demir çubuğu olmayan kapı aniden itilerek açıldı ve salonu dondurucu bir hava kapladı. Marguerite telaşla dönünce Le Gris'nin kendisi ile göz göze geldi.

Salona giren yaver çamurlu pelerinini sedirin üzerine fırlattı, kemerine taktığı hançeri çıkardı ve korkmuş kadına yaklaştı. Marguerite'in telaş içinde geri geri çekildiğini görünce durdu ve sırıttı.

"Leydim," dedi, "uşağımın dediği gibi, sizi herkesten çok seviyorum ve sizin için her şeyi yaparım. Sahip olduğum her şey sizindir."

Bu sözleri yaverin kendisinden duyunca Marguerite daha da telaşlandı. Onunla bu şekilde konuşmamasını, aklını başına almasını söyledi.

Marguerite iltifatlarına kulak asmayacağını açıkça belirtince iş fiziksel bir hal aldı. Le Gris iri cüssesiyle öne atıldı, güçlü kollarıyla onu bileğinden yakaladı ve yanına, sedire oturmasını emretti. Marguerite uzaklaşmaya çalışırken elini sertçe sıkarak yanına çekti.

Yaverin yanında isteksizce oturan Marguerite onun sıcak nefesini yüzünde hissedebiliyordu. Marguerite büyük bir korku ve dehşet içinde otururken yaver, kocasının parasal durumu hakkında her şeyi bildiğini söyledi. Mide bulandırıcı, imalı bir gülümsemeyle, eğer onunla birlikte olursa karşılığını cömertçe vereceğine, Carrouges ailesinin servetini yeniden kazanmasına yardım edeceğine söz verdi.

Seks karşılığında açıkça para teklif etmenin, yaverin her zamanki davranışı olduğu söyleniyor. Ama bu Marguerite için işe yaramadı.

Zorla tutulmasına ve neredeyse aklını kaybedecek kadar korkmasına rağmen, Le Gris'ye parasını umursamadığını ve ken-

disini asla onun iradesine teslim etmeyeceğini söyledi. Ve olanca gücüyle kendini onun güçlü kollarından kurtarmaya çalıştı.

Marguerite'in rızasını kazanma şansının olmadığını gören yaver tüm ikna girişimlerinden vazgeçti. Gülümsemesi gitti, yüzü vahşi bir hal aldı.

"İstesen de istemesen de benimle yukarı çıkacaksın," diye bağırdı. Le Gris'nin verdiği baş işaretiyle Louvel kapıyı kilitlemeye koştu.

Marguerite iki adamın niyetini sonunda anlamıştı. Dehşete kapılmış, adamların vahşi ellerinden kurtarmak için çaresizce yardım çağırıyordu:

*"Haro! Aidez-moi! Haro!"**

Ama Marguerite'in acı dolu çığlıklarını kimse duymadı. Ya da en azından kimse yardımına gelmedi. Nicole hemen hemen bütün hizmetçileri Saint-Pierre-sur-Dives'e götürmüştü. Kalın taş duvarlar ve demirli kapı yüzünden, Marguerite'in çığlıkları şatonun dışına çıkmıyor, çıksa bile yılın bu zamanında insanların soğuktan korunmak için mümkün olduğunca içeride durduğu mezrada duyulmuyordu.

Sanki kimsenin gelmeyeceğini biliyorlarmış gibi kurbanlarının çığlıklarını susturmaya zahmet etmeden iki adam birlikte Marguerite'i merdivenlere doğru çekmeye başladılar. Marguerite çaresizlik içinde ağır ahşap sedire tutunmaya çalıştı. Ama iki adam iki taraftan onu kollarından yakalayıp sedirden çekti.

Merdivenlere doğru sürüklenirken Marguerite bir an için ellerinden kurtulmayı başardı ve kendini sert taş zemine attı. Yerde yatarken onlara, yaptıklarını kocasına anlatacağına ve onun ve arkadaşlarının intikamını alacağına yüksek sesle yemin etti.

Bu ilave uyarıya rağmen, Le Gris vahşice onu kollarından yakalayıp ayağa kaldırdı, Louvel ise onu arkasından, belinden yakaladı. O bağırmaya ve mücadele etmeye devam ederken, iki adam birlikte ona zorla taş basamakları tırmandırmaya başladı.

---

* Yasalara göre, *"Haro!"* diye bağırıldığında ya da "çığlık atıldığında" bu, hayduta suç eylemini sonlandırması konusunda bir uyarıydı. Ayrıca bu sesi duyan herkesin kurbanın yardımına koşması zorunluydu.

Sonunda Marguerite'i yukarıya çektiklerinde Louvel efendisinin onu en yakın odanın kapısından içeri itmesine yardım etti. Louvel daha sonra kapıyı kapattı ve yaveri, Marguerite ile odada yalnız bıraktı.

Le Gris çizmelerini çözmek için eğildi. Bir an için serbest kalan Marguerite pencereye koştu, yardım çığlıkları atarken pencereyi açmaya çalıştı. Yaver ayağa fırladı ve onun peşinden gitti.

Pencereden uzaklaşan Marguerite kendine siper etmeyi umarak odanın diğer ucundaki kapıya koştu.

Ama Le Gris birkaç adımda odanın bir ucundan diğerine vardı, yatağın etrafını dolaşarak kadının kaçmasını engelledi.

Marguerite'i kollarından yakalayan Le Gris onu sürükledi ve sertçe yatağın üzerine fırlattı. Onu oraya yüzüstü bastırıp kocaman eliyle ensesini kavradı, çizmelerini çözmeyi bitirdi, kemerini gevşetti ve pantolonunu indirdi. Marguerite kollarını ve bacaklarını döverken, Le Gris kadının boynunu kıracakmış gibi kuvvetle sıkıyor ve Marguerite nefes almakta zorlanıyordu.

Yatağın üzerine eğilen Le Gris, Marguerite'in mantosunu kenara itip elbisesini yukarı çekti. Ama boynunu serbest bırakıp da üstüne çıkmaya çalıştığı an Marguerite o kadar şiddetle çırpınmaya başladı ki artık tutulamaz oldu.

Le Gris yeminlerle bağırarak daha önce hiç bu kadar güçlü bir kadın görmediğini söylüyordu. Nihayet suç ortağını çağırdı:

"Louvel!"

Kapı açıldı ve Louvel içeri koştu.

Louvel, Marguerite'i bir kolundan ve bir bacağından yakalarken, Le Gris de diğer kolu ve bacağından tuttu ve birlikte onu yüzüstü yatağa yatırdılar. Gösterdiği müthiş mücadele ile büyük ölçüde zayıf düşen Marguerite gücünün azalmaya başladığını hissediyordu. İki adam ya odada buldukları ya da bu amaçla getirdikleri bir ip ya da bez parçasıyla, çırpınan kurbanlarını bağladılar.

TECAVÜZ SAHNESİ

Adam kadını yakalıyor ve göze çarpan kılıcı, bir sonraki adımda neler olacağına işaret ediyor.

The Romance of the Rose [Gülün Romansı], *minyatür. Bodleian Kütüphanesi, Oxford Üniversitesi,*

MS. Douce 195, fol. 61v.

Ama yatağa bağlandıktan sonra bile Marguerite çığlık atmaya ve yardım istemeye devam etti. Yaver deri şapkasını aldı ve onu susturmak için kaba bir hareketle ağzına tıkadı.

Marguerite bağlanıp ağzı tıkandıktan sonra nefes almakta güçlük çekmeye başladı. Saldırganlarıyla uzun süren mücadeleden bitkin düşmüş ve neredeyse hava alamaz olmuştu. Gücü eskisinden daha hızlı tükeniyor ve boğulacakmış gibi hissediyordu.

Louvel kenarda durur, Marguerite elleri bağlı ve ağzı tıkalı olmasına rağmen elinden geldiğince direnmeye devam ederken yaver, Marguerite'in "iradesi olmaksızın ırzına geçti."

İşini bitirdikten sonra Le Gris, uşağına Marguerite'i serbest bırakmasını emretti. Tüm bu süre boyunca odada olan Louvel, onu çözmek için yatağa geldi, onu bağlamak için kullanılan ip veya kumaşları dikkatlice topladı.

Marguerite çözülünce ağlayarak ve darmadağınık giysilerini üzerine örterek yatakta kaldı.

Le Gris kemerini ve çizmelerini bağladıktan sonra ayağa kalktı ve Marguerite'in ağzından sıcak ve ıslak şapkasını almak için yatağa uzandı.

Tomar olmuş şapkasını düzeltti ve Marguerite'in kalçasına vurdu. "Leydim, burada olanları birine anlatırsanız onurunuz lekelenir. Kocanız bunu duyarsa sizi öldürebilir. Kimseye söylemeyin, ben söylemeyeceğim."

Marguerite, başı yerde, cevap vermedi. Sonunda, uzun bir aradan sonra boğuk bir sesle, "Sessiz kalacağım," dedi. Yaverin yüzünde hafif bir rahatlama ifadesi belirdi.

Marguerite şimdi başını kaldırmış, öfkeyle Le Gris'ye bakıyordu: "Ama senin istediğin kadar uzun süre değil!" diye ekledi acı acı.

Şövalye ona ters ters baktı. "Benimle oynamayın, Marguerite. Burada yalnızsınız ve bugün başka bir yerde olduğuma yemin edecek tanıklarım var. Kanıt bırakmadığımdan emin olabilirsiniz!"

Yaver kemerinden küçük bir deri kese çıkardı. Kese avucunun içinde hafifçe şıngırdadı. "Al," dedi madeni para kesesini yatağın üzerine, Marguerite'in yanına doğru fırlatarak.

Marguerite gözyaşlarının arasında şaşkınlıkla ona baktı.

"Senin paranı istemiyorum!" diye haykırdı. "Adalet istiyorum! Ve alacağım!" Keseyi alarak ona geri fırlattı. Kese yaverin ayakları dibine düştü.

Le Gris hiçbir şey söylemedi. Keseyi aldı, kemerinin altına geri koydu ve eldivenlerini giymeye başladı.

Sonra Louvel konuştu: "Söylediklerinizi hatırlamasına yardımcı olmak için ona bir tokat atayım mı, efendim?"

Le Gris uyarı yapmaksızın döndü ve ağır deri eldivenlerinden biriyle sertçe yüzüne vurdu. Suratı kanla lekelenen ve neye uğradığını şaşıran Louvel yanağını tutarak öylece kaldı.

Le Gris, "Bir leydiye nasıl el kaldırırsın!" diye hırladı.

Sonra başka bir şey söylemeden kapıya gitti, hızla açtı ve odadan çıktı. Louvel de Marguerite'e bakmadan efendisinin arkasından sinsice çıktı.

Marguerite, merdivenlerden inerlerken adımlarının ıssız şatoda yankılandığını ve ardından aşağıdaki ağır kapının demirinin kaldırıldığını, kapının açıldığını ve hızla çarpıldığını duydu. Yataktan kalkamayacak kadar halsizdi, yaşadıkları onu bitkin düşürmüştü, aşağıdaki bahçede çakılların üzerindeki çizme seslerini dinledi. Derken sesler yavaş yavaş azaldı, her şey sessizliğe gömüldü ve o bir kez daha yalnız kaldı.

Bugün insanlar genellikle tecavüzün yaygın olduğu ve neredeyse hiç suç sayılmadığı kanunsuz bir ortaçağ hayal ediyor. Ortaçağda tecavüz kurbanlarının bazen saldırganlarıyla evlenmeye zorlandıkları ve bu evliliği kabul ederek kendi canlarını kurtardıkları doğrudur. Evlilik içi tecavüz yasaldı çünkü bu, kadınların kocalarına karşı evlilik "borcuydu." On iki yaşındaki kızlar aileleri tarafından kendilerinden birkaç kat yaşlı olan ve evlenerek cinsel taleplerde bulunma hakkı edinen adamlarla evlendiriliyorlardı.

Tecavüz aynı zamanda 1350'lerin sonlarında yaşanan büyük köylü ayaklanması sırasında yağmacı köylüler tarafından tecavüze uğrayan Fransız soylu kadınlarında ve 1380'de İngiliz askerleri tarafından yakalanan ve tecavüze uğrayan Breton rahibelerinde olduğu gibi, savaş zamanında kadınların kaderi olmuştu her daim.

Ancak ortaçağ kanunları ve gerçek mahkeme kayıtları tecavüzün ağır bir suç olarak görüldüğünü gösteriyor. Normandiya da dahil olmak üzere Fransa'da genellikle, evlilik dışı zorla cinsel ilişki olarak tanımlanan tecavüzün ölümle cezalandırıldığı Roma yasaları geçerliydi.* Fransız hukuku konusunda bir on üçüncü yüzyıl otoritesi olan Philip de Beaumanoir, tecavüzün cezasının cinayet ya da vatana ihanetle aynı şekilde "sokaklarda sürüklenip asılmak" olduğunu belirtir. Savaş zamanında bile liderler sık sık adamlarını dizginlemeye çalışırdı. Nitekim 1346'da Caen'ı ele geçiren İngiliz askerlerine, kasabanın kadınlarına zarar vermeleri halinde ölüm cezası verileceği söylenmiş ama pek çok asker bu uyarıyı dikkate almamıştı.

Tecavüze karşı takınılan sosyal tutumlar çok çeşitliydi. Saray şairleri şövalyeleri kadınlık onurunun koruyucuları olarak överken, feodal aristokrasi soylu bir kadına tecavüzü "en büyük suç" olarak görüyordu. Ancak pek çok şiir ve masalda, tesadüfen karşılarına çıkan alt tabakadan bakire kızlara uluorta tecavüz eden şövalyeler resmedilir. İddiaya göre 1342'de Kral III. Edward da Salisbury Kontesi'ne tecavüz etmişti. Bugün tartışmalı olan bu konuya bir zamanlar geniş kesimlerce inanılırdı. Kendilerine zorla sahip olunmasının, kadınların hoşlarına bile gittiği düşüncesine karşı çıkacak fırsatı çok az ortaçağ kadını bulabilmiştir. Christine de Pisan, *The Book of the City of Ladies* [Kadınlar Kenti] (1405) kitabında kadınların "tecavüze uğramaktan kesinlikle zevk almadıklarını, aksine tecavüzün onlar için hayatta olabilecek en acı deneyim olduğunu" söyler.

---

* O dönemde "tecavüz" *(raptus)* zorla cinsel ilişki veya bu amaçla işlenen kaçırma suçu anlamına geliyordu.

Tecavüzün kovuşturulması ve cezalandırılması genellikle mağdurun sosyal sınıfına ve siyasi nüfuzuna bağlıydı. Fransa'da hırsızlık gibi daha hafif suçlardan hüküm giymiş kadınlar genellikle ölüme mahkûm edilirken, tecavüzden suçlu birçok erkek sadece bir para cezasıyla kurtulurdu. Bu tazminatı da genellikle mağdurun kendisi değil, babası veya kocası alırdı çünkü tecavüz, kadına cinsel bir saldırı olarak değil, erkek vasisine karşı işlenen bir mülkiyet suçu olarak değerlendirilirdi. Resmi kayıtlar, kilisede görev yapan din adamlarının tecavüzle suçlananlar arasında orantısız şekilde çok olduğunu ve davalarının laik mahkemeler yerine kilise tarafından görülmesine olanak tanıyan "kilise dokunulmazlığı" bahane edilerek uyduruk cezalarla sonuçlandırıldığını gösteriyor.

Tanık yokluğu gibi suç şartları da genellikle tecavüz suçlamalarını mahkemede kanıtlamayı zorlaştırıyordu. Fransa'da kadın kurban, toplumsal konumu yüksek olsun düşük olsun, ilk etapta kocası, babası ya da erkek vasisinin işbirliği olmadan suçlamada bulunamazdı. Saldırganları tarafından utanç ve onursuzlukla tehdit edilen birçok tecavüz mağduru, suçu kamuya açıklayarak kendi itibarlarını veya ailelerinin itibarını mahvetme riskini almaktansa sessiz kalmayı tercih ediyordu. Dolayısıyla, teoride tecavüz, yasanın ağır cezalar öngördüğü ciddi bir suçsa da pratikte çoğu zaman cezasız kalıyor, kovuşturulmuyor ve hatta rapor bile edilmiyordu.

Bu korkunç saldırıdan hemen sonra Marguerite bu acıya ve aşağılanmışlık duygusuna tek başına ve sessizce katlanmak zorunda kaldı: "Bu sefil şeyin başına geldiği gün Carrouges'un hanımı, üzüntüsüne elinden geldiğince katlanarak yarı sersem halde şatoda kaldı." O korkunç saatlerde Marguerite, yaverin susma uyarısının kafasında defalarca yankılandığını duymuş olmalı. Kayınvalidesi birazdan hizmetçilerle birlikte dönecekti. Marguerite ne yapmalıydı?

Le Gris, onu kendi sosyal sınıfından bir kadın için en büyük

onursuzlukla tehdit etmişti. Soylular arasında onur her şeydi ve utanç ölümden beter bir kaderdi. Kadınlık onuru –bir kadının sadakat ve iffet konusundaki itibarı– özellikle değerliydi. Le Gris'nin tehdidi Marguerite'e ayrıca acı veriyordu çünkü babasının Fransa Kralı'na ihaneti Thibouville ailesinin üzerinde bir şaibe bulutu bırakmıştı. Yaver bu tehdidi aile geçmişiyle ilgili utancından yararlanmak üzere de planlamış olabilir. Le Gris'nin onu kurban olarak seçerken Marguerite'in eski aile rezaletini, bu yeni utanç konusunda sessiz kalacağının garantisi olarak görmüş olması bile mümkündür.

Marguerite, Le Gris'yi alenen suçlasa, suçlamasını kanıtlamak imkânsız değilse de çok zor olurdu. Kanıtlama sorununun yanı sıra, Le Gris, Kont Pierre'in gözdesiydi; Argentan'da kurulacak bir mahkemede Le Gris'nin dostane bir duruşma geçirmesi beklenir ve Marguerite, bir hainin kızı ve kontun en baş belası vasallarından birinin karısı olarak anında şüpheli konumuna düşerdi. Le Gris ayrıca Paris'teki kraliyet sarayında kralın kişisel yaverlerinden biri olarak iyi biliniyor ve seviliyordu. Şövalye ve karısı davayı laik mahkemelerde açsa, Le Gris küçük çapta bir din adamı olarak her zaman din adamı dokunulmazlığı talep edebilir ve davayı kilise mahkemesine sevk ettirebilirdi.

Le Gris ayrıca Marguerite'i, kocasına tecavüzden bahsederse Carrouges'un onu öldürebileceği konusunda da uyarmıştı. Kıskanç, şüpheci ve huysuz şövalye ona inanmayabilir ve Le Gris ya da başka bir adamla zina eylemini örtbas etmeye çalıştığından şüphelenebilirdi. Öfkeli kocalar bazen karılarını zina şüphesi adı altında öldürüyor ve karılarının ahlakdışı davranışıyla meşru hale gelen bu namus cinayetinden paçayı sıyırabiliyorlardı. Le Gris, Jean'ın kıskanç ve şüpheci yapısını Argentan'daki sarayda yaşadığı uzun kişisel deneyimlerinden biliyordu ve Carrouges'un kendi karısına bile tam olarak güvenmediğini tahmin etmiş olabilirdi. Bu bir yana, Marguerite'i sessiz kalması konusunda uyarırken, kadının kocasından duyduğu korku üstüne oynamak istemiş olabilirdi.

Ancak saldırganın tehditlerine, adaleti sağlamanın zorluklarına ve sessizliğini bozarsa ortaya çıkabilecek skandal ve tehlikelere rağmen Marguerite sessiz kalmayı reddetti. Saldırıdan kısa bir süre sonra, kocası döndüğünde olanları kocasına açıklamaya ve yaverden öcünü almaya kararlı olarak, "Jacques Le Gris'nin şatoya geldiği günü ve saati hafızasına sımsıkı kazıdı." Marguerite önemli ayrıntıları hafızasına kazıyarak kendini yalnızca ailesinin kaçınılmaz sorularına değil, aynı zamanda korkunç sırrını anlattıktan sonra kesinlikle onu bekleyen zorlu halka açık sınava da hazırlamış oluyordu.*

Le Gris'nin saldırıdan hemen sonra Marguerite'i zorladığı sessizlik sadece birkaç gün, yani muhtemelen Jean de Carrouges'un 21 veya 22 Ocak'ta Paris'ten dönmesine kadar sürmüştü. Olay günü iki saldırganın Capomesnil'den ayrılmasından birkaç saat sonra Dame Nicole Saint-Pierre-sur-Dives'e yaptığı kısa yolculuğundan dönmüştü. Ama kayınvalidesi, Marguerite'in korkunç sırrını ifşa etmek isteyeceği dünyadaki son kişiydi. Dolayısıyla ezici bir gerginlik ve büyük bir endişeyle Marguerite, kocası geri dönünceye kadar sessiz kaldı.

Capomesnil'e vardığında Jean, karısını sıkıntılı ve mahzun buldu; "üzgün ve ağlamaklıydı, hem ifadesinde hem de tavırlarında her zamankinden farklı bir keder vardı." İlk başta karısı ve annesi arasında bir sürtüşme olduğundan şüphelendi. Marguerite, Jean'ın yokluğundaki üç haftanın tamamını –elbette o çok önemli saatler dışında– Dame Nicole'le geçirmişti ve yokluğuna bu iki kadının bir tartışma ya da anlaşmazlık yaşamış olabileceğini düşünmesi çok doğaldı.

Marguerite nihayet yalnız kalacakları âna kadar olan biteni kocasına anlatmak istemedi. "Gün bitti, gece oldu ve Sör Jean yattı. Leydi yatağa gelmeyince kocası şaşırdı ve gelmesi için ısrar etti. Marguerite gelmedi ve derin düşünceler içinde odada

* Marguerite hafızasına güvenmiş olabilir çünkü okuyabilse bile, yazmanın okumaktan ayrı öğretildiği ve pek çok okuma bilen insanın yazmayı asla öğrenemediği bir çağda yazı yazmayı bilmiyor olabilirdi.

bir aşağı bir yukarı yürümeye başladı. Sonunda, tüm ev halkı uykuya dalınca" –bir malikânede veya şatoda lord ve leydisi, kulak misafiri olacak hizmetkârlardan uzaklaşıp da birlikte yatağa girinceye kadar gerçekten yalnız sayılmazlardı– "kocasına geldi ve yanında diz çökerek, başına gelen korkunç şeyi acıklı bir tonla anlattı."

Marguerite hikâyesini anlatma şansı buluncaya kadar kocasının yanına, belki de bağlanıp tecavüze uğradığı o yatağa sokulmadı. Jean, birkaç haftalık yokluğunun ardından karısıyla tekrar yatağa girmeye can atıyordu. Ama bu muhtemelen Marguerite'in şu anda dünyada istediği son şeydi. Ayrıca, iki adamın şiddetli saldırısı vücudunda yaralar veya çürükler bırakmış da olabilirdi. Ortaçağda lordlar ve leydiler de dahil olmak üzere insanların çıplak uyuması âdettendi, dolayısıyla Marguerite kocasının bakışlarına maruz kalmadan önce bir açıklama yapmak isterdi. Her şeyden önce, Marguerite hikâyesini kendi seçtiği bir zamanda ve koşullar altında anlatarak bu değişken durum üzerinde bir miktar kontrol sağladı.

Marguerite kendisine karşı işlenen "çirkin, korkunç ve vahşice eylemin tüm hikâyesini" gözyaşları içinde anlatırken Jean önce hayretle, sonra öfkeyle dinledi. Marguerite bitirdiğinde, kendi onuru adına intikam alması için Jean'a yalvardı.

Marguerite, Jean'ın onurunun ve itibarının kendisininkiyle birlikte alçalıp yükseleceğini biliyordu; bu ilke, bundan böyle onların kaderlerini, evlilikteki olağan ortak servetlerden bile daha güçlü birleştirecekti. Ayrıca feodal hukuka göre, kocasının desteği ve savunması olmadan böyle bir durumda kesinlikle hiçbir yasal dayanağı olmadığını biliyordu.

Ertesi sabah Jean de Carrouges, ailesini ve arkadaşlarını gizli bir konsey için bir araya topladı. Şövalyenin Le Gris'den nefret etmek ve onun yeni bir yanlış yaptığından şüphelenmek için yeterli nedeni vardı. Le Gris'nin saraydaki eski ihanetlerine zaten ikna olan Jean, karısının yaverin vahşi saldırısına ilişkin anlattıklarına kolayca inanmış olabilir. Ama Kont Pierre'in gözdesine

karşı, özellikle de Jean'ın son birkaç yıldır kontla yaşadığı pek çok sürtüşmeden sonra, vaktinden önce yönelteceği ikna edici olmayan bir suçlama, şövalyeye halihazırda olduğundan daha da kötü sorunlar getirebilirdi. Bu özel toplantı sayesinde davayı utanç verici ve muhtemelen felaket bir kamu meselesine dönüştürmeden, ailesinin ve arkadaşlarının değerli tavsiyelerini alma şansı bulacaktı.

Capomesnil'de toplanan konseyde şüphesiz Nicole de Carrouges ve belki de Marguerite'in yakın zamanda Jean'la İskoçya'dan dönen kuzeni Robert de Thibouville ile Jean'ın kız kardeşi ile evli şövalye Bernard de La Tour gibi diğer akrabalar ve arkadaşlar vardı. Marguerite'in kuzenlerinden biri olan Thomin du Bois da orada yer almış olabilir. Herkes şatoya vardığında Jean, neden bu kadar gizli ve aceleyle çağrıldıklarını merak eden kalabalığı bir odaya topladı. "Onları çağırmasının nedenini açıklayarak karısından, olup biteni tüm ayrıntılarıyla anlatmasını istedi."

Marguerite bir kez daha başına gelen bu çetin hadiseyi anlatmak zorunda kaldı. Bu kez bir araya gelen ailesi ve arkadaşları yanında, korkunç olayı bir kez daha tüm acı ve utanç verici ayrıntılarıyla yaşadı. Tam ve doğru bilgi son derece önemliydi çünkü orijinal tanıklarının, doğrulamak üzere çağrılabileceği tüm resmi ifadelerin temelini onun bu özel ifadesi oluşturacaktı. Aile meclisi bir anlamda ön duruşma niteliğindeydi.

Toplanan konsey, Marguerite'in korkunç saldırı hikâyesini duyunca "çok şaşırdı." Marguerite'in ailesi hemen ona inandıysa da Jean'ın bazı akrabaları başlangıçta şüpheci yaklaşmış olabilir. Thibouville'ler ihanetleriyle ün yapmışlardı ve hainin kızı çok şaşırtıcı bir hikâye anlatmıştı. Birkaç gün önce, yalnız başına şatoda otururken iki adamın saldırısına uğradığını, onlardan birinin, hem de Jacques Le Gris'nin ona tecavüz ettiğini iddia ediyordu. Madam Nicole, söz konusu gün kendisinin evde olmadığı kısa süre zarfında gerçekleşmiş olan saldırı hakkında o âna kadar hiçbir şey duymamıştı. O ve konseyin diğer üyeleri muhtemelen Marguerite'e bazı ayrıntılı sorular sordular. Örneğin, olay tam

olarak ne zaman ve nerede gerçekleşmişti? Neden onlara kapıyı açmıştı? İki adam şatoda ne kadar kalmıştı?

Ama Marguerite onların tüm sorularını yanıtlayıp da Jean nihayet konseyin tavsiyesine başvurunca hep bir ağızdan "efendisi Alençon Kontu'na gidip ona tüm hikâyeyi anlatması"nı önerdiler. Feodal hukuka göre, vasalları arasındaki anlaşmazlıkları karara bağlamaktan lordlar sorumluydu, bu yüzden Kont Pierre'in Argentan'daki sarayı dava için tek merciydi. Elbette herkes Kont Pierre'in, en sevdiği yaverine karşı suç duyurusunda bulunulmasını pek hoş karşılamayacağını biliyordu. Kontun, Le Gris'nin Marguerite'e saldırdığı yönündeki hikâyeye tepkisi katıksız bir kuşku, ardından öfke ve belki de ciddi misillemeler olabilirdi. Carrouges ve Le Gris yakın zamanda bir kavgayı tatlıya bağlamışlardı. Bu taze ve çok daha tehlikeli tartışma halkın kulağına giderse tarafların ölümcül düşmanlar haline geleceği kesindi. Ve Kont Pierre, en sevdiği yaverini şövalyeye karşı kesinlikle destekleyecekti.

Kont Pierre'in mahkemesinde adil bir duruşma yapılmayacaksa da şövalyenin, kendisi ve karısı için orada adalet aramak ve yaverden intikam almak için başka bir acil nedeni daha vardı.

Jean Paris'ten döndükten ve karısına yapılan korkunç saldırıyı öğrendikten kısa bir süre sonra, Marguerite kendine sakladığı başka bir sırrı daha açıklamıştı: Hamileydi.

Haber Jean'ı yıldırım gibi çarpmış olmalıydı. Çift, evliliklerinin ilk beş yılında çocuk sahibi olamamış ve şövalye uzun bir süre bir vâris beklemişti. Marguerite'in hamileliği normalde onu neşeye boğardı. Ama bunun yerine sağlığı, mali durumu, siyasi talihsizlikleri ve karısının bir saray mensubu ve eski arkadaşı tarafından korkunç bir şekilde iğfal edilmesinin yanı sıra ona başka bir can sıkıcı endişe daha verdi:

Çocuk kimdendi?

5
Meydan Okuma

Ocak 1386 sonlarında Alençon Kontu Pierre kan donduran bir hikâye duydu. Anlatılanlara göre en belalı vasallarından biri olan Jean de Carrouges, gözdesi Jacques Le Gris hakkında skandal bir söylenti yayıyor, Le Gris'nin bir suç ortağıyla birlikte, şövalyenin yokluğunda Bayan Carrouges'a evinde vahşice saldırıp tecavüz ettiğini söylüyordu. Şövalyenin suçlaması kontu çok kızdırdı. İki adam arasındaki husumet düşünüldüğünde Carrouges bu akıl almaz hikâyesine inanılmasını nasıl bekleyebilirdi?

Söylentiyi öğrenince Kont Pierre hemen araştırmaya başladı. İki saygın asilzadenin sarayına gelmesini emretti ve onları leydi ve yaverle ilgili korkunç hikâye hakkında doğrudan sorguladı. Gelenlerden biri Jean'ın kayınbiraderi Sör Bernard de La Tour'du. Diğeri de bir yılı aşkın zaman önce evinde Carrouges ve Le Gris'nin uzlaştığı ve Le Gris'nin Marguerite ile ilk kez tanıştığı, yaver ve kraliyet ormancısı Jean Crespin'di. Her iki adam da muhtemelen Jean de Carrouges ile iyi ilişkiler içindeydi ve onun işleri hakkında bir şeyler biliyorlardı.

Kont tarafından sorgulanan iki adam son ifadelerinde "söz konusu şövalye ve Marguerite'in birçok kez ve çeşitli yerlerde Marguerite'in söz konusu Jacques tarafından söylendiği gibi şiddet ve şehvet içerikli saldırıya uğradığını anlattıklarını doğruladılar." Crespin ve La Tour ayrıca şövalye ve karısının konta gelip

şikâyetlerini ona iletmek ve adaleti tahakkuk ettirmek istediğini de bildirdi.

Kont Pierre, vasalları arasındaki anlaşmazlıkları çözmekten sorumlu olduğu için Jean ve Marguerite ile bir duruşma tertip edeceğini söyledi. Dolayısıyla "rahipler, şövalyeler, konsey üyeleri ve diğer deneyimli adamları" bir araya getirerek mahkemesini topladı. Bazı rahipler hukuk işlerinde uzmandı, bazıları da muhtemelen duruşmaların kaydını tutuyordu (gerçi hiçbiri de günümüze ulaşmadı).

Duruşma, Kont Pierre'in sarayının yer ve duvar halıları ile süslenmiş ve ağır ahşap sedirlerle döşeli büyük salonunda gerçekleşti. Belirlenen günde salon soylular, din adamları ve diğer saray mensuplarıyla doldu. Leydiye yapılan korkunç saldırı ve şövalyenin yavere karşı öfkeli suçlamaları Argentan'dan tüm kontluk coğrafyasına yayılmış ve büyük salon, tartışma ve tartışmanın taraflarını izlemek, yöreyi kasıp kavuran korkunç söylentinin aslının olup olmadığını öğrenmek için acı soğuğa göğüs geren seyircilerle dolmuştu.

Jacques Le Gris'nin Kont Pierre'in gözdesi olduğu bir sır değildi. Ancak birçok feodal lord, birisini diğerine tercih ettiği kavgacı vasalları arasındaki anlaşmazlıkları çözmek zorunda kalıyordu. Bu davada da yasalar onu mümkün olduğu kadar adil olmaya mecbur etse dahi Kont Pierre pek tarafsız bir yargıç değildi.

Başka bir sorun daha vardı. Kont, skandal dedikoduyu araştırmak için tanıklar çağırdıktan, Jacques Le Gris'ye karşı şikâyetlerinde Jean ve Marguerite'e adalet teklif ettikten ve davayı görmek için mahkemeyi topladıktan sonra, kararlaştırılan günde şövalye ve karısı duruşmaya gelmedi.

Çiftin resmen duruşmaya gelmemesinden ve iddia edilen suçla ilgili yeterli kanıt bulunmamasından dolayı kont bir sonraki eylemi gerçekleştirdi. Yaverin rivayete göre suç ortağı olan Adam Louvel'in tutuklanmasını ve sorgulanmak üzere cezaevinde tutulmasını emretti. Daha sonra bu sayede elde ettiği yeni bilgilerle kont, yaver hakkındaki suçlamaları mahkeme heyetiyle tartıştı ve bir karara vardı.

Kont Pierre'in başkanlığındaki mahkeme, "söz konusu Jacques'ın tamamen masum ve tamamen suçsuz olduğuna" karar verdi. Kont, yavere yöneltilen suçlamayı geçersiz kılarak, "bu konuda daha fazla konuşulmaması" emrini verdi ve davayı düşürdü. Kont Pierre, en başta yaveri suçladığı için Marguerite'i şüpheli durumuna düşürdü. Leydinin yalan söylediğini ima ederek, iddia edilen tecavüze ilişkin "*rüya* görmüş olmalı" dedi.

Kararın haberi, çamurlu kış yolundan gidildiğinde Argentan'ın kırk kilometre kuzeyinde olan Capomesnil'e ulaştığında Marguerite muhtemelen şaşırmamıştı ancak ilk başta adaletin sağlanacağı konusundaki umutlarına gölge düşmüş olabilir. Korkunç saldırıdan sonra henüz inzivadayken, Le Gris'nin masum ilan edildiğini ve Kont Pierre'in onu neredeyse yalan söylemekle suçladığını öğrendiğinde şüphesiz öfkelendi. Ancak haberler, saldırıdan sonra Le Gris'nin yüzüne karşı yeminle söylediği intikamı almak için onu daha da kararlı hale getirmiş olmalı.

Şövalyeye gelince, haberler onu da çok şaşırtmamış ama öfkelendirmiş olmalı. Kontun kararı hem adaletle alay etmek anlamındaydı hem de Jean'ın Kont Pierre'in sarayında herkesin önünde yaşadığı bir dizi aşağılanma içinde o güne kadar maruz kaldığı en büyük hakaretti. Haberi evinin sınırları içinde ve yalnızken almış olsa bile, yüzüne çok açık bir tokat gibi çarpmış olmalıydı.

Ama kritik günde kontun mahkemesinde olmamaları ve Jean'ın suçlamalarını bizzat orada dile getirmemesi göz önüne alındığında, çift başka ne bekliyordu? Jean'ın hastalığı birdenbire kötüleştiği için mi gelmemişlerdi? Yoksa Marguerite, yaşadığı sıkıntıdan sonra mahkemeye çıkacak durumda olmadığı için mi? Orada gerçek bir adalet görmeyeceklerinden emin oldukları için bilerek mi uzak durmuşlardı? Yoksa yaverin kızgın akrabaları ve arkadaşları yüzünden canlarının tehlikeye girmesinden mi korkmuşlardı? Yoksa orada bulunmayışları, şimdi kendi lehlerine çevirebilecekleri olumsuz bir karar aldırmak için kurgulanmış bir planın parçası mıydı?

Yasalara göre efendisinin haksız bir karar (*faux jugement*) verdiğini düşünen vasalın bir üst merciye dava açma hakkı vardı. Kont Pierre, Fransa Kralı'nın bir vasalı olduğu için şövalye temyiz davasını doğrudan Paris'teki kraliyet mahkemesine açabilirdi. Carrouges, Kont Pierre'in mahkemesinde kaybetmişti ancak kral davasını dinlemeyi kabul ederse karısı ve kendisi adına adaleti sağlamak için bir şansı daha olabilirdi.

Kont Pierre, şövalyenin bir sonraki hamlesini tahmin etmiş gibi görünüyor. Olası herhangi bir itirazı susturmak için acele ederek, yaveri temize çıkaran kararını krala izah eden mektupların Paris'e aceleyle gönderilmesini emretti. Her iki adamın da orada önemli arkadaşları olduğu için Carrouges ve Le Gris arasındaki anlaşmazlığın söylentileri, Normandiya'dan Paris'e, Argentan'dan birkaç günlük yolculuk mesafesini çoktan katetmiş olabilir. Ama görünüşe göre, davayı kraliyet sarayına resmi olarak bildiren ilk kişi kontun kendisiydi.

Jean de Carrouges, daha önce Aunou-le-Faucon konusundaki anlaşmazlık sırasında da kraliyet mahkemesinde Kont Pierre'in iradesine karşı çıkmıştı. Ancak Le Gris'nin, karısına tecavüz ettiği iddiasıyla ilgili bu yeni dava çok riskli ve çok ciddi bir meseleydi. Kont Pierre, gözdesini suçladığı için Carrouges'dan zaten nefret ediyordu ve davayı bozmaya çalışmıştı. Şövalyenin başkaldırısı onu ve karısını büyük ölçüde tehlikeye atacaktı. Hukuki meselenin ayrıntıları ortaya çıktıkça, kont "şövalyenin inatçılığına o kadar öfkelenmişti ki birçok kez içinden onu öldürtmek geçmişti."

1386 kışı sonlarında ya da ilkbaharı başlarında, muhtemelen Marguerite ile birlikte eve dönmelerinden sonra Jean de Carrouges o yıl ikinci kez Paris'e gitti. Marguerite iki ya da üç aylık hamileydi ve Jean onu arkasından getirtmek ya da kendisi dönmek üzere geride bıraktığına göre muhtemelen iyice korumaya almış, belki de kuzeni Robert de Thibouville gibi güvenilir bir yakınına emanet etmişti. Paris'e yolculuk, zaman geçtikçe hamile Marguerite için daha da zor olacaktı ancak sıcaklar başlayıp da yollar kurudukça araba ile daha rahat seyahat edilebilirdi.

Carrouges'dan Paris'e yaklaşık iki yüz kırk kilometrelik yolculuk şövalye için bir haftanın yarısından fazla sürüyordu. Normandiya'dan Paris'e, doğuya doğru yol boyu Sées, Verneuil ve Dreux'den geçti. Yol boyu başkente kesilmeye giden sığır sürüleri ve kasaba kasaba dolaşan seyyahlar gördü.

Şövalye, kraliyet sarayındaki karşılanma şeklini belirleyecek birçok unsur olduğunu biliyordu: Krala geçmişteki hizmeti, aile bağlantıları ve sarayın siyasetini şekillendiren güçlü dostluklar ile kişisel ittifaklar ağı bunlar arasında sayılabilirdi. Jean'ın ailesi Fransa krallarına uzun süre ve sadakatle hizmet etmişti. Jean kendisi daha yakın zamanda İngiltere'de Kral Charles için savaşmış ve yıllar boyu diğer birçok sefere de katılmıştı. Yaklaşık yirmi yıl önce, 1364'te kraliyet ailesine Kral Jean'ın fidyesinin toplamasında da yardım etmişti.

Ancak Jacques Le Gris, çok daha sıradan bir aileye sahip olmasına rağmen, kraliyet sarayında daha iyi bağlantılara sahipti, kralın kendi hizmetinde bir yaverdi ve Paris'teki yüksek devlet konseylerine bizzat katılmıştı. Varlıklı yaver, kraliyet ailesinin bir üyesi ve kralın kuzeni olan Kont Pierre'in gözdesi olarak ek bir statüye sahipti. Kontun mahkemenin sonucu hakkında krala yazdığı son mektuplar, kraliyet desteği için açık bir teklif, şövalyeye karşı da başka bir darbe niteliğindeydi.

Sonra Marguerite sorunu vardı. Kraliyet mahkemesi, tartışmanın merkezindeki kadın olan Jean'ın karısının, ünlü hain Robert de Thibouville'in kızı olduğunu kesinlikle hatırlayacaktı. Sör Robert'in ihaneti, Thibouville aile adını sonsuza kadar lekelemişti. Ve Jean'ın sadece beş yıl önce Marguerite ile evlenmesiyle leke ona da bulaşmıştı.

Nihayet Carrouges davasını krala sunmak için Paris'e geldiğinde, cesur ve alışılmadık bir çağrıda bulunmayı planlıyordu.

Fransız yasalarına göre, bir davayı krala temyiz eden asilzade, rakibini adli düelloya veya düello yoluyla yargılamaya davet etme hakkına sahipti. Adli düello, edilen hakaretler üzerine

doğan tartışmaları çözmek için kullanılan onur düellosundan farklı olarak, hangi tarafın yalan yere yemin ettiğini belirlemek için uygulanan resmi ve yasal bir prosedürdü. Çarpışmaların sonucunun Tanrı'nın iradesine uygun olarak gerçeği ortaya çıkardığına yaygın olarak inanılıyordu. Bu nedenle düello aynı zamanda "Tanrı'nın hükmü" ya da *judicium Dei* olarak da biliniyordu.

Düello yoluyla yargılama Fransa'da, özellikle Normandiya'da eski bir gelenekti ve hem Jean hem de Marguerite'in ataları, adli düellolarda yeminli kefil veya yedek olarak görev yapmıştı. Ortaçağ başlarında köylüler olsun, kasabalılar olsun, soylular olsun tüm sosyal sınıflardan insanlar adli düelloya başvurabiliyordu. Avrupa'nın bazı bölgelerinde kadınlarla erkeklerin düello yapmasına bile izin veriliyordu. Düello, mülkiyet anlaşmazlıkları gibi hukuk davalarının yanı sıra çok çeşitli suçları karara bağlamak için kullanılırdı.

Hukuk davalarında yöneticiler, yerlerine dövüşmeleri için vekiller veya "savaşçılar" da kiralayabiliyorlardı. Ancak ceza davalarında, kaybetmenin cezası genellikle ölüm olduğundan ve savaşçılar yalnızca kadınlar, yaşlılar veya sakatların yerini alabildiğinden, iki taraf şahsen savaşmak zorunda kalıyordu.

Yüzyıllar boyunca düello aynı zamanda bir temyiz biçimi oldu ve karardan memnun olmayan bir davacı, kendisine karşı yemin eden tanıklara, iddialarını dövüş yoluyla kanıtlamayı teklif ederek itiraz edebiliyordu. Yerel derebeylik mahkemelerinde yargıç olarak görev yapan lordlar bile kendi mağdur vasalları tarafından düelloya davet edilme riski taşıyorlardı.

Bununla birlikte, ortaçağın sonlarında adli düellolar gitgide seyrekleşti. Papalar, düello sonucunun Tanrı'nın hükmü olduğu inancının kutsal metinlere aykırı olduğunu söyleyerek bunu kınadılar. Ve krallar, güçlü baronlarından koparmaya ve kendi tahtları etrafında pekiştirmeye çalıştıkları yargı yetkilerini ihlal ettiği için düello yoluyla yargılanma işini hiç tasvip etmez oldular.

1200'lere gelindiğinde Fransa'daki hukuk davalarında düello

azalmaya başlarken, ceza davalarında ise zaman içinde soylu erkeklerle sınırlı kaldı. 1258'de IX. Louis, düelloyu Fransız medeni hukukundan çıkardı ve onun yerine kanıt ve tanıklarla ilerleyen resmi bir soruşturma tarzı olan *enquête*'i getirdi. Ancak yine de ceza davalarında lordunun kararına itirazı olan soylular için düello son çare olarak kaldı.

1296'da Kral IV. Philip savaş zamanlarında düelloyu tamamen yasakladı çünkü soyluları arasındaki adli çatışmalar, askeri savunma için gereken insan gücünü tüketiyordu. 1303'te Philip barış zamanında da düelloyu yasakladı. Ancak Philip zamanının soyluları, eskiden kalma ayrıcalıklarının kaldırılmasına içerlediler ve üç yıl sonra, 1306'da kral, tecavüz de dahil olmak üzere bazı ceza davalarında bir temyiz biçimi olarak adli düelloyu geri getirdi, ancak yalnızca kralın doğrudan yetkisine bağladı.

1306 yılında yürürlüğe giren ferman, seksen yıl sonra, Jean de Carrouges, Kont Pierre'in kararına itiraz etmek için Paris'e gittiğinde hâlâ yürürlükteydi ancak adli düellolar son derece nadir yapılıyordu. Bir davanın düelloya götürülebilmesi için dört zor koşulun sağlanması gerekiyordu. Öncelikle suçun cinayet, ihanet veya tecavüz gibi büyük bir suç olması gerekiyordu. İkincisi, suçun işlendiğinin kesin olması gerekiyordu. Üçüncüsü, diğer tüm yasal yolların tüketilmesi, geriye bir tek, kişinin "kendi bedeniyle kanıtlaması" demek olan düellonun kalması gerekiyordu. Dördüncüsü, suçlanan kişinin suçlu olduğuna dair güçlü şüphelerin oluşması gerekiyordu.

Bu yasal kısıtlamaların yanı sıra, düello çağrısı yapmak şövalye için büyük riskler barındıran bir stratejiydi. Jean de Carrouges kendi hayatını, mülkünü, ailesinin itibarını ve hatta "ruhunun kurtuluşunu" tehlikeye atacaktı çünkü ciddi bir yemin ederek, eğer düellonun sonucunda yalancı olduğu kanıtlanırsa lanete uğramayı dileyecekti.

Marguerite davada baş tanık olduğu için Jean karısını da tehlikeye atacaktı. Jacques Le Gris'ye yönelttiği suçlamalar hakkında kendisinin de yemin etmesi gerekecek ve Jean düelloyu

Marguerite'in savaşçısı olarak kaybederse kendisinin de yalancı olduğu kanıtlanacaktı. Eskiden beri, yalan yere suç isnadı ciddi şekilde cezalandırılırdı. Yalan yere yeminle tecavüz suçlamasında bulunduğu adli düello yoluyla kanıtlanan kadın idam edilirdi.

Ancak düello yoluyla yargılanmanın ve böyle bir düelloda dövüşmenin ciddi risklerine rağmen Jean de Carrouges, karısına karşı işlenen korkunç suçun intikamını ancak ölümüne bir düelloyla alabileceğini, Jacques Le Gris'ye karşı suçlamalarını ancak böyle ispatlayabileceğini ve karı koca kendilerini ancak böyle aklayabileceklerini düşünmüş olmalı. Belki de Tanrı'nın kendisini kayıracağına ve dövüşte başarısız olmayacağına inanıyordu. Şövalye neye inanırsa inansın, Normandiya'nın tekerlek izleriyle dolu yollarında Paris'e doğru ilerlerken, hayatının en tehlikeli macerasına doğru gidiyordu.

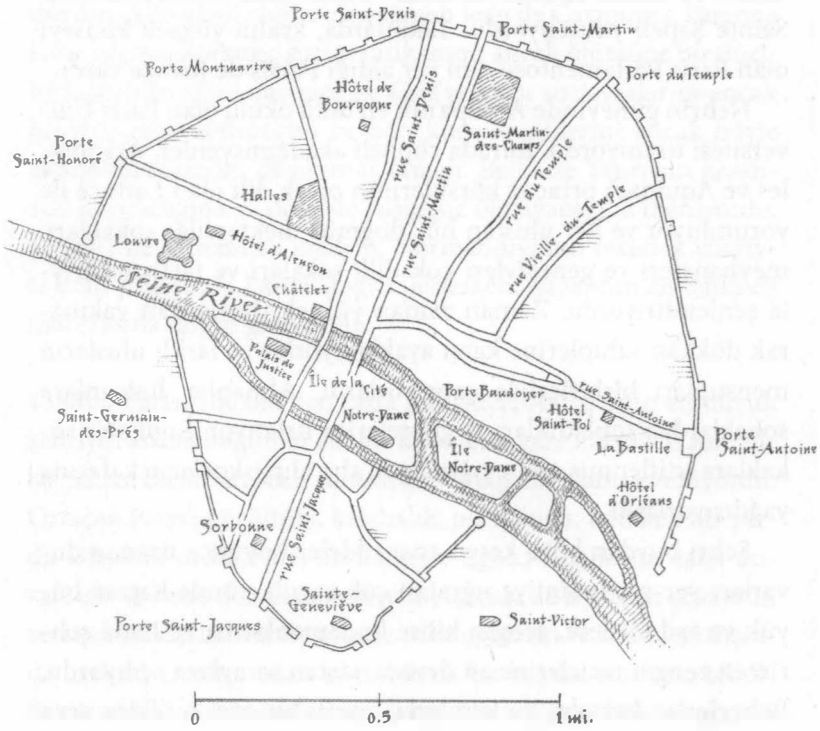
1386'da Paris, 100.000'den fazla nüfusuyla Avrupa'nın en büyük şehriydi ancak bugünkü elli bir kilometre kare karşılık o zamanlar şehrin duvarları sekiz kilometre karelik bir alanı çevreliyordu. Ortaçağ Paris'i gürültülü, kalabalık, pis kokulu, tehlikeli bir yerdi. Düşman ordularına, özellikle de işgalci İngilizlere karşı duvarlarla ve hendeklerle çevrili şehir, içeride de isyankâr çetelerin, serkeş birliklerin, kural tanımaz mekteplilerin ve kendileri dışında herkesin malını talan eden büyük bir haydut sınıfının tehdidi altındaydı. Şehir surlarının hemen kuzeyinde, hüküm giymiş suçluların düzinelercesinin on beş metre yüksekliğindeki büyük taş darağacına asıldığı, çürüyen cesetlerinin insanlara ibret olsun diye haftalarca sallandırıldığı korkunç Montfaucon Tepesi vardı.

Paris'in merkezinden, şehrin en işlek yeri ve aynı zamanda ana kanalizasyonu olan Seine Nehri geçiyordu. Nehrin kirli suları, Hıristiyan âleminin en büyük bazı mabetleriyle süslenmiş şehrin merkezi adası Île de la Cité çevresinde durmak bilmeyen bir trafiği taşıyordu. Bir ucunda, Paris Piskoposu'nun makamı

olan ve iki devasa kare kulesi yüz yıl önce, 1285'te tamamlanan büyük Notre-Dame Katedrali görünüyordu. Diğer ucunda, Kutsal Topraklar'dan getirilen İsa'nın Dikenli Tacı ve çarmıhının bir parçasının da dahil olduğu kutsal emanetleri sergilemek üzere Aziz Louis tarafından 1240'larda inşa edilen, yaldızlı taşları ve renkli camlarıyla kutsal emanetlere meskenlik eden Sainte Şapeli yükseliyordu. Yakınlarda, kralın yüksek konseyi olan Paris Parlamentosu'nun yer aldığı Palais de Justice vardı.

Nehrin güneyinde Avrupa'nın en ünlü okulu olan Paris Üniversitesi uzanıyordu. Burada cüppeli akademisyenler, Aristoteles ve Aquinas'ı ortaçağ kürsülerinin ortak dili olan Latince ile yorumluyor ve her ulustan hür doğmuş mektepliler sokakları, meyhaneleri ve genelevleri çok dilli şakaları ve tartışmalarıyla şenlendiriyordu. Zaman zaman yüksek fiyatlardan yakınarak dükkân sahiplerine karşı ayaklanıyorlar ve farklı ulusların mensupları birbirleriyle çatışıyorlardı. Almanlar İtalyanlara sokaklardan topladıkları at gübrelerini fırlatıyor, İngilizler sokaklara istiflenmiş odun yığınlarını alıp alıp iskoçların kafasına yağdırıyorlardı.

Şehri boydan boya kesen anacaddeler boyunca uzanan duvarları yer yer kesintiye uğratan çok sayıda cümle kapısı; büyük ve asil ailelere, zengin kilise kodamanlarına ve hatta şehrin en zengin tacirlerine ait devasa, taştan saraylara açılıyordu. Bahçelerle, duvarlar ve kapılarla çevrili bu özel mülkler veya *hôtel*'ler, güçlüleri kalabalıklardan ve şehrin devamlı his ve duyulara saldıran kargaşasından koruyordu. *Hôtel*'lerin birçoğu şehrin batı yakasını koruyan devasa köşeli kale Louvre'un yanıbaşında kümelenmişlerdi. Bunlardan biri olan Hôtel d'Alençon, Kont Pierre'in ailesine aitti.

1380 YILINDA PARİS

Jean de Carrouges, (doğuda) Hôtel Saint-Pol'ün yakınında, Jacques Le Gris ise (batıda) Louvre yakınlarındaki Hôtel d'Alençon'da konakladı.

Şehrin içinden geçen anayollar arasında, bir örümcek ağı gibi gerilmiş küçük sokak ve caddelerde sıkça sıralanmış, geniş ailelerin tıka basa yaşadığı, altında dükkânlar olan dört ya da beş katlı yarı ahşap evler bulunuyordu. Üst katlardan dökülen atık ve çöpler, varsa kaldırım taşlarına saçılıyor, yoksa da toprak zeminin çamuruna karışıyordu. Şehrin dört bir yanında her cemaat veya loncayı temsilen birer tane dikilmiş çok sayıda kilise ve şapelin kuleleri, şehrin dumanlı örtüsünü delerek göğe yükseliyordu. Güneyde Saint-Germain-des-Prés gibi birkaç büyük manastır da şehrin dışında, açık araziler veya kenar mahalle bahçelerinin arasında, haydutlardan ve hırsızlardan korunmak için kendi duvarlarıyla çevrili olarak duruyordu. Kuzeydeki Saint-Martin-des-Champs gibileri de büyüyen şehrin içinde kalmış ve 1356'da inşaatına başlanan çevre duvarları ancak üç yıl önce, 1383'te tamamlanmıştı.

Jean de Carrouges Paris'e geldiğinde yaptığı ilk şeylerden biri bir avukata danışmak oldu. Kraliyet mahkemesinde bir davaya karışan her asilzadeye, özellikle bir adli düello çağrısı yapmayı planlıyorsa, hukuk danışmanı tutması tavsiye edilirdi. Jean'ın hukuk danışmanı, Jean de Bethisy adında bir avukattı. Asistanı da Paris'in güçlü piskoposu Pierre d'Orgement tarafından istihdam edilen bir icra veya idare memuruydu.

Kuşkusuz ki avukatlar şövalyeye, yargı düellolarını düzenleyen kısıtlayıcı yasalar uyarınca Jacques Le Gris'yle vuruşma şansının çok düşük olduğunu ve bu riskli arayışından vazgeçse iyi olacağını söylemiş olmalılar.

Carrouges yılmadan düelloda ısrar edince avukatları, izlemesi gereken uzun ve karmaşık yasal süreci anlattı.

Atılacak ilk adım, ilk itirazdı. Bu, davacının (*appelant*) kendisini mahkemeye getiren nedeni açıkladığı, davalıyı (*défendeur*) suçladığı ve suçlamalarını ispat için düello ya da "dövüş iddiası" talep ettiği resmi bir seremoniydi. Davalının (*défendeur*) bu itiraz sırasında mahkemede hazır bulunmasına gerek yoktu, dola-

yısıyla davalı kaçmış veya bulunamamışsa bile davacı (*appelant*) bu yasal yola başvurmaktan mahrum kalmıyordu.

İkinci adım, her iki tarafın da hazır bulunmasını gerektiren ayrı bir seremoni olan resmi meydan okumaydı. Bu aşamada davacı (*appelant*), davalıyı (*défendeur*) yüzüne karşı suçluyor ve suçlamalarını düello ile "bedenen" ispatlamayı teklif ediyordu. Meydan okumada, davadaki her bir tarafa kendilerine kefil olarak hizmet eden belirli sayıda soylunun eşlik etmesi gerekiyordu. Kefiller yeniden mahkemeye çağrıldıklarında veya düello ilan edildiğinde her iki tarafı da meydanda hazır bulunmaya zorlamak üzere yemin ediyorlardı.

İtiraz yalnızca krala yöneltilebilirken, meydan okumaya otuz iki yargıçtan oluşan Paris Parlamentosu'nun tanık olması gerekiyordu. Parlamento olarak da bilinen *curia regis* ya da kralın mahkemesi, herhangi bir davada düellonun gerekli olup olmadığına karar verecek yargı yetkisine sahipti. Paris Parlamentosu önündeki resmi meydan okuma hemen kısa sürede gerçekleşmiyordu çünkü kraliyet yargıçları, anlaşmazlığın tarafları, hukuk danışmanları ve kefillerinden oluşan kalabalık bir grubun çok önceden ayarlanıp o gün orada hazır edilmesi gerekiyordu.

1306 kraliyet fermanı, uzun bir *formulaire* (ilk itiraz, resmi meydan okuma ve asıl düellodan önce gelen ciddi yeminler ve diğer seremoniler de dahil olmak üzere, adli düellonun tüm yönlerini düzenleyen ayrıntılı bir protokol) içeriyordu. Jean de Carrouges, dövüş yoluyla yargılanma yoluna karar verdiği andan itibaren, kraliyet fermanının katı kuralları ve prosedürlerine bağlıydı.

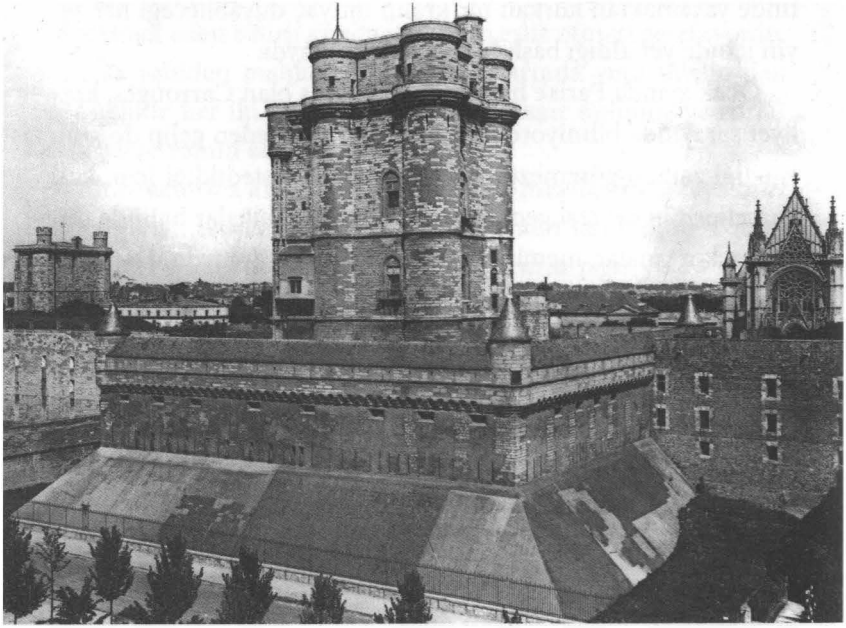
Şövalye, temyiz başvurusunu, bir veya daha fazla avukatıyla birlikte şehrin birkaç kilometre doğusundaki geniş av parkında yer alan kraliyet sarayı Château de Vincennes'de yaptı. Kralın, en eski kraliyet sarayı olan Louvre, şehrin doğu ucunda, Bastille yakınlarındaki Hôtel Saint-Pol ve Île de la Cité'deki Palais de Justice'de bulunan kraliyet daireleri de dahil olmak üzere, Paris'te ve çevre-

sinde birçok konutu vardı. Ama kral genellikle Vincennes'de bulunurdu. V. Charles bu devasa kaleyi, Parisli vatandaşlar 1358'de isyan ettikten sonra inşa etmişti, oğlu ve halefi VI. Charles burada hüküm sürüyordu. Büyük hendekli kalesi, dokuz heybetli nöbetçi kulesi ve yüksek, iki kat kalın duvarlarıyla Vincennes, dükkânları, dökümhanesi, hastanesi ve şapeli ile, kendi başkentinde yaşamaktan korkan bir kralın ihtiyaç duyabileceği her şeyin içinde yer aldığı başlı başına bir kasabaydı.

Ocak ayında Paris'e bir kez daha gelmiş olan Carrouges, kraliyet sarayında biliniyordu ancak haber vermeden gelip de kralı istediği zaman göremezdi. Canına sık sık kastedildiği için, kral hazretlerinin çevresi gece ve gündüz, iç içe halkalar halinde duvarlar, korumalar, memurlar ve hizmetçilerle doluydu. Daha geçen yaz, Navarre Kralı Kötü Charles'ın bir elçisi kraliyet sarayında genç hükümdarı ve amcalarını öldürmek üzere giysisine zehir iliştirilmiş halde bulunmuştu.

Kraliyet şatosuna varan Carrouges, kuzey tarafını koruyan devasa nizamiye binasından (*châtelet*) girdi. Hendekten yukarı yetmiş fit yüksekliğinde bir duvar, duvarın önünde de on iki metre derinliğinde ve yirmi dört metre genişliğinde büyük bir hendek vardı. Kaleyi çevreleyen duvar yarım kilometreyi geçkin uzunluktaydı, kenar ve köşelerinde devasa, kare şeklinde gözetleme kuleleri vardı.

Carrouges ve ekibi, indirilen asma köprüyü geçtiler, atlarından indiler ve muhafızlara kendilerini tanıttılar. Nizamiye binasına girmeyi başardıktan sonra atlarını yer yer hızla kapanabilecek ağır demir parmaklıklar, yani *portcullis*'lerle kapanan bir geçitten geçirdiler.

CHÂTEAU DE VINCENNES

Jean de Carrouges, dava sonucuna itirazını Paris'in dışındaki devasa kraliyet kalesinde, büyük burçta ya da donjon'da sundu.

Seeberger, Archives Photographiques, Coll. M.A.P.(c)

CMN, Paris.

Yaklaşık altmış dönümlük bir alanı kaplayan büyük avluya girdiklerinde solda Capet hanedanının eski malikânesini ve sağda, kalenin batı duvarının ortasında ana kraliyet ikametgâhı olarak V. Charles tarafından inşa edilen devasa yeni kaleyi gördüler.

Bir başka ağır tahkim edilmiş duvar ve on iki metre derinliğinde taş duvarlı hendekle çevrelenmiş büyük kare burç veya *donjon*, dört yuvarlak kulesiyle göğe doğru yaklaşık elli metre kadar yükseliyordu. Tek girişi hendek üzerinden bir asma köprü üzerinden olan burcun, ayrı bir muhafız birliğiyle korunan ayrı bir nizamiyesi (*châtelet*) vardı. Avluda atlarını ahıra bırakan Carrouges ve maiyeti, nizamiyede kendilerini tanıttılar ve geliş amaçlarını belirttiler. Kısa bir bekleyişten sonra, *donjon*'un içinden bir uşak belirdi ve onlara içerideki bir bölmeye kadar eşlik etti.

Büyük iç kalenin sekiz katı, birçok oda ve kemeri desteklemek için neredeyse iki kilometre uzunluğunda demir çubukları ve üç metre kalınlığında taş duvarları vardı. Bu yapı Avrupa'daki ilk demir donatılı taş duvar örneklerinden biriydi. Bu iç kale, aşağıda resmi daireler, üstte kraliyet ailesi için özel daireler ve en üstte muhafız odaları ile kralın yaşadığı yerin merkeziydi. Kral, çevresindeki kraliyet ormanının yeşil örtüsünün çok yukarısında, zirvesindeki bir kuleden, beş kilometre batıdaki Paris'in kulelerini ve şehrin ötesinde kocaman kıvrımlar yaparak denize doğru akan Seine Nehri'nin vadisini çevreleyen irili ufaklı tepeler de dahil olmak üzere, krallığının birkaç yüz kilometre karesini gözleyebiliyordu. Kalenin üst katlarından birinde, zengin tezhip koleksiyonunu saklamak için V. Charles tarafından yaptırılan lüks bir özel çalışma odası vardı. Devasa köşe kulelerinden birinde kraliyet hazinesinin yer aldığı, kasaları altın sikkelerle dolu, kilitli ve korunaklı bir oda bulunuyordu. Her katta kalenin arkasından büyük bir taş mahmuz halinde çıkıntı yapan ayrı birer tuvalet vardı. Dahili bir kuyu ve bol miktarda erzak depolayan ambarlar, şatoyu çok uzun süreli bir kuşatmaya karşı korunaklı kılıyordu.

Uşak, Carrouges ve avukatını birkaç taş odadan geçirdi ve kulelerden birindeki sarmal bir merdivenden yukarı, kraliyet dairesini yöneten ve "Onu görmek, kralı görmektir" denilen Sör Bureau de La Rivière'nin huzuruna çıkardı. Şövalye, acil konuyu Sör Bureau'ya iletince en kısa sürede kralın huzuruna çıkma sözü aldı. Eğer kral Paris'te kalır ve daha acil başka bir iş majestelerinin dikkatini celp etmezse bu kabul gerçekleşecekti.

1386 baharında, tüm Fransa'nın hükümdarı olan Kral VI. Charles, henüz on yedi yaşında bir gençti. 1380'de henüz on bir yaşındayken babasından tacı devraldığından beri genç kralı hırslı amcaları, özellikle de Burgonya Dükü Philip yönetiyordu. Charles çok geçmeden amcalarının vesayetinden kurtulacak ve kendi başına egemenliğini ilan edecekti. Ancak şimdilik tecrübesiz ve uysal genç kral vergileri yükseltmek veya düşürmek, savaş yürütmek, barış yapmak, ittifaklar kurmak ve sayısız başka hükümdarlık işleri gibi devletle ilgili birçok konuda büyüklerinin tavsiyelerine uyuyordu. Hatta Charles geçen yaz, amcalarının kendisi için seçtiği bir kızla, on dört yaşındaki Bavyeralı Isabeau ile evlenmişti.

Kralın babası V. Charles her sabah yakındaki şapelde ayine katıldıktan sonra Vincennes avlusunda veya günün ilerleyen saatlerinde yemek sonrasında masasındayken hep dilekçeler alırdı. Ama hâlâ çok genç olan ve Fransa'nın en yüksek yargıcı rolüne henüz alışamayan VI. Charles, şövalyenin talebini muhtemelen büyük kalenin ikinci katındaki zengin dekore edilmiş resmi salon Salle de Conseil'de dinlemişti.

Salle de Conseil, Baltık ahşabıyla kaplı ve hepsi odanın ortasındaki tek bir sütuna dayalı parlak renkli (kırmızı, mavi ve altın rengi) taş kemerlerle desteklenen tonozlu tavana sahip yaklaşık otuz metre karelik bir salondu. Sütunun üst kısmında oyma zambak figürleri ve tavanında kraliyet motifleri vardı. Duvarlarda klasik ve dini sahnelerle dokunmuş ipek ve yün halılar bulunuyordu. Bir yanda alçak bir platformdan odaya hâkim olan, kralın

mavi ve altın rengindeki görkemli tahtı vardı. Kemerli kapılarda silahlı adamlar duruyor ve soylular, din adamları ve diğer saray mensupları da hazır bulunuyordu.

Kralın huzuruna çıkan Carrouges önce eğildi, sonra talebini dile getirmek üzere avukatıyla birlikte diz çöktü. Yanında duran uyanık amcalarının nezaretinde tahtında oturan genç hükümdar, elli yaşlarında, kendi yaşının neredeyse üç katı olan diz çökmüş kuluna baktı.

Hâlâ diz çöker haldeki Carrouges kraliyet huzuruna getirmesine izin verilen tek silah olan kılıcını çekti ve krala doğru sallamamaya dikkat ederek yukarı kaldırdı. Bir düello çağrısının geleneksel işareti olan çekilmiş kılıç, davası için savaşmaya hazır olduğunu gösteriyordu.

Şövalye kılıcını kaldırarak kralın önünde diz çökerken, "Benim lütufkâr ve egemen efendim, ben şövalye ve sadık hizmetkârınız Jean de Carrouges, adaletinize başvurmak için burada bulunuyorum," dedi.

Genç kral tahtından yanıt verdi: "Sör Jean de Carrouges, talebini duymaya hazırım."

Şövalye, orada bulunan herkesin duyabileceği net bir sesle, "Üstün ve egemen efendim, geçtiğimiz ocak ayının üçüncü haftasında yaver Jacques Le Gris'nin, Capomesnil olarak bilinen yerde karım Leydi Marguerite de Carrouges'u cebren iğfal ettiği suçlamasında bulunmak istiyorum. Ve bu suçlamayı kanıtlamak için bedenine karşı bedenimi koymaya ve onu mağlup edip öldürmeye hazır bulunuyorum."

Bu ciddi ve vahim sözlerle talebini dile getiren şövalye, kraliyet adaletinin yavaş çarklarını harekete geçirerek kendisini, karısını, Jacques Le Gris'yi, her iki adamın ailelerini, arkadaşlarını ve Fransız soylularının diğer birçok mensubunu birbirine karıştıracak bir olaylar zincirini başlattı.

BAŞVURU

Başvuru sahibi, kralın huzurunda diz çökerek kılıcını kaldırıyor ve davasını krala arz ediyor.

MS. fr. 2258, fol. 2r. Bibliothèque Nationale de France.

Suçlamasını yapıp krala şükranlarını sunduktan sonra Carrouges ve avukatı, Salle de Conseil'den ve kaleden çıkarıldı. Şimdi şövalyenin bir sonraki adım olan resmi meydan okuma için –büyük olasılıkla birkaç hafta, hatta birkaç ay– beklemesi gerekecekti. Kral yasal prosedürü uygulayarak davayı derhal tüm düellolarda yargı yetkisine sahip olan ve davanın ayrıntılarını ele alacak Paris Parlamentosu'na sevk etti. Ancak Charles, ulusun en yüksek yargıcı olarak Parlamento'ya başkanlık edecek ve takip eden birkaç ay boyunca Carrouges-Le Gris meselesini hevesle takip edecekti.

Şimdi meydan okuma için düzenlemeler yapılması gerekiyordu. Château de Vincennes'den şehirdeki Palais de Justice'e kraliyet mührünü taşıyan bir mektupla kurye gönderildi. Seine kıyısındaki Palais'nin görkemli Gotik mimarisi içinde Parlamento adına çalışan kâtipler, şövalyenin *défendeur* ilan ettiği Jacques Le Gris'ye gönderilmek üzere resmi bir çağrı hazırladılar. Sonra celp başka bir kurye tarafından ta Argentan'a ya da yaver Normandiya'da nerede bulunuyorsa oraya gönderildi.

Jacques Le Gris Paris'e celp kâğıdını aldığında o kadar şaşırmamış olabilir ama endişelenmiş olmalı. Kont Pierre, Carrouges'un karara itiraz etmesini önlemek için krala çoktan yazmıştı. Ama azimli şövalye kralın huzuruna çıkmayı başarmıştı ve sonuçta Jacques Le Gris'nin Paris Parlamentosu'nun huzuruna çıkmasını emreden çağrı görmezden gelinemezdi.

Le Gris Paris'e vardığında o da hemen hukuk danışmanına başvurdu. Le Gris'nin baş avukatı, tanınmış ve çok tutulan bir avukat olan Jean Le Coq'du. Le Coq profesyonel günlüğünde davayla ilgili bazı notlar tuttu, gerçekleri ve gözlemleri kurallı ve dikkatli bir Latince ile kaydetti. Türünün günümüze ulaşan en eski dava defterlerinden biri olan bu günlük, Le Coq'un müvekkili ile arasındaki gizli görüşmeler hakkında bazı özel düşüncelerini yazdığı ve ayrıca yaverin karakterine değerli bir bakış sunduğu için dava hakkında önemli ipuçları veriyor.

Bu anlaşmazlık sırasında Jean Le Coq yaklaşık otuz beş yaşındaydı. Yine Jean Le Coq adında seçkin bir avukatın oğlu olarak, babasının adı ve mesleği ile birlikte Fransız kraliyet ailesiyle olan yakın bağlarını da miras almıştı. Genç Le Coq'un müşterileri arasında kralın erkek kardeşi Valois'lı Louis ve kralın güçlü amcası Burgonya Dükü Philip de vardı.

Le Coq, bazen temyize getirilen davalarda olduğu gibi, Parlamento tarafından Le Gris'yi temsil etmesi için de seçilmiş olabilir. Ya da Le Gris'nin ailesi –ya da Kont Pierre– sarayla olan yakın bağları nedeniyle, tehlikedeki yaveri savunma işi için onu özel olarak seçmiş olabilir.

Le Coq, avukatının tavsiyelerine uymamakta direnen Le Gris'yi görür görmez, Marguerite de Carrouges'a tecavüz etmekle suçlanan yaveri savunmanın kolay bir iş olmadığını anladı. Le Gris inatçılığını ilkin, avukatı onu "din adamı dokunulmazlığı"ndan yararlanma hakkını kullanmaya teşvik ettiğinde gösterdi.

Jacques Le Gris sadece bir yaver değil, aynı zamanda (bir düzeye kadar dini eğitim almış) bir din adamı da olduğu için, tamamen Paris Parlamentosu'nun yetki sınırlarının dışına çıkabilir, davanın kilise mahkemesinde görülmesini sağlayabilir ve bu sayede düello seçeneğini tamamen ortadan kaldırabilirdi. Le Coq günlüğünde, düello riskinden kurtulmak için müvekkilini bunu yapmaya şiddetle teşvik ettiğini söylüyor.

Ancak yaverin, Le Coq'un bu "hayrına olacak" tavsiyesini "kesinlikle reddetmesi," avukatı son derecek şaşırtmıştı. Le Gris bu konuda kararlı davranmış olabilir çünkü bir korkak olarak görülmeye gururu izin vermezdi. Hele de şimdi bu tartışma kralın sarayında, kral tarafından duyulmuş ve Fransa'nın her yerine yayılmaya başlamışken bu olmazdı.

Carrouges davasını kralın temyizine götürüp de Le Gris Parlamento'nun çağrısına icabet ederek Paris'e gelince, her iki adam da bu meydan okumanın hazırlığı olarak kefillerle güvence vermek durumunda kaldılar. Her birinin ayrıca şehirde uzun

süreli konaklama ayarlaması ve diğer birçok ayrıntıyı görmesi gerekiyordu. Şövalye, elbette, Marguerite'i çağırmak ya da henüz Paris'e gelmemişse onu almak için geri dönmek zorundaydı. Gelecek birkaç ay boyunca her iki adamın da aklı fikri artık müstakil bir yaşama sahip olan bu amansız davada olacaktı.

Her hukuki meselede olduğu gibi, dava sadece uzun süreli değil, aynı zamanda maliyetliydi. Bu durum, zaten sallantıda olan mali durumuyla şövalye için özel bir risk oluşturuyordu. Uzun süren hukuki anlaşmazlıklarda tarafların, masrafları karşılamak için akrabalarından veya arkadaşlarından borç para almaları alışılmadık bir durum değildi. Yaverin ailesi varlıklı ve Kont Pierre muhtemelen gözdesine yardımcı olma konusunda istekliydi. Oysa şövalyenin muhtemelen daha az kaynağı ve güvenebileceği daha az arkadaşı vardı. Ama tartışmanın bu noktasında ortada bir düello meselesi vardı ve her iki adam için de paradan çok daha fazlasını tehlikeye atıyordu.

1386 baharı sonları ya da yazının başlarında hem şövalye hem de yaver, onları Palais de Justice'te kralın ve topladığı Parlamento'nun huzuruna çıkmaya çağıran resmi mektuplar aldı. Duruşma için belirlenen tarih 9 Temmuz Pazartesi idi. İsnat edilen suçtan yaklaşık altı ay sonra, Jean de Carrouges sonunda düşmanıyla Fransa'nın yüksek mahkemesi önünde yüzleşecek, onu karısına karşı işlediği korkunç suçla suçlayacak ve iddiasını düello ile kanıtlamayı teklif edecekti. Şövalye bu ânı uzun zamandır bekliyordu ancak bu meydan okumadan sonra gerçekten yaverle vuruşma şansını elde edeceğinin garantisi yoktu. Bu karar Parlamento'ya aitti.

Meydan okumanın gerçekleşeceği ortam, Paris'in en yüce mevkilerinden biriydi. Aslında Île de la Cité'in kuzey tarafında birkaç binadan ibaret olan Palais de Justice, 1300'lerin başında kraliyetin resmi ikametgâhı olarak görkemli bir şekilde yeniden inşa edilmişti ancak şimdi Parlamento'ya ev sahipliği yapıyor ve kral oraya yalnızca devlet işleri için geliyordu. Kuzeydoğu köşe-

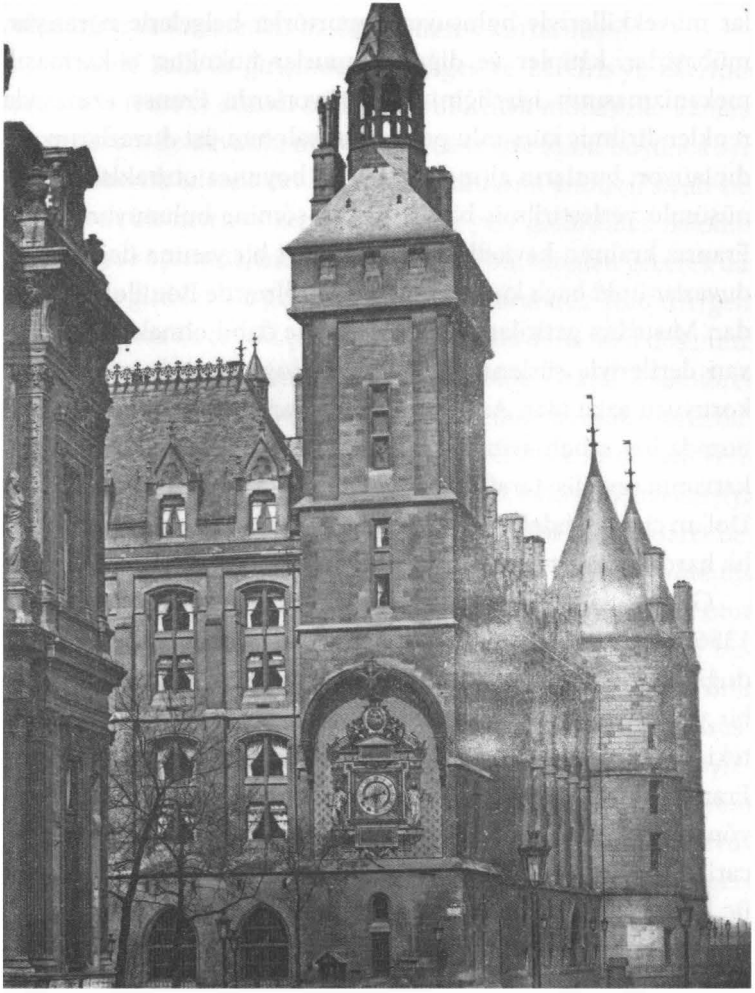
sinde, nehir kıyısında V. Charles tarafından inşa edilen kraliyet saat kulesi her saat başı çalıyordu. Palais de Justice'in César, Argent ve Bonbec adlı üç kulesi nehir boyunca batıya doğru dizilmişti. Sarayın hemen güneyinde, kapalı bir geçitle bağlanan Sainte-Chapelle'in ışıltılı ihtişamı göze çarpıyordu.

9 Temmuz sabahı şövalye ve yaver şehrin iki karşı yakasından ayrı ayrı Palais de Justice'e geldiler. Jean de Carrouges doğudan, Saint-Antoine Sokağı'ndan, piskoposun sarayının ve Hôtel Saint-Pol'ün yakınlarından geldi. Jacques Le Gris batıdan, Kont Pierre ile birlikte kaldığı Hôtel d'Alençon'dan, Louvre'in gölgesinde dağılmış diğer birçok şahane *hôtel*'in bulunduğu eşit derecede prestijli bir mahalleden geldi. Her ikisine de avukatları, kefilleri, akrabaları ve arkadaşları eşlik ediyordu.

Her ikisi de eşlikçileriyle birlikte *rive droite*'tan Île de la Cité'e (nehir çamuruna çakılan kazıklar üzerine inşa edilmiş ahşap bir köprü olan) Grand Pont üzerinden geldi ve karşı kıyıdaki kraliyet saat kulesini geçerek, doğu tarafındaki bir kapıdan saray bölgesine girdi.

Binaya vardıklarında sanki bütün Paris o gün oradaymış gibi tıka basa dolu Cour du Mai avlusundan kalabalığı yararak içeri girdiler. Parlamentoda işi olan avukatlar ve davacılar, tezgâhları başında tacirler, pazarlık yapma derdindeki müşteriler, sadaka için yalvaran dilenciler ve şehir hayatının daima seyirlik manzarasını izleyip duran aylaklar arasından itişe kakışa içeri girebildiler. Avluda sürüp giden gırgır ve şamatanın arasında satıcıların bağrışları, askerlerin demir adımlarına ve zincirlerle idama götürülen mahkumların feryatlarına karışıyordu.

Şövalye ve yaver avluyu geçip saraya girdikleri anda geride bıraktıkları kargaşa kesiliverdi. Büyük taş merdivenden çıkarak, önünde Bakire ve Çocuk heykeli duran Gotik kapıdan geçtiler ve parlamentonun çoğu işlerinin yürütüldüğü yetmiş metre uzunluğunda ve yirmi yedi metre genişliğinde büyük ve gösterişli bir salon olan Grande Salle'e girdiler.

PALAIS DE JUSTICE

Temmuz 1386'da Jean de Carrouges sağdaki iki kuleye bitişik bir salonda, kral ve Parlamentosunun gözleri önünde Jacques Le Gris'ye düello için meydan okudu. Merkezde kraliyet saat kulesi görülüyor. Archives Photographiques, Coll. M.A.P.(c) CMN, Paris.

Mağarayı andıran salonu ikiye bölen sıralı sekiz sütun üstüne oturan çift tonozlu ve yaldızlı bir tavan vardı. Burada avukatlar müvekkilleriyle buluşuyor, raportörler belgelerle uğraşıyor, mübaşirler, kâtipler ve diğer memurlar hukukun o karmaşık mekanizmasının işlerliğini sürdürüyorlardı. Fransa armasıyla renklendirilmiş kurşunlu pencereler salonun üst duvarlarını aydınlatıyor; bunların altında, duvarlar boyunca oturaklar ile dönüşümlü yerleştirilmiş birkaç büyük şömine bulunuyordu. Elli Fransız kralının heykelleri salonun dört bir yanına dağılmış ve duvarlar ünlü haçlı kumandanı Sör Godfrey de Bouillon tarafından Mısır'dan getirilen timsah derisi de dahil olmak üzere hayvan derileriyle süslenmişti. Salonun doğu ucunda avukatların koruyucu azizi olan Aziz Nikolaos'a adanmış bir sunak vardı ve burada her sabah ayin yapılıyordu. Sunağın masrafları, 1369'da karısının sevgilisi tarafından öldürülen parlamento yargıcı Evain Dol'un cinayetindeki suç ortakları tarafından ödenmişti, avukatlık harçları ve yardımlarla karşılanmaya devam ediyordu.

Grande Salle'de Fransa hükümeti, Poitiers'deki feci yenilgi ve 1356'nın korkunç sonbaharında Kral Jean'ın esir alınmasında olduğu gibi kriz zamanlarında bir araya geliyordu. Krallığın dört bir yanından yaklaşık sekiz yüz delege, şaşkın veliaht (gelecekteki V. Charles) ile yüzleşmek için salonu doldurmuş ve ondan Fransa'yı böyle bir fiyaskoya sürükleyen danışmanların yozlaşmış yönetimini temizlemesini talep etmişti. İki yıl sonra, Paris tüccarlar loncasının ateşli yöneticisi Étienne Marcel'in arkasından üç bin kişilik bir kalabalık, İngiltere ile yapılan barış anlaşmasının skandal şartlarını ve üç milyon altın *ekü* değerindeki ezici kraliyet fidyesini protesto etmek için Grande Salle'e akın etmişti. Öfkeli takipçileri tarafından desteklenen Marcel ikinci kattaki veliaht odasına dalmış ve, "Burada yapacak işlerimiz var!" diye bağırmıştı. Kalabalık, kraliyet danışmanlarından birini ellerine geçirmiş ve onu oracıkta tekmeleyerek öldürmüştü. Başka bir danışman salondan kaçmış ancak kalabalık onu da yakalayıp öldürmüş, kanlı cesedini dışarı sürüklemiş ve diğer cesetle birlikte,

aşağıdaki avluda bağıran kalabalığa fırlatmıştı. Dehşete kapılan veliahtı, Marcel kişisel koruması altına alıp başına asilerin rengi olan mavi ve kırmızı bir başlık geçirerek kurtarmıştı.

Grande Salle'in girişinde Carrouges ve Le Gris'yi, ellerinde sopalarla (*bâton*) düzeni sağlayan üniformalı mübaşirler karşıladı ve davacı ile davalıya maiyetleriyle birlikte salon boyunca ayrı ayrı rehberlik ederek dev bir satranç tahtasını andıran siyah-beyaz kareli bir mermer zeminin olduğu yere götürdüler. Salonun kuzeybatı köşesinde, muhafızla korunan bir kapıdan geçerek dar bir geçide girdiler. Bu geçit sarayın kuzey tarafında Tour d'Argent ve Tour César ile çevrili çok daha küçük ama daha zarif döşenmiş bir salona, parlamentonun özel salonu olan Grand' Chambre'e açılıyordu. Kral, konseyini ziyarete geldiğinde burada otururdu.

Grand' Chambre'e giren şövalye ve yaver *lit de justice* adı verilen yumuşak döşemeli ve gölgelikli kraliyet tahtıyla karşı karşıya kaldılar. Taht, mavi kumaşla kaplanmış ve altın zambaklarla bezenmiş bir platformun üstündeydi. Tahtın iki yanında, solunda din adamları, sağında seküler yargıçlar olmak üzere toplam otuz iki kişiden oluşan konsey yargıçları için minderli oturaklar bulunuyordu. Bir duvarda çarmıha gerilmiş İsa tasviri içeren bir sunak bulunurken, diğer duvarları zengin duvar halıları süslüyordu. Salonun tek büyük şöminesi temmuz sıcağında öylece duruyordu. Temizlik ve sessizlik amacıyla karo zemine yeni biçilmiş otlar saçılmıştı. Kralın tahtı ve konsey koltukları, avukatlar ve müvekkilleri için tahta sıraların konduğu salonun geri kalanından alçak bir bariyerle ayrılıyordu.

MEYDAN OKUMA

Kralın sağındaki davacı *(appelant)*, kralın solundaki davalıyı *(défendeur)* suçlamalarını vuruşarak kanıtlamak üzere düelloya davet ediyor. *Her iki tarafın da arkasında hukuk danışmanları ve kefilleri görülüyor. MS. fr. 2258, fol. 4v. Bibliothèque Nationale de France.*

Mübaşirler herkese yerlerini gösterip sessizce ayakta durmaları uyarısında bulunduktan sonra, önce dini, ardından da seküler olanlar olmak üzere yargıçlar yerlerine geçerek ayakta beklemeye başladılar. Sonunda kral tahtın arkasındaki bir kapıda göründü. Mübaşir kralın geldiğini haber verince salondaki herkes eğilerek selam verdi ve Charles, peşinde kardeşi Valois'lı Louis ve uyanık amcalarından oluşan maiyetiyle içeri girdi. Tahtına oturan genç hükümdar, herkes sessizce yerlerini alırken meclistekileri inceledi. Din adamlarından biri dua etmek için ayakta kaldı ve büyük bir ciddiyetle Tanrı'dan, duruşmayı kutsamasını diledi. Ardından parlamentonun başkanı Arnold de Corbie tokmağını vurdu. Fransa yüksek mahkemesi böylelikle oturumunu açtı.

Parlamentonun 9 Temmuz 1386 tarihli kaydı, bu meydan okumaya tanıklık etmek üzere Grand' Chambre'da toplanan soylu kalabalığı şöyle anlatıyor: "Bugün parlamento oturumuna kralımız, efendimiz, majesteleri, beraberlerinde amcaları Berry ve Burgonya dükleri efendilerimiz, kral hazretlerinin kardeşleri Valois Kontu efendimiz ve çok sayıda büyük lord ile birlikte teşrif ettiler. Duruşma, bir tarafta davacı şövalye Jean de Carrouges'un diğer taraftaki davalı Jacques Le Gris'ye teklif ettiği düello ile ilgiliydi."

Kayıtta Marguerite'ten bahsedilmiyor, bu nedenle o yaz parlamentonun önüne çıkmış olmasına rağmen, o gün orada olup olmadığından emin değiliz. Artık Leydi Carrouges altı aylık hamileydi ve bu durum, kocasının başka bir adamı kendisine tecavüz etmekle suçlayacağı kamuya açık bir davaya katılmasını daha da zorlaştırıyordu.

Meydan okuma için, şövalye ve yaver, her biri kendi maiyeti tarafından kuşatılmış olarak mahkeme huzurunda karşı karşıya durdular. Gelenek gereği davacı (*appelant*) kralın sağında, davalı (*défendeur*) da solunda durdu.

Önce *davacı* konumundaki şövalye sesini herkesin duyabileceği şekilde yükselterek konuşmaya başladı.

"Yüce ve kudretli kralımız, hükümdarımız efendimiz, bendeniz, şövalye Jean de Carrouges, mahkemenizde davacı olarak yer

alıyor ve bu vesileyle, yaver Jacques Le Gris'yi karım Leydi Marguerite de Carrouges'a karşı o en kötü suçu işlemekle suçluyorum. Geçtğimiz ocak ayının üçüncü haftasında, yaver Jacques Le Gris'nin, Adam Louvel'in yardımıyla Capomesnil olarak bilinen yerde karım Leydi Marguerite de Carrouges'u cebren iğfal ettiği suçlamasında bulunuyorum. Buna göre, şimdi bu mahkemenin hükmüne teslim olarak suçunu itiraf etmesini, ölüm cezasına çarptırılmasını ve ilgili mevzuata göre tüm mallarına el konulmasını talep ediyorum. Ve eğer adı geçen Jacques Le Gris suçunu reddedecek olursa, siz hâkim ve hükümran kralımız efendimiz huzurunda, etrafı çevrili bir sahada bir beyefendi ve onurlu bir adam gibi, suçlamalarımı bedenen kanıtlamayı talep ediyorum."

Şövalye, yaverin adını söyledikten, suçladıktan ve ona meydan okuduktan sonra bir savaş gerecini, genellikle de eldivenini yere atmak durumundaydı. Mahkeme huzurunda, bu meydan okumaya uyacağına ve etrafı çevrili sahada yani yargılama düellolarının yapıldığı geleneksel meydan olan *champ clos*'da sanıkla karşılaşacağına dair söz vererek ve kefil göstererek eldivenini yaverin önünde yere attı. Yere eldiven atmak *(jeter le gage)* düellonun eski ritüellerinden biriydi.

Şimdi sıra *davalı* olarak yaverdeydi. Yaver, yüzü şövalyeye dönük, herkesin duyduğundan emin olduğu bir ses tonuyla konuştu:

"Yüce ve kudretli kralımız, hükümdarımız efendimiz, bendeniz yaver ve davalı Jacques Le Gris'yi takdim ediyorum. Az önce tarafıma yöneltilen tüm suçlamaları ve özellikle Jean de Carrouges'un karısı Leydi Marguerite de Carrouges'a ocak ayının üçüncü haftasında veya başka bir zamanda, Capomesnil olarak bilinen yerde veya başka bir yerde yasadışı cinsel saldırıda bulunduğum suçlamasını reddediyorum. Ayrıca, majestelerinin onuruna, söz konusu şövalyenin gerçeğe aykırı beyanda bulunduğunu ve ahlaksızca bir yalan söylediğini, dolayısıyla kendisinin yalancı ve ahlaksız duruma düştüğünü iddia ediyorum. Eğer hükümdarımız efendimiz olarak siz ve mahkemeniz bu düello-

nun yapılmasına karar verir, yer ve zaman tayin ederse Tanrı'nın ve Meryem Ana'nın yardımıyla, herhangi bir mazeret veya salı verilme talebi olmaksızın suçlamalarına karşı kendimi bedenimle savunacağıma söz veriyorum."

Jacques Le Gris daha sonra eğildi ve yerde, ayaklarının dibinde duran eldiveni aldı. Bu da ritüelin değişmeyen bir parçasıydı. *Davalı,* eğer mahkeme böyle karar verirse davacının düello yaparak suçlamalarını kanıtlama teklifini kabul ettiğini ve karşılığında ona karşı kendi iddialarını ispat için *champ clos*'da ölümüne dövüşeceğini göstermek için eldiveni yerden alıp kaldırmak *(lever et prendre)* zorundaydı.

İki adam karşılıklı söz ve eldiven alışverişinde bulunduktan sonra hâkimler tartışarak bundan sonra ne olacağına ve düellonun yapılıp yapılmayacağına dair resmi bir karar *(arrêt)* verdi. Davadan sorumlu yargıç olan *raportör,* parlamentonun kararını ayrıntılı bir hukuk diliyle salondakilere duyurdu:

"Bir tarafta davasını temyize götüren davacı Şövalye Sör Jean de Carrouges ile diğer tarafta davalı Jacques Le Gris arasında, dövüş iddiası içeren davada taraflar dinlenmiş olup tarafların iddiaları ve gerekçelerini yeminli ifade olarak mahkeme huzurunda yazılı şekilde sunmalarına karar verilmiştir. Yazılı ifadeler alındıktan sonra mahkemece tartılıp değerlendirilecek ve dava buna göre sonuca bağlanacaktır."

Parlamento böylece iddialar hakkında resmi soruşturma *(enquête)* emri vermiş oluyordu. Davanın her iki tarafı da yazılı ifade sunacak ve mahkeme daha sonra bir düelloya gerek olup olmadığına karar vermek için bu ifadeleri inceleyecekti.

Parlamentonun kararı şövalyeyi memnun etmiş olmalı. En azından temyiz başvurusundan netice almıştı. Bu meydan okuma sonucunda yüksek mahkemenin düello kararı verebileceği resmi bir soruşturma başlamıştı. Yine de parlamento düellolara nadiren izin veriyordu ve otuz yılı aşkın bir süredir tecavüz iddiası içeren hiçbir davada düello ile yargılanma taleplerini onaylamamıştı.

Jacques Le Gris muhtemelen o kadar memnun değildi. Avukatı Jean Le Coq, onu din adamı dokunulmazlığını kullanarak düellodan kaçınmaya davet etmiş ancak Le Gris, parlamentonun yargı yetkisinden kaçma şansını eliyle tepmişti. Şimdi soruşturmaya boyun eğmek ve sonucunu kabul etmek zorunda kalacaktı.

Mahkeme, soruşturma (*enquête*) sırasında şövalye ve yaverin güvenli bir şekilde erişebileceği bir yerde kalmalarını sağlamak için tedbir aldı. Parlamento her iki adamı da hapsedebilirdi ancak bunun yerine yemin ve kefil talep ederek onları şehir sınırları içinde özgür bıraktı. Her ikisi de çağrıldıklarında "belirlenen gün, saat ve yerde" bulunmak üzere "yemin ederek kendisini bağlayacaktı". Adamlardan biri Paris'ten kaçarsa ya da çağrıldığında gelmezse, tutuklanması için emir çıkarılacaktı. Yokluğu veya kaçma teşebbüsü, suçluluğunun kanıtı olarak alınacak, mahkûmiyeti ve infazı ile sonuçlanacaktı.

Tekrar çağrıldıklarında gelmelerini garanti altına almak için, her iki taraf da onları gerekirse zorla getirmeye yeminli altı soylu kefil vermek zorundaydı. 9 Temmuz tarihli belgede, bu ciddi görevi üstlenen on iki adamın isimleri yer alıyor. Hepsi de çoğunlukla Fransa'ya yaptıkları askeri hizmetlerle tanınan seçkin soylulardan oluşuyor.

Şövalyenin baş kefili, Lüksemburg Hanedanı'ndan Kont Waleran de Saint-Pol, krala yakındı ve 1382'de Roosebeke Muharebesi'nde Flamanlara karşı kazanılan zafer de dahil olmak üzere birçok kraliyet seferinde savaşarak önemli başarılar göstermişti. Yaverin başlıca kefillerinden biri, Eu Kontu Artois'lı Philip, yakın zamanda İngilizlerle savaştıkları Gaskonya seferinden kralın amcası Bourbon Dükü Louis ile birlikte dönmüştü.

Kefil olarak hizmet eden bu küçük şövalyeler ve lordlar ordusu, kralın ve parlamentonun önüne gelen bu anlaşmazlığın, birçok Fransız soylusunu bu işe nasıl dahil ettiğini gösteriyor. Her birinin kendi aile ve arkadaşlarıyla birlikte bu on iki kefil, Carrouges-Le Gris olayına doğrudan karışan insan sayısının kat kat fazlası bir kalabalık oluşturuyordu. Artık tarafları ve ailele-

ri pek çok kişi tarafından iyi tanınan bu dava, daha soruşturma *(enquête)* başlamadan bir dedikodu ve hararetli tartışma konusu haline gelmişti bile. Çok geçmeden bu olay Fransa'nın her yerinde ve hatta krallığın ötesinde büyük tartışmalara yol açacaktı. Normandiya'daki bir derebeylik mahkemesinde yerel bir anlaşmazlık olarak başlayan şey, hızla Fransız ulusal sahnesinde boy gösteren bir davaya dönüşüyordu.

Carrouges ve Le Gris meydan okuma için karşı karşıya geldikten sonra birbirlerine sırtlarını döndüler ve maiyetleriyle birlikte saraydan ayrılarak Paris'in uzak semtlerindeki konaklama yerlerine döndüler. Artık parlamentonun soruşturmayı *(enquête)* yürütüp davayı karara bağlaması için gereken ifadelerini hazırlamaya başlayacaklardı. Kanıtları inceledikten sonra mahkeme şövalyenin itirazını reddederse Kont Pierre'in kararı geçerli olacak ve yaver suçlamalardan aklanacaktı. Ancak yüksek mahkeme düelloya izin verirse, yani kontun kararını geçersiz kılarsa Carrouges suçlamalarını düşmanıyla vuruşarak kanıtlama şansı kazanırken, Le Gris bu sefer masumiyetini kılıçla yeniden kazanmak durumunda kalacaktı.

6
Soruşturma

Paris Parlamentosu soruşturma yapılacağını açıkladıktan sonra Jean de Carrouges ve Jacques Le Gris ifadelerini hazırlamaya başladılar. Mahkeme tüm delillerin yazılı hale getirilmesini talep ediyordu. Her ne kadar kadınların ceza davalarında suçlamada bulunmalarına izin verilmese de davanın baş tanığı olarak Marguerite açık ifade verdi, nitekim resmi kayıtlarda "belirli bilgiler, yukarıda adı geçen Marguerite'in bu mahkeme huzurunda verdiği yeminli ifadesiyle alındı," yazıyordu. Gerçekten de Leydi Carrouges, yavere karşı suçlamaları konusunda "yakından ve tekrar tekrar sorgulanıp değerlendirildi."

Jacques Le Gris'nin yaptığı bir açıklama da Marguerite'in o yaz Palais de Justice'de, kral ve parlamento huzurunda ifade verdiğini gösteriyor. Tıpkı babası Robert de Thibouville'in kırk yıl önce vatana ihanet suçlamalarına cevap vermek üzere geldiği gibi. Le Gris, Normandiya'da (iki yıl önce Jean Crespin'in evinde) bir kez ve şimdi kralın huzurunda "bu davada taraf olarak" bir kez dışında hanımefendiyi "hiç görmediğini ve onunla konuşmadığını" ifade etti. Bu nedenle Le Gris, mahkeme memurları tarafından özel olarak sorgulanmadan önce, soruşturmanın başında Marguerite'i yüksek mahkeme önünde yeminli ifade verirken de görmüş olmalı. Soruşturma başladığında, temmuz ayı or-

talarında Marguerite altı aylık hamileydi ve bu, parlamentonun önüne çıkmasını daha da sıkıntılı hale getiriyordu.

Şövalye, yaver ve leydi anadilleri Norman Fransızcası ile ifade verdiler. Sözlü ifadelerin doğrudan bir dökümü günümüze ulaşmamıştır ancak davanın ayrıntılı bir özetini içeren resmi parlamento kayıtları Latinceye çevrilmiş ve mahkemenin profesyonel kâtipleri veya noterleri *(greffier)* tarafından kaydedilmiştir. Tek nüsha olarak günümüze ulaşan bu özet, soluk kahverengi mürekkeple ve yoğun yazılmış yaklaşık on folyo boyutunda kâğıttan oluşuyor. Karısının yeminli ifadesine dayanan şövalyenin yavere yönelttiği ayrıntılı suçlamaları ve ardından yaverin uzun ve zorlu savunmasını içeriyor.

Şövalye, Jacques Le Gris'ye yıllarca en yakın ve en sadık arkadaşlarından biri olarak nasıl inanıp güvendiğini, hatta ilk doğan oğlunun vaftiz babası ilan ederek yaveri onurlandırdığını anlatarak başlıyor. Jean de Carrouges bu arkadaşlığın samimiyetini ve kutsallığını vurguluyor ve Jacques Le Gris'nin çocuğu rahip tarafından kutsal suya batırılmak üzere vaftiz kurnası başında nasıl kaldırıp tuttuğunu anlatıyor.

Şövalye daha sonra Jean Crespin'in evinde Jacques Le Gris'nin Marguerite ile ilk kez tanıştığı ve Marguerite'e iki adam arasındaki barış ve dostluğun bir işareti olarak Le Gris'yi öpmesi talimatını verdiği olayı anlatıyor.

Ancak insanların gözü önünde cereyan eden bu iki olay arasında geçen, ilk karısını ve oğlunu kaybettiği, babası ile birlikte Bellême'deki prestijli dizdarlık görevini, yasal yollarla satın aldığı tımarları ve Kont Pierre'in sarayındaki rekabetten dolayı yaverle olan dostluğunu kaybettiği beş yıl ya da daha fazla süren dönemi anlatmadan geçiyor.

Carrouges, Crespin'in evinde, Le Gris'nin Marguerite'i ilk defa gördüğü o karşılaşmadan sonra yaverin leydi için şehvetli bir arzuya kapıldığını iddia ediyor. Yaveri kötü şöhretli bir çapkın olarak resmeden şövalye, Le Gris'nin Marguerite'i baştan çı-

karmak ve onu "elde ettiği kadınlar"dan oluşan uzun listeye eklemek için komplo kurduğunu iddia ediyor.

Carrouges, karısının yeminli ifadesine dayanarak, Le Gris'nin "daha önce de söylendiği gibi, Marguerite'e şehvetle, onun iradesi ve rızası dışında, vahşice tecavüz ettiğini" detaylarıyla anlatıyor. İfadesinde tecavüz, zina, hıyanet, ensest ve yalan yere tanıklık gibi beş ayrı ve çok ciddi suç sayıyor. Le Gris'yi tecavüzün yanı sıra, leydi ile yasadışı ilişkiye girdiği için zina yapmakla; şövalye ile olan güven ve dostluk bağını bozduğu için ihanetle; Jean'ın oğlunun vaftiz babası olmasıyla kurulan akrabalık bağını ihlal ettiği için ensestle; ve nihayet iki ayrı mahkeme huzurunda suçunu inkâr ettiği için yalancılıkla itham ediyor. Her ne kadar listenin başında Le Gris'nin Marguerite'in bedenini, iradesini ve yasal haklarını ihlal ettiğini vurgulayan tecavüz suçu gelse de yaverin şövalyeye karşı işlediği iddia edilen suçları da ele alıyor.

Şövalye olayı ilk kez Paris'ten döndüğünde Marguerite'ten öğrendiğini ve Marguerite'in, namusu için adalet arayıp yaverden intikamını alması adına kendisine yalvardığını iddia ediyor. Marguerite'in, anlattıklarının doğruluğuna birçok kez yemin ettiğini, "bu konularda sorgulandığında kendi canı ve kutsalları üzerine yemin ederek" iddiasını kararlılıkla sürdürdüğünü söylüyor.

Şövalye –kuşkusuz avukatı Jean de Bethisy'nin de tavsiyesi üzerine– davasının bir düello için gerekli tüm koşulları karşıladığını belirterek sözlerini şöyle sonlandırıyor: Suç kesinlikle işlendi; bu büyük bir suçtu; mahkûmiyet kararı ancak düello ile mümkündür çünkü *savunma* suçunu itiraf etmeyi reddetmiştir; ve *davalı* Le Gris, "büyük oranda ve geniş çapta şüpheli ve zanlıdır."

Şövalyenin suçlamalarına karşı, Jacques Le Gris ve hukuk danışmanı, yaverin adının suçla nasıl anıldığına ve söz konusu günde nerede olduğuna dair çok farklı bir tablo sunan güçlü bir savunma yapıyor.

Yaver mahkemeye, Fransa krallarına ve Alençon Kontu Pierre'e sadık, soylu bir aileden olduğunu ve lordlarına her zaman "akıllıca, meşru, sadık ve övgüye değer bir şekilde" hizmet ettiğini, "iyi ve saygın bir yaşam sürdüğünü, başkalarına karşı da her zaman onurlu davrandığını" ifade ederek başlıyor. Ahlakı nedeniyle Kral Charles'ın onu kendi kişisel yaveri olarak tuttuğunu da ekliyor.

Şövalyeyle olan ilişkisine dönersek, Le Gris kendisinin ve Carrouges'un bir zamanlar Perche Kontu'na nasıl hizmet ettiklerini ve ilk lordlarının ölümünden sonra birlikte Kont Pierre'in hizmetine nasıl katıldıklarını anlatıyor. Yaver, Jean'ın oğlunun vaftiz babası olduğunu da söylüyor. Ancak Carrouges bu gerçeği Le Gris'nin daha sonraki güven ihlalini göstermek için aktarırken, yaver bunu şövalyenin kendisine karşı düşmanlaşma aşamalarını göstermek için kullanıyor.

Le Gris, Carrouges'un kendisine ve Kont Pierre'e karşı giderek daha çok düşmanlık beslemesiyle, kendisinin ve şövalyenin sarayda nasıl birbirine düştüğünü anlatıyor. Jean'ın babası ölüp de Bellême dizdarlığının boşalması üzerine Kont Pierre'in bu görevi genç Carrouges'a vermeyi reddettiğini çünkü onun "kuruntulu ve öngörülemez" olduğunu bildiğini söylüyor. Le Gris ayrıca, Carrouges'un, Kont Pierre'in önceden talep etmesine rağmen satın almaya çalıştığı Cuigny'yi kaybetmesinden sonra sarayda yaşadığı hayal kırıklıklarından dolayı Le Gris'yi suçlamaya başladığını söylüyor. Kont Pierre'in Le Gris'ye duyduğu güvene içerleyen kızgın ve şüpheci Carrouges'un, Le Gris'nin "ona zarar verecek işler yaptığı" ve "ondan nefret etmeye ve onu küçümsemeye başladığı" yönünde bir kanaate ulaştığını anlatıyor.

Le Gris, sarayda kötü olan Carrouges'un evde muhtemelen daha da kötü olduğunu söylüyor. Carrouges'un, ilk karısı Jeanne de Tilly ile evli olduğu sırada "çılgın bir kıskançlık" içine düştüğünü, onu çileli bir hayat sürmeye zorladığını ve kadının buna dayanamayıp genç yaşta öldüğünü iddia ediyor. Daha da vurucu olarak Le Gris, Carrouges'un ilk karısına da Le Gris'nin

onunla yattığını söyletmeye çalıştığını iddia ediyor ve "ancak söz konusu eş akıllı ve iyi yürekli biri olduğundan, hiçbir şekilde doğru olmayan bu iddiayı dile getirmeyi reddetti," diyor. Carrouges'un karakterine ve güvenilirliğine yönelik bu sansasyonel saldırılarla Le Gris, şövalyenin kendisine yönelttiği suçlamaların uzun bir yalan ve düşmanlık planının bir parçası olduğunu kanıtlamaya çalışıyor.

Hem kamusal hem de özel alanda şövalyenin davranışlarına dair berbat bir portre çizdikten sonra Le Gris, Marguerite ile olan kendi ilişkisine dönüyor. Biri Paris Parlamentosu huzurunda görülen mevcut davada, diğeri de "en az iki yıl önce" Jean Crespin'in evinde yapılan etkinlik sırasında olmak üzere Marguerite'i yalnızca iki kez gördüğünü ve konuştuğunu söylüyor. Elbette bu ifade, Le Gris'nin iddia edilen olay tarihinde Capomesnil'de olmadığını ve bu nedenle tecavüzden suçlu olamayacağını göstermek amacını taşıyor. Ama dolaylı olarak bir "yanlış kişi" vakasını ima ediyor. Marguerite, Le Gris'yle yalnızca bir kez, o da iddia edilen olaydan bir yıldan fazla bir süre önce görüştüğü için, eğer gerçekten bir saldırı olmuşsa yanlış adamı suçlamış olma ihtimalini öne sürüyor.

Le Gris ayrıca suçu işleyebileceği zaman aralığını da daraltıyor. Carrouges, suç duyurusunda olayın tarihini belirtmiyor, sadece "ocak ayının üçüncü haftasında belirli bir günde" gerçekleştiğini söylüyor. Cevap olarak Le Gris olayın *bir tek* 18 Ocak Perşembe, Nicole'ün Capomesnil'de olmadığı ve Marguerite'in şatoda kaldığı gün gerçekleşmiş olabileceğini göstermeye çalışıyor.

Le Gris, Nicole'ün perşembe günü yakındaki Saint-Pierre-sur-Dives kasabasına aldığı çağrıyı aktarıyor. Saint-Pierre'in Capomesnil'den "hemen hemen iki fersah" uzakta olduğunu ve gidiş-dönüş yirmi kilometreden fazla olmayan bir yolculuk yaptığını söyleyerek, katettiği nispeten kısa mesafeyi vurguluyor. Le Gris ayrıca Nicole'ün gittiği yerden "sabah yemeği vaktinde ya da biraz daha geç" döndüğünü ve günlük ana yemeğin sabah saat onda yendiğini, bazen de öğleye kadar geciktiğini

belirtiyor. Le Gris haklıysa –ki Carrouges bu noktada onunla asla çelişmiyor– Nicole Capomesnil'den en fazla beş ya da altı saatliğine ayrılmış olmalı. Le Gris ayrıca, Carrouges'un suçun işlendiği tam günü vermemesine rağmen, iddia edilen tecavüz saatinin "ilk saate" yani saat dokuza yakın olduğunu söylüyor ki bu da Nicole'ün muhtemel ayrılma saatinden yaklaşık iki saat sonra demek oluyor.

Şaşırtıcı bir şekilde Le Gris, ayrıca Nicole'ün Capomesnil'den ayrıldığı kısa süre içinde Marguerite'e "bir terzi ve iki kadının daha" eşlik ettiğini iddia ediyor. Bu, Nicole'ün Marguerite'i kimsenin duyamayacağı ve yardım edemeyeceği şekilde "âdeta yalnız" bıraktığını iddia eden Carrouges tarafından sunulandan çok farklı bir resim. Üstelik Le Gris, Nicole'ün yolculuğundan döndüğünde gelinini neşeli bir ruh hali içinde bulduğunu, "mutlu ve neşeli olduğunu, hiçbir hoşnutsuzluk belirtisi göstermediğini" söylüyor. İma edilen şey açık: Birkaç saat önce vahşice saldırıya uğrayan ve tecavüze uğrayan bir kadın böyle olabilir mi?

Le Gris, Jean'ın üç ya da dört gün sonra Paris'ten dönüşünü yine aleyhine izlenim oluşturacak şekilde anlatmaya devam ediyor. Kıskanç ve saldırgan bir adam olarak tanıttığı şövalyenin portresini daha da koyulaştıran Le Gris, Carrouges'un, Marguerite'in yanında kalmasını emrettiği hizmetçinin emirlere uymadığını ve onun yerine Nicole ile Saint-Pierre'e gittiğini öğrendiğinde öfkeye kapıldığını ve "hemen ardından söz konusu hizmetçinin –ve daha sonra Marguerite'in de– kafasını yumruklamaya başladığını" söylüyor. Şövalyenin kaba saba tutumu hakkındaki bu ifade mahkemede şüphesiz bir şok etkisi yapmıştır. Şövalye kendini sadık ve sevgi dolu bir koca olarak tasvir ederken, yaver onu kendi karısını ve diğer kadınları dövmeye bayılan zalim ve şiddet düşkünü bir adam olarak resmediyor. Marguerite'e saldırdığını reddeden yaver, bunun yerine bu korkunç suçlamayı leydinin kendi kocasına kaydırıyor.

Le Gris, şövalyenin karısını vahşice dövdüğünü, Carrouges'un "hemen ertesi gün, bununla ilgili herhangi bir şey söylemediği halde" Marguerite'i, yaveri ona tecavüz etmekle suçlamaya zor-

ladığı gibi başka bir tür şiddet içerikli iddiada bulunuyor. Son madde çok önemli çünkü şövalyenin tüm suçlamalarını, masum yaverden intikamını almak için bir öfke nöbetinde karısından zorla alınan korkunç bir yalana indirgiyor. Aynı zamanda, kocasının yumruklarıyla eli yüzü yara bere içinde kalmış, bir de yaverin üzerine iğrenç bir suç atmaya zorlanarak bu sefer zihni ve ruhu şiddete maruz kalan bir Marguerite resmi çiziyor.

Le Gris, şövalyenin yavere karşı korkunç suçlamalarını "kendi kafasından ve ayrıca tehdit ve korkuyla sindirdiği Marguerite ile anlattığı diğer kişiler aracılığıyla" kamuoyuna duyurduğunu iddia ediyor.

Mahkemeye bu korkunç suçun üzerine nasıl atıldığına dair, şövalyeninkinden tamamen farklı, bir hikâye sunan Le Gris savunmasının ikinci kısmına mazeretiyle başlıyor. 18 Ocak'ta Capomesnil'de değildiyse ve Marguerite'e vahşice saldırıp tecavüz etmemişse neredeydi ve ne yapıyordu?

Bu soruları yanıtlamak için yaver yalnızca iddia edilen suç tarihinde değil, ocak ayının üçüncü haftasının tamamı boyunca nerede olduğunu ve faaliyetlerini ayrıntılandırıyor. Carrouges tarihler konusunda net konuşmadığı için Le Gris suçu o hafta içinde *hiçbir* tarihte işlemiş olamayacağını göstermeye çalışıyor.

Le Gris, 15 Ocak Pazartesi günü, bir yaver olan arkadaşı Jean Beloteau'yu ziyaret etmek ve Beloteau'nun yakın zamanda ölen karısı için yapılan ayine katılmak üzere Argentan'dan iki fersah (yaklaşık on kilometre) uzağa seyahat ettiğini iddia ediyor. Le Gris, Kont Pierre'in emriyle Argentan'a döndüğü 17 Ocak Çarşamba gününe kadar Beloteau'da kaldığını söylüyor. O gün kontla yemek yediğini ve akşamına beraber olduklarını söylüyor. Daha sonra yaver, "geceyi aynı kasabada ona ait bir odada geçirdim" iddiasında bulunuyor. Kasaba anlamında kullandığı *villa* sözcüğünün Argentan olduğu ortada.

18 Ocak Perşembe sabahı Le Gris, o sırada Argentan'a ziyarette bulunmakta olan Jean Beloteau'nun kardeşi Pierre Taillepie

ve Pierre Beloteau tarafından uykusundan uyandırıldığını söylüyor. Yaver, iki arkadaşıyla sabah ayini için saraya gitmiş ve o andan itibaren "sürekli" onlarla berabermiş. Ayinden sonra, kont üç adamı sabah yemeği için kendisine katılmaya davet etmiş ve Le Gris orada, sarayda "herkesin gözü önünde" yemek yemiş. Yemekten ve "tatlı ile şaraptan" sonra yaver, iki arkadaşını yan taraftaki odasına götürmüş ve akşam yemeğine kadar sürekli onların yanındaymış, bundan sonra yaver tekrar akşam oturmasında konta katılmış ve ardından geceyi geçirmek için "kendi odasına" çekilmiş.

19 Ocak Cuma günü yaver, Pierre Taillepie ve Pierre Beloteau ile Argentan'dan ayrıldığını, yaklaşık bir fersah ötedeki Aunou'ya gittiğini ve 20 Ocak Cumartesi gününe kadar orada kaldıktan sonra Argentan'a döndüklerini söylüyor. "Aunou" derken Le Gris, Kont Pierre aracılığıyla Marguerite'in babasından satın aldığı Aunou-le-Faucon mülkünü kast ediyor. Le Gris'nin mazeretinde Aunou-le-Faucon'dan belirgin bir şekilde bahsetmesi ve iddia edilen suçtan sonraki günü orada geçirdiğini iddia etmesi, kuşkusuz şövalyeyi öfkelendirmiştir.

15 Ocak Pazartesi gününden 20 Ocak Cumartesi gününe kadar nerede olduğunu ayrıntılı olarak açıklayan Le Gris, "Kışın en az bir tam gün seyahat gerektiren kötü ve zorlu yollarda dokuz fersah," diyerek özellikle Argentan'dan Capomesnil'e olan uzaklık dikkate alındığında, "böyle bir suçu işlemesinin imkânsız olduğu" sonucuna varıyor. Dokuz fersah (kırk beş elli kilometre) Nicole de Carrouges'un iddia edilen olay gününde benzer hava ve yol koşullarında katettiği iki fersahın (sekiz on iki kilometre) dört katından daha fazla bir yol. Kışın, yaverin Argentan'dan Capomesnil'e yaklaşık seksen kilometre veya daha fazla gidiş dönüş yolculuğu, güçlü ve hızlı bir atla bile, dediği gibi "tam gün" olmasa bile saatlerce sürerdi. At değiştirerek iyi yol koşullarında günde seksen, hatta yüz kırk beş kilometre gidebilirdi.

Jacques Le Gris, elinin altında mükemmel atlar olan zengin bir adamdı. Eğer yaver, Jean de Carrouges'un iddia ettiği gibi,

Capomesnil'deki Marguerite'i gözetlemesi için Adam Louvel'i görevlendirdiyse aynı zamanda at değiştirme işini de kolayca ayarlayabilirdi. Öyle olsa bile, Le Gris'nin, Nicole de Carrouges'un Capomesnil ile Saint-Pierre-sur-Dives arasında on dokuz ila yirmi kilometrelik gidiş dönüş yolculuğunu yaptığı beş veya altı saat içinde Argentan ve Capomesnil arasındaki seksen kilometre veya daha fazla gidiş dönüş yolculuğunu başarmış olamayacağı düşüncesi, inandırıcılığını artırıyordu.

Belki de Le Gris, 17 Ocak Çarşamba gecesi Argentan'da "kendi odasında" uyuduğunu iddia ederken yalan söylüyordu. Belki de 18 Ocak sabahı şafak sökerken Capomesnil'deki Adam Louvel'in evinde pusuya yatmış, kurbanını bekliyordu. Eğer öyleyse Marguerite'e tecavüz ettikten sonra Le Gris'nin aynı sabah yaşlı Nicole de Carrouges'un katettiği mesafenin iki katından biraz daha uzak olan Argentan'a yalnızca kırk ila kırk beş kilometre seyahat etmesi, kış yollarına rağmen güçlü bir ata binen yetenekli bir binici için olanaksız değildi.

Jean'ın kişiliğine ve güdülerine saldırdıktan ve ayrıntılı bir mazeret sunduktan sonra Jacques Le Gris, suçu işlemesinin imkânsız olduğunu ilan ediyor. Hatta düello için gerekli dört koşuldan biri olan "suçun gerçekten işlenip işlenmediği" konusunda şüpheler uyandırıyor. Öncelikle, suçlamaların şövalyenin kıskançlığından ve karısının ifade vermeye zorlanmasından kaynaklandığını söylüyor. İkincisi, "elli yaşında ve şimdiden yaşlılığa adım atmakta olan" biri olarak, 18 Ocak sabahı birkaç saat içinde Capomesnil'e kadar dokuz fersah durmaksızın dörtnala gittiği, Marguerite'e ikinci bir adamın yardımına ihtiyaç duyacak kadar şiddetli bir mücadeleyle saldırdığı ve ardından "kötü yollarda ve dondurucu havalarda" dokuz fersah yolu gerisingeri gittiği düşüncesine karşı çıkıyor. Üçüncüsü, eğer suç gerçekten işlenmiş olsa, "asil, dürüst, güçlü ve erdemli Marguerite"in kesinlikle saldırganın yüzünde veya vücudunun diğer bölümlerinde "tırnakları veya bedeninin diğer parçaları ile" yaralar açmış olması gerektiğini ama kendisinde böyle bir şeyin olmadığını,

ayrıca "adı geçen Marguerite'in de bariz bir yarası ya da yaralanması" olmadığını söylüyor. Dördüncüsü, Capomesnil'deki sözde izole şatonun aslında, sakinlerinin Marguerite'in yardım çığlıklarını duyabilecekleri kadar yakın "on on iki eve" bitişik olduğunu, oysa hiç kimsenin yardım çığlığı duymadığını iddia ediyor.

Le Gris ayrıca Nicole de Carrouges ile ilgili de potansiyel olarak davaya zarar verici bazı ifadelere atıfta bulunuyor. Yavere göre Nicole, oğlunun suçlamalarını bizzat "özenle araştırmış" ve "söz konusu suçun aslında hiç işlenmediği" sonucuna varmış. Le Gris daha önce Nicole'ün 18 Ocak'ta eve döndüğünde Marguerite'i "mutlu ve neşeli" bulduğunu belirtmişti. Eğer doğruysa şövalyenin kendi annesinin ve kurbanın kayınvalidesinin suçlamalara inanmadığı iddiası can yakıcı geliyor. Le Gris ayrıca, parlamentonun soruşturması sırasında ölen Nicole'ün, oğlunun pervasızca davanın peşinde koşması yüzünden canından olduğunu söylüyor.

Tüm bu gerekçelere dayanarak Le Gris, kendisine yöneltilen suçlamaların düşürülmesi, tamamen aklanması ve şövalyenin dövüş yoluyla yargılanma talebinin reddedilmesi gerektiğini savunuyordu. Yaver, ayrıca Jean de Carrouges'a karşı kendi davasını açıyordu. Şövalyenin, yalanları, suçlamaları ve "onur kırıcı sözleri" ile temiz adını ve itibarını alenen ve çok ciddi bir şekilde karaladığını ve tazminat ödemesi gerektiğini söylüyordu. Tazminat olarak Le Gris, 40.000 altın frank gibi muazzam bir bedel talep ediyordu.

Yaverin, mali açıdan zor durumda olan şövalyeyi defalarca iflas ettirecek kadar büyük bir tazminat talep etmesi dövüşün risklerini daha da yükseltti. Parlamento şimdi davayı şövalyenin lehine karara bağlamaz ve düello ile yargılanma talebini reddederse yaver, Jean de Carrouges'a karşı dava açmakta özgür olacaktı.

Jacques Le Gris savunmasını bitirdikten sonra davacıya, cevap vermesi için bir şans verildi. Şiddetli bir karşı saldırı başlatan Jean de Carrouges, yaverin, Kont Pierre'in sarayındaki rekabet-

lerinden kaynaklanan kıskançlık ve nefret nedeniyle tecavüz suçlamasını uydurarak düşmanından intikam almaya çalıştığı iddiasına karşı çıktı. Yaverin açıklamasını "hiçbir gerçeği ya da gerçeğe yakınlığı olmayan dayanaksız bir uydurma" olarak nitelendiren şövalye, bunun davayla hiçbir ilgisi olmadığını, bu "çok büyük, ciddi, zor ve tehlikeli" meselede kendi "ruhu, bedeni, serveti ve onuru" pahasına Le Gris'ye karşı uydurma suçlamalarda bulunmasının olanaksız olduğunu söyledi.

Şövalye daha sonra yaverin, eşlerine kötü davrandığı, onları yaver hakkında asılsız iddialar ortaya atmaya zorladığı, kıskanç, zalim ve hatta dengesiz bir adam olduğu üzerine kocalık yönüne gönderme yapan güçlü saldırısını bertaraf etmeye çalıştı. Şövalye, Marguerite'e asla kötü davranmadığını, onunla her zaman "saygılı, barışçıl, iffetli ve kıskançlık veya hınçtan uzak" yaşadığını söyleyerek bu kötü tabloyu elinin tersiyle itti.

Şövalye daha sonra yaverin, kendisine yöneltilen suçlamaların bir şekilde kusurlu veya yetersiz olduğu iddiasına karşı çıktı. Carrouges, suçlamalarını tarih belirterek, ayrıntıları doğru biçimde açıklayarak, hukuka uygun ve düzenli bir şekilde sunduğunu ileri sürdü. Jean, suçun tam da Marguerite'in ifadesinde ve iddialarında olduğu gibi gerçekleştiğini, tanıklığının doğru ve yeterli olduğunu vurguladı.*

Jean de Carrouges ısrar ediyordu; karısı doğruyu söylüyordu ve bir suç bundan daha iyi açıklanamazdı çünkü bizzat Le Gris'nin bile "namuslu ve dürüst" olarak tanımladığı Marguerite, bu suçu ifşa ederek "günah keçisi" olmayı bile göze almıştı. "Eğer söz konusu suç gerçekten işlenmemiş olsaydı," iddiasını "hiçbir değişiklik olmaksızın bu kadar kesin ve sürekli" nasıl sürdürebilirdi?

---

* Nicole'ün tarihi kesin olan bir yasal takibat için Capomesnil'den ayrıldığı gün, iddia edilen suçun gerçekleşmiş olabileceği *tek* tarih olan 18 Ocak Perşembe günü olduğundan, Le Gris'nin Carrouges'un suçun tarihini belirtmediği iddiası mahkemece göz ardı edilebilir görünmüş olabilir. Ancak teknik ayrıntılarla davalar kaybedilebilir. Gerçekten de 1306 kararnamesi, düello çağrısı yapan asilzadenin iddia edilen suçun tarihini ve saatini belirtmesi gerektiğini söylüyor ve Le Gris, şövalyenin davasını düşürmek için bu gerekliliğe güvenmiş olabilir.

Jean, cevabında en son, Le Gris'nin, suçu işlemek için kötü kış şartlarında Argentan'dan kuzeye, Capomesnil'e kadar dörtnala gitmesinin olanaksız olduğu yönünde ortaya attığı şüpheleri hedef alıyordu. Jean bu itiraza, Jacques'ın "bol miktarda iyi atları olan zengin bir adam" olduğunu ve Argentan'dan Capomesnil'e gidip "kısa sürede" geri dönmenin oldukça mümkün olduğunu söyleyerek yanıt verdi. Bu son açıklamayla şövalye ifadesini bitirdi.

Görünüşe göre hiçbirinin mahkemede bahsetmediği ancak davayla büyük ihtimalle ilgili olan ve yaz boyunca soruşturma ilerledikçe daha da belirgin hale gelen bir konu vardı: Marguerite'in hamileliği.

Marguerite'in kimin çocuğunu taşıdığını kesin olarak bilemeyiz; şövalyenin, yaverin veya üçüncü bir adamın olabilir. Ancak evliliğinin ilk beş veya altı yılında çocuk doğuramadığı ve daha sonra Ocak 1386 civarında hamile kaldığı ve aynı yıl içinde doğurduğu için Jacques Le Gris'ninki olması son derece olasıydı.

Bununla birlikte, Paris Parlamentosu'ndaki yargıçlar, Marguerite'in iddia edilen tecavüz sonucunda hamile kalıp kalamayacağını sorgulamış olabilir. Doktor Galen'in (yakl. MS 200) öğretilerine dayanarak ortaya atılmış, üremeye dair oldukça kabul gören bir teoriye göre, gebe kalmak için erkeğinkiyle birlikte gerekli olan dişi "tohum," yalnızca kadının orgazm olması durumunda salınır, yani "kadın, tam olarak cinsel birleşmeye katılmamışsa gebe kalamaz." Bu inanç, ortaçağda o kadar yerleşikti ki "bu nedenle hukuken tecavüzün hamileliğe neden olamayacağı kabul ediliyordu."

Bu inancın modern bilimin karşısında bir değeri kalmadı ancak ortaçağda aile soylarını, özellikle mülk sahibi soylular arasında, kazara veya tecavüzle bulaşmalardan koruma arzusuyla desteklendi. Miras babalığa, babalık ise kadının namus sözüne veya karı koca arasındaki güvene bağlıydı. Zina riski, asil soyların saflığı için yeterince tehdit oluşturuyordu, bu nedenle rıza dışı cinsel ilişki veya tecavüzün aynı şekilde gayrimeşru çocuk-

lar üretebileceği ve aile soylarını daha da kirletebileceği fikri, bir olasılık olarak kabul edilemeyecek kadar tehdit ediciydi. Bir erkeğin başka bir adamın karısına tecavüz etmesi ve bu suç eylemiyle kurbana ve kocasına istenmeyen, gayrimeşru bir çocuğu itelemesi düşünülemezdi.

Zamanın inançları göz önüne alındığında mahkeme, hamile Marguerite'in tecavüze uğramaktansa kendi rızasıyla üçüncü bir erkekle cinsel ilişkiye girmiş, yani zina etmiş olma ihtimalini daha yüksek bulmuş olabilir. Yaver, Marguerite'in hamileliğini kullanabilir, kendi masumiyetine inandırmak için başka bir adamla olan yasak ilişkisini örtbas etmek amacıyla onu tecavüzle suçladığını bile iddia edebilirdi. Ama buna şövalyenin reddedilemez bir yanıtı olurdu: Karısı, sefer dönüşünde *kocasıyla* cinsel ilişki sonucu hamile kalmıştı; zaten çift altı aydır ayrıydı ve evlilik bağlarını yenilemek için can atıyordu. Beş altı yıldır çocuklarının olmamasının da gösterdiği üzere, aralarında verimli bir cinselliğin olmadığı, mutsuz, hatta zalimce bir birlikteliğin olduğu iddiasını ortaya atmış olmasına rağmen yaver bile buna itiraz edemezdi. Le Gris'nin kendisi –ya da kurnaz hukuk danışmanı– savunmasında belki de bu stratejiyi çok riskli gördüğü için Marguerite'in hamileliğinden hiç bahsetmemişti.

GİZEMLİ MEKTUPLAR

1386 Temmuz'unda Caen'dan Paris'e, Jacques Le Gris ve Marguerite de Carrouges hakkında bilgiler içeren mektuplarla dörtnala giden kuryeye ait bir gider makbuzu. MS. fr. 26021, no. 899. Bibliothèque Nationale de France.

Jean de Carrouges'un kişisel olarak ne düşündüğü veya Marguerite'in kendi vücuduna bakarak ne anlam çıkardığı baş-

ka bir konudur. Şövalye, Marguerite'in çocuğunun aslında kendi çocuğu olmadığından şüphelenerek tecavüz ve hamile kalma hakkında var olan bilgiye inancını yitirdi mi? Marguerite, kendisine tecavüz eden adamın çocuğunu taşıyor olabileceğinden endişelendi mi? Yoksa karı koca, Marguerite'e vahşice saldıran ve tecavüz eden Le Gris'nin bu korkunç ihlale ek olarak kendi gayrimeşru çocuğunu da onlara itelemesinin mümkün olmadığını söyleyen popüler anlayışla mı teselli buldular?

Soruşturma (*enquête*) temmuz ve ağustos ayları boyunca devam ederken bir dizi şaşırtıcı yeni gelişme oldu. Temmuz ayının sonunda Guillaume Berengier adında bir kurye, parlamentoya hitaben gelen "Leydi Carrouges ve Jacques Le Gris konulu" mühürlü mektuplarla Paris'e geldi. Berengier, Caen'ın icra memuru Guillaume de Mauvinet tarafından Paris'e gönderilmiş ve "yazıya dökülmemesi gereken diğer bazı gizli şeyleri sözlü olarak" rapor etmesi söylenmişti. Kuryenin gider makbuzları hâlâ ince parşömen şeritler üzerinde duruyor ancak mektupların kendileri artık yok ve anlaşılan yazıya dökülemeyecek kadar tehlikeli olan "diğer gizli şeyler" de bizim için meçhul. Ama bu gizemli mektupların Paris'e gönderilmesini emreden Guillaume de Mauvinet, iddia edilen olay gününde Madam Nicole'ün Saint-Pierre-sur-Dives'de yanına gittiği memurdu. Kont Pierre daha önce şövalyenin temyizini durdurmak için Paris'e mektuplar göndermişti. Bu yeni mektuplar ve raporlar da Marguerite'in iddiasını itibarsızlaştırarak şövalyenin davasına zarar verme amacı taşıyan başka bir girişim gibi görünüyor.

Bu arada Paris Parlamentosu, Le Gris'nin suç ortağı olduğu iddia edilen Adam Louvel'i çağırdı. Louvel, birkaç ay önce Kont Pierre'in emriyle tutuklanmış ve sorgulanmak üzere tutulmuştu ancak Le Gris'yi temize çıkaran aynı karar, suç ortağını da aklamıştı. Şimdi Louvel yeniden mahkemeye çağrılıyordu. Parlamento, 20 Temmuz tarihli çağrısıyla Louvel'in Paris'te mahkeme huzuruna çıkmasını temin etme girişiminde bulunuyordu.

İki gün sonra, 22 Temmuz Pazar günü Louvel, Château de Vincennes'de Kral Charles'ın huzuruna çıkarak çağrıyı yanıtladı. Louvel, şövalyenin 9 Temmuz'daki ihbarında Le Gris'nin suç ortağı olarak zaten belirtilmişti. Ama bu sefer olanlara çok şaşırmış olabilir. Şehrin dışındaki büyük kaleye varıp, iç kaleden içeri girip Salle de Conseil'e ve kraliyet tahtının önüne sarmal merdivenle çıktığında, Louvel orada Marguerite'in kuzeni, yaver Thomin du Bois ile karşılaştı. Kral, amcaları ve saraylıların gözü önünde Thomin, öfkeyle Louvel'i Leydi Carrouges'a saldırmakla suçladı. Sonra savaş eldivenini yere attı ve Louvel'i düelloya davet etti. Thomin ayrıca, Louvel hem suçlamayı hem de onunla vuruşmayı reddederse bunun bir suç itirafı olarak alınmasını ve buna göre Louvel'in, itiraf edinceye kadar hapse atılmasını talep etti. İlkinin üstünden daha iki hafta geçmeden ortaya atılan bu ikinci meydan okuma, aniden sadece bir değil, iki düello olasılığını artırdı.

Louvel, hukuk danışmanıyla görüşebilmek için kraldan *jour d'avis* olarak bilinen bir mühlet talep etti. 24 Temmuz Salı gününe kadar müsaade aldı fakat parlamento kayıtlarında o tarih için yeni bir işlem yer almıyor. Ancak yaklaşık bir ay sonrasına ilişkin bir kayıt, dava ile ilgili genişleyen bir tutuklama, gözaltı ve sorgulama çemberine işaret ediyor. 20 Ağustos'ta Adam Louvel'in oğlu Guillaume Louvel, Estiene Gosselin ve Thomas de Bellefons adlı diğer iki adamla birlikte "Davacı şövalye Sör Jean de Carrouges ve şövalye Thomin du Bois'ya karşı diğer tarafta sanıklar Jacques Le Gris ve Adam Louvel'in yer aldığı düello davasıyla ilişkili görülen konularda" inceleme amacıyla gözaltına alındı. Bu kayıt, iki düello davasının birleştirildiğini gösteriyor.

Bu sırada parlamento, halihazırda tutuklu olan ve Palais de Justice'e bağlı acımasız hapishane Conciergerie'de tutulan Adam Louvel'in hücresinden alınmasını ve suçla ilgili "sorguya tabi tutulmasını," yani işkence altında sorgulanmasını emretti. İşkence genellikle tanıklardan bilgi almak ve sanıklardan itiraf almak için kullanılırdı. Yakarak ve düello yoluyla yargılamalar yerini suçluluk kanıtı olarak itirafa bıraktıkça Fransa'da adli işkence fi-

ilen artıyordu. Kullanılan standart teknikler arasında kurbanın arkasından bağlanan elleriyle yerden kaldırıldığı ters askı (strappado), ayrıca "ayak tabanlarına ateş uygulama," uzun süreli uykudan mahrum bırakma, soğuk suya daldırma ve boğulma noktasına gelinceye kadar zorla su içirme vardı.

Yaverin avukatı Jean Le Coq günlüğünde, iddia edilen suçla ilgili "sorguya çekilenlerin" Adam Louvel ve "o gün Carrouges konutunda olduğu söylenen" bir hizmetçi olduğunu söylüyor. O sırada adli işkence o kadar yaygındı ki avukat bu iki tanık üzerinde hangi yöntemlerin kullanıldığını söylemiyor. Ancak ne Adam Louvel ne de isimsiz hizmetçi hiçbir şey itiraf etmediler.*

Adam Louvel'in yanı sıra, Jacques Le Gris'nin bir başka arkadaşının da o yaz mevsiminde başı yasalarla belaya girdi. Le Gris'nin mazeretinde adı geçen ve yakın zamanda dul kalan Jean Beloteau adlı yaver, Paris Piskoposu'nun icra memuru tarafından, kaçırma ya da tecavüz anlamına gelen *"raptus"* şüphesiyle tutuklandı.

Jacques Le Gris'nin yakın arkadaşı ve mazeretinde önemli bir tanık olan Beloteau'nun, tam da yaverin Marguerite de Carrouges'a tecavüz edip etmediğinin soruşturulması için parlamento tarafından Paris'e çağrıldığı dönemde *raptus* ile suçlanması ilginç. Belki de Beloteau'ya yöneltilen suçlamalar asılsızdı. Ama görünüşe göre Jacques Le Gris'nin beraber yürüdüğü oldukça problemli arkadaşları vardı.

Kral ve kraliyet mahkemesi, şövalye ile yaver arasındaki sürtüşmeyi temmuz ayı boyunca hevesle izledi. Ancak ağustos ayında *enquête* ikinci ayına girerken kralın dikkati, heyecan verici bu ölümüne düello olasılığı da dahil olmak üzere tüm iç meselelerden sıyrılıp uluslararası ufukta yeniden beliren çok daha büyük bir çatışmaya çevrildi. Yaz sıcağının doruğa çıktığı ve havanın

* Adam Louvel'in karısı (ve Jacques Le Gris'nin sonraki kefillerinden birinin kız kardeşi) Jeanne de Fontenay, kocasını Paris'e kadar takip etti ve ayrıca davayla ilgili olarak o da "sorgulandı," ardından Le Gris'nin maiyetindeki birçok kişiyle birlikte Hôtel d'Alençon'a yerleşti.

yeniden savaşa elverişli hale geldiği bir dönemde Fransa ve İngiltere arasında bir kez daha savaş rüzgârları esmeye başladı.

Geçen yıl kral, Amiral Vienne'i aralarında Jean de Carrouges'un da bulunduğu Fransız şövalyeleri ve yaverlerinden oluşan bir orduyla İskoçya'ya göndermişti. Fransızlar, Kral II. Richard'ı ve birliklerini kuzeye, Londra'dan uzağa çekerek sınır bölgelerini yakıp yağmalamışlardı. Ancak güneyden ikinci ve hatta daha büyük bir Fransız işgali asla başlatılmadı ve İngilizlere iki cepheden saldırma planı terk edildi. Burgonya Dükü Cesur Philip, şimdi Kral Charles'ın adını ölümsüzleştirmek için her zamankinden daha büyük ve daha yıkıcı bir istila ile İngiltere'ye ölümcül bir darbe vurmayı öneriyordu.

Genç ve kolay etkilenen kral, planı ânında onayladı ve büyük Fransız işgal kuvvetiyle binden fazla gemiden oluşan bir donanmanın başında yerini almak üzere Flaman limanı Sluis'e gitmek için Paris'ten ayrılma hazırlıklarına başladı. Charles Paris'ten ayrılmadan önce Notre-Dame Katedrali'nde dokunaklı bir ayine katıldı ve muzaffer ayaklarını İngiliz topraklarına basıncaya kadar şehre yeniden girmemeye yemin etti.

Kral ve amcaları ayrıldıktan sonra Carrouges-Le Gris meselesine ilişkin soruşturma da dahil olmak üzere parlamentonun işleri yeniden başladı. Ağustos bitip de eylül gelirken dava üçüncü ayına girmek üzereydi. Şövalye ve yaver Paris'te tutsaktı. Şehirde dolaşmakta özgürdüler ancak çağrıldıklarında Palais de Justice'de hazır olmaları gerekiyordu ki bu her an olabilirdi.

Artık en az sekiz aylık hamile olan Marguerite, yalnızca şehirde ve kocasıyla birlikte kaldığı evde değil, giderek kendi bedeninde de hapis hayatı yaşamaya başlamıştı. Hamileliğinin vadesine ulaşmasını ve parlamentonun bu davada bir karara varmasını beklemek, bu bilinmedik ortamda ıstırap verici bir duygu olsa gerek.

Soruşturma yaz sonunda devam ederken ve herkes parlamentonun kararını beklerken, Jean Le Coq tartışmalı olay hakkında

kendi sonuçlarını çıkarıyordu. Jacques Le Gris'nin avukatı günlüğünde, müvekkilinin lehine ve aleyhine olan bir dizi durumu listeliyor ve bu en çetrefilli dava hakkında kendi özel düşüncelerini ekliyordu.

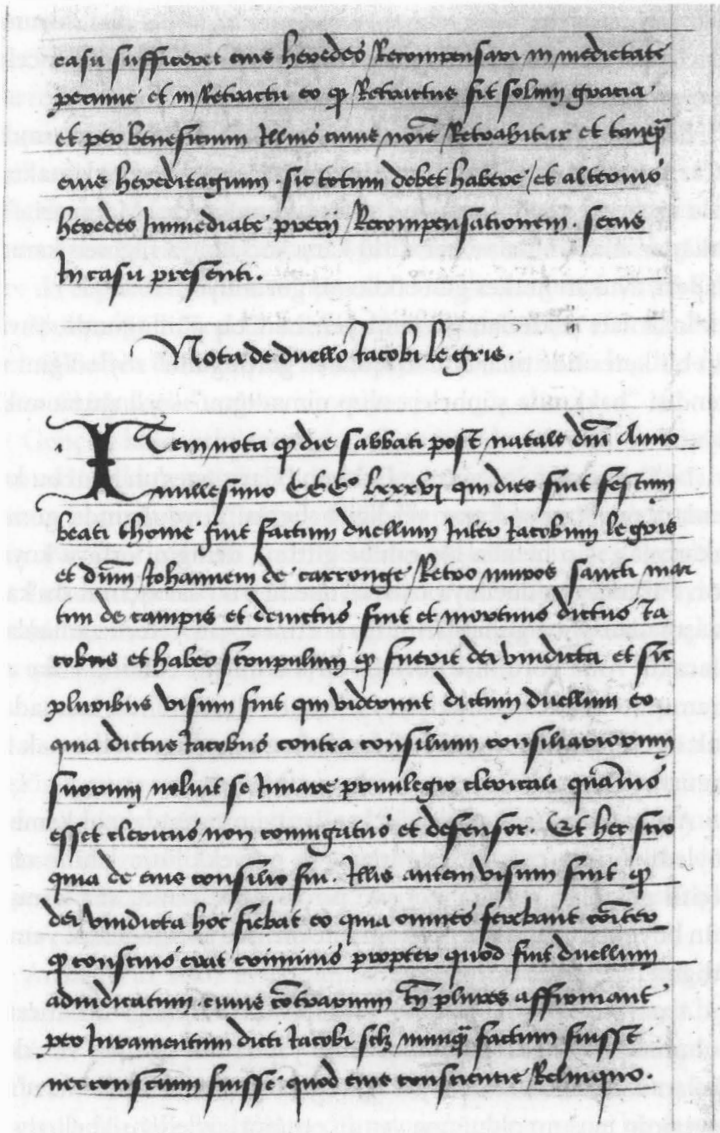
Le Coq, müvekkilinin aleyhine olan noktalar arasında, "Carrouges'un karısının, eylemin gerçekleştiğini onaylamaktan asla vazgeçmediği" gerçeğine atıfta bulunuyordu. Marguerite'in inkârlar, mazeretler ve her türlü karşı suçlamaya rağmen kararlı ifadesi, avukatı herkes gibi etkilemiş görünüyor.

İnsanları yakından gözlemleyen Le Coq günlüğünde, yaverin bir keresinde ona, onu "düşünceli gördüğünü" söylediğini ve kendisi "hakkında şüpheleri olup olmadığını" sorduğunu anlatıyor.

Le Coq ayrıca Jacques Le Gris'nin "Carrouges'un beni bu konuda dava etmeye karar verdiği haberini duyduğumda günah çıkartmak için hemen bir rahibe gittim," dediğini ortaya koyuyor. Parlamento düelloya izin verirse her iki savaşçının da karşılaşmadan önce günahlarını itiraf etmek için yeterli zamanları olacaktı. Ama görünüşe göre Le Gris ölümsüz ruhunu riske atmamış ve kendi kıyametiyle yüzleşmek durumunda kalmadan çok önce, içinde ne varsa itiraf ederek vicdanını rahatlatmak istemişti.

Avukat, Jacques Le Gris'nin kendi savunmasında mahkemeye söylediklerinin çoğunu tekrarlayarak müvekkilinin lehine olan çeşitli noktaları da sıralıyor ve "birçok şövalyenin, söz konusu gün boyunca onu Alençon Kontu ile birlikte gördüklerine yemin ettiğini" sözlerine ekliyor.

Ama bazılarının, Jacques Le Gris'nin herhangi bir itirafta bulunmayı reddettiğini çünkü bunu yapmanın oğulları ve arkadaşları arasında skandala yol açacağını ve çünkü Kont Pierre'in, yaverinin masum olduğuna yemin ettiğini söylediğini belirtiyor. Bu, Jacques Le Gris'nin, hikâyesine başkalarının baskısı nedeniyle bağlı kalmış olabileceği ihtimalini artırıyor. Ve Le Coq'un, müvekkilinin dürüstlüğü konusunda bazı şüpheleri olduğunu gösteriyor.

JEAN LE COQ'UN DEFTERİ

Bu sayfada, Jacques Le Gris'nin avukatının davayla ilgili tuttuğu bir kısım notlar yer alıyor. MS. Latin 4645, fol. 47r. Bibliothèque Nationale de France.

Le Coq'un davayla ilgili son yorumu en çarpıcı olanı. Hukuki işlemlere ilişkin ayrıcalıklı bakış açısına ve müvekkilini gözlemlemek ve sorgulamak için sahip olduğu birçok fırsata rağmen, dikkatli avukat, kendi bilgisinin ve genel olarak insan bilgisinin sınırlarını kabul etmiş görünüyor. Çünkü olayla ilgili yorumlarını kısaca "hiç kimsenin işin aslını bilmediğini" söyleyerek bitiriyor.

Soruşturmanın başlamasından iki aydan fazla ve iddia edilen suç tarihinden sekiz ay sonra, eylül ortasında parlamento nihayet bir karara vardı. Yüksek mahkeme, şövalyeyi ve yaveri 15 Eylül 1386 Cumartesi günü kararını bildirmek üzere Palais de Justice'e çağırdı.

Yaz artık sonbahara dönüyordu ve Kral Charles ile amcaları uzun zaman önce Paris'ten ayrılmışlardı. Kralın yokluğunda yüksek mahkemeye başkanlık eden ve başyargıç olarak görev yapan, ilk başkan Arnold de Corbie idi. Büyük yargıç, Grand' Chambre'daki kalabalığa toparlanma çağrısı yapınca şatafatlı salonda birden gürültü kesildi, geride at arabalarının demir tekerleklerinin ve at toynaklarının tıkırtıları, celeplerin ve Palais de Justice'in önündeki Seine Nehri'nden geçen kayıkçıların bağrışları gibi, büyük şehrin olağan sesleri kaldı.

Şövalye ve yaver bir kez daha avukatları, arkadaşları, destekçileri ve altışar asil kefil ile birlikte, toplanan parlamentonun huzurunda karşı karşıya geldiler. Marguerite hamileliğinin sonlarında olduğu için o gün gelmemiş olabilir.

1354'ten beri parlamento, tecavüz iddiası nedeniyle düelloya izin vermemişti. Ve son yarım yüzyıl boyunca yüksek mahkeme 1330, 1341, 1342, 1343, 1372, 1377 ve yine 1383'te adli düello için yapılan birçok başvuruyu reddetmişti. Bu nedenle, özellikle parlamentonun kararını endişeyle bekleyen şövalye için işler hiç de umut verici görünmüyordu.

Hâkimler dosya üzerinde müzakereyi bitirdikten sonra kararlarını parşömene Fransızca olarak yazmış ve davaya ilişkin

diğer belgelerle birlikte bir bez torbaya mühürlemişlerdi. Salonda sessizlik sağlandıktan ve şövalye, yaver ve destekçileri ayağa kalktıktan sonra davaya bakmakla görevli yargıç (*rapporteur*) çuvalı açtı. Mahkemenin kararını içeren parşömeni çıkararak yavaş yavaş yüksek sesle okumaya başladı:

"Kralımız efendimiz nezdinde görülen ve bir tarafta davacı Şövalye Sör Jean de Carrouges ile diğer tarafta davalı Jacques Le Gris arasında düelloya davet içeren temyiz davasında mahkeme konuyu değerlendirmiş ve tarafların düello yoluyla yargılanmasına karar vermiştir."

1386'da düelloların seyrekliği göz önüne alındığında, parlamentonun dövüş yoluyla yargılama kararı, özellikle de doğrulanmamış ifadeye dayalı bir davada, olağandışıydı. Ancak mahkemenin kararı salt hukuki olmaktan çok siyasi düşüncelerle verilmiş olabilir. Bu ünlü dövüş, kraliyet mahkemesini aylarca ikiye bölmüştü. Hem şövalye hem de yaver Paris'te iyi biliniyordu; ikisi de kralın sadık hizmetkârlarıydı ve bu düello davasında her iki tarafta da güçlü soylular kefil olarak yer alıyordu. Jean Le Coq, "birçok insanın" yaverin tarafında, "birçoklarının da" şövalyenin tarafında yer aldığı Paris'teki davanın uyandırdığı ilgiyi aktarıyor. Genç kral ve amcaları Flanders'ta, İngiltere istilasını planlamakla meşgulken, yüksek mahkeme taraf tutmaktan ve daha fazla tartışmaya yol açmaktan korkmuş, bunun yerine şövalyenin talebini kabul etmeye, düelloya izin vermeye ve bu kafa karıştırıcı meselenin çözümünü Tanrı'nın eline bırakmaya karar vermiş olabilir.

Düello için belirlenen ve yasalara göre en az kırk gün sonra olması gereken tarih, 27 Kasım 1386 oldu. Bu tarihe iki aydan fazla zaman vardı ve Marguerite o tarihte çocuğunu çoktan dünyaya getirmiş olacaktı. Sonunda karı koca, hesaplaşma şansı yakalayacaktı.

Jacques Le Gris'nin avukatı günlüğüne, "Düello kararı verildik-

ten sonra yaver hastalandı," diye yazmış. Nedenini anlamak zor değil. Le Gris aylar önce Kont Pierre'in mahkemesinde tüm suçlamalardan aklanmış değil miydi? Ve din adamı dokunulmazlığından yararlanmayı reddederek düellodan kaçınma şansını da çöpe atmamış mıydı? Aniden tekrar suç şüphesi altına girdi ve masumiyetini bu sefer ölümüne bir düello ile kanıtlamak durumunda kaldı.

Jean de Carrouges'a gelince, parlamentonun temyiz için verdiği lehte kararından kesinlikle memnundu. Bütün engellere rağmen, büyük bir parasal risk altında aylarca bekledikten sonra sonunda dileğine kavuşmuştu.

Ama önemli bir mesele vardı. Büyük davalarda yalan yere yemin ölümle cezalandırılıyordu. İki adam, suçlamalarını kanıtlamak için tereddüt etmeden vuruşacaktı ve Jean, düşmanı tarafından öldürülmeden önce düelloda boyun eğse bile kanıtlanmış bir yalancı olarak Montfaucon'da asılmak üzere sahadan çıkarılacaktı.

Marguerite davanın baş tanığı olarak daha da korkunç bir kaderle karşı karşıyaydı. On dördüncü yüzyılın sonlarında Fransız hukukunda hâlâ yürürlükte olan eski bir teamüle göre, adli düellonun sonucunda bir kadının yalan yere yemin ettiği ve yaptığı tecavüz suçlamasının asılsız olduğu kanıtlanırsa diri diri yakılıyordu.

İKİNCİ KISIM

7
Tanrı'nın Hükmü

Düello, Paris'teki Saint-Martin-des-Champs Manastırı'nda yapılacaktı. Arazisinde düello için özel bir saha ve binlerce seyirciyi ağırlamak için yeterli alan vardı. On birinci yüzyılda Benediktin tarikatı tarafından kurulan Saint-Martin, Notre-Dame'ın yaklaşık bir buçuk kilometre kuzeyinde, Saint-Martin Sokağı boyunca Seine'in sağ kıyısında bulunuyordu. Paris'teki en zengin dini vakıflardan biriydi ve Fransa'nın en ünlü azizlerinden birinin adıyla anılıyordu. Aslen bir kış günü pelerinini kılıcıyla bölen ve yarısını soğuktan donmakta olan bir dilenciye veren Romalı bir asker olan Aziz Martin daha sonra Galya misyoneri ve Tours'un ilk piskoposu olmuştu. Aynı zamanda zırhlılar, atlılar ve piyadeler de dahil olmak üzere askerlerin koruyucu aziziydi. Fransa'nın asker-azizi Aziz Martin'e adanan bu saha, bu nedenle adli düello ve "Tanrı'nın hükmü" için çok uygun bir ortamdı.

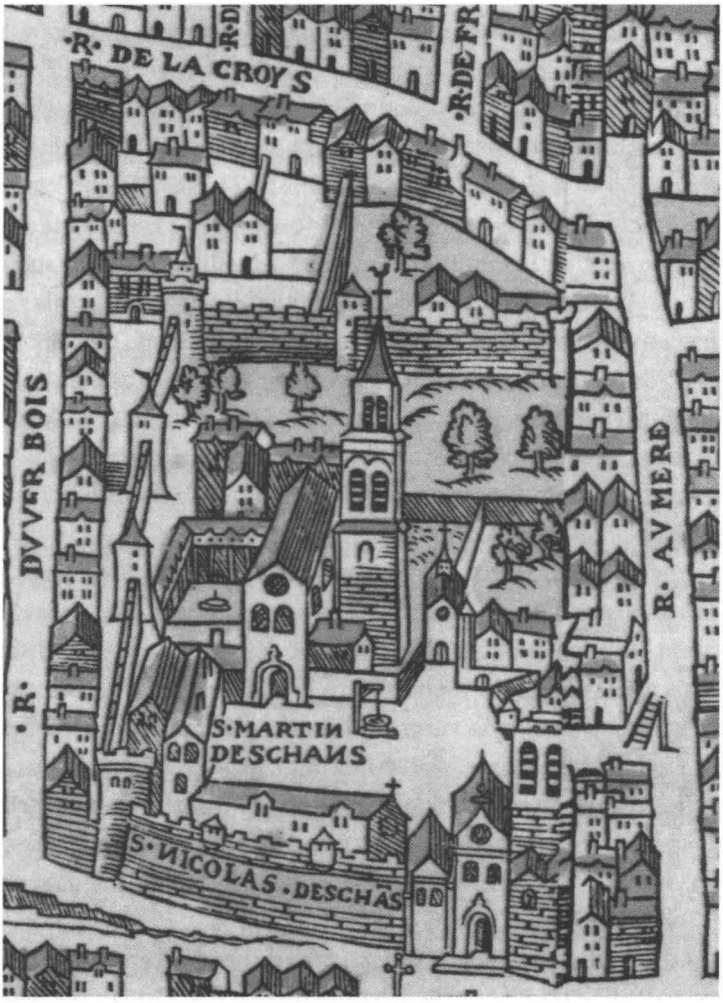
Saint-Martin Manastırı 1060'ta Kral I. Henri tarafından kurulduğunda şehrin dışında, kurutulup ekilmiş bir bataklık arazide yer alıyordu ve düşman işgalcilere ve hırsızlara karşı korunmak için sağlam bir duvarla çevriliydi. Yaklaşık beş hektarlık bir alanı çevreleyen duvar, 1273'te her köşesini heybetli, kırk metrelik birer kuleyle güçlendiren III. Philip tarafından yeniden inşa edildi. Çok geçmeden surların ötesinde Saint-Martin Sokağı bo-

yunca dükkânlar ve evler yükseldi, insanlar zengin manastırın etrafında toplandı ve çok geçmeden Saint-Martin'in kendi mahallesi veya kasabası (*bourg*) oluştu.

1356'da İngilizler Poitiers'de Fransızları yenip de Kral Jean'ı esir alınca korkuya kapılan Parisli tacirler şehirlerinin kuzey kesiminin etrafına daha büyük bir duvar yaptırdılar. Yeni duvar, Seine'in sağ kıyısında yaklaşık sekiz kilometre boyunca uzanıyor, doğuda Hôtel Saint-Pol'u, batıda Louvre'u ve kuzeyde Saint-Martin'i çevreliyordu. Yeni kapatılan arazi hızla sokaklar ve binalarla doldu ve 1360 yılında Saint-Martin kasabası (*bourg*) Paris'e dahil oldu. 1380'lere gelindiğinde, ortaçağ usulü kentleşmenin yuttuğu Saint-Martin-des-Champs artık adında söylendiği gibi "arazide"* yer almıyordu.

1386'da Saint-Martin'e hâlâ güney duvarında, ana manastır binalarının (şapel, yemekhane, manastır ve hastane) yakınında bulunan eski müstahkem kapıdan giriliyordu. Rahiplerin sessizce yemek yedikleri ve kardeşlerinden birinin yüksek sesle Kutsal Kitap'tan pasajlar okuyarak ruhlarını beslediği, ortasında sıralanmış incecik sütunlarla ayakta duran ve yan duvarlarındaki ince uzun, sivri kemerli pencerelerle gün gibi aydınlanan uzun ve gotik bir salondan ibaret yemekhane binası bugün de bir efsanedir. Yanında, keşişlerin uyuduğu yatakhanede (*dortoir*) sabahın erken saatlerinde dua etmek için şapele giden bir merdiven vardı. Ve Paris'in en iyileri olan tuvaletleri, şehrin kuzeyindeki tepelerden doğrudan manastırın duvarları içine serin ve tatlı su getiren Saint-Martin'in kendi su kemeriyle yıkanıyordu.

* Des Champs Fransızcada arazi anlamına gelir. *–yhn*

SAINT MARTIN DES CHAMPS

Carrouges ve Le Gris, ünlü düellolarını manastırın arkasındaki alanda yaptılar (sol taraf kuzey). Paris şehir planından detay, Truschet/Hoyau (yakl. 1550). Basel, Üniversite Kütüphanesi, Harita Koleksiyonu AA 124.

Şapel, inzivagâh ve diğer dini binaların yanı sıra, Saint-Martin'in ayrıca bir mahkemesi ve bir de hapishanesi vardı çünkü manastır, çevredeki *bourg*'un ceza mahkemesiydi ve yerleşim yeri hukuken *"la justice de Saint-Martin"*e bağlıydı. Elimize ulaşan mahkeme kayıtları cinayetler, hırsızlıklar, tecavüzler, saldırılar ve diğer suçlarla doludur ve verilen cezalar, kırbaçlama ve boyunduruktan sakatlamaya, asmaya, diri diri gömmeye ve yakarak öldürmeye kadar uzanır. 1355'te Thassin Ausoz kumaş çaldığı için kulağını kaybetti; 1352'de Jehanne La Prevoste hırsızlıktan diri diri gömüldü. Kadınlar genellikle eşdeğer suçlar için erkeklerden daha ağır şekilde cezalandırılırdı. Hayvanlar da yargılanır ve mahkûm edilirdi. Saint-Martin Sokağı'nda bir bebeği öldürerek yiyen bir domuz sokakta sürüklenip asılmıştı. Bir çocuğun yüzünü parçalayan başka bir domuz da yakılarak ölüme mahkûm edilmişti. Bir adamı öldüren ve ardından sahibinin yardımıyla kaçan bir at, gıyabında cinayetten hüküm giymiş ve temsili heykeli idam edilmişti.

Ancak Saint-Martin'deki en muhteşem adalet arenası, manastırın arazisinde, manastır binalarının doğusundaki geniş düz alanda bulunan düello sahasıydı. Saint-Martin, Paris'te içinde bir dövüş arenası olan iki manastırdan biriydi ve yüzyıllar boyunca orada birçok düelloyla yargı yapıldı. (Diğer arena şehir surlarının hemen güneyinde, Saint-Germain-des-Prés'deydi.) Ancak düelloyla yargılama seyrekleşmişti ve Saint-Martin arenası artık atlı savaşçıların, yaralanma ya da ölüm olmasın diye uçları köreltilen mızrak ve diğer silahlarla spor amaçlı karşılaşmalarına ev sahipliği yapıyordu.

Adli muharebe için standart saha kırka seksen adım veya yaklaşık yüze iki yüz fit ölçülerinde düz ve dikdörtgen bir alandı. Ancak Saint-Martin'deki saha, orada düzenlenen spor müsabakaları için değiştirilmişti, "sadece 24 adım genişliğinde ve 96 adım uzunluğunda," yani yaklaşık 20'ye 75 metreydi. Uzunluğun artması, mızrak dövüşü yapan savaşçıların bineklerini daha yüksek hızlara çıkarmalarını ve mızraklarıyla daha da sert darbeler

vurmalarını sağlıyordu. Eninin, boyunun sadece dörtte biri olacak şekilde dar seçilmesi de kenardaki seyircileri aksiyona çok daha yakın hale getiriyordu.

Dövüş sahası ya da "arena" ve teçhizatı, Saint-Martin'in sabit demirbaşlarıydı ve her zaman mızrak dövüşlerine hazırdı. Ancak 1386'da adli düellolar çok nadir hale geldiğinden, şövalye ve yaver arasındaki düello için alanın biraz yenilenmesi gerekiyordu. Kaynaklardan biri "Jean de Carrouges ve Jacques Le Gris için hazırlanan arenanın Paris'te yaptırıldığını *[qui sont faittes]*" söylüyor ki bu olay için sahada yeni bariyerler, izleme takları ve diğer donanımların inşa edildiği anlaşılıyor.

Yasalara göre adli düelloların etrafı çevrili bir sahada (*champ clos*) yapılması gerekiyordu. Buna göre, tüm alan yüksek bir ahşap setle çevriliydi. Adam boyunu geçen ve seyircilerin düellonun ilerleyişini izleyebileceği şekilde sağlam ahşap kafesten yapılmış set birkaç amaca hizmet ediyordu. Düello sırasında dövüşçülerin sahadan kaçmasını, seyircilerin havada uçan silahlarla yaralanmasını ve düello başladıktan sonra dışarıdan müdahale edilmesini engelliyordu. İlk setin etrafında daha kısa ikinci bir ahşap set vardı ve iki set arasında, tüm sahada bir güvenlik şeridi oluşturacak şekilde, düzgünce tırmıklanmış bir alan yer alıyordu.

Mevzuata göre içerideki yüksek setin, "en az iki metre yüksekliğinde ve tamamında kerestelerin on beş santimetre kalınlığında, çok sıkı bir şekilde birleştirilmiş, demirlenmiş, sabitlenmiş ve dışarıdan hiçbir şeyi içeri, içerideki hiçbir şeyi de dışarı bırakmayacak yapıda olması gerekiyordu. Setin bu kadar yüksek ve kalın olmasının amacı darbelere, sarsıntıya, atların veya daha başka bir şeyin çarpmasına dayanıklı olması"ydı.

Sahanın her iki kısa kenarının ortasında, iki buçuk metre yüksekliğinde, büyük bir anahtarla açılıp kapanan ve dış tarafında sürgülü bir bariyer olan ağır birer kapı vardı. Sahanın uzun kenarlarından birinde, tribünlerin bitişiğinde, görevlilerin sahaya girip çıkabileceği yüz yirmi santimetre genişliğinde üçüncü

bir kapı daha vardı. Bu kapı, sürgülü bariyerler ve kalın bir demir çubuk ile dışarıdan da kilitlenebiliyordu.*

Sahanın dört köşesinde, iç setin dışında, görevlilerin düelloyu denetlemek için üzerinde durduğu ahşap birer kule vardı. Kuleler görevlileri, olup biten her şeyi görebilmeleri ve duyabilmeleri için mümkün olduğunca sahanın yakınına taşıyordu. Bu kulelerden savaşçılara dövüş sırasında yiyecek ve içecek de sağlanabiliyordu.

Sahanın etrafındaki dış duvar, iç duvar kadar yüksek olmasa da aynı şekilde ağır sürgülü kapılarla kapanmış iki girişe sahipti ve dövüş sırasında kalabalığı iç setten uzak tutmak ve sahada rahatsız edici olabilecek gürültüleri bastırmak için muhafızlarla çevriliydi.

Düello tarihi yaklaştıkça Saint-Martin'deki saha da düelloya tanık olacak binlerce seyirci için hazırlandı. Bunların büyük çoğunluğu şehirden ya da çevresinden gelecek sıradan insanlardı, dövüşü sahanın kenarında yerde oturarak ya da ayakta izleyeceklerdi. Ancak bazıları yüksek rütbeli soylular, kraliyet mahkemesi üyeleri veya Fransa'nın uzak bölgelerinden veya yabancı saraylardan gelen misafirlerdi ve hepsi de düelloyu rahatça izlemeyi umuyordu.

Bu yüzden alanın bir tarafında "lordların iki dövüşçü arasındaki mücadeleyi görebileceği büyük tribünler yapıldı." Sahanın etrafındaki set gibi, korkulukları, merdivenleri ve en ayrıcalıklı seyirciler için rahat koltukları olan bu tribünler de dayanıklı kerestedendi. Diğerlerinden birkaç adım önde olan orta tribün kral, amcaları ve diğer yüksek rütbeli soylular için ayrılmıştı. Sağa yerleştirilmiş bir diğer tribün kralın maiyetinin diğer üyeleri içindi. Soldaki üçüncü bir tribün de "rütbelerine göre" oturacak şekilde yabancı soylulara ayrılmıştı. Bu üç tribün de Paris Piskoposu gibi kilise yöneticileri dahil olmak üzere, yalnızca soylu erkekler için ayrılmıştı.

* Üçüncü bir kapı yerine, köşelerden birine hareketli bir merdiven de konabiliyor, böylece görevliler düello başladığında aceleyle sahadan çıkıp merdiveni yukarı çekebiliyorlardı.

Kadınlar için her iki uçta da ek tribünler kurulmuştu; buralarda oturan leydiler yorgunluktan veya gösterinin şiddetinden dolayı "ayrılmayı dilerlerse" çekilebiliyorlardı. Ve son olarak, sosyal hiyerarşide aşağı doğru inerken, "kentliler, tüccarlar ve onların altında sıradan halk" için tribünler vardı ancak bu sonuncuların çoğu ancak sahanın etrafındaki zeminde yer bulabilecek ve düelloyu bir adam boyunun çok üzerinde yüksekliğe sahip ağır, tahta setin arasındaki boşluklardan izleyeceklerdi.

Düello için Saint-Martin'e özel ekipman da getirildi ya da sahada inşa edildi. Sahanın karşı uçlarında marangozlar, savaşçıların yemin etmeyi beklerken oturacakları ağır, taht benzeri sandalyeleri üzerine yerleştirmek için iki yükseltilmiş platform yaptılar. Her sandalyenin yanında, düellodan bir veya iki gün önce oraya kurulacak bir çadır veya çardak için yer ayrıldı. Sahanın her iki ucundaki küçük askeri kamp alanını bir ata binme platformu *(escabeau)* tamamlıyordu. Düellodan önce her iki savaşçı da atlarına binerken bu platformları kullanacaklardı. Davacı *(appelant)* Jean de Carrouges kraliyet tribününün sağında, davalı *(défendeur)* Jacques Le Gris de solunda yer alacaktı.

Sahadaki sabit ekipman onarıldıktan veya yeniden yapıldıktan sonra sahanın kendisi de son bir işleme tabi tutuldu. İlk önce sahanın içindeki toprak, kök ve taş gibi yabancı cisimlerden veya engebelerden arındırmak için dikkatlice tırmıklandı. Daha sonra zeminin her bir santimi temiz kum tabakasıyla kaplandı. Kum sayesinde bütün saha adil bir dövüş için pürüzsüz ve düz hale geldi. Ayrıca kum, vuruşma sırasında dökülen kanı emerek demir zırhlı savaşçıların attan düştüklerinde veya yaya olarak savaşmak için indiklerinde kaymalarını ve dengelerini kaybetmelerini önlemeye yardımcı olacaktı.

Saint-Martin'deki setlerle çevrili sahanın tasarımı, çok daha eski savaş arenalarına benziyordu çünkü adli düellonun kökeni çok eskilere dayanıyordu. Geç Tunç Çağı'na (yakl. M.Ö. 1200) tarihlenen Homeros'un *İlyada*'sında yeminler, dualar ve kurbanlık

hayvanlarla kutsanmış, özenle düzeltilmiş bir sahada Troyalı Helene için düello yapan iki savaşçı anlatılır. Romalılar, Hıristiyanlığın ilk zamanlarında gelişen kanlı gladyatör dövüşleri için özel arenalar inşa etmişlerdi. Ve Roma hukukunda müstakil olarak adli düello yer almasa da ortaçağ Avrupa'sının her yerine dağılmış antik arenalar, bazen dövüşlü yargılama için kullanılıyordu.

Dokuzuncu yüzyılda düelloyu beraberlerinde Normandiya'ya getiren Vikingler dövüşlerini genellikle adalarda yapıyor ve dövüş alanını belirlemek için taşlardan çember oluşturuyorlardı. İskandinavlar arasında bir adam, başka herhangi bir adamın toprak parçası–hatta karısı– üzerinde sadece onu düelloya davet ederek hak iddia edebilirdi.

On dördüncü yüzyılın sonlarında krallar bile hâlâ toprak anlaşmazlıklarını çözmenin yolu olarak bir *champ clos*'ta dövüşmeyi teklif edebiliyordu. Yüzyıl Savaşları sırasında Fransa ve İngiltere kralları düzenli olarak birbirlerini düelloya davet ettiler. 1383'te, o sırada sadece on altı yaşında olan Kral II. Richard, on dört yaşındaki VI. Charles'a her iki taraftaki üç amcanın da katılacağı bir düello davetinde bulundu. Ancak büyük olasılıkla dürüstçe bir vuruşma teklifinden ziyade bir müzakere taktiği olarak bundan bir şey çıkmadı.

Bir zamanlar, bir adam ve bir köpek arasındaki bir düello için Notre-Dame Katedrali'nin önündeki büyük meydanda setle çevrili bir alan kurulduğu söylenir. Hikâye 1372'de kralın gözdelerinden olan bir asilzadenin Paris yakınlarındaki malikânesinde öldürülmüş olarak bulunmasıyla başlar. Kurbanın, kendini sahibine adamış devasa köpeğinin belirli bir adamı her gördüğünde hırlayıp havlaması şüphe uyandırıncaya kadar cinayet, çözülemeyen bir sır olarak kalır. Adı Richard Macaire olan bu adamın, kurbanın kralla olan iyi ilişkilerini kıskandığı bilinmektedir. Kral, köpeğin davranışını öğrendiğinde bunu bir suçlama olarak kabul eder ve köpek ile Macaire'in adli bir düelloda karşı karşıya gelmesini emreder.

İNSAN VE KÖPEK DÜELLOSU

Efsaneye göre, Paris'te bir tazının, bir cinayet zanlısının suçunu, öldürülen sahibinin intikamını alarak "kanıtladığı" bir düello yaşanmıştır.

Collection Hennin, no. 88. Bibliothèque Nationale de France.

Belirlenen günde Notre-Dame'ın önüne kurulan ahşap setin etrafında büyük bir kalabalık toplanır. Macaire'in elinde bir sopa vardır, köpeğe de içine sığınabileceği, her iki ucu açık büyük bir fıçı verilir. Bir kaynakta olayın devamı şöyle anlatılıyor: "Köpek önce davacının saldıracağını bildiğinden, serbest bırakılır bırakılmaz gecikmeden rakibine doğru sıçradı. Ama adamın ağır sopası köpeği uzak tuttu. Köpek, Macaire'in etrafında, sopanın ulaşamayacağı mesafede oradan oraya koşturdu. Zamanını kollayarak bir o yana bir bu yana döndü, tazı sonunda fırsatı yakaladı ve aniden adamın boğazına atladı. Onu orada öyle bir güçle yakaladı ve yerde sürükledi ki Macaire bağıra çağıra merhamet dileniyordu." Macaire, köpeğin dişlerinden kurtarıldıktan sonra suçunu itiraf etti ve Montfaucon'da asıldı.

Bu hikâye Fransa tarihine dair birçok kaynakta yer alır. Uydurma da olsa şairler bile onu mısralarına almıştır. Olayın doğruluk payı çok az olsa da "eşitler" arasındaki kanlı bir çatışmanın adil bir sonuç vereceğine dair yaygın inancı gösteriyor. Adam ve köpek arasındaki düelloyu izlediği bildirilen kralın, sonucu "Tanrı'nın mucizevi hükmünün bir işareti" olarak değerlendirdiği söylenir.

Parlamentonun eylül ortasındaki kararına kadar, Kral Charles ve amcaları, İngiltere'nin işgali için büyük donanma toplamak üzere Flaman kıyılarına gitmek için Paris'ten çoktan ayrılmışlardı. O yazın başlarında Charles, şövalyenin yavere meydan okumasına tanık olmuş, Paris'ten ayrılıncaya kadar tartışmayı heyecanla izlemişti. Kral parlamentonun düello kararı verdiğini ve düellonun kasım ayının sonlarına doğru gerçekleşeceğini haber aldığında Sluis limanına giden yolda, Arras'taydı. İki ay sonraki bu tarih, Charles'ın İngiltere'den zaferle dönmeyi umduğu tarihten bile çok sonraydı.

Ancak şiddetli fırtınalar birçok gemiyi batırdığı, devasa ağaçları kökünden söktüğü ve düşen yıldırımlar insanları ve hayvanları yere serdiği için kötü hava şartları istilayı geciktirdi. Fransa'da da garip alametler görüldü. Plaisance'de, Marne Nehri kıyısında bir kiliseye yıldırım düştü ve ibadethanenin içine kadar girdi, tüm ahşap mobilyayı ve hatta kutsal ayin kaplarını bile yaktı; sadece bir mucize eseri olarak kutsanmış ekmeğe bir şey olmadı. Laon yakınlarında "garip ve duyulmamış bir şey" oldu. Devasa karga sürüleri çiftliklerin, ağzına kadar dolu buğday ambarlarının bacalarından içeri taşıdıkları kor kömürleri bırakarak yangınlar çıkardılar. Alev alan buğdaylar hepten kül oldu. Sonunda kral ve amcaları işgali bir sonraki yıla erteledi.

Charles kasım ortasında Paris'e doğru yola çıkmaya hazırlanırken, yirmi yedinci gün orada yapılacak düelloyu sabırsızlıkla bekliyordu. Sadece on yedi yaşında olan bu genç adam şiddet sporlarını sever ve özellikle mızrak dövüşüne bayılırdı. Genel-

likle turnuvalarda bizzat at koştururdu. Bir yıl önce, Cambrai'de düzenlenen bir turnuvada genç kral, Flaman şövalyesi Sör Nicholas d'Espinoit ile heyecan dolu bir mızrak müsabakası yapmıştı.* Charles mızrak dövüşlerine o kadar hevesliydi ki birkaç yıl sonra, kırk İngiliz şövalyesinin Saint-Inglevert'teki üç günlük bir turnuvada üç Fransız rakiple dövüştüğü etkinliğe kalabalığa karışarak daha yakından izlemek için kılık değiştirerek, yalnızca bir asil eşliğinde katıldı.

Carrouges ve Le Gris arasındaki dövüşü görmeye can atan ve kötü hava koşulları veya başka nedenlerle gidişi ertelenirse dövüşü kaçırma ihtimalinden korkan Charles meseleyi amcalarıyla görüştü. Düelloyu görmek isteyen Berry, Burgonya ve Bourbon dükleri de kralı müdahale etmeye çağırdı. Böylece, bir haftadan az bir zaman kala Charles, mühürlü mektuplarla Paris'e dörtnala giden bir kurye gönderdi ve düellonun o dönünceye kadar ertelenmesini emrederek Noel'den sonraki cumartesinin yani 29 Aralık'ın daha uygun olacağını belirtti.

Parlamento, 24 Kasım'da –düello tarihinden sadece üç gün önce– aceleyle toplanan bir oturumda kralın arzusuna boyun eğerek yeni tarih belirledi. Düello bir aydan fazla ertenmiş oldu. Ancak Saint-Martin'deki arena neredeyse hazırdı ve iki savaşçı düello için son hazırlıklarını yapıyorlardı.

Jean de Carrouges ve Jacques Le Gris, derhal parlamentoya çağrıldı, onların huzurunda mektuplar açıldı ve yüksek sesle yüzlerine okundu. Böylece ertelemeyi onlar da öğrendiler. Düellonun kasım sonundan Noel sonrasına ertelenmesi, şövalyeye ve yavere –aynı zamanda hanımefendiye de– otuz gün kadar daha yaşama ve nefes alma şansı verdi. Ama bu hiçbiri için mutlu ve rahat bir bekleyiş değildi, özellikle de direğe bağlanıp yakılarak öldürülme tehlikesi altında yaşayan Marguerite için.

26 Kasım'da kral ve amcaları Sluis'ten ayrıldı. Ertesi gün,

* Kraliyet kişiliklerine yönelik risklere rağmen, kralların mızrak dövüşü yapması adettendi. 1559'da Charles'ın haleflerinden biri olan II. Henri, bir mızraktan sıçrayan metal parçasıyla gözünden yaralanmış ve on gün süren çilenin ardından ölmüştü.

düello için Paris'te olmayı planladığı eski tarihte Charles ancak Arras'a varabildi. 5 Aralık'ta, on sekizinci doğum gününden iki gün sonra kral Paris'e girdi.

Genç kralı karşılamak için Paris'te bekleyen daha da genç kraliçesi, önceki yıl evlendiği on altı yaşındaki Bavyeralı Isabeau idi. Çoğu kraliyet evliliği gibi bu da müstakbel çiftin mutluluğundan çok hanedan ittifaklarını önemseyen aileler tarafından ayarlanmıştı. Kralın hırslı amcaları, Isabeau'nun babası Bavyera Dükü Stephen'la askeri bir ittifak amacı gütmüştü. Dük Stephen da Fransız kraliyet hanedanıyla bir ittifakı eşit derecede memnuniyetle karşıladı. Ancak günlük politikanın taşlı zemininde romantik bir gül açtı ve Charles ve Isabeau birbirlerine delicesine âşık olarak herkesi şaşırtıp sevindirdiler.*

İki kraliyet ailesi arasındaki evlilik müzakereleri sırasında Isabeau, Fransızların tüm geleneklerine boyun eğdi, hatta Fransa Kralı için gelin adayı olan kadınların Fransız sarayının hanımları tarafından soyulması ve tamamen çıplak olarak muayene edilmesi (*toute nu*) geleneğini bile... Isabeau, Charles ile tanışmadan ve hatta Charles onun müstakbel karısı olduğunu öğrenmeden önce gerçekleşen bu kraliyet denetimi, hanımefendinin "sağlıklı ve çocuk doğurmak için uygun" olduğundan emin olmak içindi. Isabeau, üç Fransız düşesi tarafından yürütülen bu testi zarafetle kabul etti ve görünüşe göre testten kolaylıkla geçti.

Kısa bir süre sonra Fransa sarayının, heyecanla kralın tepkisini izleyen sakinlerinin bakışları arasında Isabeau bu sefer giyinik ve göz alıcı derecede süslenmiş olarak Charles'a takdim edildi. Charles Almanca bilmiyordu ve Isabeau da tek kelime Fransızca bilmiyordu. Isabeau reverans yaparken, "Kral ona doğru gitti, elinden tutarak kaldırdı ve uzun uzun süzdü. Bu bakışla kalbine sevgi ve sevinç doldu. Onu çok güzel buldu, onu görmek ve ona

* Charles, değerlendirmek üzere en güzel prenseslerin resimlerini çizsinler diye Avrupa'daki saraylara sanatçılar göndermişti. Isabeau ile tanışmadan önce başka bir prensesin resmini görmüş ve ona âşık olmuştu ancak resim ona ulaştığında kız çoktan başka bir taliple nişanlanmıştı.

sahip olmak için büyük bir arzuyla doldu." Isabeau'nun Charles üzerinde yarattığı etki sarayı memnun etti ve orada bulunan başvezir başka bir soyluya şunları söyledi: "Bu leydi burada, bizimle kalacak. Kral gözlerini ondan alamıyor."

Charles düğünün hemen yapılmasında ısrar etti ve tanışmalarından sadece dört gün sonra, 17 Temmuz 1385'te düğün yapıldı. Isabeau, "kralın, kendisine gönderdiği tam da krallara yakışır tacı takmış, tarif edilemez ihtişamda bir arabayla" geldi. Amiens Piskoposu'nun yönettiği ve çok sayıda asil misafirin tanık olduğu büyük ayin ve evlilik yeminlerinin ardından, kontların ve baronların kralla geline sofrada nefis yiyeceklerle dolu altın tabaklarla servis yaptığı büyük bir düğün ziyafeti geldi. Sonunda o akşam sarayın hanımları gelini yatırdılar ve ardından "onu yatağında görmek için can atan kral geldi." Vakanüvis, bu noktada kraliyet düğünlerinin perdesini aralayarak, "tahmin edebileceğiniz gibi, geceyi büyük bir keyif içinde birlikte geçirdiler" diye ekliyor.

Ocak 1386'da Isabeau hamileydi ve saray, kraliyet vârisinin yolda olduğu haberiyle çalkalandı. 25 Eylül 1386'da bir oğlan doğurdu. Paris'in tüm çanları, prensin doğumunu duyurmak için çaldı ve haber, bir ulak vasıtasıyla krala ulaştırıldı. 17 Ekim'de, Rouen Başpiskoposu'nun yönettiği törenle çocuk, Charles adıyla vaftiz edildi.

Ama küçük veliaht hastaydı ve kraliyet beşiğinde *(lit d'enfant)* sararıp soldu. Genç annesi kralın yokluğunda onun üstüne titrerken saray doktorları endişeye sürüklenmişti. Kral aralık ayı başlarında Paris'e döndüğünde bebeğin sağlığı daha da kötüleşmişti. Herkes onun hayatından endişe duyuyor ve doktorlar, müstakbel krallarının giderek daha da güçsüz düşmesini çaresizce izliyorlardı.

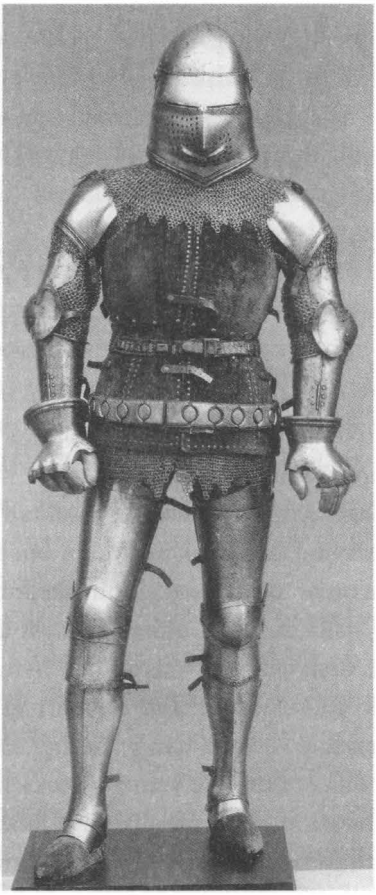
28 Aralık 1386'da, Jean de Carrouges ve Jacques Le Gris'nin uzun zamandır beklenen düellolarından sadece bir gün önce, Kutsal Masumlar Bayramı'nda veliaht öldü. Saray, şehir ve tüm ulus, küçük prensin ölümüne ağladı. O gece, zengin kıyafetlerle sarmalanmış bedeni meşaleler eşliğinde büyük lordlardan olu-

şan bir kortejle Saint-Denis'teki kraliyet mezarına taşındı. Veliahtın ölümü, Kral Hirodes'in bebekleri katlettiği güne denk geldiğinden, bazılarına kötü bir alamet gibi göründü.

Ancak kraliyet vârisinin zamansız ölümü, Charles'ın ve sarayının bu özel günü planlandığı gibi anmasını engellemedi. Yılbaşı günü de neredeyse Noel'e eşit bir şölen verildi ve kral, saray ahalisiyle birlikte partiler, ziyafetler, danslar ve başka eğlencelerde çılgınlar gibi eğlendi. "Yılbaşı o yıl Fransız sarayında eşi benzeri görülmemiş bir ihtişamla (*éclat*) kutlandı... Ve şüphesiz şenliklerin en önemli olayı Jacques Le Gris ve Jean de Carrouges arasındaki adli düelloydu."

Garip bir tesadüftür ki düelloda kaderi belirlenecek olan kadın, çocuğunu kraliçeyle aynı zamanlarda doğurdu. Robert adıyla vaftiz edilen bu çocuk, parlamento soruşturmasının başladığı 9 Temmuz'dan sonra ve (yüksek mahkeme hamile bir kadını idam etme riskini asla almayacağından) düello için ilk olarak belirlenen 27 Kasım'dan çok önce dünyaya gelmiş olmalı. Büyük olasılıkla, Jean de Carrouges'un İskoçya'dan dönmesinden dokuz ay sonraki eylül başı ile iddia edilen tecavüzden dokuz ay sonraki ekim ortası arasında doğmuştur. Bu tarihler, veliahtın doğum tarihi olan 25 Eylül'ü de içine alıyor, yani iki bebek aynı günlerde doğmuş olabilir.

Ama Fransa kralı ve kraliçesinden doğan oğul düello arifesinde vefat ederken, aynı şekilde Jean ve Marguerite'in ilk çocukları olan oğul, eğer ertesi gün yapılacak düello şövalyenin lehine gitmezse hem annesini hem de babasını kaybetme, bir anda öksüz ve yetim kalma riski taşıyordu.

ZIRH

ZIRH

(yakl. 1400) Carrouges ve Le Gris, (demir halkaların birbirine geçirilmesiyle yapılan) demir örgü ile çelik plakaların ve siperliği çıkıntılı başlığın birleşiminden oluşan buna benzer bir zırh giymişti.

The Metropolitan Museum of Art, Bashford Dean Hatıra Koleksiyonu, Helen Fahnestock Hubbard tarafından, babası Harris C. Fahnestock'un anısına, 1929'da hediye edilmiştir. (29.154.3) Tüm hakları saklıdır, Metropolitan Museum of Art.

8
Yeminler ve Son Sözler

29 Aralık Cumartesi sabahı erkenden şövalye ve yaver Paris'in iki ayrı semtindeki ikamet yerlerinde yataktan kalktılar. Önce yıkandılar, sonra ayine katıldılar, ardından önceki geceden beri tuttukları oruçlarını açtılar. Savaşçıların düellodan önceki gece oruç tutması ve hatta sunakta nöbet tutması âdettendi. Düellonun arifesinde hem Jean de Carrouges hem de Jacques Le Gris'nin Paris'teki kiliselerde dualar ettikleri ve her ikisinin de Tanrı'ya zaferi kendine vermesi için yakardığı söylenir.

Yıkandıktan, dua ettikten ve yemek yedikten sonra her ikisi de yardımcıları tarafından özenle düelloya hazırlandı. Her ikisi de çıplak vücutları üstüne hafif keten bir tunik ya da gömlek (*chemise*) ve bunun üzerine de kaburgaları, kasıkları ve diğer hassas alanları için dolgulu, daha ağır bir keten kıyafet giydiler. Sonra uzun süreç boyunca vücutları zorlanmasın diye ayaklardan yukarı doğru zırhlarını parça parça tutturdular.

Önce ayaklara kumaş ya da deri ayakkabılar giyildi, bunların üzerine de örgü demir ya da eklemli plakalardan yapılmış metal *sabatonlar* geçirildi. Arkasından örgü demirden pantolon (*chausses*) ve üzerine bacakların ön tarafını, dizleri ve baldırları koruyacak plaka zırh eklendi. Belden ve bacakların üst kısmından örgü zırhın eteği sarkıtıldı. Gövdeyi bir kemerle bele sıkış-

tırılmış, örgü demirden kolsuz bir ceket olan *haubergeon* koruyordu. Bunun üzerine ya pul gibi üst üste binen metal plakalarla kaplı kapitone bir ceket ya da yekpare çelikten bir göğüs zırhı geçiyordu. İlave plakalar da omuzlar ve üst kolları koruyor ve ayrıca dirseklerle ön kollar için başka parçalar ekleniyordu. Örgülü demirden eldivenler ve akıllıca birleştirilmiş plakalar elleri korurken, daha iyi bir tutuş için elin içinde açıkta kalan bölgeler kumaş veya deri ile kaplanıyordu. Boyunda çelik bir boyunluk vardı. Son olarak, baş kısmı yastıklı bir deri başlık ile kapatılmış, üstüne de açıldığında yüzü ve çeneyi ortaya çıkaran mafsallı bir siperliği olan *bacinet* denen başlık, bir de yine örgü demirden boyun ve omuzlar üzerine sarkan perdelik (*camail*) geçirilmişti. Dar göz yarıkları ve nefes delikleriyle gagalı siperlikler kapatıldığında sahibinin kimliğini gizliyordu. Bu nedenle herkes zırhının üzerine aile arması ile işlenmiş kolsuz bir ceket (*cotte d'armure*) giyiyordu. Tam savaş zırhı, silahlar ve diğer teçhizat hariç, yaklaşık 27 kg geliyordu.*

Savaşçılar gibi, savaş atları da savaşa hazırlanıyordu. Ortaçağ savaş atı avcılık, binicilik, çiftçilik ve diğer amaçlar için üretilenlerin dışında bir türdü. Daima aygır kullanılırdı –bir şövalye savaşa asla kısrakla gitmezdi– ve on dördüncü yüzyılda genellikle 165 cm boya ve 635 kg ağırlığa ulaşan "büyük atlar" *(equus magnus)* tercih edilirdi. Hızlı hücumlar, ani dönüşler, sıçramalar ve diğer muharebe manevraları için gereken dayanıklılık ve özel eğitime sahip bu atlar 135 kiloluk insan, zırh, eyer ve silahı taşıyabilecek kadar güçlüydü. Hatta bazı savaş atları demirden nallarıyla çifte atarak öldürmek üzere eğitilmişti.

İyi savaş atları pahalıydı ve bir beygir veya mütevazı bir binicilik atının birkaç yüz katına mal olabilirdi. Uzun zamandır

---

* 1300'lerde örgü zırhlar (dokuma demir halkalar), gitgide ölümcül arbalet oklarından çivili savaş çekiçlerine kadar yeni zırh delici silahlara karşı tasarlanmış perçinli çelik plakalarla daha çok desteklenir oldu. Tamamen plakalardan yapılan ilk takımlar 1380'lerde ortaya çıktı. Ancak birçok asker yine de zırhla birlikte örgülü demirden gömlek ve tozluklar giyiyordu ve örgü zırh genellikle kolların, bacakların ve eklemlerin arkasını kapatıyordu.

at yetiştiriciliği yapılan bir bölge olan Normandiya, at çiftlikleri (*haras*) ile doluydu ve bu çiftliklerde Avrupa çapında ünlü aygırlar üretiliyordu. Carrouges, duruşma sırasında Le Gris'nin "bol miktarda iyi atları olan zengin bir adam" olduğunu iddia etmişti. Şövalyenin kendisine gelince, çaresiz mali sıkıntılarına rağmen, kendi hayatı, karısının hayatı ve diğer her şey buna bağlıyken, kendisine iyi bir binek ayarlamadığı düşünülemez. Paris'e iyi birer binek getirmiş olsalar da özellikle düello için ayrılmış birer savaş atı satın almış olmalılar.

At için standart savaş koşum takımı içinde deri yularlı çelik bir dizgin ve gem, çivilerle tutturulmuş dört demir nal, savaşçının sağlam bir şekilde oturması için yüksek kulplu bir eyer, eyeri ata sıkıca tutturmak için kayışlar ve silahları tutmak için çeşitli halkalar ve zincirler, atın vücudu için kapitone battaniyeler, eklemli metal plakalardan oluşan ve gözler, kulaklar ve burun için delikleri olan bir başlık (*chanfrain*) ile altına giyilecek dolgu malzeme yer alıyordu. Levhalar veya zırh perdeleri genellikle atın boynunu ve böğrünü de koruyordu, bazen doğrudan battaniyelere dikiliyordu. Eyerden metal üzengiler sarkıyordu ve savaşçılar, savaşın ortasında dizginleri sık sık bıraktıkları için bineklerini kontrol etmek üzere çivili mahmuzlar takıyorlardı.

Jean de Carrouges ve Jacques Le Gris zırhlarını giydikten sonra savaş atları hazırlanırken silahlarını dikkatle kontrol ettiler. Her biri düello için bir mızrak, iki kılıç, bir balta ve bir hançer getirecekti.

Eski ve erken ortaçağ fırlatma mızrağından daha uzun, daha ağır bir silah olan şövalye mızrağı, Birinci Haçlı Seferi (1095-99) sırasında devrim yaratmış, Fransız şövalyelerinin koordineli hücumlarında Sarazenler arasında paniğe neden olmuştu. Bu silah ve tekniği, Avrupa'da savaş alanlarına, turnuvalara ve yargı düellolarına hızla yayıldı. Mızraklar 3,5 ila 5,5 metre uzunluğa, 13 kg veya daha fazla ağırlığa sahipti. Mızrak ucuna takılan çelik bıçak, yaprak veya paralelkenar şeklindeydi ve ustura gibi keskindi. Yuvarlak koruma tutamağı (*vamplate*) mızrağı tutan eli koruyordu.

Atlı savaşçı ağır mızrağını hücum edeceği ana kadar, "*fewter*" olarak bilinen kendisine ait üzengisi içinde dik tutuyordu. Sonra indiriyor ve sağ kolunun altında "koltukluyor" (Fransızca *coucher*), mızrağın gövdesini kalkanındaki çentik yere sabitliyor, bu da sırayla göğsüne ve eyerin yükseltilmiş ön kısmına dayanıyordu. Kalkana bitiştirilen gövde üzerindeki durdurucu deri parça, darbe anında mızrağın kaymasını engelliyordu. Mızrak inip de yerine kilitlendiğinde şövalyenin üzengileri ve yüksek savaş eyeriyle bineği üzerindeki duruşuyla, atın ve binicinin tüm ağırlığı ağır ahşap şaftta ve keskin çelik ucunda toplanıyor, savaşçı "canlı bir mermi" haline geliyordu.

Kılıç, asilzadelerin en önemli silahıydı ve tipik olarak açılışta yapılan mızrak dövüşünün ardından eyer üstünde veya yaya olarak yapılan kılıç dövüşü gelirdi. Günümüzde kayıp olan bir Fransız kraliyet halısında, Jean de Carrouges ve Jacques Le Gris, "her ikisinin de kalçasına asılı, büyük hançer gibi biçimlendirilmiş güçlü birer kısa kılıç" ile resmediliyordu. Carrouges-Le Gris çarpışmasından sadece birkaç gün önce Bretonya'da yapılan bir düellonun silah envanterinde, birinin keskin kısmı "yetmiş altı santimetre" ve kabzası otuz üç santimetre iki elli, diğerinin keskin kısmı daha kısa ve kabzası on sekiz santimetre tek elli olmak üzere iki kılıç vardı.* İki elle kullanılan uzun kılıç, kenarıyla müthiş darbeler (*coups de taille*) vurmak içindi. Tek elle kullanılan daha kısa kılıcın (*estoc*) bıçak kısmı daha kalın ama ucu daha sivriydi ki bu da saplamak için iyiydi (*coups de pointe*). Birden fazla silaha izin verildiğinden, Jean de Carrouges ve Jacques Le Gris muhtemelen en az ikişer kılıç taşıyordu. İki elli uzun kılıç genellikle eyerde deri bir kılıf içinde asılı dururken, daha kısa olan kılıç (*estoc*), çoğu savaşçı sağ elini kullandığı için sol tarafta belde asılı duruyordu, dolayısıyla hızla ve kolayca çekilebiliyordu.

Carrouges-Le Gris düellosunu anlatan kayıp duvar halısında

* 19 Aralık 1386'da Nantes'ta bir cinayet davası için iki asilzade tarafından yapılan bu düello, Fransız kralı veya parlamentosu tarafından değil, neredeyse özerk olan Bretonya Dükü tarafından yetkilendirilmişti.

da gösterilen balta, on dördüncü yüzyılın ortalarından sonlarına kadar popüler bir silahtı çünkü hem örgüyü hem de levhayı kesebiliyor, hatta başlığı yarıp düşmanın beynini dağıtabiliyordu. Bazı şövalyeler baltayı diğer tüm silahlara tercih ediyordu. Bu dönemde yaygın olarak kullanılan baltaların (*hache*) bir tarafında ışıl ışıl parlayan bir bıçak ve diğer tarafında onu dengeleyen ve "kuzgun gagası" adı verilen ucu sivri, ağır bir çekiç (*bec de corbin*) bulunuyordu. Balta sapının en son ucunda da keskin bir mızrak ucu yer alıyordu. Askerler bu çok yönlü, "üçü bir arada" silaha "Teslis" inancı nedeniyle saygı duyuyordu. Yaya çatışmada, çıta bir buçuk metre veya daha uzundu ve savrulduğunda düşman birliklerini yararak yanal alan açabiliyordu. Ancak eyer topuzuna tutturulmuş metal bir halkada takılı olarak kullanımlarda doksan ila yüz yirmi santimetre boy tercih ediliyordu.

Hançer, göğüs göğüse çarpışma ve savaşın son aşamalarında yaralı veya ölmekte olan düşmanı öbür tarafa postalamak için kullanılıyordu. Ayrıca fırlatılabiliyordu da. Eski kılıca veya asırlardır kullanılan mızrağa oranla daha yeni bir silah olan hançeri soylular, on üçüncü yüzyılın sonlarına doğru benimsemeye başladı. 1300'lerin sonlarında hançerler genellikle on beş ila otuz santimetre uzunluğunda sağlam bıçaklara sahipti ve plaka zırhlardaki yarıkları bulmak veya başlığın kulak deliklerinden, göz yarıklarından girmek için sivri uçları vardı. Bretonya'nın düello silahları envanterinde listelenen hançer, "kabzadan itibaren yaklaşık yirmi üç santimetre uzunluğunda, demir, çelik veya her ikisinden yapılmış bir bıçağa" sahipti.

Mızrağı, kılıçları, baltası ve hançerinin yanı sıra her savaşçı, aile armasıyla süslenmiş bir de kalkan taşıyordu. Kalkanlar kaynatılmış, kurutularak zırh benzeri bir yüzey elde edilene kadar sertleştirilmiş deri (*cuir-boulli*) ile kaplanmış meşe veya dişbudak gibi sert ağaçlardan yapılıyor ve boynuz veya metal bantlarla güçlendiriliyordu. Plaka zırh giderek örgü zırhın yerini alıp savaşçının ana koruyucusu haline geldikçe kalkanların boyutu küçüldü, sadece atlı savaşçının boynunu ve gövdesini kaplar hale

geldi ve rakibinin mızrağı için hedef oluşturdu. Kılıcını eyerden çektikten veya yaya olarak savaşmak için atından indikten sonra savaşçı iki eli serbest kalsın diye kalkanını kayışından boynuna asar ya da rakibinin silahlarından gelen darbeleri savuşturmak için sol koluna takardı.

Düello günü Carrouges ve Le Gris silahlarıyla birlikte sahaya bir de şarapla dolu deri kırba, beze sarılmış bir miktar ekmek ve sahanın kullanımı için ödeme yapmak üzere bir kese gümüş sikke getirdiler. Dövüşün akşama kadar bitmemesi ve düellonun ikinci güne sarkması durumu için her biri atına yem de getirdi.

İki savaşçı sabahın erken saatlerinde kaldıkları yerde düello için giyinirken, seyirciler düelloyu görmek için Saint-Martin'deki sahayı çoktan doldurmuşlardı. Düello haberi Fransa'da "krallığın en uzak bölgelerine kadar yayıldı ve öyle bir heyecan yarattı ki insanlar birçok farklı yerden Paris'e akın ettiler." Buna her iki rakibin ve tabii hanımefendinin iyi tanındığı Normandiya da dahildi.

Düello sadece Noel haftasına değil, aynı zamanda şehit Aziz Thomas Becket gününe de rastladı. Paris'te birçok dükkân kutsal gün nedeniyle kapalıydı ve insanlar bayram havasındaydı. Seyirciler sabahın ilk ışıklarından kısa bir süre sonra, gündoğumuyla, saat 7.30 ile 8.00 arasında Saint-Martin Sokağı'ndan ve manastırın kapısından geçerek gelmeye başladılar. Aralık ayının sonlarıydı. Kuşluk vakti binlerce kişilik muazzam bir kalabalık, manastır arazisini doldurmuştu. Kalabalığı setlerden ve kapılardan uzak tutmak için mızraklı ve gürzlü muhafızlar sahanın çevresinde setler boyunca yerleştirilmişti.

1386-87 kışı kuzey Fransa'da çok soğuk ve karlı geçiyordu. Güneş arenayı pek ısıtmıyordu ve manastır arazisini çevreleyen taş duvarlar, şehrin içinden esen dondurucu rüzgârlara karşı çok az koruma sağlıyordu. Dolayısıyla o sabahın ilk gelenleri, iyi yerler kapmak için uzun, tüyler ürpertici bir bekleyişe katlanmak zorunda kaldılar. Soylular, piskoposlar ve hatta bazı şehir yetkili-

leri ve tüccarların tribünlerde kendilerine ayrılmış yerleri vardı, bu yüzden istedikleri zaman gelebilirlerdi. Ancak arenanın etrafındaki alanı doldurmak için akın eden insanların çoğu –dükkân sahipleri ve zanaatkârlar, işçiler, çıraklar, üniversite öğrencileri, kocakarılar, dilenciler ve yankesiciler– birbirlerine dirsek atarak güzel yerleri kapma yarışına girmek zorunda kaldılar. Paris'in saat çanları çaldıkça ve arenanın çevresindeki boşluklar azaldıkça bazı insanlar daha iyi manzara için manastır duvarlarına oturdular veya arazideki birkaç ağaca tünediler.

O gün gösterinin şeref konukları Kral Charles ile amcaları Burgonya, Berry ve Bourbon dükleriydi. Saray heyeti, kurallara göre savaşçıların hazır bir şekilde sahaya çıkmaları gereken öğle saatlerinden çok önce, ilk seyircilerden birkaç saat sonra geldi. Genç kral, rengârenk saray erkânıyla birlikte kapıdan geçip manastır arazisine girerken borular onun gelişini haber vermek üzere öttü. Sahanın etrafındaki büyük kalabalık, resmi düello merasiminin yakında başlayacağını anlayarak saray heyetini izlemek için hevesle döndü.

İster evlilik, ister cenaze, ister taç giyme töreni ya da infaz olsun, ortaçağdaki hemen her kamusal olayda bir tören alayı kuruluyordu. Kralın gelişini ilan eden trompetçilerin ardından, sahadaki töreni yönetecek olan teşrifatçı çıktı. Sonra zırhlar ve silahlar konusundaki tüm hususlara nezaret edecek olan memur (*roi d'armes*) geldi, ardından da toplu duyurular için "sesi gür çıkan" tellallar yerlerini aldı. Ardından, bir yastık üzerinde kınından çıkarılmış Adalet Kılıcı'nı taşıyan kraliyet üniformalı bir yaver geldi. Adalet kılıcı, kralın arenadaki otoritesini simgeleyen, mücevherli bir kabzası olan uzun, parlak gümüşten bir kılıçtı. Sonra kraliyet renklerine bürünmüş bir atla, düelloya resmi tanık *(escoute)* vazifesi gören dört şövalyenin eşliğinde genç Kral Charles geldi. Ve nihayet kralın amcaları ve Charles'a şeref tribününde eşlik edecek olan diğer yüksek rütbeli soylular geldiler. Kraliyet kortejinde yaya ve atlı olarak mızraklı muhafızlar da yer alıyordu.

Kral sadece düellonun şeref konuğu değil, aynı zamanda yasa gereği başhakemiydi. Parlamento düello kararını kralın adına vermişti. Charles da Tanrı'nın vekili olarak bu davayla ilgili kararını açıklamak üzere olan nihai Kral ve Yargıç adına hareket ediyordu. Flanders'tan döndükten sonra izleyebilmek için düellonun bir ay ertelenmesini emreden Charles, düello gününde o sahaya varıncaya kadar hiçbir şeyin başlamaması konusunda sıkı tembihte bulunmuştu. Kral şeref tribününde, kraliyet mavisi ile kaplanmış ve altın zambaklarla işlenmiş, kömürle ısıtılan yastıklı tahtında yerini alınca düello merasimi resmen başladı.

Sahaya önce rengârenk kefil ve akrabalarından, düello gereçlerini taşıyan yaver ve yardımcılarından oluşan kortejin en başında, davacı (*appelant*) Jean de Carrouges geldi. Kurallara uygun olarak sahaya "siperliği açık, kılıç ve hançeri belinde ve her açıdan vuruşmaya hazır şekilde," bir binek atıyla çıktı. Bir uşak şövalyenin eyerli ve zırhlı savaş atını getirirken, diğer görevliler de mızrağını ve kalkanını taşıyordu.

Silahlarının yanı sıra şövalye, üstünde gümüş haç olan maviye boyanmış bir metrelik bir sırık taşıyor ve ilerledikçe ıstavroz çıkarıyordu. Kalkanı, zırhının üzerindeki işlemeli ceket gibi, Carrouges ailesinin armasını (koyu kırmızı arka plana yerleştirilmiş gümüş renkli zambak çiçekleri) taşıyordu. Şövalyenin maiyeti arasında aynı zamanda kefil de olan Kont Waleran de Saint-Pol ve Marguerite'in kuzeni Robert de Thibouville de vardı.

Ardından, uzun siyah giysisiyle, siyahlara bürünmüş bir araba içinde Leydi Carrouges geldi. Arabayla gelmiş olması, leydi olduğu için âdet gereği olabileceği gibi yeni lohusa yatağından kalktığı için de olabilir. Marguerite'in beraberinde babası Sör Robert de Thibouville ve o yılın başlarında Adam Louvel'e Paris Parlamentosu'nun izin vermediği ayrı bir düello için meydan okuyan kuzeni Thomin du Bois vardı.

Heyecanlı kalabalık, görüş alanına giren, adı kötüye çıkmış Leydi Carrouges'u görebilmek için canhıraş bir gayret gösterdi. Marguerite'in gençliği ve güzelliği, sade siyah kıyafetleri ve bu

namlı hadisedeki ihbarcı rolü, şimdi onu herkesin ilgi odağı haline getirmişti. İnsanlar bir an için kralı, onun muhteşem giyimli amcalarını ve hatta savaşçı şövalyeyi unuttular, hepsi de düellonun dillere düşmüş müsebbibinin sahaya gelişini izlemek için döndüler.

Marguerite henüz yasal olarak mahkûm edilmemiş olsa da düelloya, kocası öldürülürse hemen infaz edilecek ölüm cezasının gölgesinde tanıklık edecekti. Yas ve ölümün geleneksel rengi olan siyah, genellikle cellatlar ve yakılmaya mahkûm edilen cadı ve sapkın kurbanları tarafından giyilirdi. Marguerite'in kıyafetleri o gün onun, kaderi bıçak sırtında olan bir kadın olduğunu gösteriyordu.

Leydinin akrabaları, arkadaşları ve muhtemelen kalabalıktaki pek çok kişi onun durumuna acıyordu. Kocasının arkadaşları arasında, çifti Paris'te karşılayan ve şövalyenin sahaya geleceğine söz vererek kefil olan güçlü ve saygın soylular vardı. Yaverin avukatı Jean Le Coq'a göre birçok insan, şövalyenin haklılığına inanıyor ve leydiye sempati duyuyordu.

Ancak avukat, kraliyet sarayının etkili üyeleri ve belki de kralın kendisi de dahil olmak üzere birçok kişinin Jacques Le Gris'yi desteklediğini çünkü Le Gris'nin kralın kuzeni Kont Pierre'in gözdesi olduğunu söylüyor. Le Gris'nin ailesi ve arkadaşları, yaveri bu iğrenç suçla itham ederek adını lekeleyen ve hayatını tehlikeye atan Marguerite'ten şiddetle nefret ediyordu. Gün sonunda şövalyenin öldüğünü ve leydisinin yandığını görmeyi gönülden istiyorlardı.

Dövüşte kişisel çıkarları olmayan, birçoğu davanın ayrıntılarına bile aşina olmayan kalabalığın duyguları bu kadar keskin çizgilerle belirgin değildi. O gün sahadaki sıradan izleyiciler için, pek çoklarının hiç tanık olmadığı nadir bir olay olan düello, esasen tüm şatafat ve şiddetiyle Noel haftasını şenlendirecek eğlenceli bir gösteriden ibaretti. Bazıları şüphesiz Marguerite'e acırken, bazıları da soğuk havada uçuşan acımasız söylentiler ve kötü dedikodular yayarak, yakın olan düellonun ardından leydinin yakılacağı daha görkemli törenin hayaliyle ısınıyordu.

O bir cadı mıydı? Bir büyücü mü? Baştan çıkarıcı bir kadın mı? Marguerite sahaya geldiğinde, kış rüzgârı yüzüne vurup samur giysilerini dalgalandırırken, ona her yönden bakan binlerce yüzde hem sempatinin hem düşmanlığın hem de merakın karışımını hissetmiş olmalı. Birkaç ay önce Paris Parlamentosu huzuruna çıkmış olması bile onu bu çileye hazırlayamazdı.

Geçit töreninde son olarak Kont Pierre'in sarayından kefil olan soylularla, aile ve arkadaşlarının katılımıyla Jacques Le Gris göründü. Bu kötü suçla suçlanan adam olarak, Jacques Le Gris de kalabalığın meraklı bakışlarından payını aldı. Arkasında kalkanını ve diğer teçhizatını taşıyan yardımcılarından oluşan maiyeti ve savaş atını getiren bir uşak geliyordu. Bu dövüşün garip bir tecellisi olarak, Le Gris'nin arması, şövalyeninkiyle aynı renklerdeydi ancak tersine bu sefer arka plandaki gümüş rengin önünde kırmızı bir şerit şeklindeydi.

Setlerle çevrili sahanın kenarında şövalye ve ekibi kralın sağında, yaver ve maiyeti ise solda yerlerini aldı. Her biri sahanın kendi tarafındaki kapısında, kendi çadırının, sandalyesinin ve binek platformunun yanında durdu. Tören teşrifatçısı, daha sonra kral tahtının önündeki yerinden sağdaki kapıya gitti. Ona at sırtında bir tellal ve resmi tanık olarak görev yapacak dört şövalyeden ikisi eşlik ediyordu. Bir başka tellal ve diğer iki tanık da soldaki kapıya gitti.

Sağ kapıda teşrifatçı, atını dizginleyerek durdu ve atlı davacıyla karşı karşıya geldi. Ona kim olduğunu, neden buraya savaşmak üzere tam teçhizatla geldiğini ve davasının niteliğini sordu.

Şövalye, büyük kalabalığın işitebileceği yüksek bir sesle cevap verdi: "Benim çok onurlu lordum ve bu sahanın teşrifatçısı! Ben, tüm savaşçı vasıflarına sahip bir erkek olarak efendimiz kral hazretlerinin emriyle huzurunuza gelen Şövalye Jean de Carrouges'um. Leydim, karım Marguerite de Carrouges'a karşı işlediği suçla ilgili davamızda verilen karar gereği Yaver Jacques Le Gris'ye karşı savaşmak üzere at binip silah kuşandım. Ve

bugün burada, Yüce İsa, Kutsal Meryem ve büyük şövalye Aziz George'u davama tanık olmaya çağırıyorum.* Ve bu vesileyle, görevimi yerine getirebilmek için bizzat boyun eğiyor ve sizden bu arenadan, rüzgârdan ve güneşten hak ettiğim payı ve bu durum için yararıma, gerekli ve uygun olan her şeyi bana bahşetmenizi rica ediyorum. Yemin ederim ki Yüce İsa, Kutsal Meryem ve büyük şövalye Aziz George'un yardımıyla görevimi yerine getireceğim. Tanrı bana izin ve güç verdiği sürece, önce ve sonra, gerektikçe hem at sırtında hem de yaya vuruşacağımı, kendi zırhımla kuşanacağımı ya da zırhımdan boşanacağımı, taşıdığım silahları gerek saldırı, gerek savunma için kullanacağımı beyan ederim."

Davacının (*appelant*) konuşmasından sonra bu sefer de davalı (*défendeur*) resmi olarak sahaya çağrıldı. Teşrifatçının işareti üzerine bir tellal bağırdı: "Mösyö Jacques Le Gris, Mösyö Jean de Carrouges'a karşı görevinizi yapmak üzere gelin."

Teşrifatçı sahada ilerledi ve nihayet Jacques Le Gris ile karşı karşıya gelip durdu. Ona da aynı şekilde kim olduğunu, neden zırhlı ve silahlı olarak buraya geldiğini ve davasının niteliğini sordu.

Le Gris yüksek sesle cevap verdi: "Benim çok şerefli lordum ve sahanın teşrifatçısı! Ben Yaver Jacques Le Gris, tüm savaşçı vasıflarına sahip bir erkek olarak efendimiz kralın emriyle silah ve zırh kuşanmış olarak huzurunuza geldim ve Şövalye Jean de Carrouges'a karşı, şerefime ve temiz ismime karşı yönelttiği gerçeğe aykırı ve son derece haksız suçlamanın yol açtığı anlaşmazlık için savaşacağım. Ve bugün burada, Yüce İsa, Kutsal Meryem ve büyük şövalye Aziz George'u davama tanık olmaya çağırıyorum. Ve bu vesileyle, görevimi yerine getirebilmek için bizzat boyun eğiyor ve sizden bu arenadan, rüzgârdan ve güneşten hak ettiğim payı ve bu durum için yararıma, gerekli ve uygun olan her şeyi bana bahşetmenizi rica ediyorum. Yemin ederim ki Yüce İsa, Kutsal Meryem ve büyük şövalye Aziz George'un yardımıyla görevimi yerine getireceğim.

* Ünlü ejderha avcısı Aziz George, şövalyelerin koruyucu aziziydi.

TOMARLAR

Düellodan önce savaşçılar, kendi iddialarını içeren tomarları sunuyorlar.
MS. fr. 2258, fol. 14v. Bibliothèque Nationale de France.

Her iki adam da konuştuktan sonra, davalarının özetini içeren birer parşömen tomarıyla iddialarını yazılı olarak sundular. Tomarlar avukatları tarafından önceden hazırlanmıştı. Carrouges ve Le Gris, sahada atlarına binmiş ve yüzleri birbirine dönük halde, tomar haline getirilmiş parşömenleri silah gibi havada sallıyorlardı. Mahkemedeki bu sözlü münakaşa, yerini sahada gerçek bir düelloya bırakmak üzereydi. Teşrifatçı, krala dönerek sahanın düelloya açılmasını talep etti.

Kralın emriyle teşrifatçı, savaşçılara atlarından inmelerini, kendi kamp köşelerine geçmelerini işaret etti. Her ikisi de yüzü karşıdaki rakibe bakar şekilde çadırının önündeki büyük ve yükseltilmiş sandalyeye oturdu. Her iki savaşçının belirlenen günde düello sahasına gelmesini sağlayan kefiller azat edildi. Dövüş için ayrılmış iki savaş atı dışındaki tüm binekler sahadan uzaklaştırıldı.

Carrouges ve Le Gris yerlerini alıp görevliler düello için hazırlıkları yaparken Marguerite arabasının içinde, sahanın yanında, yeminlerin edilip dövüşün başlamasını bekliyordu. Ama bu vaziyette çok geçmemişti ki Kral Charles onun oradan indirilmesini emretti.

Daha sonra Marguerite, "Tanrı'nın merhametini ve savaşta lehte çıkacak bir sonucu beklemek üzere" tüm sahayı görebileceği bir yerde kendine ayrılmış tamamen siyah kaplı bir platforma alındı.

İki savaşçı ve leydi yerlerine geçince, her iki savaşçıya atanan ikişer *escoute* yardımıyla *roi d'armes*, iki savaşçının silahlarını incelemeye başladı, sahaya hiçbir kural dışı aletin getirilmediğinden ve mızrakların, kılıçların, baltaların ve hançerlerin hepsinin aynı uzunlukta olduğundan emin oldu.

Silahlar incelenirken tellallardan biri sahaya çıkarak yasa ve kuralları kalabalığa ilan etti:

"Duyduk, duymadık demeyin! Lordlar, şövalyeler, yaverler ve diğer tüm insanlar! Efendimiz, Fransa Kralı'nın emriyle sahanın

resmi görevli muhafızları ve kralımız efendimizin açık izni olanlar dışında kılıç, hançer veya başka herhangi bir silah taşımak kesinlikle yasaktır. Yasağa uymayanlar bunu canları ve mallarıyla öderler.

Ayrıca, kralımız efendimizin emriyle, düello sırasında savaşçılar dışında herhangi birinin at sırtında kalması kesinlikle yasaktır. Bu yasağa uymayan asilzadeler atlarını, kullar da birer kulaklarını kaybedecektir.

Ayrıca, efendimiz kralın emriyle, açıkça yetkilendirilenler dışında herhangi bir kimsenin dövüş alanına, arenaya girmesi kesinlikle yasaktır; yasağa uymayanlar canlarını ve mallarını kaybedecektir.

Ayrıca, efendimiz kralın emriyle, arazide ya da oturağında her kim bir başkasının görüşünü engelleyecek olursa bir elini kaybeder.

Ayrıca, efendimiz kralın emriyle, her kim düello sırasında konuşur, işaret yapar, öksürür, tükürür, bağırır ya da başka bir şey yaparsa canından ve malından olur."

Belli ki adli düellolar, kalabalığın tezahüratları ve ıslıklarla kesintiye uğrayan kaba eğlenceler değildi. Herhangi bir müdahale, hatta istemdışı bir gürültü bile ciddi şekilde cezalandırılıyordu. Tarih yazarları hep düelloları tam bir sessizlik içinde izleyen, nefes almaya bile zar zor cüret eden büyülenmiş seyircileri anlatırlar.

Bu noktadan sonra düellonun tüm aşamalarına korku dolu bir sessizlik hâkim oldu. Adli düellonun ayrıntılı kuralları, (tabii ki sonucun kendisi dışında) hiçbir şeyi şansa bırakmıyordu. Silahlarının eşit uzunlukta olması gibi, iki adamın da her açıdan eşit olmaları gerekiyordu. Jean de Carrouges bir şövalyeydi ama Jacques Le Gris sadece bir yaverdi. Bu yüzden Le Gris sahaya çıktı ve şövalye ilan edilmek üzere teşrifatçının önünde diz çöktü.

Şövalyelik ilanı her zaman nöbet, silah takdimi ve benzerlerini içeren ayrıntılı bir ritüel değildi. Her zaman savaş alanında

gösterilen cesaret karşılığında da verilmezdi. İnsanlar bazen, savaşın arifesinde de motivasyon olsun diye şövalye ilan edilirdi. Bir yaveri ismen şövalye yapmak için gereken tek şey, teşrifatçının kılıcının yassı tarafını omzuna üç kez hafifçe vurması ve, "Tanrı'nın, Aziz Michael'in ve Aziz George'un adıyla seni şövalye ilan ediyorum; yiğit ol, nazik ol, sadık ol!" demesiydi.

Hakikatte şövalye olmak tamamen farklı bir şeydi. Öyle bir şövalyelik için savaşta veya turnuvalarda at sırtında kişinin becerilerini keskinleştirmenin yanı sıra kılıçla sürekli pratik yapmak ve hiçbir şeyle kıyaslanamayacak gerçek dövüşle yetişmek gerekiyordu. Jean de Carrouges yıllar boyunca sayısız savaşa katılmıştı. Gençliğinden beri ve en son İskoçya'da birçok sefere katılmış ve hayatta kalmıştı. Jacques Le Gris, kralın kişisel yaverlerinden biri ve Exmes'deki kalenin dizdarı olmasına rağmen rakibinden daha az askeri hizmeti vardı.

Ama Jacques Le Gris daha iri ve daha güçlü bir adamdı. Bu da ona savaşta farklı bir avantaj sağlıyordu. Çok daha zengin olan yaver, kendisini daha iyi bir at, zırhlar ve silahlarla donatmıştı. Ve Le Gris, eylül ayında alınan düello kararından sonra hastalanmasına rağmen şimdi mükemmel durumdaydı ve "güçlü görünüyordu." "Carrouges uzun süredir çektiği ateşten dolayı zayıf düşmüştü." Bir rivayete göre şövalye, "o gün yeni bir ateşli hastalığa tutulmuştu."

Bu faktörlerin herhangi biri (fiziksel büyüklük ve güç, sağlık, zenginlik, askeri eğitim ve deneyim) savaşta belirleyici olabilirdi ve sahada nasıl etki edeceklerini hesaplamak imkânsızdı. Düellonun kaderini, kaygan zeminden veya kopan bir zırh kayışından, düşmanın zırhında veya hareketli bir kılıçta ani bir güneş parlamasına kadar, tahmin edilemeyecek binlerce şans olayından biri belirleyebilirdi.

Jacques Le Gris şövalye ilan edilip koltuğuna geri döndükten sonra tellal bu kez savaşçıların kendilerine yönelik kuralları açıklamak üzere sahaya çıktı.

"Kural, eğer savaşçılardan birinde savaş alanında Fransa kanunlarının yasakladığı herhangi bir silah bulunursa el konulacak, yerine başka bir silah verilmeyecektir.

Kural, eğer savaşçılardan biri savaş alanında büyüler, tılsımlar, sihirler veya diğer şeytani sanatlarla dövülmüş silahlar kullanır, bu sayede rakibinin gücü veya becerisini çarpışmanın öncesinde, sırasında veya sonrasında elinden alırsa buna yeltenen kişi Tanrı düşmanı veya duruma göre hain ve katil ilan edilecektir.

Kural, her bir savaşçı, bir gün boyunca kendisini ve atını beslemek için yeterli ekmek, şarap ve diğer yiyecek ve içeceklerin yanı sıra kendisi veya atı için uygun veya gerekli olan şeyleri sahaya getirmek zorundadır.

Kural, her iki adam da Tanrı ve Kutsal Kilise tarafından tüm iyi Hıristiyanlara yasaklanan kötü tasarımlı veya tılsım ve sihirle yapılmış silahlar veya araçlar hariç, her türlü silah, saldırı ve savunma aracıyla dilediği gibi donanmış olarak at sırtında ve yaya savaşacaktır.

Kural, her müsabık, günbatımına kadar düşmanını mağlup etmesine veya sahadan atmasına Tanrı razı gelmezse bunu Tanrı'nın iradesi olarak kabul edecek ve ertesi gün müsabakaya kaldığı yerden devam edecektir."

Bir düello bütün gün sürebilir ve günbatımına ya da "yıldızlar gökyüzünde belirinceye kadar" bir sonuca varamayabilirdi. Eğer öyle olursa vuruşma ertesi gün devam edecekti. Düelloların sonucu üzerindeki okült etkiye gelince, bu, ortaçağda gerçek bir endişe kaynağıydı çünkü savaşçılar olumlu bir sonuç elde etmek için bazen tılsımlara, büyülere ve hatta sihirle dövülmüş özel silahlara başvuruyorlardı. Bu nedenle, adli bir düelloda, ilahi hükmü değiştirmek için herhangi bir sihir sanatını kullanmak, cezası ölüm olan bir yasaktı.

Kuralları dinledikten sonra her iki savaşçı da üç resmi yemin etti. Rahipler sahanın ortasına gelerek bir sunak yerleştirince düellonun dini boyutu da belirgin hale geldi. Sunak, "bir buçuk metre

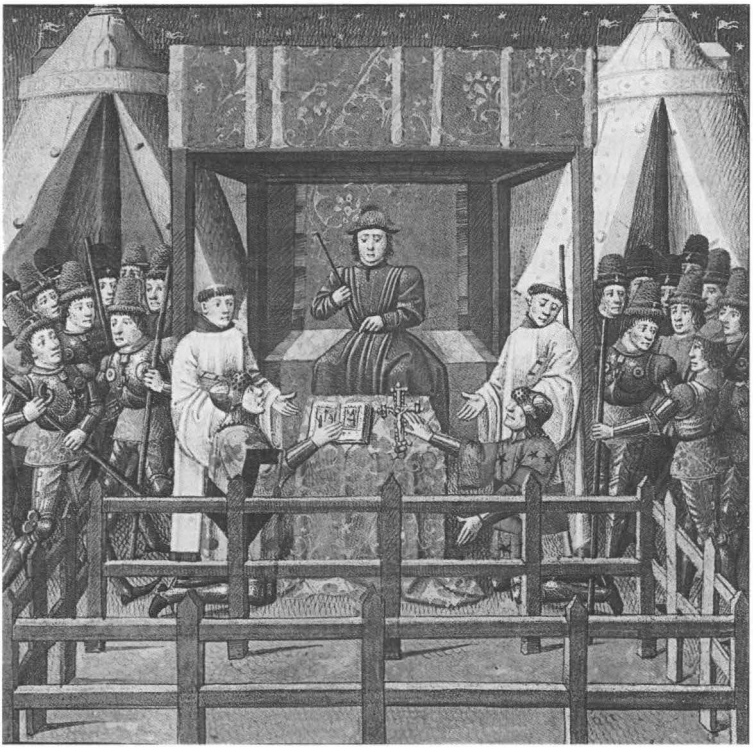
uzunluğunda, bir metre genişliğinde ve altmış santimetre yüksekliğinde, bol miktarda altın renkli bezle kaplanmış" bir masaydı ve üzerinde gümüş bir haç ile Mesih'in Çilesi tasvirinin açık olduğu bir dua kitabı vardı.

Rahipler, sunak ve sergilenen kutsal nesneler, düelloyu ilahi bir yargı (*judicium Dei*) olarak kutsallaştırmayı amaçlıyordu. Haç ve dua kitabı, aynı zamanda, masum Mesih'in insanlığın günahları için acı çektiği sorgulama, yargılama ve infazı da hatırlatıyordu. Burada, Mesih'in Çilesi sembolleriyle kutsanmış bu arenada Tanrı, bugün kendi günahları için kanını dökecek olan suçlu tarafı ortaya çıkaracaktı.

İlk yemini her iki taraf da teşrifatçının yönetimi ve rahiplerin şahitliğiyle ayrı ayrı ettiler. İlk önce davacı (*appelant*) Jean de Carrouges sandalyesinden kalktı ve siperliği açık, sağ eliyle haça dokunmak için sunağa yaklaştı ve şöyle dedi: "Burada Lordumuz, Tanrımız Yüce İsa'nın Çilesi hatırına, önümdeki Kutsal Kitap adına, gerçek Hıristiyan inancı ve Kutsal Vaftiz üzerine yemin ederim ki niyetim yüce, iyi ve adildir. Yine yemin ederim ki bu düelloda kendimi kurallara uygun şekilde savunacağım." Sonra tekrar Tanrı'yı, Meryem Ana'yı ve Aziz George'u tanık olmaya davet etti.

Şövalye koltuğuna döndükten sonra, Jacques Le Gris sunağa yaklaştı, diz çöktü ve aynı şekilde kendi masumiyetine yemin etti.

İkinci yemin için her iki savaşçı da sunakta birbirlerine bakacak şekilde diz çöktüler, çıplak elleri yine haç üzerinde ve neredeyse birbirine değiyordu. Her ikisi de davasının haklı olduğuna, ruhunu tehlikeye atarak gerçeği söylediğine ve yalan yere yemin ettiyse cennetin sevinçlerinden cehennemin acıları için vazgeçeceğine yemin etti. Her biri ayrıca kendi üzerinde veya atında sihirli bir tılsım taşımadığına ve "bir tek niyetinin doğruluğuna, bedenine, atına ve kollarına güvendiğine" yemin etti. Sonra her ikisi de haçı öptü.

YEMİN

Savaşçılar yüz yüze diz çöküyor, bir dua kitabına ve bir haça dokunuyor ve rahiplerin tanıklığında ciddi yeminler ediyorlar.

MS. fr. 2258, fol. 18v. Bibliothèque Nationale de France.

Üçüncü ve son yemin en bağlayıcı olanıydı. İki adam sunağın iki yanında hâlâ diz çökmüş vaziyetteydiler. Siperlikleri açıktı ve sağ elleri haça dokunuyordu ama bu sefer aynı zamanda çıplak sol ellerini de birbirlerine kenetlemişlerdi (*"la main sinistre"*) ve teşrifatçı, bu iki birleşik eli açık avcunun içine almıştı. Elleri birbirine kilitlenen iki savaşçı, Carrouges'dan başlayarak birbirlerine şöyle yemin ettiler:

"Ey sen, elini tuttuğum Jacques Le Gris, Kutsal İnciller, Tanrı'ya beslediğim iman ve vaftiz üzerine yemin ederim ki sana yakıştırdığım ve başkalarının da yakıştırmasını sağladığım fiiller ve sözler doğrudur. Senin kötü niyetine karşılık, benim seni celp etmekteki niyetim iyi ve doğrudur."

Rakibi hâlâ onu sol elinden tutar haldeki Jacques Le Gris yanıtladı: "Ey, elinden tuttuğum Jean de Carrouges, Kutsal İnciller, Tanrı'ya beslediğim iman ve vaftiz üzerine yemin ederim ki beni celp etme sebebin kötüdür. Benimse kendimi savunmak için iyi ve doğru bir nedenim var."

Yeminin ardından her ikisi de tekrar haçı öptü.

Üçüncü ve son yemin, evlilikten vasallığa kadar birçok ortaçağ ritüeline damgasını vuran yeminlere benziyordu. Ancak diğer karşılıklı yeminlerde taraflar her zaman birbirlerinin *sağ* elini tutarken, düelloda *sol* el tutuluyor, bu da aralarındaki bağın düşmanca olduğunu gösteriyordu.

Yemin ederken savaşçılar sadece hayatlarını, servetlerini ve onurlarını değil, aynı zamanda ölümsüz ruhlarını da tehlikeye atıyorlardı. Daha sonra rahiplerden biri sunakta bulunan kutsal nesnelere işaret etti ve hem rakiplere hem de orada bulunan herkese düellonun sonucunun "yalancı olanın hem ruhen hem de bedenen lanetlenmesine neden olacağını" ciddiyetle hatırlattı. "Ettikleri bu büyük yeminlerin sonucunda hükmü Tanrı verecekti."

Rahibin uyarısından sonra iki savaşçı aynı anda ayağa kalktılar ve sahanın karşı kenarlarındaki sandalyelerine döndüler.

Her iki adam da kendilerini tanıttıktan, suçlamalarını dile getirdikten, parşömenlerini sunduktan, silahlarını incelenmek üzere

teslim ettikten, tüm dövüş kurallarını dinledikten ve üç büyük yemini ciddiyetle ettikten sonra son bir merasim kalmıştı.

Fransa'da ölümüne düellolar ender hale gelmişti, bir leydinin kaderinin sonucuna bağlı olduğu düellolar daha da enderdi. Davanın baş tanığı olarak Marguerite, iki savaşçının yemininden sonra kendi yeminini etmek durumundaydı.

Jean de Carrouges karısına yaklaşıp önünde durdu, siperliğini kaldırdı ve şu sözleri söyledi:

"Leydim, senin beyanına dayanarak Jacques Le Gris'yle savaşıp hayatımı tehlikeye atmak üzereyim. Davamın haklı ve doğru olup olmadığını sen biliyorsun."

Büyük kalabalık kulak kesilmiş, Marguerite yanıtlarken tüm gözler ona çevrilmişti: "Lordum, sözlerim haktır ve davamız haklıdır, hiç kuşku duymadan savaşabilirsin!"

SON SÖZLER

Resimde arabasında gösterilen Marguerite düello başlamadan hemen önce Jean'a veda ediyor.

Jean de Wavrin, Chronique d'Angleterre. *MS. Royal 14 E. IV, fol. 267v. British Library'nin izniyle.*

Şövalyenin cevabı kısa oldu: "Tanrı'nın dediği olsun."

Jean ve Marguerite'in düellodan önce birbirlerine söyledikleri son sözler bunlardı. Her ikisi de bunların bu hayatta birbirlerine söyleyecekleri son sözler olabileceğini biliyordu.

Şövalye daha sonra "karısını öptü, elini sıktı ve haç işareti yaptı." Bu son vedadan sonra döndü ve sahanın sağ tarafındaki yerine geçti.

Bir vakanüvis, Marguerite'in, hayatları için savaşmak üzere sahaya girmekte olan kocasını nasıl endişeyle izlediğini şöyle anlatıyor:

"Leydi sahanın kenarında kaldı, Tanrı'ya ve Meryem Ana'ya hararetle dua ediyor, alçakgönüllülükle o gün zaferin kendilerine bahşedilmesini diliyordu. Büyük bir endişe içinde ve kendi hayatının pamuk ipliğine bağlı olduğunun bilincinde olduğunu tahmin edersiniz. Zira kocası hakkında korkulan olursa o da gözünün yaşına bakılmadan yakılacaktı. Bilmiyorum –çünkü onunla hiç konuşmadım– kendisini ve kocasını bu kadar büyük bir tehlike içinde durup beklemekten başka bir çareden yoksun hale soktuğu için çok pişmanlık duymuş mudur acaba?"

Marguerite gerçekten de büyük tehlikedeydi. VI. Charles'ın zamanında düzmece sapkınlık suçlamalarıyla idam edilen bir kraliyet görevlisinin tüyler ürpertici ölümü, kocası düelloyu kaybederse onu bekleyen korkunç kaderi de gözler önüne seriyordu: "Onu aceleyle götürdüler. Ateş hazırdı. Meydana bir darağacı ve dibine ağır demir zincirli bir kazık konmuştu. Darağacının tepesinden demir tasmalı başka bir zincir sarkıyordu. Bir menteşeyle açılan tasma adamın boynuna geçirildi, sonra bağlandı ve adam daha uzun süre dayansın diye yukarı doğru çekildi. İlk zincir onu direğe daha sıkı bağlamak için etrafına sarılmıştı. Çığlık atıp bağırıyordu. Kazığa bağlanır bağlanmaz üzerine büyük odun yığınları yığıldı ve ateşe verildi. Hemen alev aldılar. Böylece adam asılarak yakıldı. Fransa Kralı arzu etmesi halinde penceresinden onu görebilirdi."

Marguerite'in yakılması halinde Fransa Kralı onun da ölümü-

nü izleyebilecekti. Ortaçağ halkı, kraldan en alttaki köylüye kadar, korkunç işkence ve ölüm gösterilerine coşkuyla akın ederdi ve çocuklar bile düzenli olarak yakmalara, kafa kesmelere, asmalara, boğmalara, canlı gömmelere ve diğer zalimce cezalara tanık olurdu. Rivayetler, direğe bağlanarak yakılan kurbanların alevler içinde ölmesinin yarım saat veya daha fazla sürebildiğini gösteriyor.

Vakanüvis, kaderinin belirleneceği sahaya bakarken Marguerite'in büyük endişe içinde olduğunu söylerken abartıyor olamaz. Hatta şimdiye kadar suçlamalarını kendi hayatını ve kocasının hayatını tehlikeye atacak kadar ileri götürdüğü için pişmanlık duyduğunu bile düşünüyor. Ama onunla hiç konuşmadığı için ne düşündüğünü bilmediğini, bu kahredici anda leydinin kişisel duygu ve düşüncelerinin gizem perdesi ardında kaldığını söylüyor.

9
Ölümüne Dövüş

Tüm merasimler yapıldıktan ve gerekli tüm sözler söylendikten sonra düello zamanı gelip çatmıştı. Jean de Carrouges ve Jacques Le Gris, görevlilere zırhlarını ve silahlarını son bir kez dikkatlice kontrol ettirmek üzere çadırlarına girdiler. Rahipler arkalarında hiçbir kutsal nesne bırakmamaya özen göstererek sunağı, haçı ve dua kitabını alelacele sahadan çıkardılar. İki görevli, sunağın durduğu yerdeki kumu düzeltti ve alanı yeniden boş, beyaz bir çarşafa çevirdi. Kral, saray erkânı ve muazzam kalabalık heyecanla ve sabırsızlıkla düellonun başlamasını bekliyorlardı.

Her iki savaşçı da hazır olduklarını bildirip içerideki herkes kapılardan dışarı çıkınca bir tellal yeniden sahanın ortasına geldi. Kralın karşısında durdu ve tam bir sessizlik oluşmasını bekledi. Kalabalığın üzerine sessizlik çökerken duyulan tek ses kırmızı ve gümüşi çadırların üzerinde dalgalanan flamaların ve biniş platformlarının yanında hazırda tutulan, homurdanan savaş atlarının sesiydi.

Tellal aniden, sahanın bir ucundan diğer ucuna kadar duyulabilecek yüksek bir sesle bağırdı:

"Faites vos devoirs!" (Görevinizi yapın!)

Yasa gereği bu emir üçüncü kez haykırılmadan, iki savaşçı yanlarında silahları, siperlikleri kapatılmış, her birinin arkasında

endişeli birer grup görevliyle çadırlarından fırladılar. Carrouges ve Le Gris şıngırdayan zırhları içinde sahanın iki zıt tarafında, kapıların hemen dışında hazır halde tutulan atlarına doğru uzun adımlarla yürüdüler. Her iki adam da harekete hazır bir şekilde, demir zırhlı birer ayaklarını atlarının yanındaki biniş platformuna koydular.

Tellal alanı terk etti ve yerini teşrifatçı aldı. Dört soylu tanık (*escoute*) sahanın her iki tarafında da birer çift olmak üzere açık kapıların önünde, ayakta yerlerini aldı. Aralarında yatay olarak bir mızrak tutuyor ve geçişi böyle kapatıyorlardı. Teşrifatçı, elinde tek bir beyaz eldivenle sahanın ortasında duruyordu. Bütün gözler onun üzerindeydi. İki savaşçı atlarının yanında hazır ve tetikte, göz ve kulak kesilmiş beklerken teşrifatçı eldiveni yavaşça başının üzerine kaldırdı. Aniden, geleneksel komutu haykırarak havaya fırlattı:

"Laissez-les aller!" (Bırakın geçsinler!)

Eldiven yere değmeden ve de teşrifatçı emri üçüncü kez haykırmadan, savaşçılar eyer topuzlarını kavradılar ve uşaklarının da yardımıyla kendilerini yukarı çektiler. Atların yanında bulunan yaverler, her ikisine de mızrak ve kalkanlarını uzattılar. Savaşçılar zaten kemerlerinde kılıç ve hançer kuşanmışlardı. İkinci ve daha uzun kılıçları ile baltaları da eyer halkasına asılıydı. En sona bırakılan hantal mızrak eyerden alındı ve yukarı bakar şekilde yerine takıldı. Her iki savaşçı da atlarına binip tamamen silahlarını kuşanır kuşanmaz hizmetkârlar geri sıçradı. Biniş, düellodan önce izin verilen son insan eliyle müdahaleydi. O andan itibaren ikisi de kendi başınaydı.

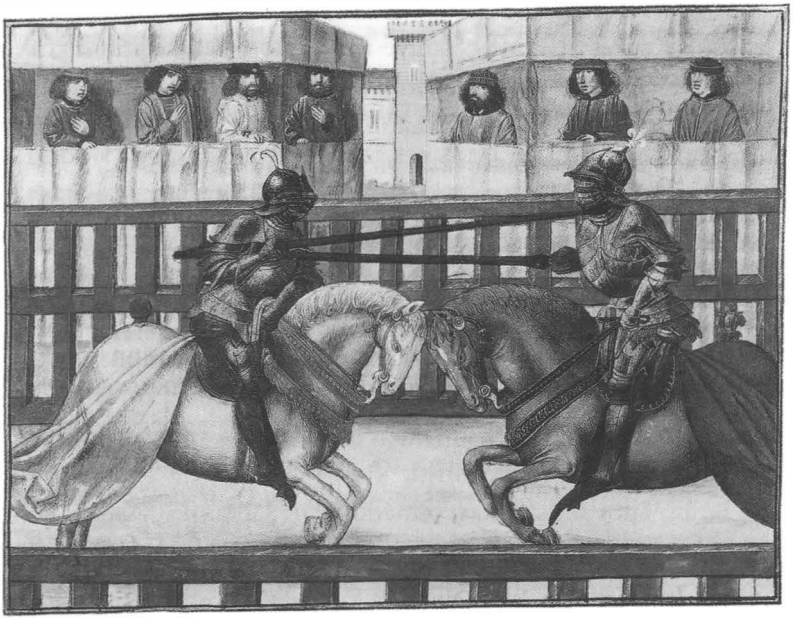
Jean de Carrouges ve Jacques Le Gris hemen atlarını mahmuzladılar. Dört *escoute*, savaşçılar sahanın her iki tarafındaki kapılardan hücum ederken mızraklarını düşürdüler ve kenara sıçradılar. Muhafızlar ağır kapıları anında çarparak kapattı, kilitledi ve elleri silahlarında beklemeye durdular. Teşrifatçı şeref locasının önündeki küçük merkezi kapıdan aceleyle sahayı terk etti ve kapıyı arkasından dikkatlice kilitledi.

Carrouges ve Le Gris şimdi sahada hapislerdi. Kaçışları çift ahşap set ve gardiyanların oluşturduğu çelikten çitle engellenmişti. Kapıların hemen içinde, kapanmış siperliklerin içinden saha boyunca birbirlerini süzmek için atlarını durdurdular, binekleri altlarında sabırsızca tepiniyordu. "Atları üstünde çok güzel oturuyorlardı çünkü ikisi de savaşta hünerliydi. Fransa'nın lordları bu manzarayı görmekten çok memnundular çünkü hepsi de bu iki adamın dövüşünü izlemeye gelmişlerdi."

Büyük kalabalık bastırılmış bir heyecanla kaynarken iki ölümcül düşman birbirlerini dikkatle süzdüler. Siperliklerinin arkasında kendi sıcak nefeslerini hissediyorlardı ve zırhlarının içi terden ıslanmıştı. Ateş ve suyun birbirlerini kolladığı gibi, her biri diğerinin ölümünü kolluyordu.

Bu çevrili alan *(champ clos)* önce bir hapishane iken şimdi adalet adına birinin canını vereceği, diğerinin de temize çıkacağı bir pota haline gelmişti. Carrouges ve Le Gris üç şeyden biri gerçekleşinceye kadar tereddütsüz savaşacaklardı. Ya birisi diğerini öldürecek, böylece suçlamalarının doğruluğunu ve düşmanının suçluluğunu kanıtlayacaktı; ya birisi diğerini yalan yere yemin ettiğini itiraf etmeye zorlayarak hüküm giyip asılarak infaz edilmesini sağlayacaktı; ya da birisi rakibini sahadan atacak, böylece yine aynı şekilde suçunu kanıtlamış ve hüküm giydirmiş olacaktı.

Sadece tereddütsüz değil, kuralsız da dövüşeceklerdi. Bu ölümüne savaşta, dostça bir turnuvanın aksine, hiçbir şey birinin rakibini sırtından veya başlığının yarıklarından bıçaklamasını, kumla kör etmesini, çelme takmasını, tekmelemesini veya kayıp düştüğünde üzerine atlamasını engelleyemezdi. 1127'de Flanders'ta yapılan bir düelloda, iki yorgun savaşçı sonunda silahlarını yere atmış ve yerde güreşmeye, demir eldivenleriyle birbirlerine yumruk atmaya başlamışlardı. Derken biri diğerinin zırhının altına uzanıp testislerini koparak oracıkta canını aldı. Şövalyelik mızrak dövüşlerinde ve hatta adli düelloların başlangıç merasimlerinde geçerli olabilirdi ancak gerçek dövüş başladığında şövalyelik diye bir şey kalmıyordu.

AT ÜSTÜNDE ÇARPIŞAN ŞÖVALYELER

Resimde arabasında gösterilen Marguerite düello başlamadan hemen önce Jean'a veda ediyor.

Jean de Wavrin, Chronique d'Angleterre. *MS. Royal 14 E. IV, fol. 267v. British Library'nin izniyle.*

Davacı olduğu için ilk hücumu Jean de Carrouges yaptı. Şövalye mızrağını indirdi, sağ kolunun altına sıkıca yasladı ve düşmanına dikkatle doğrulttu. Sonra atını mahmuzladı ve sahada ilerlemeye başladı. Düşmanının hareket halinde olduğunu gören Jacques Le Gris anında mızrağını indirdi ve atını mahmuzlayarak doğrudan rakibine koşturdu.

Sahada ilk harekete başladıklarında iki atlı adam arasında altmış beş metreden fazla mesafe vardı. Tamamen durmuş vaziyette güçlü bir savaş atı birkaç saniye içinde dörtnala koşma hızına ulaşabilirdi. Saatte on beş ila yirmi beş millik mütevazı bir süratle bile, birbirine doğru koşan iki atın bileşik hızı, aralarındaki mesafeyi beş saniyeden biraz fazla bir sürede sıfırlayabilirdi.

Sahanın yanındaki platformundan bakan Marguerite için bu birkaç saniye sonsuz gibi gelmiş olmalı. Kocasının mızrağını indirdiğini ve atını ileri doğru mahmuzladığını, at beyaz bir kum tabakasını teperken yan taraftaki kaslarının gerildiğini gördü. Az bir gecikmeyle Jacques Le Gris de sahanın diğer ucunda hücuma başladı ve havayı birden nal seslerinin gümbürtüsü kapladı. Sahadaki tüm gözler hücum eden iki savaşçıya ve onların yatay duran mızraklarına çevrilmişti.

Bu bir spor müsabakası olmadığı için sahanın ortasında savaşçılara kılavuzluk edecek ve atlarının çarpışmasını önleyecek bir çit yoktu ama onlar "sanki ip çekilmiş gibi düz bir çizgide ilerlediler." İki savaşçı birbirlerine doğru hızla ilerlerken mızraklarının keskin çelik uçları ölümcül füzeler gibi önden uçuyordu. At, insan, zırh ve mızrağın toplam ağırlığı, mızrak uçlarına neredeyse bir ton ağırlığında dörtnala bir momentum kazandırıyordu. Bu hızla gelen bir mızrağın vurduğu darbe kalkanı, zırhı ve eti kemiğe kadar delebilir, metal bir zırh parçasını söküp atabilir, omuzları çıkartabilir veya bir şövalyeyi eyerinden havalandırarak ağır savaş koşumlarıyla yere düşürebilir ve kemiklerini bükerek kırabilirdi.

Onlar hızla yol alırken savaşçıların mızraklarındaki flamalar uçuşuyor ve atların örtüleri savrulan kumun üzerinde dalgalanı-

yordu. Güneş ışığı parlak çelik başlıklarında ve zırh plakalarında parlıyor, aygırlar birbirine doğru koşarken sahanın dört bir yanına ışık huzmeleri saçıyordu. Sahanın ortasında, teşrifatçının kuma attığı beyaz eldiven hâlâ düştüğü yerde duruyordu.

Birbirine hücum eden iki savaşçı müthiş bir çarpışmayla tam da o noktanın yakınlarında karşılaştılar, "birbirlerinin kalkanlarına net ve sert bir şekilde vurdular, öyle ki ikisi de neredeyse yere düşecekti." Seyircilerin hepsi çarpmanın şiddetiyle ürperirken, "her iki savaşçı da atlarının sağrılarına doğru yattılar." Ancak ikisi de yetenekli binicilerdi ve "atlarını bacaklarıyla kavrayıp yollarına devam ettiler." Ölçülerek kontrol edilen mızraklarıyla aynı anda birbirlerine vurarak, her iki tarafta da vuruşlarını mükemmel bir şekilde dengelemişlerdi. İkisi de yaralanmadı, düşmedi, mızrağından ya da kalkanından olmadı. Yedikleri darbelerden sonra kendilerine geldiler ve "her ikisi de biraz dinlenmek ve nefesini toplamak için sahanın kendilerine ayrılan köşesine döndü."

İkinci tur için her iki savaşçı da mızrağını öncekinden daha yükseğe, rakibinin kafasına doğrulttu. Sör Jean mızrağını indirdi ve alttan destekledi, "kalkanını sıkıca kavradı ve atını mahmuzladı. Rakibi onun geldiğini görünce durmaksızın, mümkün olan en düz çizgide atını ona doğru sürdü." Öfkeyle birbirlerine doğru ilerleyen iki şövalye, "savaş mızraklarıyla çelik başlıklara öyle net ve sert bir vuruş yaptılar ki havada kıvılcımlar uçuştu." Ancak bıçaklar başlıkların tepesine çarptığı için "mızraklar başlıkların üzerinden kaydı ve birbirlerini incitmeden geçtiler."

"Isınmış" olan savaşçılar üçüncü hücumlarından önce yine dinlendiler. Ardından, "kalkanlarını kuşandıktan ve başlıklarının siperliklerinden birbirlerini süzdükten sonra" tekrar bineklerini mahmuzladılar ve "sıkıca kavradıkları ucu aşağı bakan mızraklarla" hücuma kalktılar. Bu sefer yine birbirlerinin kalkanlarını hedeflediler. Sahada gümbür gümbür koşarak birbirlerine öyle "büyük şiddetle" vurdular ki her birinin çelik mızrağının ucu diğerinin kalkanına sahanın etrafındaki taş duvarlardan yankılanan muazzam bir gürültüyle çarptı.

Darbenin gücü mızraklarını paramparça etti ve parçalar "elle atılsa gidebileceğinden daha yükseğe uçtu." Mızrak uçları koptu ve çelik uçlar birer kıymık gibi kalkanlara saplandı. Darbenin şoku "atları sersemletti," binicileri eyerlerinde salladı; neredeyse düşüyorlardı. Ancak mızrakların parçalanması darbenin çoğunu sönümledi ve her iki savaşçı da eyerde kalmayı başardı. "Mızraklar kırılmamış olsaydı, biri ya da her ikisi birden yere düşmüştü."

Carrouges kendini toparlayıp sahanın sonuna kadar eşkin gidip dönerken işe yaramaz mızrak gövdesini yere attı ve kalkanındaki parçalanmış ucu çıkardı. Sonra baltasını eyerinden çıkardı. Le Gris de sahanın diğer ucunda aynısını yaptı.

Baltaları hazır, iki adam tekrar birbirlerine doğru at sürdüler ama bu sefer pozisyon yakalayabilmek için daha yavaş ve manevralı geldiler. Saha ortasında karşılaşınca atlar birbirinin kuyruğunun peşinde, silahlarıyla birbirlerine erişebilmek için gittikçe daralan daireler çizdiler.

Atları tozu dumana katıp daireler çizerken iki adam neredeyse "beden bedene, göğüs göğüse" çarpışıyor, baltalar başlarının üzerinde ışıl ışıl parlıyordu. Bu şövalye tarzı ölüm dansı sırasında baltaları birkaç kez birbirine kenetlendi. Birbirlerini eyerlerinde ileri geri çekerek her biri "düşmanın dengesini bozmaya ve baltasının (*hache*) kavisli kısmıyla kancalayarak eyerden düşürmeye çalışıyordu."

Birkaç kez ayrıldılar, bir daire çizip yeniden buluştular ve sanki birbirlerini ikiye bölecekmiş gibi kaldırdıkları baltalarla tekrar saldırdılar. Karşılıklı vahşice darbeler indirirken atları altlarında ileri geri sendeliyor ve birbirlerine o kadar yaklaşıyorlardı ki manevra yaptıkça üzengideki metal kaplı ayakları birbirlerini tangır tungur tekmeliyordu.

Bazen tek elle savaşıyor, birbirlerinin darbelerini savuşturmak için diğer elleriyle kalkan kaldırıyorlardı. Ancak bu şekilde güçlü darbe vuramadıkları için genellikle kalkanlarını

salıverip baltalarını iki elleriyle sallıyor, hem saldırı hem de savunma için kullanıyorlardı. Çelik bıçak bıçağa, tahta sap sapa çarpıyordu.

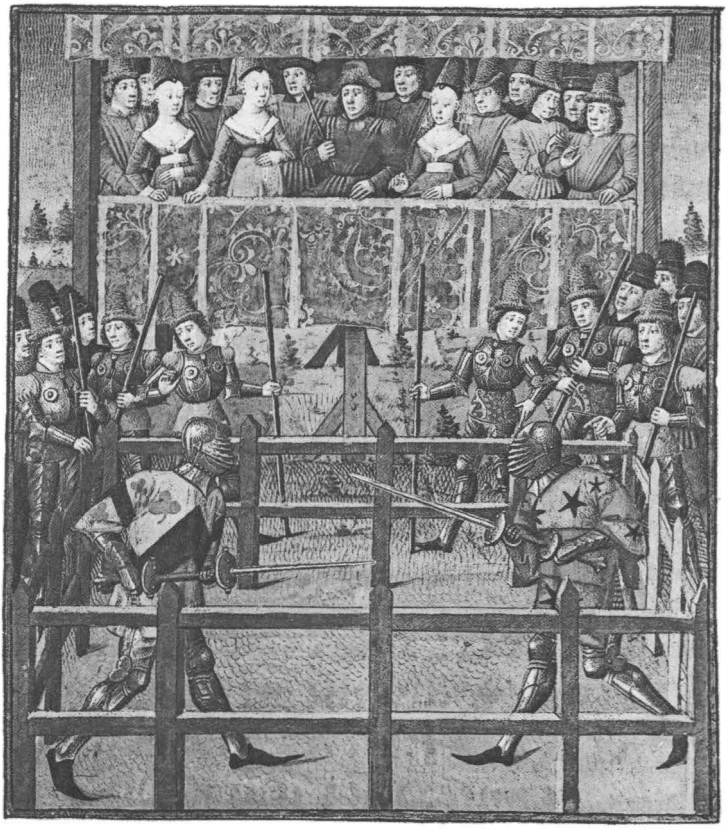
Balta mücadelesi her ikisine de bir avantaj sağlamadan, ikisi de yoruluncaya kadar devam etti. "Birkaç kez dinlenmek ve nefes almak için ayrıldılar, ardından beyhude mücadelelerine devam ettiler."

Sonunda Jacques Le Gris bir kez daha dinlenmek istercesine atını mahmuzladı ama aniden döndü ve şövalyeye saldırdı. Carrouges, Le Gris'nin saldırısını savuşturmak için kalkanını kaldırdı. Le Gris baltasını iki eliyle kavrayarak çevirdi ve tüm gücüyle savurdu. Balta, şövalyenin kalkanına geniş açıyla vurdu, sıyırıp geçti ve atının yelelerini örten başlığından (*chanfrain*) aşağı uzanan üst üste plakaların hemen altından boynuna saplandı.

Balta atın omurgasını kesti ve hayvan, Carrouges'un altında irkilerek çığlık attı. Bacakları büküldü ve kuma çöktü, burun deliklerinden ve boynundan kan akıyordu. Atı yere çakılırken şövalye baltasına dayanmayı akıl etti ve yaralı bineğinin üzerinden hızla atladı.

Le Gris duraksamadan döndü ve yeniden saldırdı, baltasını tehditkâr bir şekilde atsız şövalyeye doğru kaldırdı. Le Gris, Carrouges'a doğru uzanırken, baltanın kanlı bıçak tarafını arkaya, sivri çekiç tarafını öne çevirdi. Keskin metal uç, özellikle yüksekten, atın üstünden, yaya bir düşmana doğru sallandığında miğferde delik açabilir ve adamın beynini dağıtabilirdi.

Carrouges, baltayla üzerine gelen Le Gris'nin ve arkasında can çekişen atının seslerini duyarken, atın çırpınan ayaklarından uzaklaştı ve elinde baltasını (*hache*) hazırlayarak yeni saldırıyla yüzleşmeye davrandı. Le Gris iki eliyle saldırmaya hazırlanırken, Carrouges aniden çekildi ve Le Gris'nin dengesini bozdu. Le Gris hareketli hedefini takip etmek için eyeri üstünde bükülünce vuracağı darbeyi de geri çekti.

YERDE KILIÇ DÖVÜŞÜ

Setin dışından izleyen görevliler ve seyircilerin önünde, iki savaşçı kılıçlarla savaşıyor.

MS. fr. 2258, fol. 22r. Bibliothèque Nationale de France.

Le Gris'nin atı yanından geçerken Carrouges ileri atıldı ve baltasının mızrak uçlu tepesini, kolan kayışının hemen arkasından atın karnına sapladı. Baltanın başı mızrak ucu, bıçağı ve çekiciyle atın iç organlarına gömüldü. Bağırsaklarını bir zıpkın gibi yakaladı ve at dörtnala giderken baltanın sapı şövalyenin elinden kurtuldu. At şövalyenin yerde çırpınıp duran küheylanına çarpıp geçerek müthiş bir iniltiyle yere yığıldı. Şaşıran Le Gris eyerinden öne fırladı ancak hâlâ ata biner pozisyonda, can çekişen iki atın üzerinde, baltası elinde tünemiş halde duruyordu.

Baltası giden Carrouges kılıcını çekti. Bu belinden çektiği, daha kısa, tek elli bir kılıçtı (*estoc*). Daha uzun, iki elli kılıcı, ölmekte olan atının altında, hâlâ kınındaydı.

Le Gris acı içinde can çekişen atının çırpınmalarından aceleyle kendini kurtarıp baltasını geride bırakarak kalktı. Koşarken kendi kısa kılıcını (*estoc*) çekti ve son demlerini yaşayan at yığınının üstünden Carrouges'a döndü.

Her ikisi de nefes nefeseydi. Bir dakika dinlenmek ve dengelerini sağlamak için durakladılar. Bu sırada her şeyi korku ve hayranlıkla, sessizce izleyen kalabalıktan çıt çıkmıyordu. Marguerite öne eğildi, platformun korkuluğunu kavradı, vücudu kaskatı kesilmiş, beti benzi atmıştı.

Carrouges atların etrafından dolaşarak çekili kılıcıyla düşmanına ilk hamleyi yaptı. Le Gris baltasını mı yoksa yerde yığılmış atların üzerindeki iki sabit uzun kılıçtan birini mi alacağına karar veremiyormuş gibi bir an tereddüt etti. Kısa kılıçlarının (*estoc*) yanında ayrıca her ikisinin de kemerinde takılı birer hançer vardı.

Carrouges yaklaşırken Le Gris şeref tribününe doğru birkaç adım geri çekildi ve sonra düz bir zemin bulup orada sımsıkı durarak kaldırdığı kılıcıyla Carrouges'u beklemeye başladı.

Yorucu mızrak ve balta dövüşünden sonra bitkin düşmüş, şimdi de attan inip yaya kalmış iki adam, otuz kiloluk zırhlarının tüm ağırlığını kendileri taşıyordu. Ellerinde kılıç ve kalkanla

her an saldırı için ileri atılmaya ya da gelecek bir saldırıyı çekilerek veya engelleyerek zararsız savuşturmaya hazır olmaları gerekiyordu. Kışın soğuğuna rağmen zırhlarının içi sımsıcak ve ter içindeydi. Getirdikleri şarapla susuzluklarını gidermek ya da siperlikli yüzlerindeki teri demir eldivenleriyle silmek için durma şansları yok denecek kadar azdı.

Kralın önünde yüz yüze kılıçlarını kaldırmış, fırsat kollayarak temkinle birbirlerinin çevresinde daireler çiziyorlardı. Aniden öne atıldılar, "birbirlerine hamle edip hiddet ve cesaretle saldırdılar." Önce yavaşça, sonra giderek daha hızlı sallanmaya, itmeye ve darbeleri savuşturmaya başladılar. İkisi de "çok cesurca" savaşıyordu.

Keskin çelik kılıçlar havada çarpışıyor, kâh zırh plakalarına kâh ahşap kalkanlara çarparak havayı manastır duvarlarında yankılanan acımasız bir şarkıyla dolduruyordu. Soluk kış güneşi neredeyse hiç gölge yapmıyor, ışıldayan kılıçların ve cilâlı zırhların üzerinden setlerin arkasına göz alıcı ışıklar gönderiyor ve hızla gelişen vuruşmanın takibini seyirciler için daha da zorlaştırıyordu.

Çok geçmeden kalabalık, savaşçıların ağır demir pabuçlarının kaldırdığı toz ve kum bulutları arasında bir o yana bir bu yana dönüp duran hareketliliği zor seçer oldu. Düellonun sonuçlarıyla ilgili kişisel çıkarları olan olmayan herkes huşu içinde, nefes nefese ve merakla olan biteni izliyordu.

Jean de Carrouges, şimdi yaya olarak savaşıyor ve zırhının ağırlığını tümüyle hissediyordu, o gün yeni başlayan ateşli hastalık yüzünden de kendini güçsüz hissediyordu. Belki ateş reflekslerini yavaşlatmış belki de rakibinin kılıcından yansıyan güneş ışığının parıltısıyla bir an kör olmuştu. Belki Jean, Marguerite'e bir bakış attı ve Le Gris, şövalyeyi bir anlığına hazırlıksız yakaladı.

Sebep ne olursa olsun, nefes nefese iki adam birbirlerinin etrafında kılıçlarını "dürte savura" dönerken Le Gris aniden bir açık buldu ve ileri atıldı, kılıcını şövalyenin bacağına sapladı ve

onu uyluğundan yaraladı. Yaverin kılıcının ucu etini delerken Jean de Carrouges keskin bir acı hissetti. Yaradan kan fışkırdı ve bacağından aşağı akmaya başladı.

"Akan kanın görüntüsü seyircilerde bir ürperti yarattı," ve kalabalık alçak bir sesle mırıldanarak tepkisini gösterdi. Genel olarak bacak yaraları ve özellikle uyluk yaraları çok tehlikeliydi çünkü bunlar hızlı kan kaybına neden olabiliyor ve aynı zamanda bir savaşçıyı hareketsiz hale getirerek, bırakın saldırı için, kendini savunma için bile manevra yapmasını engelleyebiliyordu.

Jean de Carrouges şimdi savaşı kaybetme riskiyle karşı karşıyaydı ve "onu sevenlerin hepsi büyük bir endişe içindeydi." Marguerite, kocasının sahada yaralandığını ve kanlar içinde kaldığını görünce tahta korkuluğa yaslandı. Birkaç saniye içinde her şey bitebilirdi. "Bu düelloya tanık olan herkesi büyük bir korku duygusu sardı. Bütün dudaklar sustu; insanlar zar zor nefes alıyordu."

Le Gris daha sonra kritik bir hata yaptı. Avantajını sürdürmek yerine kılıcını şövalyenin yaralı uyluğundan çekip geri çekildi. "Düşmanı kılıcını yaranın içinde tutsaydı, yara Carrouges için ölümcül olabilirdi. Ama yaver hemen kılıcını geri çekti."

Le Gris, şövalyeyi ölümcül şekilde yaraladığını ve birkaç dakika içinde kan kaybından öleceğini mi düşünmüştü? Yoksa Le Gris, yaralı da olsa zorlu olan düşmanının yakın çevresinde kalmaktan çekinmiş, Carrouges kan kaybından iyice zayıf düşüp de işi bitirilecek kıvama gelinceye kadar kılıç menzili dışında kalmayı mı tercih etmişti?

Yaver geri çekilir çekilmez Jean de Carrouges bir fırsat gördü. Acı veren yarasına rağmen "şövalye, mağlup olmak şöyle dursun, daha bir şevkle kendini dövüşe verdi. Tüm gücünü ve tüm cesaretini topladı ve uzun adımlarla düşmanına doğru yürüdü."

Şaşkına dönen yavere saldırırken Carrouges herkesin duyabileceği şekilde haykırdı: "Dövüşümüz bugün nihayete erecek!"

Bundan sonra olanlar, görenleri hayrete düşürdü. "Jean de Carrouges sol eliyle Jacques Le Gris'yi başlığının tepesinden ya-

kaladı, düşmanını kendine doğru çekti ve geriye doğru birkaç hızlı adım atarak rakibini yere fırlattı. Böyle yatarken Le Gris'nin kendi zırhının ağırlığıyla ayağa kalkması çok zordu."

Bu ani doğaçlama hareketle Carrouges durumu tersine çevirdi ve avantajı ele geçirdi. Ani düşüşüyle sersemleyen ve zırhı içinde hareketsiz kalan Le Gris yattığı yerden kılıcını da savuramıyordu. Şövalye şimdi tam onun üzerinde duruyordu, kılıcını sallayarak yaverin kumun üzerinde uzanmış yatarken yapabileceği her türlü biçimsiz hamleyi kolayca savuşturabiliyordu.

Güçlü bir adam –ki yaverin çok güçlü olduğu söyleniyor– iyi yapılmış bir zırhla ayakları üzerinde hızla hareket edebilirdi. Ancak ağır zırhı olan bir adamın tökezledikten veya düştükten sonra, özellikle de tepesinde kılıcıyla veya demir ayakkabılarıyla atacağı sağlam bir tekmeyle onu yere sermeye hazır bir rakip varken tekrar ayağa kalkması başka bir meseleydi. Yere düşen şövalyeler genellikle kabuklu ıstakozlar gibi doğranırdı.

Ancak nefes nefese şövalye, düşmüş rakibinin üzerinde durmuş, kılıcıyla onu öldürmeye hazırlanıyor olsa da Jacques Le Gris için her şey bitmiş değildi. Yaver sırtüstü uzanmış, kendini pek savunamıyordu ama yaralı ve yarası kanayan şövalye şimdi şaşkınlık içinde Le Gris'nin zırhını delmenin bir yolunu arıyordu. "Uzun süre düşmanının zırhında bir çatlak ya da açıklık aradı ama yaver tepeden tırnağa çelik kaplıydı."*

Carrouges düşmanını yere düşürmüş ve neredeyse silahsız bırakmıştı ancak bitkin ve ciddi şekilde yaralı olduğu için kaybedecek hiç zamanı yoktu. Tehlikeli uyluk yarasından hâlâ sızan kanla yaşam enerjisi ve gücü tükeniyordu. Ve yaver sağlam zırhıyla korunduğu sürece, denge yavaş yavaş onun lehine dönüyordu. Le Gris yeterince dayanabilirse Carrouges düelloya devam edemeyecek kadar çok kan kaybedebilirdi. Hatta kan kaybından ölebilirdi.

Le Gris hâlâ önünde sersemlemiş yatarken, zor kazanılmış bu

* Zengin Le Gris, en son askeri moda olan tam plaka zırh takımını alacak paraya sahipti ancak bu ağır zırh, kullanıcısını kendi savunmasının tutsağı haline getirebiliyordu.

anlık avantajını kullanmak için Carrouges ustaca bir kılıç darbesiyle Le Gris'nin kılıcını elinden düşürdü ve yerdeki düşmanının üzerine atladı.

Yerde ölümüne bir mücadele yaşanıyor, Carrouges, Le Gris'nin göğsünün iki yanına iki dizini koymuş, kılıcının ucunu Le Gris'nin başlığından içeri sokmaya çalışıyordu. Le Gris şövalyenin altında yalpalayıp tekmeler atarken her tarafa kumlar saçılıyordu. Şövalye kılıcının ucuyla Le Gris'nin ağır siperliğinin sivri burnundaki deliği bir türlü tutturamıyordu.

Sonunda Carrouges vazgeçti ve bunun yerine siperliği kapalı tutan kilitle uğraşmaya başladı. Şövalyenin amacını anlayan Le Gris daha da canhıraş bir mücadeleye girişti. Bir sağa bir sola sallanıyor ve kilidi açma girişimini engellemek için kafasını oraya buraya çevirirken el yordamıyla kumların üstünde kılıcını bulmaya çalışıyordu. Le Gris'nin hançeri hâlâ belindeydi ama şövalye ata biner gibi üstünde oturduğu sürece kınından çıkaramazdı.

İki adam mücadele ederken ve büyük kalabalık gösteriyi büyülenmiş bir şekilde izlerken Carrouges, Le Gris'ye bağırmaya başladı. Sesi siperlik yüzünden boğuk çıkıyordu ama en yakındaki seyirciler, dediklerini anlayabiliyordu:

"İtiraf et! Suçunu itiraf et!"

Le Gris, şövalyenin siperliğini açma çabalarına direnirken suçunu reddediyormuş gibi başını daha da şiddetle sallamaya başladı.

Carrouges kaba saba demir eldiveniyle kilide çaresizce saldırıyordu. Nihayet kılıcını yeniden kullanmaya başladı ama şimdi onu kabzası aşağıda kalacak şekilde tutuyor, ağır çelik kabzasını kilide vuruyordu. Metalin metale çarpma sesi sahanın her bir köşesinde çınlıyordu ki başlığın içindeki gürültü müthiş olmalıydı. Le Gris başını bir o yana bir bu yana çevirirken Carrouges darbelerinin altında sabitlemek için diğer eliyle başlığı kavradı.

Şövalye hâlâ kan kaybediyor ve gücü tükeniyordu. Daha isabetli vurabilmek için her darbeden sonra daha uzun süre durmaya başladı. Kılıcın kabzasıyla vurduğu son bir sert darbeden

sonra çelik pimi kilitten kurtardı. Siperlik açıldı ve Le Gris'nin yüzü alnından çenesinin altına kadar ortaya çıktı.

Le Gris ışığa ve düşmanının sadece birkaç santim ötede duran siperli yüzüne bakarak gözlerini kırpıştırdı.

Carrouges hançerini çekerek tekrar bağırdı: "İtiraf et!"

Acımasız şövalyenin altında sıkışan Le Gris sahadaki herkese sesini duyurmaya çalışarak karşılık verdi:

"Tanrı adına, ruhum lanete uğrasın ki suçsuzum!"

"O zaman lanete uğra!" diye bağırdı şövalye.

Ardından Carrouges serbest kalan eliyle başlığı tutarken hançerinin ucunu yaverin alt çenesine dayadı ve kalan tüm gücüyle ince ve keskin bıçağı açıkta kalan beyaz ete, düşmanının gırtlağına sapına kadar batırdı.

Yaverin vücudu birden kasıldı ve yaradan kan fışkırdı. Le Gris'nin gözleri hızla açılıp kapanıyor ve son nefesleri gırtlağından hırıltıyla çıkıyordu. Vücudu şövalyenin altında titredi ve sonra uzuvları gevşeyerek hareketsiz kaldı.

Carrouges, Le Gris'nin öldüğünden emin oluncaya kadar bir iki dakika daha düşmanının yanında kaldı. Sonra yavaşça ayağa kalktı ve hançeri, kana bulanmış kumun üzerindeki cansız bedene saplanmış halde bıraktı.

Yorgunluktan ve kan kaybından zayıf düşen Carrouges siperliğini gevşetti ve karısına bakmak üzere döndü. Korkuluklara tutunan Marguerite gözyaşlarını sildi. Sessizce izleyen kalabalığın önünde karı koca birbirlerine uzun uzun baktılar. Bakıştıkça güç kazanıyor gibiydiler.

Şeref locasına bakmak için arkasını dönen Carrouges, kralın önünde eğildi. Ardından, önlerindeki kanlı manzara karşısında şaşkınlıktan ağzı açık kalan dört bir yandaki büyük kalabalığı başıyla selamladı. Şövalyenin, susuzluktan ve yorgunluktan sesi kısılmıştı; başını yukarı kaldırdı ve olabildiğince yüksek sesle haykırdı:

"Ai-je fait mon devoir?" (Görevimi yerine getirdim mi?)

Düellonun başlangıcından beri ölüm korkusu yüzünden sessiz kalan on bin kişilik kalabalık hep bir ağızdan cevap verdi:

"Oui! Oui!"

Şövalyenin zaferine karşı kalabalığın kükreyen onayı arenanın üzerinde yükseldi ve o âna kadar bir ölüm sessizliğinin hüküm sürdüğü manastır duvarlarının da ötesine taşındı. *Bourg* Saint-Martin ve ötesinde, Paris sokaklarında insanlar bu büyük haykırışı duydular ve bir an yaptıkları işi bırakıp durakladılar, belki de ünlü dövüşün sonuca ulaştığını tahmin ettiler ancak henüz düelloyu kimin kazandığını bilmiyorlardı.

Kalabalığın muazzam haykırışı eski manastırın taş duvarlarında yankılanırken, muhafızlar sağ kapıyı açtılar ve Jean de Carrouges acıyla topallayarak sahadan ayrıldı. Onu kapıda bir görevli karşılayarak uyluk kısmını çabucak çözdü ve yarasını temiz bir bezle sardı. Sonra şövalye kraliyet locasına doğru ilerledi. Leydisini tekrar kucaklayıp zaferlerini kutlamadan önce, hâlâ yargıçlık görevi devam eden krala saygılarını sunmak zorundaydı.

Muzaffer savaşçı kraliyet locasına giden yolda yavaşça ilerlerken kalabalık yeniden sessizliğe büründü. Kral Charles, amcaları ve saray erkânı, kan ve toz içindeki zırhıyla önlerinde duran bitkin ama muzaffer şövalyeye bakakalmıştı. Bir tanığın söylediğine göre şövalyenin kendisinden daha güçlü ve daha sağlıklı yaver karşısındaki zorlu ve kıl payı zaferi "mucize gibiydi."

Jean de Carrouges, hükümdarın önünde diz çöktü ancak "kral onu ayağa kaldırdı ve ona bin frank verdi, ayrıca ona yaşam boyu yılda iki yüz frank maaş bağlayarak sarayının bir mensubu yaptı." Kral Charles daha sonra kişisel doktorlarından birine şövalyeye konakladığı yere kadar eşlik etmesini ve yarasına bakmasını emretti.

Şövalye güçlükle ayağa kalktı, krala cömert hediyeleri için teşekkür etti ve bir kez daha eğildi. Sonra kraliyet locasından ayrıldı, döndü, hâlâ topallıyordu ama karısını görmek için hızlı adımlarla sahanın etrafını dolaştı.

Muhafızlar o âna kadar Marguerite'i serbest bırakmışlardı ve

Marguerite platformun dibinde bekliyordu. "Şövalye oraya kadar gidip karısını kucakladı." Şövalye pislik içindeki zırhının, kadın ise uzun, siyah elbisesinin içinde, öylece bakıp duran kalabalığın önünde kollarını birbirine doladılar ve öylece kaldılar. Düellodan hemen önce, bu son defaymış gibi öpüşüp sarılmışlardı. Düellodan sonra yeniden bir araya gelmeleri çok farklı hissettirmiş olmalı. Tanrı onların dualarını kabul etmişti. Uzun çileleri sona ermiş ve özgür kalmışlardı.

Jean ve Marguerite saha kenarındaki sevinçli aileleri ve arkadaşlarıyla bir araya geldikten sonra, muzaffer çift şehirdeki "evlerine dönmeden önce Tanrı'ya şükranlarını sunmak için birlikte Notre-Dame Katedrali'ne gittiler." O günün erken saatlerinde dövüş sahasına gelirken olduğu gibi, karı koca yine görkemli bir tören alayı içinde sahadan ayrıldı. Ama bu seferki tören, zaferi kutlamak içindi. Kortejde yakınlar, arkadaşlar, hizmetçiler vardı ve hepsi de neşe içindeydi.

Göreneklere göre galip gelenin, düşmanını öldürmek için kullandığı silahları da göstererek "at sırtında ve zırhıyla" sahayı terk etmesi gerekiyordu. Jean de Carrouges, oraya gelirken bindiği atın sırtında, hâlâ kanlı olan kılıcı ve Jacques Le Gris'nin gırtlağına soktuğu hançeri herkesin görmesi için havada tutarak Saint-Martin'den muzaffer bir edayla çıktı.

Manastır arazisini terk edip Saint-Martin Sokağı'na dönen çift, iki kilometre kadar güneye, nehre ve Île de la Cité'e gitti. Karı koca ve maiyetleri yol boyunca atlarla taş döşeli sokaklardan geçerken, Saint-Martin'deki arenadan dönen şehir halkının meraklı ve hayran bakışlarını çekiyordu. Düelloya katılmayanlar, geçen korteji izlemek için evlerinden çıktılar. Vuruşma bitmiş ama gösteri bitmemişti.

Notre-Dame, o yaz meydan okumanın ve soruşturmanın yapıldığı Palais de Justice'in bulunduğu adanın diğer ucunda duruyordu. Katedral bir asır önce, 1285'te tamamlanmıştı ve Jean ile Marguerite kurtuldukları için Tanrı'ya şükretmek üzere oraya

gittiklerinde iki büyük kulesi, keşişlerin vaaz verdiği, tüccarların mallarını sattığı, dilencilerin sadaka için yalvardığı, fahişelerin kendilerini pazarladığı, hainlerin doğrandığı ve sapkınların yakıldığı meydan üzerinde yükseliyordu.

V. Charles'ın saltanatı sırasında, güya adam ve köpek arasındaki ünlü düellonun gerçekleştiği yer de burasıydı. İşte orada, şehit Aziz Thomas Becket'ın bayram gününde öğleden sonra geç saatlerde şövalye ve leydisi, uzun ve kahredici çileden sağ çıkmış olarak, kararmakta olan meydanı geçip kilisenin yüksek, bronz kapılarına doğru ilerlediler ve dua etmek için içeri girdiler. Büyük sunağın önünde, uçsuz bucaksız ibadethanenin mum ışıklı loşluğunun ve tatlı tütsü bulutlarının arasında, o gün sahada kazandıkları zafer için hep birlikte şükran duaları ettiler.

Notre-Dame'da şövalyenin, zaferinin bazı ganimetlerini de dualarıyla birlikte sunduğu söylenir. Adli düelloların galipleri geleneğe göre, öldürdükleri rakibin zırhını alıyorlardı. Rivayete göre Jean de Carrouges da öldürdüğü düşmanın hâlâ kanlı olan zırhını sunağa koymuştu. Kiliseye yaptığı bu bağışla şövalye, Tanrı'ya olan şükran ve minnet duygularını ifade ediyordu.

Peki ya öldürülen yaver? Jean ve Marguerite, Notre-Dame'da şükran duası etmek için Saint-Martin'deki dövüş sahasından ayrılırken, Jacques Le Gris'den geriye kalanları çok farklı bir kader bekliyordu. Muzaffer çiftin aile ve arkadaşları zaferlerinden dolayı onlarla birlikte sevinirken, yaverin akrabaları ve arkadaşlarına, artık ölmüş akrabalarının üzerine yığılı utançtan başka bir şey kalmamıştı.

Yaver düelloda öldürüldükten sonra, bedeni "düellonun yerleşik geleneklerine göre sürüklenerek darağacına götürülecekti." Le Gris'nin zırhı çıkarılmış cesedi önce sahadan çıkarıldı, ardından da "Paris celladına teslim edildi." Cellat, kanlı cesedi atlı bir kızağa veya arabaya attı ve onu Porte Saint-Denis'e ve şehir surlarının ötesinde Montfaucon'a giden bilindik rota boyunca sokaklarda sürükledi.

Düellonun sonucu başka türlü olsaydı Paris'in korkunç siyah şapkalı celladı (*bourreau*) Marguerite'in hâlâ yaşayan bedenini teslim alacak, onu büyük bir odun yığınının ortasında direğe bağlayacak ve rahiplerce günah çıkartma yapıldıktan sonra alevlere teslim edecekti. Şimdi bunun yerine bu iri yarı cüsse, hor ve hakir bir utanç nesnesini, suçu kanıtlanmış bir mücrimin, yani yaverin cansız bedenini sürüklemek üzere sahaya çıkmıştı.

1380'lerde başlı başına bir ölüler şehri olan Montfaucon hâlâ Paris'in yaklaşık bir kilometre kuzeyinde bulunuyordu. Katillerin, hırsızların ve diğer azılı suçluların bu dillere destan uğrağı, yaklaşık on iki metre yüksekliğindeki büyük taş darağaçları ve aynı anda altmış, seksen ceset alabilen ahşap kirişlerin bulunduğu alçak bir tepeydi. Burada, boyunlarına ip geçirilmiş canlı suçlular bir merdivene çıkarılır ve asılır, şehirde karnı deşilen, doğranan, kafaları kesilen veya başka bir şekilde idam edilenlerin cesetleri de zincirlerle askıya alınırdı. Adli düellolarda katledilen ve böylece suçlu oldukları kanıtlananların cesetleri de burada sergilenir ve "her rüzgâr estiğinde zincirleriyle hüzünlü müzikler yapan, havada sallanan devasa iskelet topluluğuna" bunlar da katılırdı. Bu kötü şöhretli tepe, yaşayan insanları uzak tutan ölüm kokusunun büyülediği farelerin, kargaların, saksağanların ve diğer leş yiyicilerin uğrak yeri, bereketli besin kaynağıydı. Rüzgâr her Montfaucon'dan estiğinde bir kilometre ötedeki şehirde çürümüş ceset kokuları hissedilirdi.

İdam edilen suçluların cesetleri, kemikleri leş yiyicileri tarafından tamamen temizleninceye ya da rüzgâr ve güneşten tamamen ağarıncaya kadar darağacında asılı kalırdı. Kilitli bir demir kapısı olan yüksek taş duvar, akrabalarının veya arkadaşlarının cesetleri almasını ve doktorların inceleme için çalmasını engellerdi. Ancak darağacında yaşanan daimi yer sıkıntısı yüzünden çoğu zaman cesetlerin daha erken çıkarılması ve aşağıdaki bir mezarlığa atılması gerekiyordu. Suçluların cesetleri ne ebedi istirahatgâh bulabiliyor ne de bir Hıristiyan gibi gömülebiliyor, sadece tüyler ürpertici şekilde toplu mezarlara atılıyordu.

MONTFAUCON

Adli düellolarda katledilenlerin cesetleri Paris surlarının dışına sürüklenir ve resimde yakılan sapkınların arkasında görülen büyük taş darağacına asılırdı.

MS. fr. 6465, fol. 236. Bibliothèque Nationale de France.

Düelloyu anlatan vakanüvislerden biri olan Jean Froissart, yaverin Montfaucon'daki utanç verici sonunu anlatırken darağacı ve toplu mezarın, Le Gris'nin korkunç suçunun ödülü olduğunu söylüyor. Froissart, yaveri "sıradan bir insan olarak doğmuş ama dünyada talihi yaver gitmiş ve birçokları gibi yüksek makamlara ulaşmış bir adam" olarak tasvir ediyor. "Ama böyleleri tam tepeye varıp da kendilerini güvende hissettikleri anda," diyor, "talih onları çamurun içine öyle bir atıyor ki başladıklarından daha kötü duruma düşüyorlar."

Froissart'ın değer ölçeğinde Leydi Talih'in yaveri fırlattığı çamur, intikamcı şövalyenin düelloda Le Gris'yi atıp öldürdüğü zemin ve Le Gris'nin savunmasız kadını ırzını kirletmek ve utanca boğmak için fırlattığı zeminin ahlaki eşdeğeridir. Yaverin bu nihai düşüşüyle hem şiirsel hem de hakikate uygun bir adalet somutlaşır. Vakanüvis, bu Leydi'nin, yaveri, diğer leydiye karşı işlediği korkunç suçtan dolayı cezalandırdığını bile ima ediyor. Talih, dünyayı körü körüne yönetir ve amansız çemberiyle iyi ve kötü durumda olanların hayatlarını ters yüz eder ama bazen sefil başlayıp zirveye çıkanlar bir kez daha sefil duruma düşer; büyük resme bakıldığında bu işte de kabaca bir adalet vardır.

10
İnziva ve Sefer

Jean de Carrouges'a düelloda Jacques Le Gris'yi yendikten ve öldürdükten sonra verilen kraliyet maaşı ve kraliyet mabeyincisi unvanı, zaferinin tek meyvesi değildi. Düellodan sonraki iki ay içinde, Paris Parlamentosu şövalyeye, ek olarak 6000 livre altın verdi. 9 Şubat 1387 tarihinde verilen adli karara (*arrêt*) göre, bu meblağ Carrouges'a davanın kovuşturulması sırasında yaverin neden olduğu "masraflar ve yaralanmalar" için tazminat olarak verilmişti. Ölen yaverin mülkünden alınan 6000 livre, şövalyenin ganimetini daha da artırdı. Ancak düşmanını katlettikten, davasını haklı çıkardıktan, karısını kazıktan kurtardıktan ve kraliyet hediyeleri ve büyük bir hasar tazminatıyla birlikte halkın beğenisini aldıktan sonra bile şövalye hâlâ tatmin olmamıştı.

Le Gris'nin ölümünden sonra topraklarının çoğu, Aunou-le-Faucon da dahil olmak üzere Alençon'lu Kont Pierre'e geri döndü. Bu, Marguerite'in babasının 1377'de Kont Pierre'e sattığı ve kontun da 1378'de Le Gris'ye verdiği tımardı. Jean de Carrouges iki yıl sonra Marguerite ile evlendiğinde ve değerli Aunou-le-Faucon mülkünün kendi elinden rakibinin eline geçtiğini fark ettiğinde onu geri almak için dava açmıştı. Ancak Kont Pierre, yavere verdiği hediye için kralın onayını almış ve vasalının protestosunu bozmuştu. Şimdi, yaveri düelloda öldürdükten sonra

Jean de Carrouges bir kez daha bu gözde toprak parçasını almaya çalışıyordu. Sanki ona sahip oluncaya kadar intikamı tam alınmış olmayacak gibiydi.

Carrouges, Aunou-le-Faucon'u satın almak için yaverin mülkünden aldığı 6000 livrenin bir kısmını kullanmaya bile çalıştı. Tımarla ilgili yeni anlaşmazlık yaklaşık iki yıl sürdü. Ama sonunda şövalye daha önce iki mülkten mahrum kalmasıyla aynı nedenden dolayı, yani Kont Pierre'in arazi üzerindeki eski yasal hakkı yüzünden yine istediğini elde edemedi. 14 Ocak 1389'da Paris Parlamentosu, Aunou-le-Faucon'un hakkıyla Kont Pierre'e ait olduğuna karar verdi ve şövalyenin ümitlerini kalıcı olarak suya düşürdü. Yıllar sonra bu tımar, Kont Pierre'in piç oğlunun eline geçecekti.

Jean de Carrouges, Jacques Le Gris ile ilk önce bu tımar yüzünden tartışmıştı. Şimdi onu geri almayı başaramadığı için, yaverden aldığı intikamın yetersiz kaldığını mı hissediyordu? Marguerite'e gelince, Aunou-le-Faucon onun için ne ifade ediyordu? Jacques Le Gris'nin başlıca kurbanı olmuş ve işlediği suç ve sonuçları yüzünden kocasından çok daha fazla acı çekmişti. Yaşadığı korkunç saldırıya, ıstırap verici sorgulamalara ve düello çilesine katlandıktan sonra, adı ömrünün geri kalanında hep unutmaya çalışacağı bu olaylarla ayrılmaz şekilde ilişkili bu miras parçasını geri almayı gerçekten ne kadar umursuyor olabilirdi ki?

Düelloyu takip eden aylarda Marguerite, düellodan kısa bir süre önce doğan çocuğa bakarken, kendi travmatik deneyimlerinden ve kocasının toprak ve parayla ilgili mülkiyet kaygılarından uzak kalmış olabilir. Marguerite'in babası Robert de Thibouville'in adını taşıyan çocuk Robert, Marguerite'in ilk çocuğu ya da en azından bilinen ilk çocuğuydu. Sonra onu iki erkek kardeş daha takip etti.

Robert büyürken Normandiya'nın en şöhretli –ya da kötü şöhretli– ailelerinden birine mensup olduğunun farkına varmış olmalı. Dedesi, Fransa Kralı'na iki kez ihanet etmiş ve vatana

ihanetten kellesini kaybetmekle burun buruna gelmişti. Babası, annesine tecavüz etmekle suçlanan bir adama karşı Paris'te ünlü bir düelloda dövüşmüştü. Tecavüzden sonra hamile kalmanın imkânsız olduğu hakkındaki zamane inançlarına rağmen, ebeveynlerinin evliliğinden yıllar sonra doğan Robert'in aslında Jacques Le Gris'nin piç oğlu olduğu da söylenmiş olabilir. Yine de Jean ve Marguerite'in ilk doğan oğulları ve asıl vârisi olarak aile toprakları ve servetindeki aslan payını Robert devralacaktı.

Jean de Carrouges, Aunou-le-Faucon'u bir kez daha kaybetmiş olsa da düellodaki zaferi ona, Kont Pierre'in Argentan'daki sarayında yıllarca mahrum kaldığı servet ve şöhreti Paris'teki kraliyet sarayında sağlamıştı. Artık Carrouges hırsları için yeni ve daha yüksek bir mecra bulmuştu. Düellodan birkaç yıl sonra Jean, kralın şahsi şövalyelerinden biri seçildi. 23 Kasım 1390'da Kral Charles, kraliyet şövalyelerinden (*chevaliers d'honneur*) biri olan Carrouges'a 400 altın frank verdi. Bu, Jacques Le Gris'nin bir zamanlar kraliyet yaveri olarak sahip olduğundan çok daha yüce bir makamdı. Nefret ettiği rakibini bir düelloda öldürerek ortadan kaldıran Carrouges, kraliyet sarayında Le Gris'nin yerini almış gibi görünüyor.

Jean, kralın etrafındaki ayrıcalıklı gruba katıldıktan sonra önemli görevler almaya başladı. 1391'de doğudaki Osmanlı akınları hakkında bilgi toplamak için bir grup Fransız soylusuyla birlikte Doğu Avrupa'ya gitti. Sultan kısa süre önce büyük bir orduyla Macaristan'ı işgal etmiş ve Hıristiyan âlemine yönelik yeni bir Müslüman korkusu yaratmıştı. Türk ve Yunan topraklarından gelen askeri istihbaratı "Fransız mareşali kıdemli lord Boucicaut ve Sör Jean de Carrouges getirdi." Carrouges'un Mareşal Boucicaut ile birlikte anılması, şövalyenin Fransız Sir kraliyet sarayında sahip olduğu prestiji gösteriyor.

Beş yıl sonra, Osmanlı tehdidini kontrol altına almak için başlatılan bir haçlı seferiyle Doğu Avrupa'ya dönmeden önce şövalye, ülkesine daha yakın bir başka tehlikenin üstesinden

gelinmesine yardımcı oldu. 1392'de, bir yıl önce kraliyet mahkemesinden sürgün edilen gözden düşmüş bir soylu olan Pierre de Craon, sürgününden sorumlu tuttuğu Fransa'nın başveziri Olivier de Clisson'a suikast düzenlemeye yeltenince Fransa'da bir kargaşa oldu. Craon, bir gece Paris'in karanlık sokaklarında atlı askerlerden oluşan bir birlikle aniden Clisson'ın önüne çıktı, kafasına müthiş bir kılıç darbesi vurarak atından düşürdü ve ölüme terk etti. Ancak Clisson bu saldırıdan sağ kurtularak saldırganın adını verdi. Craon, kendisini teslim etmeyi reddeden Bretonya Dükü'nün korumasına kaçınca Kral Charles bir ordu topladı ve asi düke boyun eğdirmek ve Craon'u adalete teslim etmek için yola çıkardı.

Böylece *chevalier d'honneur* rütbesine terfi eden Jean de Carrouges 1392 yazında, maiyetinde on yaveriyle kralla birlikte Bretonya'ya doğru yola çıktı. Artık yirmi üç yaşında olan Kral Charles, son zamanlarda amcalarının boyunduruğundan kurtulmuş ve kendisini Fransa'nın tek hükümdarı ilan etmişti. Ancak genç kralın önderlik ettiği sefer şaşırtıcı bir sonuca gebeydi.

8 Ağustos'ta kralın ordusu Le Mans yakınlarındaki büyük bir ormandan geçiyordu. Hava çok sıcak ve kuruydu. Aniden, köylü kıyafetli, başı açık bir adam yola fırladı ve kralın atını dizginlerinden yakalayarak bağırdı: "Kralım, daha öteye gitmeyin! Geri dönün çünkü ihanete uğradınız!" Kralın hizmetkârları deli olduğunu düşünerek adamı dövmeye başladılar. Adam dizginleri bırakınca kraliyet alayı yoluna devam etti.

Öğleye doğru ormandan çıktılar ve aşırı sıcak güneşin altında geniş, kumluk bir ovada ilerlemeye devam ettiler. Kral tozdan kaçınmak için bir tarafa ayrılırken amcaları Berry ve Burgonya dükleri de yüz metre kadar soluna doğru ayrıldılar. Büyük lordların her biri kendi maiyetiyle ayrık ilerlemeye başladı. Bir vakanüvis sahneyi anlatırken, "Ayaklarının altındaki kum sıcaktı ve atlar terliyordu," diyor. Kral mevsime uygun giyinmemişti, "siyah kadife bir yeleği, düz kırmızı bir şapkası vardı ve hava iyiden iyiye bunaltıyordu." Kralın arkasında parlak çelik başlık takan bir

uşak ve ilk uşağın arkasında geniş çelik başlı bir mızrak taşıyan bir başkası daha vardı.

Bir ara ikinci uşak yanlışlıkla mızrağını düşürünce mızrak öndeki uşağın başlığına çarptı. "Çarpmanın etkisiyle çınlayan çelik, hemen önlerinde ilerleyen kralı korkudan zıplattı. Aklı hâlâ delinin ya da bilgenin ormanda kendisine söylediği sözlerde olduğu ve büyük bir düşman ordusunun onu öldürmeye geldiğini hayal ettiği için iyice kafası döndü. Sinirleri zayıflayan kral bu ani sesle birlikte kendini kaybetti. Atını mahmuzladı, sonra kılıcını çekti ve uşaklarına döndü. Artık gözü hiç kimseyi görmüyordu. Savaşta olduğunu ve etrafının düşmanlarla çevrili olduğunu düşündü ve yoluna çıkan herkese vurmak üzere kılıcını kaldırırken 'Saldırın!' diye bağırmaya başladı: 'Hainlere saldırın!'"

Dehşete kapılan uşaklar, kralın havada daireler çizen kılıcından kaçabilmek için atlarını sağa sola sürerken esrik kral, maiyetindeki birkaç adamı vurup indirmişti bile. Sonra kardeşi Valois'lı Louis'i gözüne kestirdi ve atını üzerine sürdü. Louis atını mahmuzladı ve büyük bir korkuyla dörtnala kaçtı. Burgonya ve Berry dükleri, kargaşayı işitip de kafalarını çevirince kralın, kardeşini yalınkılıç kovaladığını gördüler. Burgonya dükü bağırdı: "Hey! Eyvahlar olsun. Kral aklını kaçırdı! Peşinden gidin, Tanrı aşkına! Yakalayın onu!"

Dükün çığlığı üzerine şövalyeler ve yaverler Charles'ın peşine düştü. Kralın maiyetindeki Jean de Carrouges da kovalamacaya katılmış olmalı. Çok geçmeden, önde kralın dehşete düşmüş kardeşi ve arkasında kralla birlikte, dörtnala koşan uzun, düzensiz bir atlı dizisi tozu dumana katarak kızgın güneşin altında kumları dövüyordu.

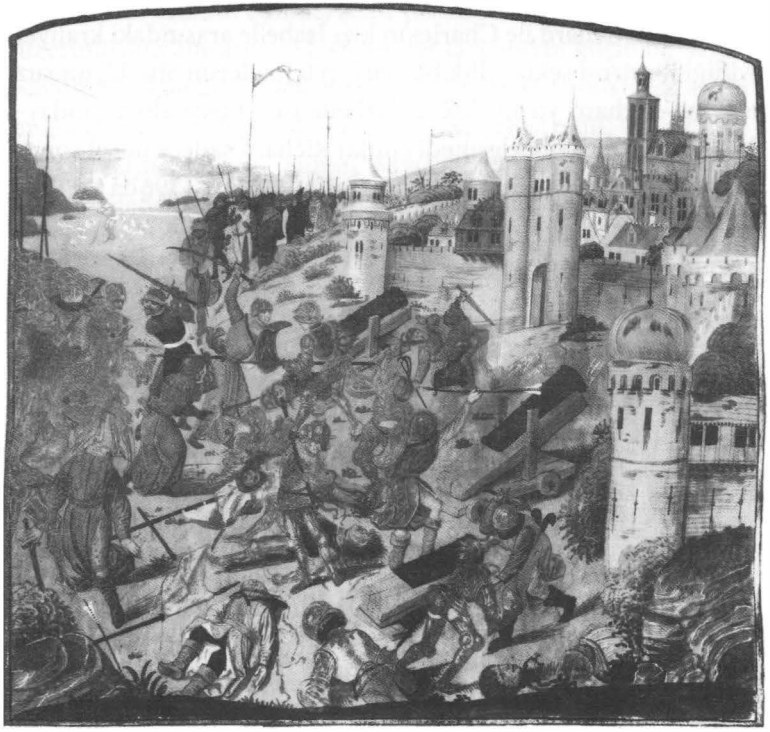
Sonunda Louis, kraldan kurtulmayı başardı ve askerler Charles'ı yakalayıp etrafını sardı. Bir daire oluşturdular, kılıcını hayali düşmanlarına sallamaya devam eden kralın darbelerini savuştururken onu incitmemeye büyük özen göstererek yorulmasını beklediler. Sonunda kral eyerinin üzerinde bitkin düştü.

Charles'ın arkasından sessizce bir şövalye geldi ve onu kıs-

kıvrak yakaladı. Diğerleri kılıcını aldı ve onu atından indirerek nazikçe yere yatırdı. "Gözleri çok tuhaf dönüyor" ve konuşamıyordu, amcalarını ve kardeşini bile tanıyamıyordu. Kral bir tahtırevan içinde Le Mans'a geri taşındı ve askeri sefer derhal iptal edildi.

Bu, kralın uzun saltanatının geri kalanında başına bela olacak çılgınlığının ilk açık gösterisiydi. Sonraki otuz yıl boyunca, 1422'deki ölümüne kadar Charles oldukça normal göründüğü berrak dönemleri ile elden ayaktan düşüren delilik nöbetleri arasında gidip geldi. Parlak ışığa ve yüksek seslere anormal derecede duyarlıydı, bazen cam gibi kırılabilecek kadar narin olduğundan şikâyet ediyordu. Yakın zamanda amcalarının denetiminden kurtulan ve kendisini Fransa'nın tek hükümdarı ilan eden Charles artık bırakın ulusunu, kendisini bile yönetemez hale gelince yetkileri amcalarına ve kılıcının hışmından kıl payı kurtulan kardeşi Valois'lı Louis'ye geçti.

Bir yıl içinde Charles, beş genç soyluyla birlikte zincirlenmiş halde barbarlar kılığında, zift ve ketenle kaplı çarşaftan giysiler içinde kalabalık bir balo salonuna girerken başka bir felaket daha yaşadı. Charles'ın arkadaşları olan soylular, bu kötü tasarlanmış şakanın kralı melankoliden uzaklaştıracağını ve moralini yükselteceğini düşünmüşlerdi. Barbarları tanımlamaya çalışan heyecanlı bir konuk, onlara çok yakından mum tutunca kostümleri meşale gibi ateşledi. Hanımlara kendini göstermek üzere diğerlerinden uzaklaşan ve diğer arkadaşları yerlerde acı içinde kıvranırken, seri düşünen Berry Düşesi'nin eteklerini üstüne kapatmasıyla kurtulan Charles ile kendini yakınlardaki bir su fıçısına atan biri haricinde soyluların hepsi yanarak öldü. *Bal des Ardents* olarak bilinen bu cehennem gecesi, kralın kalan aklını da alıp götürdü ve yaşadığı demansı daha da kötüleştirdi.

NICOPOLIS (NİĞBOLU)

Pek çok Norman şövalyesi de dahil olmak üzere Avrupalı haçlılar, 1396'da Tuna'daki kalelerinde Osmanlı Türkleri ve müttefikleriyle savaştı. Froissart, Chroniques.

MS. fr. 2646, fol. 220. Bibliothèque Nationale de France.

Bu sırada Fransa ve İngiltere, –Filistin dönüşü fırtına esnasında bir hayal gören ve her iki sarayı da ziyaret ederek Tanrı'nın bu uzun süren savaşı ve kilisedeki hizipleşmeyi bitirmelerini istediğini anlatan– Keşiş Robert adında sıradışı bir Norman elçinin gayretleriyle barış görüşmelerine başlamıştı. Fransa ve İngiltere, büyüyen Osmanlı tehdidi nedeniyle de yakınlaşıyorlardı. 1396'da iki ulus, II. Richard ile Charles'ın kızı Isabelle arasındaki kraliyet evliliği ile yirmi sekiz yıllık bir barışın temellerini attı. Uyumsuz eşlerin –Richard yirmi dokuz, Isabelle ise sadece altı yaşındaydı– evliliği asla gerçekleşmedi çünkü Richard sadece üç yıl sonra tahttan indirildi. Ancak nişan döneminde, Mart 1396'da iki ulus da Hıristiyanlığı Türklerden kurtarmak için büyük bir haçlı seferinde ittifak kurdu.

Görünüşe göre yeni bir askeri maceraya heveslenen Jean de Carrouges, Avrupa'nın her yerinden soyluları ve şövalyeleri kendine çeken bu haçlı seferine katıldı. Burgonyalılar, Dük Philip'in oğlu Neversli Jean'ın yönetiminde başı çekti. Fransız komutanlar arasında Carrouges'un Türk ve Yunan topraklarını birlikte ziyaret ettiği Mareşal Boucicaut; Jacques Le Gris'nin kefillerinden biri olarak görev yapmış Eu Kontu Artois'lı Philip ve Amiral Jean de Vienne de vardı. Carrouges, yaklaşık yirmi yıl önce Normandiya'da Vienne ile İngilizlere karşı savaşmıştı ve 1385'teki talihsiz İskoç seferinde de Vienne'e katılmıştı. Bu, şövalyenin ünlü amiralle yaptığı üçüncü seferdi.

Bazı liderler ta Kudüs'e yürümekten söz ediyorlardı ancak bu gevşek ordular koalisyonu hiçbir zaman net bir plan üzerinde anlaşamadı. Fransızlar ve Burgonyalılar, Nisan 1396'nın sonlarında Dijon'da toplandılar ve onlara dört aylık maaşları peşin ödendi. Oradan İsviçre, Bavyera, Avusturya ve Macaristan üzerinden doğuya yürüdüler ve Budapeşte'de Almanya ve Macaristan Kralı Sigismund da dahil olmak üzere diğer haçlılarla birleştiler. Bazı Haçlılar Budapeşte'den güneye, nehirde onları takip eden bir tedarik gemileri filosuyla Tuna boyunca Balkanlar'a devam ederken, diğerleri Belgrad ve Orşova'yı geçerek kuzeye doğru daha doğrudan bir kara yolu izledi.

Haçlılar, eylül ayı başlarında, kuşatıp ele geçirdikleri Vidin'de tekrar bir araya geldiler ve tüm garnizonu kılıçtan geçirdiler. Tuna boyunca doğuya devam ederken erzak sıkıntısı çeken Haçlılar, birkaç kasabaya daha saldırarak hepsini yağmaladı. 12 Eylül'de bugünkü Bulgaristan sınırları içinde bulunan Niğbolu'ya geldiler. İyi tahkim edilmiş şehir nehre bakan yüksek bir kayalık üzerinde kurulmuştu ve Osmanlılar tarafından güçlü bir şekilde savunulmaktaydı. Tüneller ve merdivenlerle yapılan ilk saldırı, mancınıkların yetersizliği nedeniyle başarısız oldu.

Osmanlı padişahı Sultan Bayezid bir yıldır, beş yüz kilometre ötedeki Konstantinopolis'i kuşatma altında tutuyordu. Niğbolu'ya yapılan Hıristiyan saldırısını öğrenerek kuşatmayı çözdü ve hızla kaleye sefer emri verdi. Sultanın ordusu 20 Eylül civarında Kazanlık'ta Sırp müttefikleriyle birleşti ve güçlenerek Niğbolu'ya doğru ilerledi. 24 Eylül'e gelindiğinde yakınlarda kamp kurup yardımın gelmek üzere olduğunu haber vermek ve şehri direnmeye teşvik etmek için gece haberciler gönderdiler.

Sultan saldırmak yerine, savaş alanını seçti ve savunmasını kurdu – şehrin birkaç kilometre güneyindeki dar, ağaçlık bir dağ geçidinin arkasındaki bir sırtta, birliklerine kalın sıralar halinde keskin tahta kazıklar dikmelerini emretti. Haçlılar, şehir ile sultanın ordusu arasında sıkışıp kaldıklarını fark ettiler. Yakınlardaki şehir baskınlarından binlerce esir alan ve şimdi Niğbolu'dan yapılabilecek bir kurtarma girişiminden korkan Haçlılar, esirlerin hepsini katletti ve cesetleri aceleyle gömmeden bıraktı.

25 Eylül Pazartesi sabahı Haçlılar sultanın ordusunu karşılamak üzere yola çıktılar. Fransızlar ve Burgonyalılar, köylü olarak gördükleri Kral Sigismund'un güçlerinin arkasından yürümeyi reddettiler ve önderlik etmekte ısrar ettiler. Sigismund boyun eğdi ve müttefiklerini çok ileri gitmemeleri ve hücumda acele edip de iyi savunma pozisyonlarını kaybetmemeleri konusunda uyardı.

Daha haçlı safları oluşmadan, dik başlı Eu Kontu bir sancak kaptı ve "Tanrı ve Aziz George adına ileri!" diye bağırdı. Jean

de Vienne ve diğer Fransız komutanlar dehşete kapıldılar ancak konta tüm birlikler hazır oluncaya kadar geride kalınması için yalvardılarsa da kont onları korkaklıkla suçladı ve böylece saldırı erken başladı.

Fransız ağır süvarileri hücuma geçti ancak kısa süre sonra, atlı Osmanlı okçuları yukarıdaki sırttan üzerlerine ok yağmuru yağdırırken kendilerini ormanlık bir vadiye doğru inerken buldular. Dipteki kuru dere yatağına ulaştıktan sonra Haçlılar karşı yamaca tırmanmak zorunda kaldılar. Bazıları düşman okları tarafından vurulan atlarını bırakıp yaya olarak tırmandı; bazıları ise yokuş yer yer çok dik olduğu için atlarından indiler.

Plakalı zırhlar okların çoğunu saptırdığı için birçok Haçlı zirveye ulaştı. Ancak düşman okçuları geri çekilirken, çok sayıda Osmanlı piyadesini koruyan, keskin kazıklardan oluşan bir orman açığa çıktı. Haçlılar düşmana ulaşmak için kazıkları kesmeye başladılar ve şövalyeler, hafif silahlı piyadelerin çoğunu öldürmeyi veya dağıtmayı başardılar.

Haçlılar piyadelerin peşine düşmek üzereyken birden Osmanlı süvarileri sökün etti. Ardından gelişen yakın çatışmada (*mêlée*) Fransız şövalyeleri yaya olarak hançerleriyle düşman atlarına saldırdı. Her iki taraftan da birçoğu düştü ancak Türk süvarileri sonunda geri çekildi. Tepelerinde alev alev yanan güneş, düşmanın ok yağmurları altında tepeye tırmanmaktan, tahta kazıklardan oluşan bir seti dağıtmaya çalışmaktan ve hem piyade hem de süvari dalgalarıyla savaşmaktan bitkin düşen Haçlılar galip geldiklerini zannederek dinlenmeye çekildiler.

Ancak sürpriz bir şekilde, sultan tarafından yedekte tutulan gizli bir süvari kuvveti birden ağaçların arkasından üzerlerine hücum etti. Bazı Haçlılar ilk hücumda öldürüldü, diğerleri az önce tırmandıkları tepeden aşağı inerek şehre geri kaçtılar, bazıları da güvende olmak için Tuna'yı geçmeye çalıştı. Geri kalanlar yerlerini korudular ve yoldaşları çevrelerinde birer birer ölürken savaşmaya devam ettiler. Jean de Vienne de orada ölenlerden biriydi. Öldüğünde Bakire Meryem sancağı hâlâ elindeydi.

Sigismund'un Fransız-Burgund hücumunu takip eden kuvvetleri paramparça edildi.

Aceleci Fransız saldırısına öncülük eden ve yerlerinde direndikleri için başa çıkılmaz sıkıntılara giren Boucicaut'ın yanı sıra ve Eu Kontu da dahil olmak üzere birçok Haçlı sonunda teslim oldu. Türkler üç bin kadar esir aldı. Boucicaut ve Dük Philip'in oğlu Neversli Jean da dahil olmak üzere bazı zengin ve yüksek rütbeli esirler sonunda fidyeyle serbest bırakıldı. Ancak birçoğu bir gün önce yaşanan Hıristiyan kasaplığının bedelini canlarıyla öderken sultan da intikamını almış oldu. Savaştan sonraki gün Türkler birkaç yüz Haçlı'nın kafasını kesti. Ancak katliamdan midesi bulanan sultan nihayet buna bir son vermelerini emretti.

Niğbolu'da Jean de Carrouges'un başına ne geldiği bilinmiyor. Büyük olasılıkla eski komutanı Jean de Vienne'in düştüğü yerin yakınlarında Türklerle savaşırken öldü ve onunla beraber bir toplu mezara gömüldü. Belki de ertesi gün Hıristiyanların katlettikleri esirlerin intikamını almak için Osmanlılar tarafından öldürülen esirlerden biriydi. Cesareti, yırtıcılığı ve silah arkadaşlarına olan bağlılığı göz önüne alındığında Carrouges'un savaş alanından kaçanlar arasında olması pek olası değil. Tüm zamanların en büyük askeri bozgunlarından biri olan Niğbolu, Doğu'daki üç asırlık Avrupa askeri macerasını sona erdirdi. Jean de Carrouges böylece, bilinen Son Haçlı Seferi sırasında öldü.

Jean'ın Haçlı seferine çıkması Marguerite'i bir süreliğine savunmasız bırakmışsa da, Jean'ın Niğbolu'daki ölümü, onu tamamiyle bir kahramandan yoksun bıraktı. Oğlu Robert de Carrouges, babasının ölümü sırasında henüz on yaşında bir çocuktu ve bir on yıl daha reşit olmayacak, ancak V. Henry 1415'te ordusuyla Normandiya'ya ayak basınca Fransa için silah kuşanacaktı. Marguerite, bir zamanlar Adam Louvel'i onun adına düelloya davet eden kuzeni Thomin du Bois'ye ya da Saint-Martin'deki düelloda kocasının kefillerinden biri olan diğer kuzeni Robert de Thibouville'e sığınabilirdi. Ama Marguerite 1396 baharında Jean

ile son kez vedalaşıp da bir daha kavuşamayınca kendini çok terk edilmiş ve yalnız hissetmiş olmalı.

Jean de Carrouges ve Jacques Le Gris arasında yaşanan on yıl önceki düello, tartışmayı resmen sona erdirmişti ama dedikoduları, söylentileri ya da akıl yürütmeleri ortadan kaldırmamıştı. İki vakayinameye göre düellodan birkaç yıl sonra başka bir adam –hikâyenin bir versiyonunda, farklı bir suçtan idam edilmek üzere olan bir mahkûm, diğer versiyonda ölüm döşeğindeki hasta bir adam– yaşanan tecavüz olayını itiraf etti. Her iki kaynak da bu sözde itirafla ilgili daha fazla ayrıntı vermiyor ve hikâyenin hiçbir versiyonu hiçbir zaman doğrulanmadı ancak o zamandan beri birçok vakanüvis ve tarihçi bu puslu efsaneyi bir gerçek olarak anlattı.

Bazıları, Jean de Carrouges'u ortaya çıkan skandaldan kaçmak ya da günahlarının kefaretini ödemek için Haçlı seferine çıkmaya iten şeyin "gerçek" suçlunun itirafı olduğunu iddia etti. Bazıları, açığa çıkan gecikmiş itiraf sonucu, yanlış adamı suçladığı ve haksız yere ölümüne neden olduğunu anlayan, suçluluk ve pişmanlık içinde kalan Marguerite'in kendisini bir manastıra kapattığını söyledi. Bir rivayete göre Marguerite rahibe oldu ve daimi bekâret yemini etti. Bir diğerine göre ise inzivaya çekildi ve kalan ömrünü sadece dört duvar arasında ibadetle geçirdi. Ancak bu mantıksız rivayetlerin hiçbirinin bir kanıtı yok.* Zengin, soylu dullar bazen "misafir" parası ödeyerek rahibe manastırlarına çekilmiş, hatta bazıları rahibe olmuştur. Ama Marguerite dünyevi mülklerini elinde tuttu çünkü daha sonraki yıllarda onları oğlu Robert'e miras bıraktı. Bu yüzden, suçluluk duygusuyla kenara çekilip hayatını inzivada sona erdirdiği fikri pek olası değil.

Ne gariptir ki Marguerite'e tecavüz etmekle suçlanan ve bu suç karşılığında o ünlü düelloda canından olan adamın yazılı kayıtları ondan daha fazla günümüze ulaştı. Jean'ın haçlı sefe-

* Marguerite hakkındaki bir başka yanlış efsane de tecavüz kurbanı olarak intihar ettiği iddiasını dillendiriyor.

rine çıktığı sıralarda, 15 Mart 1396 tarihli bir sözleşmede Argentan yakınlarında, Sées'deki Saint-Martin Manastırı'nın keşişlerine, katledilen yaverin oğlu Guillaume tarafından Jacques Le Gris'nin ruhu için sürekli ayin yapmaları karşılığında 200 altın frank ödendiği kaydedilir. Sahada suçunu itiraf etmeden ölmekle yaver gerçekten suçluysa, kendi yeminiyle kendini lanetlemişti. Ancak ailesi de dahil olmak üzere birçok kişi onun masum olduğuna inanıyordu. Bedel ödeyerek yaptırdıkları bu ayinler, yakınlarının, Le Gris'nin haksız yere öldürüldüğü ve bu utancı hak etmediği yönündeki inançlarının da bir göstergesi olarak görülebilir. Ailenin Saint-Martin ile yaptığı sözleşmede, on yıl önce bu rezil suçtan dolayı öldürülen yaverin kaderine meydan okurcasına ondan "şanlı izler bırakan adam" olarak bahsediliyor. Beş yüzyıl sonra, yaverin torunları hâlâ düellonun sonucunu bir adaletsizlik olarak protesto ediyorlardı.

O ıssız şatodaki kadına tam olarak ne olduğunu asla kesin olarak bilemeyeceğiz. Yaverin kendi avukatı müvekkilinin suçundan şüphelenmiş gibi görünse de bazı tarihçiler Marguerite'in sözlerinden şüphe ettiler, yüzyıllar boyunca birçok tarihçi de onlarla hemfikir oldu ve bu ünlü suç, yargılama ve düello hakkında bir soru bulutu yarattı. Ama o zaman ve şimdi pek çok kişi, ne kadar şaşırtıcı olursa olsun, Fransa'nın en yüksek mahkemesinde büyük bir risk altında defalarca ve tereddütsüz bir şekilde yeminini sürdüren leydinin hikâyesine inanageldi.

Jean de Carrouges ile Jacques Le Gris arasındaki ölümüne dövüşe gelince, bu, Paris Parlamentosu tarafından onaylanan son düelloyla yargı oldu. Bu düellonun tartışmalı sonucu, o dönemde bazı insanların ve sonraki yüzyıllarda birçok insanın ortaçağın en barbarca yargı uygulamalarından biri olarak gördüğü bir kurumun ölümünü hızlandırdığı için bile önemli sayıldı. Düello yoluyla yargılama için daha sonraki yıllarda da Paris Parlamentosu'na birçok başvuru geldi ancak bu davaların hiçbiri düello kararıyla (*arrêt*) sonuçlanmadı.

Ancak sonraki yüzyılda yargı düelloları, Fransa'nın Bretonya gibi parlamentonun yargı yetkisi dışında kalan bölgelerinde ve Burgonya kontrolü altındaki Flandre bölgelerinde devam etti. İki soylu, 1430'da Arras'ta bir düelloya girişti; 1455'te iki şehirli, Valenciennes'de büyük bir kalabalığın önünde sopalarla savaştı; ve 1482'de Nancy'de bir düello gerçekleşti. Düello yoluyla yargılanma, kullanımdan kalkıncaya kadar Avrupa'nın başka yerlerinde de, özellikle İngiltere'de, hem soyluların hem de sıradan insanların yararlandığı bir ayrıcalık oldu. 1583 gibi geç bir tarihte Kraliçe Elizabeth'in onayı ile İrlanda'da ölümüne bir düello yapıldı. Düello yoluyla yargılama, bir cinayet davası için düello başvurusu yapılıp reddedildiği ve İngiliz Parlamentosu'nun geleneği temelli olarak ortadan kaldırdığı 1819'a kadar İngiltere'de fiilen yasadışı değildi.

O yıllarda çoğu Avrupa ülkesinde ve yeni bağımsızlığına kavuşan Amerika Birleşik Devletleri'nde düello tamamen özel ve yasadışı bir göreneğe dönüşmüştü. Resmi suç şikâyetlerinden ziyade erkeklik onurunun incelikleri için, genellikle tabancalarla ve gizlice yapılır olmuştu. Rakibini özel bir düelloda öldüren kişi, cinayetle suçlanma riskini bile göze alıyordu ki bu, düellonun artık hukuk sisteminin bir parçası olmadığını, geçmiş bir dönemin kalıntısı olduğunu açıkça gösteriyor.

Kavgaları kan davalarına dönüşmeden önce çözmek için tasarlanmış eski bir ritüel olan düello, ortaçağda şehirlerde ve kasabalarda saray erkânı ve muazzam kalabalıklar önünde sahnelenen ayrıntılı dini merasim ve şövalye gösterilerinden oluşan yasal bir prosedürle rafine edilmişti. Ancak modern zamanlarda –tabancaların kılıçların yerini alması ve tarafların göğüs göğüse çarpışmaktan geri durmasıyla– düello, uygarlığın gerçek sınırlarının dışında, orman açıklıkları veya boş tarlalarla sınırlı, gizli ve yasadışı bir geleneğe dönüştü.

Düello, bu özel ve yasadışı formuyla, öfkeli soyluların birbirlerine meydan okudukları ve eldivenlerini fırlattıkları, sonra zırhlara büründükleri, rahiplerin önünde ağır yeminler ettikleri,

sözlerini ve onurlarını, servetlerini ve hayatlarını ve hatta ölümsüz ruhlarının kurtuluşunu bile tehlikeye atarak etrafı çevrili bir sahada, binlerce tanığın önünde mızrak, kılıç ve hançerle savaşmak için savaş atlarını mahmuzladıkları ortaçağ altın döneminin ciddi ihtişamını sadece belli belirsiz yansıtıyordu. Dünya bir daha bu gösterilerin bir benzerini daha görmeyecekti.

Sonsöz

İşlendiği iddia edilen suçun mahalli Capomesnil, bugün Normandiya kırsalında sessiz ve huzurlu bir köydür. Vie Nehri, Carrouges ailesinin bir zamanlar yurt tuttuğu verimli küçük vadinin can damarıdır; yerel alabalıkçıların iyi bildikleri güzergâhında sakin sakin tarlalar ve meyve bahçeleri arasından dolanıp bir zamanlar eski şatonun dikildiği alçak tepenin ve ortaçağ değirmeninin yanından geçer gider. Arazi Carrouges ailesinin elinden çıktıktan sonra, harabeye dönünceye ve nihayet Fransız Devrimi sırasında yıkılıncaya kadar, şato başkaları tarafından kullanıldı. Daha sonraki evler ve şimdi nehir boyunca uzanan kayalıklara yaslanan çiftlik binaları için yeniden kullanılmış duvar parçaları dışında, bugün şatonun tek bir taşı kalmamıştır.

Yaklaşık iki kilometre kuzeyde, nehir vadisinin karşısında ve daha yüksek bir mevkide, Jean ve Marguerite'in Capomesnil'e geldiklerinde birçok kez görmüş olması beklenen ve kilise kulesinin hâlâ ufuk çizgisinin üzerinde durduğu Saint-Crespin köyü bulunur. Doğuda alçak tepelerden oluşan bir sıra ve onun yaklaşık on beş kilometre ötesinde, Jean ve Marguerite'in hayatlarının en çalkantılı bölümünü açmak üzere 1385-86 kışında Fontaine-le-Sorel'den Capomesnil'e kadar izlediği yol boyunca uzanan Lisieux şehri vardır.

Capomesnil'e başka bir yol da güneyden, Nicole de

Carrouges'un çağrıldığı ve Marguerite'i o kader sabahında geride bırakarak gittiği Saint-Pierre-sur-Dives yönünden gelir. Günümüz ziyaretçileri, Saint-Pierre'den kuzeydeki D16 otoyolunu takip ederek ve Vie Nehri boyunca doğuya uzanan küçük köy yolundan saparak Capomesnil'e ulaşabilir.

Mart ayının başlarında bir sabah, tarlalar kış sonundaki yağmurlardan dolayı hâlâ ıslaktı ve nehir, eski değirmen sahasının yakınındaki barajın arkasında kabarmıştı. Bureau des Eaux'dan bir yetkili tarafından açılan bent kapağı, nehir vadisinden kuzeye inen yolu sular altında bırakmış ve Capomesnil ile Saint-Crespin'i geçici bir hendekle birbirinden ayırmıştı. Bir zamanlar köylüler de Yüz Yıl Savaşları sırasında tahıllarını ve hayvanlarını korumak için hendekleri suyla doldururlardı. Ama hızı kesilen sel suları şimdiden çekiliyor, bereketli topraklara düşen güneş, baharın müjdesini taşıyordu. Bugün tek kavga, nehir kıyısındaki elma ağaçlarına tüneyen gürültücü kargalar arasında yaşanıyordu.

Bu yeri güncel adıyla "Caparmesnil" olarak tanımlayan tabelanın yanında, bir zamanlar eski şatonun durduğu yerin çok da uzaklarında olmayan çamurlu bahçesinde, elinde kürekle çalışan lastik çizmeli bir adam gördüm. Yol kenarında fren yapıp durdum ve kiraladığım Citroën'den indim. Bana cömertçe yeni ipuçları veren yerel bir tarihçi de dahil olmak üzere, Normandiya'nın sakinleriyle birkaç gün konuştuktan sonra, bir zamanlar yakınlarda olan şato ve ünlü ortaçağ sakinlerinin tarihi hakkında kürekli adamın ne bildiğini öğrenmek için sabırsızlanıyordum. Belki topraklarında geçmişin bazı kalıntılarını da ortaya çıkarmış olabilirdi.

Arkasında çalıştığı dikenli tellere yaklaşıp onu en iyi Fransızcamla selamlarken kendimi tanıttım ve ona eski şato veya Carrouges ailesi hakkında bir şey bilip bilmediğini sordum. Çamurda yaptığı kazının ortasında duran adam beni temkinli bir şekilde inceledi, sakin derebeyliğine bu habersiz ziyaretimden dolayı açıkça ürkmüş ve topraklarına olan ilgimden kuşkulanmıştı.

Belki aksanlı Fransızcam, belki uygun şekilde buralı biri tarafından tanıtılmamam, belki bariz Amerikalılığım ya da sadece bin yıllık savaş, yağma, ihanet ve ağır vergiler tarihinden sonra oluşan eski Norman güvensizliği nedeniyle, aniden ortaya çıkan ve münasebetsiz sorular soran bir yabancıya güvenle bakamadı. Sebep ne olursa olsun, adam bana kısa ve öz bir şekilde sorularımı belediye binasına (*mairie*) gidip sormamı söyledi. Çamurlu küreğini havaya kaldırdı ve omzumun üzerinden, az önce geldiğim yönde birkaç kilometre geride olan Mesnil-Mauger'ı işaret etti. Öfkeli, büyük bir köpek, arkasındaki köhne çitlerin içinden havlamaya, zıplayıp koca pençeleriyle önündeki engeli dövmeye başladı.

Aramıza gerilmiş tel örgünün öte yanındaydım. Belli ki bu adam, tarihi mülküne ayak basıp da eski temel taşlarını aramama, doğal elmalı brendisinden yudumlarken onun yerel ortaçağ efsaneleriyle ilgili renkli hikâyelerinin tadını çıkarmama izin vermeyecek, beni içeri davet etmeyecekti. Burada, bir zamanlar o tenha, eski şatonun durduğu ve talihsiz bir kadına korkunç şeyler yapıldığı yerin yakınında şimdi bu adam belki de karısı ve çocukları ile birlikte toprağın gömülü sırlarını koruyor, bildiklerini paylaşmak istemiyor ya da yoğunluktan, geçmişin hayaletleriyle uğraşamıyordu. Ama beni küreğiyle uğurladığı için onu pek suçlayamam. Normandiya'nın uzun, acımasız ve kanlı bir tarihi var ve bugün hâlâ yabancılar, dost olduklarını kanıtlayıncaya kadar potansiyel düşman muamelesi görüyor. Köpek hâlâ şiddetle havlıyor, adam hâlâ çamurlu küreğini sallıyordu. Yararlı önerisi ve zaman ayırması nedeniyle ona teşekkür ettim ve arabama geri dönerek oradan ayrıldım.

Ek: Münakaşanın Ardından

Marguerite'in başına gelen korkunç olay, Paris Parlamentosu'nun soruşturması ve Jean de Carrouges ile Jacques Le Gris arasında Saint-Martin'deki arenada gerçekleşen sansasyonel düello, kendi zamanlarında büyük ün yaparken sonrasında da uzun bir tarih ve efsane yarattı. Ünlü olay yüzyıllar boyunca tartışmalara yol açtı ve daha sonraki yorumcular da o günlerde insanların yaptığı gibi, yaşanan münakaşa konusunda keskin bir şekilde kamplara bölündü. Düellodan birkaç yıl sonra (yaklaşık 1390) düşüncelerini yazan vakanüvis Jean Froissart, kralın, maiyetinin ve büyük seyirci kalabalığının dövüşün sonucuna sevindiğini iddia etti. Ancak sanık yaverin avukatı Jean Le Coq, düelloya tepkilerin farklı olduğunu, bazılarının Carrouges'u haklı gördüğünü, bazılarının ise Le Gris'nin haksız yere öldürüldüğünü düşündüğünü söylüyordu. Olaylardan on ya da on beş yıl sonra derlenen Latince bir kayıt olan Saint-Denis Kroniği, Marguerite'in –iyi niyetle olsa da– yanlışlıkla Le Gris'yi suçladığını ve daha sonra hüküm giymiş bir başka suçlunun suçu itiraf ettiğini iddia etti. 1430'larda Jean Juvénal des Ursins, daha popüler olan Fransızca vakayinamesinde bu hikâyeyi tekrarladı ama mahkûmun yerine ölüm döşeğindeki hasta bir adamı koyarak temel hikâyenin çıkmazda olduğunu gösterdi. Yanlış suçlama, haksız cezalandırma ve geç gelen itiraf efsanesi bugün tarihçiler arasında hâlâ geçerliliğini koruyor.

18 Ocak 1386'da Capomesnil'de Lady Carrouges'a gerçekten ne olduğu sorusu muhtemelen hiçbir zaman tam anlamıyla cevabını bulamayacak. Jean Le Coq'un davayla ilgili notlarında, kendi müvekkilinin suçundan şüphelenmiş gibi görünse de dediği gibi: "Hiç kimse işin aslını gerçekten bilmiyordu." Yine de Marguerite'nin Le Gris'yi ve suç ortağı olduğu iddia edilen Louvel'i haksız yere *ama iyi niyetle* suçlaması pek olası görünmüyor. Mahkemede her iki adamı da gün ışığında gördüğüne, Louvel'in Le Gris'nin birkaç dakika sonra ortaya çıkmasından önce kendisine özellikle Le Gris'nin adını verdiğine ve saldırıdan önce her ikisiyle de uzun uzun konuştuğuna yemin etmişti. Bütün bunlar, Marguerite, Jacques Le Gris'yi hayatında sadece bir kez görmüş olsa bile, yanlış tanımasını ve gerçek suçlunun başka bir adam olmasını olanaksız kılıyor. Ayrıca, Marguerite *iki* adamı suçlarken, suçunu daha sonra itiraf eden "gerçek suçlu" hakkındaki hikâyede sadece *bir* adam geçiyor ki bu da mümkün görünmüyor.

Dava başladığından beri ortalıkta dolaşan –Marguerite'in Le Gris'yi bilerek yalan beyanla suçladığı yönündeki– diğer ana teori de büyük ölçüde kusurludur. Bu görüşe göre ya Marguerite belki de bir zinayı örtbas etmek için tecavüz hikâyesini kendisi uydurmuş ya da rakibinden intikam almak için kocası tarafından zorla anlattırılmıştı. Bu zaten Le Gris'nin kendi savunmasında öne sürdüğü açıklamaydı. Buradaki bit yeniği, Adam Louvel'in de suçlamalara dahil edilmesidir. Kendi lehinde herhangi bir tanığın olmaması göz önüne alındığında, Marguerite'in Louvel'e yönelik suçlamaları, *eğer* saldırı ve tecavüz hikâyesi gerçekten de kasıtlı bir yalan idiyse ifadesine gereksiz ve riskli bir eklemeydi. Hikâye ne kadar karmaşık olursa savunulması o kadar zor olurdu. Adam Louvel'in suçlamalara dahil edilmesi, ispat külfetine yeni külfetler eklemek anlamına gelirdi. Mahkeme kayıtlarında sadece Le Gris'nin mazereti bulunuyor, ancak Louvel'in olay sırasında başka bir yerde olduğu farklı tanıklarca kanıtlanırsa o tanıkların ifadesi Le Gris'yi de beraat ettirirdi. Aynı şekilde Le

Gris'nin mazereti de Louvel'in aklanmasına yardım edebilirdi. İki mazereti çürütmek bir mazereti çürütmekten daha zor olurdu. Ve iki şüpheliyi mahkûm etmek, eğer birbirlerini satmıyorlarsa, birini mahkûm etmekten daha zor olurdu. Oysa Adam Louvel'in işkence altında bile hiçbir şey itiraf etmediği rivayet ediliyor.

Bu nedenle, Marguerite'in yanlış adamı "iyi niyetle" suçladığı, ancak çok sonra başka bir adamın suçu itiraf ettiğini öğrenince korkunç hatasını fark ettiği düşüncesi, şövalyeler çağında hem leydinin onurunu kurtarmak hem de o zamanlar birçok insanın böyle adaletten uzak hükümler giydiğinin altını çizmek için icat edilmiş bir efsane gibi görünüyor. Marguerite'nin Le Gris'ye yönelik suçlamaları ya kendi inisiyatifiyle uydurduğuna –hatta Kont Pierre'in kararına gönderme yapacak olursak tecavüzü yalnızca "rüyasında gördüğüne"– ya da kocasının zorlamasıyla iftira attığına dair daha sıkıntılı diğer teori de çok şüpheli görünüyor. Ne var ki Jacques Le Gris'nin haksız yere suçlandığı, düelloda haksız yere öldürüldüğü ve gerçek suçlunun ancak iş işten geçtikten sonra ortaya çıktığı efsanesi erken kök saldı ve zamanla gelişti.

İftira ve gecikmiş itiraf efsanesi on sekizinci yüzyılda Aydınlanma liderleri tarafından barbar ve batıl inançlı ortaçağı suçlamak için kullanılmak üzere benimsendi. Filozoflar (*philosophe*) genel olarak düelloyla yargılamayı kınarken, Carrouges-Le Gris meselesini bu budalalığın başlıca örneği olarak gösterdi. Olaya, Diderot ve d'Alembert'in *Encyclopédie*'sinde (1767) kısaca değinildi ve hikâye yaverin haksız yere suçlandığı ve gerçek suçlunun daha sonra ortaya çıktığı şeklinde anlatıldı. Ve Voltaire, düelloyla yargı olmayacak şekilde yasal yaptırımdan yararlanan "geri dönülemez bir suç" olduğunu göstermek için davaya atıfta bulundu.

Le Gris'nin haksız mahkûmiyeti ve ölümü efsanesine, Normandiya tarihine dair bir incelemesinde (1824) birkaç sayfa ayıran Louis Du Bois gibi popüler tarihçiler de yeniden hayat verdi.

Du Bois de Saint-Denis Kroniği'nden uyarladığı yazısındaki "hiç kuşkusuz *[sans doute]* birçok *[quelque]* yönüyle zavallı Le Gris'ye benzeyen bir yaver" ifadesiyle, Leydi Carrouges'un Le Gris'yi yanlışlıkla suçladığına ve hatasını ancak çok sonra "suçun gerçek faili" ortaya çıktığında anladığına inandığını gösteriyordu. Du Bois, artık bilindik olan sonu şu süslü cümleyle bitiriyordu: "Pişmanlık ve çaresizlik içinde kalan leydi, yaptığı cüretkâr suçlamanın kefaretini ödeme kararlılığı içinde rahibe oldu. Pişmanlık ve üzüntü içinde öldü; Carrouges yenilmiş olsaydı bedelini canıyla ödeyeceği bu korkunç zulümden sonra onu hiçbir şey teselli edemezdi."

Bölgesel tarihçiler ve şecereciler, bazen kişisel çıkarlarını da katarak bir tarafa ağırlıklarını koydukça ünlü olay üzerindeki tartışmalar hep yeniden alevlendi. 1848'de Auguste Le Prevost, bir zamanlar Marguerite'in babasına ait bir tımar olan Saint-Martin-du-Tilleul'un tarihini yayınladı. Normandiya'nın üretken bir tarihçisi ve aynı zamanda Tilleul'un yerlisi olan Le Prevost, davaya birkaç sayfa ayırarak, Marguerite'in gerçekten Jacques Le Gris tarafından saldırıya uğradığını ve yaverin, suçundan dolayı öldürülmeyi hak ettiğini iddia etmişti. Le Prevost, olayların başladığı andan itibaren Le Gris'nin suçluluğu konusunda birçok şüphenin ortaya çıktığını kabul ediyordu. Ancak Kral Charles'ın sarayının yaverin lehine ve Marguerite'e karşı oldukça önyargılı olan politikasının, o çağda ve sonrasında tarihçilerin hikâyeyi anlatış şeklini, genellikle leydinin itibarını sarsacak şekilde yönlendirdiğini vurguluyordu.

Le Prevost, Kont Pierre'in gözdesi ve koruması altındaki Le Gris'nin, Paris'te kral ve amcaları tarafından çok sevildiğini ve "zamanın tarihçilerinin çoğu ve onların takipçileri tarafından da tevarüs edilmiş birçok diğer bilgide olduğu gibi yüzeysel bile olsa bir araştırma yapmaksızın çömertçe övüldüğünü" belirterek, hikâyeyi nakletme sorumluluğu taşıyanları eleştiriyordu. Ayrıca ona göre, Kral VI. Charles'ın yozlaşmış mahkemesinde çok az kişi "eski bir hain olan Robert de Thibouville'in kızı olarak taşra-

dan gelmiş ve mahkemenin vicdanından başka güvendiği bir şey olmayan bir kadının öfkeli feryadına kulak verirdi." Le Prevost sözlerini, leydinin hatalı olduğunu iddia eden Saint-Denis vakanüvisinin görüşlerini araştırmadan naklettikleri için tarihçileri suçlayarak bitiriyordu. Ve yaverin avukatı Jean Le Coq'un "davanın her iki tarafındaki argümanları büyük bir maharetle listeledikten sonra, dengeyi müvekkilinin aleyhine çeviren" notları da dahil olmak üzere birincil kaynakların (alıntılarla) yeniden değerlendirilmesini tavsiye ediyordu.

1880'lerde, Jacques Le Gris'nin öz torunu olduğunu iddia eden, dedesinin utanç verici ölümünü öfkeyle protesto eden ve dedesinin haksız yere öldürüldüğünü söyleyen F. Le Grix White, kendi açısından bunun tam zıddı bir bakış getiriyordu. Le Grix, dedesini esas olarak Froissart'ın ifadelerindeki hatalı ayrıntıları tartışarak savunuyor ancak görünüşe göre, mahkeme kayıtlarına veya yaverin avukatı tarafından tutulan dava defterine (ikisi de uzun süre önce basılmıştı) değinmiyordu. Le Grix, yaverin bahsedilen süreler içinde suç mahalline gidip gelmiş olabileceğinden şüphe ediyordu (gerçi Froissart'tan aldığı rakamlar da hatalıydı). Le Grix, haklı olarak "Düello ile Yargılamanın, davanın doğası gereği karanlık ve belirsiz olana daha fazla ışık tutamayacağını" söylerken, başka bir adamın daha sonra suçunu itiraf ettiği yönündeki eski efsaneyi "tartışılmaz" şekilde Le Gris'nin masumiyetinin kanıtı olarak değerlendiriyordu. Viktorya dönemi beyefendisi Le Grix, Marguerite'i haksızlığa uğramış bir kadın olarak görüyor ancak bir erkeğe yanlışlıkla suç ithamında bulunarak ona haksızlık ettiğini iddia ediyordu. Bunların hiçbiri, yaverin masumiyeti için yeterli kanıt teşkil eden ifadeler değilse de meselenin, düellodan yaklaşık beş yüzyıl sonra tarafları keskin çizgilerle bölünmüş tartışmalar çıkarma, hatta kişisel duyguları galeyana getirme konusundaki kalıcı gücünü gösteriyor.

Le Prevost'un birincil kaynakları okumaya teşvik etmesine karşılık, yirminci yüzyıl otoriteleri neredeyse en başından beri ünlü

olay etrafında toplanan mitleri ve masalları satmaya devam ettiler. Çok muteber *Encyclopaedia Britannica*'nın (1910) on birinci edisyonunda, "Düello" başlığında Carrouges-Le Gris meselesine birkaç satır değiniliyor ve deniyordu ki:

> 1385'te bir düello yapıldı, sonucu o kadar akıl almaz oldu ki en batıl inançlılar bile Tanrı'nın adil hükmüne böyle ulaşılabileceğine dair inancını yitirmeye başladı. Jean Carrouge'un karısı, Jacques Legris adında birinin, kendisini gece Haçlı Seferlerinden dönmesini beklediği kocası gibi tanıttığını iddia etti. Paris Parlamentosu tarafından bir düello düzenlendi ve düello VI. Charles'ın huzurunda gerçekleşti. Legris yenildi ve olay yerinde asıldı. Kısa bir süre sonra, başka bir suçtan tutuklanan biri, saldırının sorumlusunun kendisi olduğunu itiraf etti. Böylesine açıkça çürütülmeye müsait bir yasal düzenleme uzun süre ayakta kalamazdı, nitekim bu da parlamento tarafından kaldırıldı.

Bu hikâyede Marguerite, gerçek kocası Haçlı Seferlerindeyken sahtekâr bir koca tarafından kandırılıyor. *Yani alın size Martin Guerre'in Dönüşü.* Ta 1970'lerdeki baskısında *Britannica* bu sefer Leydi Carrouges'un kocası yokken, Le Gris'yi gelip onu "baştan çıkarmakla" suçladığı ancak Le Gris'nin düelloda ölümünden sonra başka bir adamın "baştan çıkaranın kendisi olduğunu" itiraf ettiğini öğrendiği farklı bir varyantı yayımladı. *Britannica*'nın on beşinci edisyonunda nihayet düzeltme yapılmaksızın Carrouges-Le Gris olayı tamamen kaldırılacaktı.

1973'te Caen'da davanın yeniden değerlendirilmesini öneren bir Fransız hukukçu da dahil olmak üzere birkaç modern yorumcu, Le Gris'nin suçunu ve Marguerite'in suçlamalarının doğruluğunu onayladı. Ancak çoğu, eski haksız suçlama ve gecikmiş itiraf hikâyesini tekrarlamaya devam etti. En etkili otoritelerden biri olan R.C. Famiglietti, *Tales of the Marriage Bed from Medieval France* [Ortaçağ Fransa'sından Gerdek Hikâyeleri] (1992)

kitabında Carrouges-Le Gris olayının "kayıtlara girmiş en fena tecavüz vakalarından biri" olduğunu söylüyor. Famiglietti, Carrouges'un Marguerite'in tecavüze uğradığını öğrendikten sonra "bu tecavüzü kendi lehine çevirmeye karar verdiğini" ve "karısını tecavüzü Le Gris'nin yaptığını söylemeye zorladığını" iddia ediyor. Famiglietti, mahkeme kayıtlarına atıfta bulunuyor ancak Le Gris'nin ifadesini benimseyerek, Marguerite'in suçlamalarının, kocasının nefret ettiği rakibini yok etmek için kullandığı bir "senaryo"dan ibaret olduğunu söylüyor. Buna göre kadın, yanlış adamı hatayla değil, kocasıyla gizli bir anlaşma sonucu bilerek suçlamış oluyor. Famiglietti ayrıca, başka bir adamın daha sonra suçu itiraf ettiği ve Marguerite'in "yalan söylediğinin ortaya çıktığı" ve utanç içinde bir manastıra çekildiği şeklindeki eski efsaneyi tekrarlıyor. Ama o da sık sık anlatılan bu "gerçek" suçlunun son dakika itirafı hikâyesi için bir kanıt gösteremiyor.

Ünlü vakadan hemen sonra doğan ve yüzyıllar boyunca vakanüvisler ve tarihçiler tarafından yaşatılan bu su götürür efsane, şövalyenin, yaverin ve leydinin dillere destan hikâyesi anlatılmaya, tartışılmaya ve tarih sayfalarında işlenmeye devam ettiği sürece yaşayacaktır.

Teşekkür

Bu kitap, Froissart'ın *Kronikler* kitabında Carrouges-Le Gris münakaşasının hikâyesini okuduktan sonra on yıl boyunca yapılan binlerce saatlik araştırma ve yazma, birçok Avrupa seyahati ve bu kitabın rüyadan gerçeğe dönüşmesine yardımı dokunan sayısız insanla yaptığım fikir alışverişleri sonucunda ortaya çıktı.

Her şeyden önce, benimle birlikte arşivleri gezen, araştırmayı belgeleyen fotoğraflar çeken, tüm taslağı birkaç kez dikkatle okuyan, birçok önemli öneride bulunan ve bu projeyi her adımda sevgiyle destekleyen harika eşim Peg'e minnettarım. Onsuz asla yapamazdım, bu yüzden kitabımı minnet duygularımla ona ithaf ediyorum.

Bir başka büyük teşekkürü de Broadway Books at Random House'un başkan yardımcısı ve baş editörü olan muhteşem editörüm Charles Conrad'a borçluyum. Charlie bu kitabı ilk taslaktan bitmiş ürüne kadar yönlendirdi, parlak stratejik tavsiyeler ve editör notları sundu. Yol boyu coşkulu desteğini hiç esirgemedi. Onunla çalıştığım ve öğrencisi olduğum için çok şanslıyım.

Ayrıca Writers' Representatives'teki müthiş telif temsilcilerim Glen Hartley, Lynn Chu ve Katy Sprinkel'e de teşekkür etmek istiyorum.

Broadway'de harika bir ekip, taslağı bitmiş bir kitaba dönüştürdü. Alison Presley karmaşık metin, fotoğraf, harita ve izin

akışını yürüttü. Luisa Francavilla prodüksiyon sürecini sorunsuz bir şekilde yönetti. Janet Biehl taslağın tashihini ve Sean Mills de yayım editörlüğünü ustaca yaptı. Kitabın içini Deborah Kerner tasarladı. O güzelim kapağı Jean Traina yarattı. Ve John Burgoyne muhteşem haritaları çizdi. Ayrıca Gerry Howard, Jackie Everly-Warren ve Oliver Johnson'a gösterdikleri coşku nedeniyle minnettarım.

Kitabın doğuşundan çok daha öncelerde, küçük bir çocukken ailem beni Avrupa'daki şatoları görmeye götürmüş ve daha sonra sekizinci sınıf Fransızca derslerini bırakmama izin vermemişti. Bu sayede dilin temellerini sağlam atmamı sağlayan lise Fransızca öğretmenim Madame Morden'den ders alma şansına eriştim. Yirmi beş yıl önce ölen annem Marilyn –biliyorum ki– bu kitapla gurur duyardı. Ve bir tarih meraklısı olan babam Marvin ile bitmiş taslağı paylaşmak bir zevkti.

Ayrıca birçok arkadaşıma ve meslektaşıma da teşekkür borçluyum. UCLA'den Profesör Henry A. Kelly, lütfedip taslağımı okudu ve ortaçağ hukuku, din, Latince ve diğer uzmanlık alanlarındaki geniş bilgisini paylaşarak düzeltmelerde bulundu, eksiklerimi tamamladı. Hâlâ hata varsa elbette bana aittir.

Los Angeles'taki Writers Bloc'un kurucusu ve yöneticisi Andrea Grossman beni yayıncılık sektöründen insanlarla tanıştırdı, taslağı hevesle okudu, önemli yayıncılık tavsiyeleri verdi ve Peg ile bana gönlü zengin bir arkadaş oldu.

Soğuk ve yağmurlu bir mart ayında, Normandiya *gîte*'sinde kaldığımız Catherine Rigaud bize şatoları, eski müstahkem çiftlikleri ve diğer ortaçağ sitelerini gösterdi. Carrouges-Le Gris olayı üzerine yazılar yazan yerel tarihçi Jack Maneuvrier, bizi eşi Danie ile birlikte evinde ağırladı, bölgenin tarihi hakkında birçok sorumuzu yanıtladı, değerli ipuçları verdi ve hatta yeni bulgularını bana, Kaliforniya'ya kadar gönderdi.

UCLA'in İngilizce bölümü başkanı Tom Wortham ve başkan yardımcısı Lynn Batten, bana mesai izinleri ve optimal bir ders programı konusunda yardımcı oldu. Carolyn See lütfedip

bana erken dönemlerde uzman yayıncılık tavsiyeleri verdi. Profesör Richard Rouse, Paris arşivlerini kullanma konusunda değerli tavsiyeler verdi. Chris Baswell, Al Braunmuller, Jonathan Grossman, Gordon Kipling, Del Kolve, Robert Maniquis, Claire McEachern, David Rodes, Debora Shuger ve Stephen Yenser gibi UCLA'dan diğer arkadaşlarım da çeşitli uzmanlıklarını paylaştılar. Jeanette Gilkison, Doris Wang, Nora Elias ve Rick Fagin birçok lojistik detayda yardımcı oldular. Christina Fitzgerald ve Andrea Fitzgerald Jones, ulaşılması zor kütüphane kaynaklarının izini sürdüler ve önemli görünen ipuçlarını kontrol ettiler.

Ayrıca, tavsiyesi üzerine Froissart'ı ilk kez okuduğum Columbia Üniversitesi'nden merhum Howard Schless'e; yine yayın deneyimlerini paylaştıkları için Columbia'dan Jim Shapiro ve Andy Delbanco'ya; ve Margaret Rosenthal (USC), Howard Bloch (Yale), Michael Davis (Mount Holyoke), John Langdon (Alberta), Kelly DeVries (Loyola-Baltimore), Martin Bridge (University College London), ve Metropolitan Sanat Müzesi'ndeki Silah ve Zırh Bölümü'nden Stuart W. Pyhrr ve Donald' LaRocca'ya müteşekkirim. Yine Metropolitan'dan Stella Paul ve Long Island Üniversitesi'nden James Bednarz –her ikisi de uzun zamandır arkadaşım– değerli araştırma başlıkları ve profesyonel bağlantılar sağladılar. Mark Vessey ve British Columbia Üniversitesi'ndeki arkadaşları, yazımı devam eden kitapla ilgili bir konferans ve samimi bir forum için sıcak bir konukseverlik sundular.

Paris ve Normandiya'daki birçok arşivci, gerekli belgeleri incelememe nezaketle izin verdi. Archives Nationales'ten (CARAN) Françoise Hildesheimer ve Martine Sin Blima-Bareu'ya; Bibliothèque Nationale'in profesyonel kadrosuna; Calvados (Caen), Eure (Évreux) ve Orne (Alençon) Archives Départementales'e; L'Association Paris Historique'den (Marais) Monique Lacroix, Françoise Guindollet ve Marie-Françoise Bellamy; Château de Vincennes'den Laurent Boissou; ve Bibliothèque Forney'den Thierry Devynck'e özellikle minnettarım. Fotoğraflar ve izinler Bodleian Kütüphanesi'nden Pierre

Sozanski d'Alancaisez; Universitätsbibliothek Basel'den Dominik Hunger; Centre des Monuments Nationaux'dan Isabelle Le Mée ve Isabelle Pantanacce; Metropolitan Müzesi'nden Rebecca Akan; ve British Library'den Christine Campbell tarafından sağlandı.

UCLA kütüphanesinden birçok görevli de çok yardımcı oldu: Genç Araştırma Kütüphanesi Özel Koleksiyonlar Başkanı Victoria Steele; Biyomedikal Kütüphane'den Barbara Schader; YRL'nin Referans Departmanı'ndan Christopher Coleman; Henry J. Bruman Harita Koleksiyonu'ndan Jonnie Hargis ve David Deckelbaum; ve Özel Koleksiyonlar'dan Octavio Olvera. UCLA'in verimli "Kütüphaneler Arası Ödünç Ofisi," pek çok nadir kaynağı kullanımıma sundu.

Dr. Terence Bertele değerli tıbbi bilgiler verdi. Beverly Hills Eskrimciler Kulübü'nden Boris Kushnir, yetenekli bir rakiple kılıç şakırdatmanın nasıl bir şey olduğunu –maske ve flöre ile– anlamama yardımcı oldu. Albay George Newberry (USAF) askeri haritalar hakkında bilgi verdi. Yayıncılık, film ve hukuk alanındaki birçok kişi profesyonel tavsiyeler paylaştı: Nadia Awad, Philippe Benoit, Therese Droste, Randy Fried, Rick Grossman, Lisa Hamilton, Dave Johnson, Joe Johnson, Sarah Kelly, Kerrin Kuhn ve Kathleen McDermott.

Son olarak, UCLA'deki öğrencilerime minnettarım. Sürekli ilhamlarıyla, ortaçağda yaşamanın harika, heyecanlı ve tehlikeli yönlerini aktarma konusunda bana birkaç şey öğrettiler.

Eric Jager
Los Angeles
Nisan 2004

Notlar

Notlar, bölüm ve konuya (veya alıntıya) göre düzenlenmiş ve alıntılar, notlardan sonra yer alan kaynak listesine atfen paylaşılmıştır. Basılı kaynaklara yazar ve sayfa (veya makale) şeklinde atıfta bulunulmuş, kaynak listesinde aynı ad altında birden fazla eser bulunduğunda kısaltılmış başlıklar verilmiştir. El yazması kaynaklarına arşiv, seri, raf kodu (örn. arama numarası) ve folyo ile atıfta bulunulmuştur. Örneğin "AN X 2A10, fol. 232r", Archives Nationales (Paris), seri X, el yazması 2A10, folyo 232 ön (v = arka) anlamına gelir. Paris Parlamentosu huzurunda alınan ifadelerin özeti olan PP alıntılarında, bir el yazması folyo ve ardından Buchon'un Froissart Kronikleri cilt 10 (= *Collection des chroniques nationales françaises*, vol. 20) baskısındaki transkriptin ilgili sayfası yer alır. Örneğin "PP 208r/512" demek AN X 2A11, fol. 208r / Froissart-Buchon, 10:512 demektir. Gerektiğinde ve başka türlü net anlaşılamayacak olduğunda ifadelerin kaynağında parantez içinde (C = Carrouges, L = Le Gris) şeklinde not eklenmiştir. Notlar bölümünde aşağıdaki kısaltmalar kullanılmıştır:

AD	Archives Départmentales
AN	Archives Nationales
BN	Bibliothèque Nationale de France
CG	*Cérémonies des gages de bataille*
Fr-Br	Froissart, *Kronikler* (çev. Brereton)
Fr-Bu	Froissart, *Kronikler* (ed. Buchon)

Fr-J	Froissart, *Kronikler* (çev. Johnes)
Fr-L	Froissart, *Kronikler* (ed. Lettenhove)
Fr-M	Froissart, *Kronikler* (ed. Mirot)
JJU	Jean Juvenal des Ursins, *Histoire de Charles VI*
MS.	El Yazması
n.s.	yeni tarihleme (1 Ocak'la başlayan yıl düzenlemesi)
P.O.	Orijinal metin
PP	Paris Parlamentosu, yazılı ifade
RSD	Religieux de Saint-Denis, *Chronique du religieux de Saint-Denys*

1. Bölüm: Carrouges

Çin'e seyahat: 1290'larda Cambalec'te (şimdi Pekin) bir kilise kuran Fransisken rahip Monte Corvinolu John, Avrupa'dan Çin'e kara yoluyla "beş veya altı ay" sürebileceğini yazıyordu (Yule, 37) ki bu iyimser bir tahmindir. *Müslümanlar, İspanya, Sicilya, Haçlı Seferleri:* Cantor, 136–37, 289–303. *Seyahat süreleri (Fransa'da)* Gilles le Bouvier, Boyer, 597'den alıntılanmıştır.

İngiltere-Fransa savaşı: Fr-Br, 55–62, 68–110, 120–45, 151–60; Contamine, 5–13, 27–43; Sumption, 1:489–586 (Crécy, Calais), 2:195–249 (Poitiers), 2:294–350 (popular revolts), 2:447 (king's ransom); Seward, 41–102. *Mahsuller, hava durumu, veba, nüfus:* Braudel, 157–61; Fagan, 79-84; Ziegler, 63-83. *Bölünme:* Keen, *Medieval Europe,* 284–88. *Fransa'ya yapılan İngiliz "Haçlı Seferi":* Autrand, *Charles VI,* 145-46. Routier, *müstahkem Fransa:* Sumption, 2:28–30, 38–44, 351–484. *Breton rahibeleri:* Seward, 125.

VI. Charles (yaş, tarihler): Van Kerrebrouck, 114-29. *Kraliyet ailesi, Fransa - 1380:* Contamine, 46-72; Autrand, *Charles VI,* 9–19, 39–53. *Üç mevki:* Adalbero of Laon (yakl. 1025), Duby'de alıntılanmıştır, *Emirler,* 4-5. *Feodalizm:* Bloch, *Feudal Society,* 1:145–254; Bishop, 109-41 ("Topraksız lord olmaz," 110). *Normandiya:* Mabire ve Ragache, 15-199.

Carrouges aile öyküsü: BN, PO 605, Carrouges, no. 1-21; Fr-M, 13:xxxi–xxxiii (alıntılar); *Cartulaire de Marmoutier,* 74-77 (no. 57); *Dictionnaire de la noblesse,* 4:738–39; Odolant-Desnos, 1:439–47; Diguères, 161–63; Rousseau, 3-9; Le Prevost, *Eure,* 3:479, 481; Le Prevost, *Tilleul,* 64, 124; Tournouër, 355–59; Teriyer ve Renaudeau, 6. *Kont Ralph:* Vanuxem, *Veillerys,* 40-43. *Aile armaları:* BN, Dossier bleu 155, Carrouges, no. 1; Le Prevost, *Tilleul,* 64 (resimli).

IV. Jean'ın kayıp portresi: Malherbe, 3:537–38 (mektup no. 203). *Kariyer ve karakter:* Fr-Br, 309; PP 206r/503–4 (C), 208r/512–13 (L); BN PO 605,

Carrouges, no. 4-10, 17-18; Canel, 642; Desmadeleines, 36; Dewannieux, 34; Vanuxem, "Le duel," 198. *Jean'ın okuma yazma bilmemesi:* Fr-L, 20:507. *Şövalyelik (genel olarak):* Wise, 21; France, 58-59. *1424 rakamlarına dayalı gelir tahmini:* Tournouër, 357. *IV. Jean'ın kardeşleri:* Rousseau, 7; Nortier, 110-111, no. 463; Diguères, 163.

Carrouges (yer): Lagrange ve Taralon; Terrier ve Renaudeau, 6–8, 41, 57; Rousseau, 4; Tournouër, 356; La Noë, 4-5. *Bellême:* Meriel, 46-47; Pernoud, 131-33.

IV. Jean'ın karısı, oğlu: PP 206r/503; Le Prevost, *Eure,* 3:479 (hayatta kalan üç çocuk da Jean'ın ikinci karısındandır); La Noë, 5. *Chambois:* Deschamps, 293-300.

Alençon ailesi: Van Kerrebrouck, 412–19; Autrand, *Charles V,* 648-54; Fr-L, 20:22–23; Vanuxem, "Le duel", 197-99. *Rehine olarak Pierre:* BN MS. fr. 23592, fols. 62r–65r. *Argentan:* Odolant-Desnos, 1:418–39; Prieur; Barbay, 48-49, 51. *mabeyinci olarak Jean:* Canel, 642; Dewannieux, 34.

Le Gris, mabeyinci: BN n.a. 7617, fol. 265v. *Carrouges ile dostluk:* PP 206r/503 (C); Dewannieux, 35. *Kont Robert'in sarayında Le Gris:* PP 208r/512. *Aile geçmişi, karakter:* Fr-Br, 309; Fr-L, 22:85; Caix, 367, 370; Canel, 642; Vérel, 167-68 (kollu); Dewannieux, 34–35; Guenée, 331–32.

Le Gris'nin fiziği: Fr-Bu, 10:278; Fr-L, 12:32. *Exmes Dizdarı, 1370:* Nortier, 136-37 (no. 569). *Eğitim:* Le Coq, 110; Desmadeleines, 36. *Çocuklar:* Le Coq, 112; Contades and Macé, 87 ("Guillaume Legris fils"). *İddia edilen baştan çıkarma:* PP 206v/504 (C); Canel, 645; Ducoudray, 404; Dewannieux, 35. *Le Gris, vaftiz babası:* PP 206r/503 (C); PP 208r/512 (L). *Aile bağı:* PP 206r/503 (C); Canel, 642; Desmadeleines, 36; Dewannieux, 35. *Vaftiz yeminleri:* Bishop, 118.

Aunou-le-Faucon: BN n.a. 7617, fols. 265v–266v; Odolant-Desnos, 1:439. *Robert de Thibouville:* Le Prevost, *Tilleul,* 56-57. *Jean'ın Le Gris'yi kıskanması:* Canel, 642.

Jeanne'in ölümü: PP 206r/503 (C); PP 208r/512 (L), anlaşıldığı kadarıyla çocuk iki yaver Kont Pierre'in sarayına 1377'de girdikten *sonra* doğdu. Dolayısıyla Jean 1377-80 arası ölmüş olmalı. *Çocuğun erken ölümü:* La Noë, 5; Rousseau, 7. *Doğum, ölüm:* Gottlieb, "Birth," 232-33; Verdon, 43-47.

1379–80 seferi: De Loray, 133-48. *Jean'ın askerlik hizmeti:* BN PO 605, Carrouges, no. 4-10; Fr-M, 13:xxxi'den alıntı. *Feodal evlilik:* Duby, *Marriage,* 1-22; Verdon, 22-33.

2. Bölüm: Düşmanlık

Jean ve Marguerite'nin evliliği yakl. 1380: Le Prevost, *Tilleul,* 63; La Noë, 5. *Marguerite'nin doğumu, yaşı:* Le Prevost, *Tilleul,* 56. *Güzellik, karakter:* Fr-Bu, 10:277; JJU, 371; PP 206v/504 (C), 209v/518 (L). *Kayıp portre:* Malherbe, 3:537–38 (mektup no. 203). *Kadın güzelliği, giyim: Romance of the Rose,* 37-38 (satır 523-72); Verdon, 13-21; Horne, 39-40. *Ev, görgü, ahlak:* La Tour Landry; Bishop, 116-18; Ariès and Duby, 348-56. *iffet:* Duby, *Marriage,* 7. *Gençlik ve yaş:* Chaucer, 158.

Evlilik yaşları: Verdon, 28-29.

Thibouville mülkleri: Le Prevost, *Eure,* 2:115–18, 3:248–49; Keats-Rohan, 732–33 (ref. ile). *Aile öyküsü:* BN, PO 2825, Thibouville, no. 1-13; AD Eure, Série E. 2703, Seigneurie de Carsix (vasiyetin kopyası, 11 Ocak 1451); Le Prevost, *Tilleul,* 47-65 (silahlar, 54), 121-23 ve *Eure,* 3:424–34, 472–80; Charpillon, 2:201-202. *V. Robert'in ihaneti:* Le Prevost, *Tilleul,* 52-56 (ve not E); Mauboussin, ch. 2; La Roque, 4:1899-1906. *Kötü Charles:* Sumption, 2:365–73, 418–19. *V. Robert'in 1360 affı:* La Roque, 4:1426. *1370'te V. Robert:* Charpillon, 2:973 (s.v. "Vernon"). *Guillaume de Thibouville:* Le Prevost, *Eure,* 3:478. *Thibouville rehine:* BN MS. fr. 23592, fol. 66v.

Sainte-Marguerite-de-Carrouges: Tournouer, 388-90; Rousseau, 4. *Azize Margaret:* Ferguson, 131. *Evlilik ritüelleri ve* bahşetme: Stevenson, 68-76; Leonard, 188–94; Verdon, 31–33; Le Prevost, *Tilleul,* 95-97; Ducoudray, 791-96.

Aunou-le-Faucon için çekişme: La Noë, 5; Odolant-Desnos, 1:439. *29 Mayıs 1380 tarihli berat:* BN n.a. 7617, fols. 265r–269r. Le Gris açıkça Jean ve Marguerite'in düğününe (1380) katılmadı çünkü 18 Ocak 1386'da Capomesnil'i ziyaret etme konusunda yalan söylese bile, eğer dört yıl önce –herkesin gözü önünde– düğüne katılmış olsaydı Marguerite'i ilk kez 1384'te gördüğünü iddia ederek mahkemedeki güvenilirliğini riske atmazdı.

Le Gris Paris'te, Ağustos 1381: Le Fèvre, 8-9. *Kraliyet yaveri olarak:* PP 208r/512. *Bellême kavgası, dava:* PP 208r/512 (L); Odolant-Desnos, 1:439; Dewannieux, 35. *Cuigny ve Plainville:* PP 208r/513 (L); Odolant-Desnos, 1:442–43; La Noë, 5-6; Dewannieux, 35. *Jean "bon soldat, mais mauvais courtisan":* Vanuxem, "Le duel" 198. *Carrouges, Le Gris'yi suçluyor:* PP 208r/512 (L); Caix, 369; La Noë, 6; Dewannieux, 35. *Carrou-*

ges Flanders'ta (1383): La Noë, 6 (23 Ağustos 1383'ten alıntı, *vazgeçme*); Autrand, *Charles VI,* 146-47 (*montre* 15 Ağustos).

Crespin toplanma: PP 206v/504 (C), 208v/513 (L); Canel, 645; Dewannieux, 35. *Ormancı Crespin:* Le Prevost, *Tilleul,* 105n. *barışma:* ortam, gelenler, selamlaşma ve öpüşme tamamen kaynaklardan; dizilim ve mimiklerle ilgili bazı ayrıntılar eklenmiştir. La Noë, 6, Carrouges'un sadece barışmış numarası yaptığını iddia ediyor. *Le Gris'nin Marguerite'e ilgisi:* Canel, 645.

3. Bölüm: Savaş ve Kuşatma

1385 İskoç seferi: Fr-J, 2:35–37, 47–50, 52–57; MSB, 1:361–70, 384–92; JJU, 364-66; *Westminster Chronicle,* 120-33; *Book of Pluscarden,* 1:246-47; De Loray, 179–205; Palmer, 59-60. *Jean de Vienne:* De Loray, 79-85. *İskoçya'da Carrouges:* PP 206r/503–4; De Loray, cviii. *Carrouges ve macera:* Fr-L, 12:30. *Savaş, yağma, fidye:* Keen, denemeler, *Medieval Warfare,* esp. Rogers, 136-60 ve Jones, 163-85.

Fontaine-le-Sorel'den Marguerite, Jean ile iyi ilişkiler: PP 206r/503–4 (C); Dewannieux, 35. *Robert de Thibouville:* De Loray, cviii. *Sluis:* Fr-Br, 305. *Zırh, para, toplar:* De Loray, 185-87, cxxxviii. *Carrouges'un ücreti:* De Loray, cviii. *İskoç şikayetleri, Kral Robert'ın talepleri:* Fr-J, 2:35-36.

Northumberland: Fr-J, 2:47–50. *Wark:* Long, 166-67; Fr-J, 2:49; MSB, 1:366–69 ("Dovart"); JJU, 365 ("Drouart"). *Tırmanış (genel olarak):* Bilge, 174-76. *"her kafayı derhal yere mıhladı...":* Warner, 39 (benzer bir kuşatmadan uyarlanmıştır). *"ölüm, talan ve ateş":* RSD, 1:366, 370. *İngiliz karşı saldırısı:* Westminster Chronicle, 120-33; Fr-J, 2:52-54. *İskoçların serbest geçiş hakkı vermesi, Fransızların ayrılması, Edinburgh'da İngilizler:*RSD, 1:388–91. *Cumberland:* Fr-J, 2:53-54; White, 47-48. *Carlisle:* Summerson,1:313–15. *Carlisle Kuşatması, Percy baskını:* Westminster Chronicle, 132-35. *28 Ekim Yoklaması:* De Loray, cviii. *Yeni İskoç öfkesi:* Fr-J, 2:55-56. *Amiral'in ilişkisi:*RSD, 1:390–92; JJU, 366. *perişan Fransızlar:* Fr-J, 2:56-57; JJU, 366. *Felaket seferi:* Autrand, *Charles VI,* 148.

İddiaya göre Le Gris, Marguerite'e kocasının yurtdışından çok az parayla veya hiç para almadan döndüğünü bildiğini söyledi; bkz. PP 207r/506 (C); Dewannieux, 36. *Jean'ın hastalığı:* Le Coq, 111; Fr-L, 12:367 (Le Coq düzeltme); JJU, 371. *Jean'ın şövalyeliği:* De Loray, cviii. *Capomesnil'e Yolculuk:* PP 206r-v/504; Dewannieux, 35. *Kış havası, 1385–86:* JJU, 363.

4. Bölüm: En Büyük Suç

Soğukluğun ipuçları: Nicole'ün ayrı ikametgâhı; Jean'ın, karısının ve annesinin onun yokluğunda tartıştığı varsayımı (PP 207v/509). *Roma yolları:* Talbert, plates 7, 11; Loth, 22-23. *Ortaçağ yolları:* Cassini de Thury, *Carte,* nos. 61-2; Mariette de La Pagerie'nin fotoğrafı. *Arazi:* IGN haritaları, Série Top 100, no. 18 (Caen/Alençon); Série bleue Fransa 17130 (Livarot). *Capomesnil:* Hippeau, 58. *Evler:* PP 209v/519 (L). *Uzaklık:* PP 206v/504 (C). *Odalar:* PP 207r/507. *Donjon:* Eşek, 132. *nehir kıyısı:* Le Fort, 98. *Yıkım:* Le Prevost, *Tilleul,* 105n2.

Carrouges, işle ilgili veya hukuksal meseleler için Paris'e giderken Argentan'da durdu (negotiis): PP 206v/505 (C). *Hizmetçiye verdiği talimat:* PP 208v/514 (L). *Argentan:* Barbay, 48-60. *Jean'ın Le Gris ve diğerleriyle karşılaşması:* PP 206v/505 (C).

Adam Louvel'in karakteri: PP 206v/504–5 (C); Odolant-Desnos, 1:440; Desmadeleines, 37; Caix, 367. *1379-80'de Carrouges komutasında görev yapan "Adam Louet":* BN P.O. 605, Carrouges, no. 18 (bkz. "Louvet" olarak Louvel, AN X 2A10, fol. 233r). *Le Gris'nin şehevi duyguları:* PP 207v/504 (C); Fr-Br, 309–10; Ducoudray, 404. *Le Gris bir dul (1386'da):* Le Coq, 110.

Nicole'ün çağrılması: PP 206v/505 (C); 208v/514 (L). *Louvel'in Le Gris'ye bildirmesi:* PP 206v/505 (C); Canel, 645. *Marguerite "neredeyse yalnız" kaldı* (quasi solam): PP 206v/505 (C). *Kalan bir hizmetçinin ifadesi:* Le Coq, 112.

18 Ocak 1386'da Capomesnil'de olduğu iddia edilen olaylarla ilgili anlatımım, Carrouges'un karısının yeminli ifadesine dayanan mahkeme raporuna yakından uyuyor: PP 206v–207v / 505–509. Dolaylı konuşma bazen diyalog olarak işlendi ve devamlılık için bazı ayrıntılar eklendi (örneğin, Louvel'in soğukla ilgili bahaneleri).

"Haro": Wolfthal, 42-43. *"Kendi rızası dışında":* Fr-Br, 310; Fr-Bu, 10:278; PP 207r/508 (C). *Ağlama, darmadağınık giysiler:* Wolfthal, 43. *Le Gris'nin tehditleri, Marguerite'nin yemini, para kesesi:* PP 207v/509; Fr-Br, 310. Le Gris ve Louvel arasındaki kısa konuşma benim eklememdir.

Ortaçağ tecavüz yasası ve tutumları: Gravdal, 1–20, 122–44; Wolfthal, 1–6, 99–107, 127–29; Saunders, 48-75, 141-42, 173-77. Beaumanoir, no. 824. *Caen, 1346:* Fr-Br, 76-77. *"En büyük suç":* Rougement, 222. *Edward III:*

Saunders, 173-75. "Hüzün": Pisan, 161. *Din adamları:* Gravdal, 124–27; Wolfthal, 54.

Marguerite'in acısı: Fr-Br, 311; Wolfthal, 45-46. *Kadın onuru:* La Tour Landry, 3-4. *Kocanın hakkı:* Bloch, *Kanun,* 55. *"hafızasına sımsıkı kazıdı":* Fr-Br, 311.

Jean'ın Paris'ten dönüşü: PP 208v/514 (L). *Marguerite'in depresyonu:* PP 207v/509 (C). *Yatak odası sahnesi:* Fr-Br, 311. *Uyuma adetleri:* Bishop, 127. *Marguerite Jean'e tüm hikâyeyi anlatır:* PP 207v/509 (C). *Family council:* PP 207v/510 (C); Fr-Br, 311–12; RSD, 1:464. *Gebelik:* Le Coq, 111 *(puerperium)*; La Noë, 6.

5. Bölüm: Meydan Okuma

Kont Pierre haberleri duyar, araştırır: PP 208v/515 (L). *Pierre'in kuşkusu:* Vanuxem, "Le duel,", 197-99. *Mahkeme, davacı yok, Louvel'in tutuklanması:* PP 209r/515–16 (L); Dewannieux, 36. *Davanın reddedilmesi:* PP 209r/516 (L). *"Rüya görmüş olmalı":* Fr-Br, 312.

İtiraz prosedürü: Ducoudray, 528–38, 664–68; Bloch, *Law,* 136–39; Shennan, 71.

Kont krala yazıyor: PP 209r/516 (L). *Carrouges'a duyulan öfke:* Fr-Br, 313. *Jean'ın Paris'teki arkadaşları:* La Noë, 6. *Le Gris avantajı, Marguerite'e karşı önyargı:* Le Prevost, *Tilleul,* 103.

Adli düelloların tarihi, onları bitirme girişimleri: Bongert, 228–51; Ducoudray, 375–406; Neilson; Lea, 101–247, 255–59; Monestier, 7-97; Bloch, *Law,* 18–28, 119–21; Bartlett, 103–26; Cohen, 55-61. *Tanrı'nın Hükmü:* Lea, 207; Guenée, 333.

IV. Philip'in 1306 kararı: CG, 1-35; *Ordonnances,* 1:434–41.

Ortaçağ Paris'i: Favier; Couperie, 19–26; Sumption, 1:1–9; Horne, 42-64; Autrand, *Charles VI,* 233 (harita). *Öğrenci kavgaları:* Haskins, 25-26 (Jacques de Vitry'den alıntı).

Carrouges'un avukatları: AN X 2A10, fol. 243v ("Jehan de Bethisy"); Le Coq, 99 (icra memuru).

Château de Vincennes: Chapelot; De Pradel de Lamase. *Bureau de La Rivière:* Autrand, *Charles VI,* 156-58. *Suikast girişimi (1385):* JJU, 364;

De Loray, 183-84. *İtiraz ifadesi Abrégé du livre des assises de la Cour des Bourgeois*'den Cohen, 62'deki gibi uyarlandı. *King Parlamento'ya yazıyor:* PP 210v/522. *Temyizde Parlamentonun rolü:* Shennan, 78.

Le Gris'nin hukuk danışmanı: Le Coq, 110. *Biyografik detaylar:* Boulet (ed.) Le Coq, vi–xvii; Ducoudray, 223-25; Delachenal, 345-46. *Din adamı dokunulmazlığı:* Ducoudray, 593-600. *Avukatın tavsiyesi, Le Gris'nin reddi:* Le Coq, 110. *Yasal masraflar, gecikmeler:* Ducoudray, 959-71.

Carrouges ve Le Gris'nin kaldıkları yerler: AN X 2A10, fol. 239r. *Konumlar:* Hillairet, *Rues,* s.v.

"Saint-Antoine (sokak)"; "Baudoyer (yer)"; "Louvre (sokak)". *Palais de Justice:* Ducoudray, 11–21; Shennan, 98-109; Sumption, 2: 196. *1356–58 Olayları:* Sumption, 2:254–55, 312–13. *Yardımcılar:* Ducoudray, 285-94; Shennan, 48-49.

Grand' Chambre: Shennan, 106–7. *Arnold de Corbie:* Delachenal, 170n.

9 Temmuz 1386 Oturumu: AN X 1A1473, fol. 145v; Le Coq, 95n. *1306 protokolünden uyarlanan konuşmalar*: CG, 7-9; *Ordonnances,* 1:435–36. Rapporteur: Shennan, 64-65. *9 Temmuz 1386 tarihli adli karar (kefil listesi):* AN X 2A10, fol. 232r-v; Fr-L, 12:368–69. *Waleran de Saint-Pol:* Fr-L, 23:77-78. *Eu Kontu (Artois'lı Philip): Dictionnaire de biographie française,* 13:231–32.

6. Bölüm: Soruşturma

Marguerite'in ifadesi: PP 210v/523. *Mahkemede Marguerite:* PP 208v/513. *Jean'ın Marguerite'nin tanıklığına dayanan ifadesi:* Le Prevost, *Tilleul,* 103 ("sous sa dictée"). *Kâtipler:* Ducoudray, 257–61; Shennan, 45-46.

Davanın özeti: AN X 2A11, bkz. 206r–210v. Bu makaleyi Archives Nationales'de (Paris) inceledim ve Fr-Bu, 10:503–26'daki transkriptin doğruluğunu kontrol ettim. Le Prevost'taki kısmi transkript (sadece Carrouges tarafı), *Tilleul,* 104-9.

Carrouges (PP 206v/505), Nicole'ün Saint-Pierre'e Falaise Vikontu (Regnaut Bigaut) *tarafından* çağrıldığını söylüyor. Farklı ama tutarsız olmayan bilgiler veren Le Gris, (PP 208v/514) orada Robert Seurel'in talebi üzerine Caen'in icra memuru (Guillaume de Mauvinet)'in *huzuruna* gittiğini söylüyor. Le Gris sadece Seurel'in ismini veriyor; Bi-

gaut ve Mauvinet için bkz. Dupont-Ferrier, 1:496 (mad. 4541), 1:450 (mad. 4232).

"Hemen hemen iki fersah": PP 208v/514. *Fersah (5,5-6 kilometre):* Chardon, 133. Capomesnil, Saint-Pierre'e kuş uçuşu 9 kilometre uzaklıktadır ancak yol bu kadar düz değildir. Nicole muhtemelen Saint-Pierre'e (Mariette de La Pagerie) gitmek için Vie boyunca batıya ve ardından güneybatıya gitti. Bir fersah, her yöne on kilometrelik bir seyahat mesafesi verir, ki bu doğru gibi görünüyor.

Capomesnil (49° 5′ K, 0° 5′ E) 18 Ocak'ta 7.23'te gündoğumunu ve 16.36'da günbatımını gördü (ABD Donanması tablolarından elde edilen veriler, on günlük Gregoryen kayması ve bir güneş günü için ayarlanmıştır). Sivil alacakaranlık (kullanılabilir gün ışığı) gündoğumundan yaklaşık otuz dakika önce başlar ve günbatımından yaklaşık otuz dakika sonra sona erer.

"Sabah yemeği saatinde": PP 208v/514. Günün büyük öğünü tipik olarak sabah saat dokuz ile öğlen saat on arasında yenirdi (Bishop, 134). Le Gris'nin nitelemesi göz önüne alındığında Nicole öğlen saatlerinde, hatta daha sonra dönebilirdi. *"ilk saat":* aslen sabah altıdır (veya gündoğumu) ama on dördüncü yüzyılda genellikle yaklaşık sabah dokuz olarak düşünülürdü (Oxford English Dictionary, sv). *"Bir terzi ve iki kadın daha":* PP 208v/514. *Yumruklarla dövmek:* PP 208v/515. *Kadın dövmeye yönelik tutumlar:* Verdon, 38-39.

Argentan'dan Capomesnil'e kuş uçuşu yaklaşık otuz beş kilometredir ancak karayoluyla oldukça uzaktır. Bir fersah beş buçuk kilometre ise, o zaman dokuz fersah, kırk beş kilometre, makul bir tahmindir. Mariette de La Pagerie, kuzeyde Argentan'dan Trun'a ve Montpinçon'u geçerek neredeyse Livarot'a ve daha sonra batıda Saint-Julien-le-Faucon'dan Capomesnil'e uzanan muhtemel bir rota gösteriyor. Tipik bir günlük seyahat (yakl. 1400) otuz ila elli kilometre arasındaydı, elli millik yolculuklar sadece yolda at değiştirebilecek adamlar için mümkündü; bkz. Boyer, 606.

Tecavüz kanıtı olarak yaralanmalar: Saunders, 63 (ortaçağ İngiltere'sinde kırk günlük sınıra dikkat çekiyor); Gravdal, 129-30 (on dördüncü yüzyıl Fransa'sındaki tıbbi muayenelerden alıntı). *"On veya on iki ev":* PP 209v/519 (L). Nicole'ün ölümü: PP 209v/519.

Carrouges'un yanıtı: PP 210r-v/521–22. *Tecavüz suçlaması getiren kadın için onursuzluk riski:* La Marche, 51. *Marguerite'nin çocuğu:* Le Coq, 111,

doğumunu 9 Temmuz ile 29 Aralık arasında olarak söylüyor. *Tecavüz ve gebe kalma:* Gottlieb, "Pregnancy" 157; Saunders, 73-75. *Berengier'in gider makbuzları:* BN MS. fr. 26021, no. 899, 900; Moricet, 207 (alıntılar). *Adam Louvel çağrıldı (20 Temmuz):* AN X 2A10, fol. 233r). Jour d'avis *(açıklama):* Bloch, *Law,* 126-27. *Thomin du Bois, Adam Louvel'e meydan okuyor (22 Temmuz):* AN X 2A10, fol. 233r-v; Le Coq, 97n.

Diğer tutuklamalar (20 Ağustos): AN X 2A10, fol. 235r; Le Coq, 97n (alıntılar). *Adam Louvel ve hizmetçi işkence altında sorgulandı:* Le Coq, 112. *Adli işkence ve yöntemler:* Ducoudray, 506–19; Peters, 67-69. *Jeanne de Fontenay:* AN X 2A10, fol. 239v.

Beloteau tutuklandı: AN X 2A10, fol. 236r-v; Le Coq, 99.

Fransız işgal planları: Fr-Br, 303-8; Fr-L, 11:456–57 (Burgonya'nın etkisi); Fr-J, 2:174–77, 195–200 (kralın yemini, 196); Palmer, 67-87.

"Kimse gerçekten bilmiyordu": Le Coq, 111–12. *Le Coq'un şüpheleri:* Odolant-Desnos, 1:445n; Le Prevost, *Tilleul,* 104. *15 Eylül 1386 kaydı,* arrêt: AN X 2A10, fols. 238v–239r; Fr-L, 12:369–70. *Kararın Latince metni:* AN X 2A11, fols. 206r–210v; Fr-Bu, 10:503–23. *Arnold de Corbie'nin imzası:* fol. 210v. *Sack,* rapporteur: Shennan, 64–65. *Düellolara izin verilmeyişi (1330–83):* Ducoudray, 396-406. *1354'te tecavüz nedeniyle izin verilen düello:* Diderot ve d'Alembert, sv "Duel". *Düellonun orijinal tarihi (27 Kasım):* AN X 2A10, fol. 239v.

Parlamento'nun gerekçesi, tartışma, Le Gris'nin hastalığı: Le Coq, 96 –97, 110–111. *"Yaver hastalandı":* AN X 2A10, fol. 239v. *Yalancı şahitlik kanıtlanırsa Marguerite yakılacak:* Fr-Br, 314; Fr-M, 13:107. *Yalancı şahitlikte kadınların yakılması:* Ibelin, 175, alıntılayan Reinhard, 187; La Marche, 16, 51; Lea, 172-73.

7. Bölüm: Tanrı'nın Hükmü

Saint-Martin-des-Champs: Biver and Biver, 27-29; Hillairet, *Rues,* sv "Bailly (sokak)," "Montgolfier (sokak)," "Saint-Martin (sokak)." *Aziz Martin:* Ferguson, 133. *Yeni şehir surları (1356–83):* Couperie, 19; Autrand, *Charles VI,* 233. *su kemeri:* Lacordaire, 219-21. *Mahkeme, hapishane:* Hillairet, *Gibets,* 233–39. *Mahkeme kayıtları: Suç kayıtları,* 220–22, 227–28.

Dövüş sahasının konumu: Chronographia, 85; Le Coq, 110; Hillairet, *Gibets,* 236 ve *Rues,* sv "Montgolfier (sokak)," "Saint-Martin (sokak)," no. 292. *Sahanın boyutu:* CG, 20–21 (40'a 80 adım); Pisan, *Traité du droit d'armes,* Fr-L, 20:508–9'da belirtildiği gibi (24'e 96 adım, "94"ten düzeltilmiştir). *Bir tempo (2,5 fit): Oxford İngilizce Sözlüğü,* sv "hız" 3. *"hazırlanan arenanın...":* Pisan (yukarıdaki gibi); Le Coq, 110; Desmadeleines, 41. *Setler, donanımlar:* Jaille, 142–44; CG, 31. *"Büyük tribünler...":* Fr-Br, 313. *Kum:* Jaille, 142; Fr-J, 2:229.

Homeros, *İlyada* 3.310–80 (Lattimore, 108–10). *Adalardaki düellolar:* Lea, 111–12. *Kraliyet düelloları:* Huizinga, 107-8; Autrand, *Charles VI,* 146-47. *Köpek-adam düellosu:* Bullet, 70-71; Monestier, 82; Cohen, 60-61.

VI. Charles'ın seyahati: Petit, 28–32; Lehoux, 2:194. *Fırtınalar, alametler, istila iptal edildi:*Fr-J, 2:201–3; RSD, 1:457–62; Palmer, 77-81.

Charles mızrak dövüşlerine hevesli, amcalarına danışıyor: Fr-J, 2:28, 205, 440. *Parlamento, 24 Kasım:* AN X 2A10, fol. 243v (Fr-Bu, 10:289'da belirtildiği gibi 24 Eylül *değil*). *Paris'teki Kral:*Petit, 31-32.

Kraliyet evliliği: Fr-Br, 252–59; MSB, 1:357–61; Autrand, *Charles VI,* 152-58. *Isabeau (tarihler):* Van Kerrebrouck, 115. "Toute nue": Fr-L, 10:345. *Veliahtın doğumu, ölümü:* RSD 1:456; Van Kerrebrouck, 115; Autrand, *Charles VI,* 171. *Noel kutlamalarının parçası olarak düello:* Lehoux, 2:196-97. *Doğumda Marguerite:* Le Coq, 111.

8. Bölüm: Yeminler ve Son Sözler

İbadet, oruç, ayin: Le Coq, 111; Dewannieux, 32; Bloch, *Law,* 24; Monestier, 71, 74 (özel bir *missa pro duello* anlatıyor).

Zırh, silahlar, at donanımları: Lobineau, 2:672–77 (Bretonya düellosu, 19 Aralık 1386); CG, 10 (mızrak, kılıç, hançer, kalkan); Fr-M, 13:107 *(mızraklar, kısa kılıçlar)*; Brantôme, 51-52 ("masses qu'on nomme *becs de corbin* [muhtemelen baltalar, *hache*], et une forte courte espée [kısa kılıç] en façon de grand dague"); Malherbe, 3:537–38 (her iki adam da "à cheval ... [avec] lances"). Dewannieux, 41-42, Brantôme'den alıntı yapıyor, her adama bir balta *(hache)* veriliyor.

Ek bilgi: Wise, 66-87 (mızrak, kılıç, hançer); Hewitt, 2:261–65 (baltalar); Davis, 11–29, 55–58, 67 (savaş atları, mızraklar); Monestier, 57-58

(kılıçlar); Keen'de Ayton makalesi, *Ortaçağ Savaşı,* 186–208; Viollet-le-Duc, sv "armure", "bacinet", "chanfrein", "chausses", "cotte", "dague", "ecu", "épée", "gantelet", "hache", "harnois," "lance" vb. *Ekmek, şarap, para:* CG, 19–20; Jaille, 155; Lobineau, 2:676. Hillairet, *Rues,* sv "Montgolfier (rue)," bir düelloyu kaybeden ve 60 livre ödemek zorunda kalan bir asilzade diyor.

Düello'nun şöhreti, büyük kalabalık: Fr-Br, 309, 313; RSD, 1:464; Dewannieux, 31. 29 Aralık 1386'da (on günlük Gregoryen kaymasına göre ayarlanmış) Paris'te gündoğumu (48° 48′ K, 2° 30′ D) yaklaşık 7.45 idi. 7'den kısa bir süre sonra başlayan sivil alacakaranlık (kullanılabilir ışık). 1386-87 Kışı: Lebreton, 72.

Kraliyet heyeti: Jaille, 149-50. *Savaşçıların sahaya gelişi için kurallar:* CG, 10–11, 15; Jaille, 153-54. Belki de Carrouges-Le Gris düellosu için hazırlanmış bir kararnameye (*formulaire*) göre (Guenée, 335), her iki savaşçının da öğlene *(mydi)* kadar gelmesi gerekiyordu ama bütün törenlerde kralın beklenmesi gerekiyordu; BN MS. fr. 2699, fol. 189r. *Kefiller:* Fr-Br, 313. *Listelenen kefiller:* AN X 2A10, fol. 243v–244r; Fr-L, 12:371. *Marguerite'nin kıyafetleri, araba:* Fr-Br, 313; Le Coq, 111; Brantôme, 51; La Marche, 16.

Sör Robert de Thibouville (1386'da): Le Prevost, *Tilleul,* 57; *Eure,* 3:478. *Du Bois-Louvel düellosuna izin verilmedi:* AN X 1A 1473, fol. 224r; Le Coq, 97n.

Düello öncesi törenler: CG, 12–29; Jaille, 153-65; Lobineau, 2:670–71 (Bretonya düellosu); Villiers, 31-41; İbelin, 165–75; Du Breuil, 101–23; *Summa,* 167-74; Beaumanoir, no. 1828–50; Fr-Br, 313–14; BN MS. fr. 2699, fol. 188v–193r; BN MS. fr. 21726, fol. 189v (üçüncü yemin). *Daha fazla bilgi:* Cohen, 56-59; Monestier, 74-75; Bartlett, 121.

Marguerite'in arabadan indirilmesini emretti: Le Coq, 111; Le Prevost, *Tilleul,* 111n. *Marguerite düelloda:* Fr-L, 12:37 ("[la] femme . . la estoit"); bkz. La Marche, 16. *Platform:* Brantôme, 51.

"Hiçbir şeyi şansa bırakmamak": Monestier, 70. *Le Gris şövalye yapıldı:* Le Coq, 111. *Şövalyelik verme:* Bloch, *Feudal Society,* 2:312–16; Keen, *Chivalry,* 64-82. *Savaşçıların sağlığı:* Le Coq, 111; Fr-L, 12:367 (Le Coq düzeltme); JJU, 371.

Sunak: CG, 23; Jaille, 148. *Üçüncü yemin:* Cohen, 57-58. *Marguerite'nin sözleri:* Fr-Br, 313–14; Fr-Bu, 10:383–84; Le Coq, 111 *(dicendo... in die düelli). Marguerite'nin duaları, yanarak ölüm* (Betisac): Fr-Br, 314, 369.

9. Bölüm: Ölümüne Dövüş

Sunağın kaldırılması, komutlar, eldiven, tanıklar: CG, 30–31; Villiers, 39; Jaille, 164–65; Monestier, 75. *Olası sonuçlar:* CG, 32–33; Jaille, 165-66. *Tereddüt veya acıma yok:* Beaumanoir, no. 1843; Monestier, 71; Lea, 178; Bartlett, 111. *1127 düellosu:* Brugeslu Galbert, 212-13 (yaygın alıntı).

Mızraklarla dövüş: Fr-Bu, 10:284; Fr-L, 12:38; Fr-M, 13:107. RSD, 1:464, iki adamın sahaya girdikten sonra atlarından indiklerini ve yaya olarak kılıçlarla savaştıklarını söylüyor. Le Coq, 111, Le Gris'nin atlı düşmanına yürüyerek saldırdığını söylüyor. JJU, 371, sadece bir kılıç dövüşünü anlatıyor. *Chronographia,* 84-85, dövüş ayrıntıları vermiyor. Malherbe, 3:537-38, her iki adamı da mızraklı ve ata binmiş olarak gösteren bir duvar resminden (1621'de mevcut) bahsediyor. Mızrak dövüşü ayrıntıları, yine VI. Charles, Fr-J, 2:434-46'nın da katıldığı Saint-Inglevert turnuvasından (1390) uyarlanmıştır. Bkz. Yaralamayan mızraklar "pointed lances", Fr-J, 2:229–30.

Hızlar: Modern bir yarış atı, Saint-Martin'in bir ucundan ortasına kadar olan mesafenin yaklaşık on iki katı olan dört yüz metre içinde ortalama saatte 65 kilometrenin üzerinde hıza ulaşabilir. Daha yavaş, daha ağır ve 135 kg ağırlık taşıyan orta çağ savaş atı, ancak 25 kilometre / saat maksimum hıza çıkabilir ki bu karşılıklı yaklaşma hızı olarak 50 kilometre / saat veya saniyede yaklaşık 15 metreye karşılık gelir. Hücum sırasında ortalama 17 kilometre hızla, Carrouges ve Le Gris, yaklaşık yedi saniye içinde saha ortasında buluşmuş olmalılar.

Balta dövüşleri: At sırtında ve yaya balta dövüşleri, spor müsabakalarında yaygındı (örneğin, Fr-J, 2:230) ve adli düello konulu mevzuat (*formulaire*) baltalardan da bahsediyordu (örn. Jaille, 165). Brantôme, 52, bir çeşit balta (*hache*) olarak *becs de corbin*'den bahseder. Düellonun günümüze ulaşan tek resminde de baltalar görünmektedir (British Library MS Royal 14 E. iv, fol. 267v.) Dewannieux, 41-42, Carrouges ve Le Gris'yi at sırtında baltalarla dövüştürür *(haches).* İki atın ölümüne yol açan sahneyi buradan alıntıladım. *Baltayla dövüş taktikleri:* Hewitt, 2:261-65.

Kılıç dövüşü detayları: Fr-Bu, 10:284–85; Fr-L, 12:38; Fr-M, 13:107; RSD, 1:464–66; JJU, 371. Hem Froissart hem de RSD, Carrouges'un uyluk yarasından bahsediyor. *"dürte savura":* Fr-Br, 314 (tipik kılıç oyunu).

Froissart, Carrouges'un Le Gris'yi yere serdiğini; RSD, Carrouges'un Le Gris'yi başlığından yakaladığını, geriye doğru hamle yaptığını ve onu yere düşürdüğünü; JJU, Le Gris'nin düştüğünü ve Carrouges'un onun üzerine atladığını söylüyor. *Le Gris'nin ağır zırhı, Carrouges'un zırhı delme zorluğu:* RSD, 1:466.

JJU'nun, Carrouges'un Le Gris'nin tepesine tırmandığına dair anlatımı, son darbenin (coup de grâce) hançerle vurulduğunu düşündürüyor. *Başlık, siperlik:* Viollet-le-Duc, s.v. "bacinet." *İtiraf istendi, reddedildi:* Fr-M, 13:107; JJU, 371; RSD, 1:466-67.

Şövalyenin haykırışı, kalabalığın yanıtı: Fr-Bu, 10:285; Desmadeleines, 42. *Galibin yaralarına bakılıyor:*

Jaille, 169. *Carrouges ve kral, ödüller, karısı ile yeniden kavuşma, Notre-Dame:* Fr-Br, 314. *Talep edilen tıbbi yardım (Clisson hikâyesinden uyarlanmıştır):* Fr-J, 2:525. *Şövalyenin zaferi "mucize gibi":* Le Coq, 111; Fr-L, 12:367 (Le Coq düzeltme). *Galibin törenle ayrılışı:* CG, 33–34; Jaille, 168-69.

Galibin kaybedenin zırhını alma hakkı: Jaille, 169. *Zırhın bağışlanması:* Desmadeleines, 35. *Le Gris'nin cesedi:* Fr-Br, 314; Jaille, 188-89. *Montfaucon:* Hillairet, *Gibets,* 31–39. *"devasa iskelet topluluğuna... ":* White, 51. *Talih'in, Le Gris'yi cezalandırması:* Fr-Br, 309; Fr-M, 13:107.

10. Bölüm: İnziva ve Sefer

6000 livrelik ödül: PP 211v–212r/523–26; Le Coq, 112-13. *Le Gris'nin satılan arazileri:* Caix, 370. *Aunou-le-Faucon:* Odolant-Desnos, 1:439n; Van Kerrebrouck, 417.

Robert de Carrouges ve kardeşleri: Le Prevost, *Eure,* 3:479.

IV. Jean Chevalier d'honneur olarak: BN PO 605, Carrouges, no. 11 (23 Kasım 1390). *Carrouges'un 1391'de Doğu'ya yaptığı yolculuk:* Fr-L, 12:39, 14:386. *Craon ve Clisson, Bretonya seferi, kralın çıldırması:* Fr-J, 2:521-35; RSD, 2:2–23 (dört adam öldürüldü); Autrand, *Charles VI,* 289-95. *Bretonya'daki Carrouges:* Fr-L, 20:509. *Bal des Ardents:*Fr-J, 2:550–52; Autrand, *Charles VI,* 290-303.

Barış görüşmeleri, Keşiş Robert, Richard ve Isabelle: Fr-J, 2:584–88, 599–600. *Nicopolis:*Fr-J, 2:622-27; Nicolle, 33-71; Atiya. Carrouges'un üç

arkadaşının(Fr-Br, 314-15) hepsi eski komutanı Jean de Vienne ile birlikte Nikopolis'te öldüler ve Le Prevost'un tahminine göre onun da orada ölmüş olması muhtemeldir. *Tilleul,* 112n; Dewannieux, 43.

Başka bir adamın itirafı: RSD, 1:466; JJU, 371. *Marguerite'in intihar ettiği iddiası:* Minois, 20. *Ölümü (1419?), Robert'in mirası:* La Noë, 7. *Marguerite'in mülkleri:* AD Eure, E.2703, Seigneurie de Carsix (vasiyetin kopyası, 11 Ocak 1451); Le Prevost, *Tilleul,* 63-65 ve *Eure,* 3:481. *Saint-Martin Manastırı'yla yapılan sözleşme (15 Mart 1396, ns):* Contades and Macé, 83-92. *Le Gris'nin protestocu torunları:* White, 42-56.

Parlamento tarafından yetkilendirilen son düello olarak, Carrouges-Le Gris düellosu, daha sonraki düellolar: Morel, 613; Gaudemet, 131; Cohen, 59-60; Bartlett, 120-22; Neilson, 17, 204–5, 304–7, 328–31; Ducoudray, 405 (kral tarafından izin verilmeyen bir 1388 düellosu). *Valenciennes'deki 1455 düellosu:* La Marche, 17-19; Monestier, 79. Paris'te Kral II. Henri'nin önünde vuruşan Jarnac ve La Châtaigneraie arasındaki 1547 tarihli düello, öncesinde yeminler olmakla birlikte başlı başına bir adli düello değil, kraliyet mahkemesinde görülen bir hakaret davasından kaynaklanan bir onur düellosuydu: Monestier, 105–6 . *1818'deki meydan okuma (İngiltere):* Fr-Bu, 10:290n; Neilson, 328-31.

Ek: Münakaşanın Ardından

Sevinç: Fr-M, 13:107. *Farklı tepkiler:* Le Coq, 110. *Mahkûmun iddia edilen itirafı:* RSD, 1:466. *Hasta adamın itirafı:* JJU, 371. İlk yorumculardan biri olan La Marche, 14-17, Le Gris'nin suçlu olduğuna ve bu düellonun bunu "kanıtlamanın" tek yolu olduğuna inanıyordu. *Daha sonraki yorumlar:* Diderot ve d'Alembert, sv "Duel"; Voltaire, 119–20 (böl. 20); Du Bois, 1:257–61; Le Prevost, *Tilleul,* 102-4. *Le Gris'nin torunu, savunmacı:* White, 42-56. *Modern yorumlar: Encyclopaedia Britannica,* 8:639a; Dewannieux (Caen 1973); Famiglietti, 137-41.

Kaynak Listesi

Bu liste, notlarda belirtilen kaynaklarla sınırlıdır ve araştırma sırasında başvurulan pek çok genel tarihi ve özel referans çalışmasını içermez. El-yazması kaynaklar şehir, arşiv, raf numarası ve gerekli yerlerde folyoya göre listelenmiştir. Basılı kaynaklar yazar, başlık, şehir ve yayın yılına göre listelenmiş; alt başlıklar genellikle alınmamıştır.

Yazma Eserler

Caen: Archives Départementales de Calvados (AD Calvados)

Série F. 6279: Charter, Mesnil Mauger, 1394

Évreux: Archives Départementales de l'Eure (AD Eure)

Série E. 2703: Carrouges-Thibouville will, 1451

Paris: Archives Nationales (AN)

Serie X–Parlement de Paris

A 1473, fol. 145v, 224r-v, 9 Temmuz, 15 Eylül oturumları (mikrofilm)

A 10, fol. 232r–244r, Adli sicil, 9 Temmuz 1386–1 Aralık 1386 (mikrofilm)

2 A 11, fol. 53r-v, 54v, 206r–210v, 211v–212r, adli karar (*arrêt*) ve ifadeler, 13 Eylül 1386–9 Şubat 1387

Paris: Bibliothèque Nationale (BN)

Dossier bleu 155, Carrouges: aile tarihi üzerine Fransızca el yazması notlar:

2258: 1306 kararname ve düello *formulaire* kopyası (mikrofilm)

2699, fol. 188v–193r: düello *formulaire*

21726, fol. 188r–190v: düello *formulaire*

23592: Alençon ve Thibouville rehineler 1360 antlaşması 26021, no. 899, 900: Guillaume Berengier'in makbuzları, Temmuz 1386

na 7617, fol. 265r–269r: Aunou-le-Faucon ile ilgili Kraliyet beratı

Elyazmaları Latince

4645: *Questiones Johannis Galli* (Jean Le Coq'un dava defteri, Paris kopyası) Pièces originales (P.O.):

605, Carrouges, no. 1-20: askeri kayıtlar, vb.

2825, Thibouville, no. 1-16: aile belgeleri

Basılı Birincil Kaynaklar

Beaumanoir, Philippe de. *Coutumes de Beauvaisis.* Edisyon: Amédée Salmon 2 cilt.

Paris, 1899–1900; rpt. 1970

The Book of Pluscarden. Edisyon: Felix J.H. Skene 2 cilt. Edinburg, 1877, 1880.

Brantôme, Pierre de Bourdeilles, Abbé et Seigneur de. *Discours sur les duels.* Editör: J.A.C. Buchon Paris, 1838; rpt. Arles, 1997.

Cartulaire de Marmoutier pour le Perche. Edisyon: L'abbé Barret Mortagne, 1894.

Cérémonies des gages de bataille selon les constitutions du Bon Roi Philippe de France. Edisyon: G.A. Crapulet Paris, 1830.

Chaucer, Geoffrey. *The Canterbury Tales.* Editör: Larry D. Benson Boston, 1987.

Chronographia regum francorum. Editör: H. Moranville Cilt 3 (1380-1405). Paris, 1897.

Du Breuil, Guillaume. *Stilus curie parlamenti.* Editör: Félix Aubert Paris, 1909.

Froissart, Jean. *Chroniques.* Editör: J.A. Buchon 15 cilt (= *Collection des chroniques nationales françaises,* cilt. 11- 25 Paris, 1824–26.

---. *Chroniques.* Editör: Kervyn de Lettenhove 25 cilt Brüksel, 1867–76.

---. *Chroniques.* Editör: Léon ve Albert Mirot, ve diğerleri, 15 cilt. (en son). Paris, 1869–.

---. *Chronicles.* Çev: Thomas Johnes 2 cilt. Londra, 1839.

---. *Chronicles* (seçme). Çev: Geoffrey Brereton Londra, 1968.

Galbert of Bruges. *The Murder of Charles the Good, Count of Flanders.* Editör ve çevirmen: James Bruce Ross. New York, 1960.

Homer. *Iliad.* Çev: Richmond Lattimore. Chicago, 1951; rpt. 1961

Ibelin, Jean d'. *Assises de la haute cour.* Editör: Auguste-Arthur Beugnot. In *Assises de Jérusalem,* 1:7–432. Paris, 1841.

Jaille, Hardouin de la. *Formulaire des gaiges de bataille.* In Prost, 135–91.

Juvénal des Ursins, Jean. *Histoire de Charles VI.* Editör: J.A.C. Buchon *Choix de chroniques et mémoires sur l'histoire de France,* 333–569. Paris, 1838.

La Marche, Olivier de. *Livre de l'advis de gaige de bataille.* In Prost, 1–28, 41–54.

La Tour Landry, Geoffroy de. *Le livre du chevalier.* Editör: Anatole de Montaiglon.

Paris, 1854.

Le Coq, Jean. *Questiones Johannis Galli.* Editör: Marguerite Boulet. Paris, 1944.

Le Fèvre, Jean. *Journal.* Editör: H. Moranville Cilt 1 Paris, 1887.

Lobineau, Gui Alexis. *Histoire de Bretagne.* 2 cilt. Paris, 1707; rpt. 1973.

Ordonnances des roys de France de la troisième race. Editör: Eusèbe Jacob de Laurière.

Cilt 1 Paris, 1723.

Pisan, Christine de. *The Book of the City of Ladies.* Çev: Earl Jeffrey Richards.

New York, 1982

Prost, Bernard, ed. *Traités du duel judiciaire, relations de pas d'armes et tournois.* Paris, 1872.

Registre criminel de la justice de Saint-Martin-des-Champs à Paris au XIV e siècle. Editör: Louis Tanon. Paris, 1877.

Réligieux de Saint-Denis. *Chronique du réligieux de Saint-Denys (1380–1422).* Editör: L. Bellaguet. 6 cilt. Paris, 1839–52.

The Romance of the Rose. Guillaume de Lorris and Jean de Meun. Çev: Charles Dahlberg Princeton, 1971; rpt. 1986.

Summa de legibus normannie in curia laicali. Editör: Ernest-Joseph Tardif. *Coutumiers de Normandie,* vol. 2. Paris, 1896.

Villiers, Jean de. *Le livre du seigneur de l'Isle Adam pour gaige de bataille.* In Prost, 28–41.

The Westminster Chronicle, 1381–1394. Editör ve Çevirmen: L. C. Hector ve Barbara F. Harvey. Oxford, 1982.

İkincil Kaynaklar

Anglo, Sidney. *The Martial Arts of Renaissance Europe.* New Haven, 2000.

Ariès, Philippe, and Georges Duby, eds. *A History of Private Life.* Vol. 2, *Revelations of the Medieval World.* Çev: Arthur Goldhammer. Cambridge, Mass., 1988.

Asse, Camille. *En pays d'Auge: St-Julien-le-Faucon et ses environs.* 2nd ed. Saint-Pierre sur-Dives, 1981.

Atiya, Aziz Suryal. *The Crusade of Nicopolis.* London, 1934.

Autrand, Françoise. *Charles V: le sage.* Paris, 1994.

---. *Charles VI: la folie du roi.* Paris, 1986.

Barbay, Louis. *Histoire d'Argentan.* 1922; rpt. Paris, 1993.

Barlett, Robert. *Trial by Fire and Water: The Medieval Judicial Ordeal.* Oxford, 1986.

Bishop, Morris. *The Middle Ages.* New York, 1968; rpt. 1987.

Biver, Paul, and Marie-Louise Biver. *Abbayes, monastères et couvents de Paris.* Paris, 1970.

Bloch, Marc. *Feudal Society.* 2 cilt. Çev: L. A. Manyon. Chicago, 1961.

Bloch, R. Howard. *Medieval French Literature and Law.* Berkeley, 1977.

Bongert, Yvonne. *Recherches sur les cours laïques du Xe au XIIIe siècle.* Paris, 1949.

Boyer, Marjorie Nice. "A Day's Journey in Mediaeval France." *Speculum* 26 (1951):

597–608.

Braudel, Fernand. *The Identity of France.* Vol. 2, *People and Production.* Çev: Siân Reynolds. New York, 1990.

Bullet, Jean-Baptiste. *Dissertations sur la mythologie françoise.* Paris, 1771.

Caix, Alfred de. "Notice sur la chambrerie de l'abbaye de Troarn." *Mémoires de la société des antiquaires de Normandie* (ser. 3) 2 (1856): 311–87.

Canel, A. "Le Combat judiciaire en Normandie." *Mémoires de la société des antiquaires de Normandie* (ser. 3) 2 (1856): 575–655.

Cantor, Norman F. *The Civilization of the Middle Ages.* New York, 1994.

Cassini de Thury, César-François. *Carte de France.* Paris, ca. 1759.

Chapelot, Jean. *Le château de Vincennes.* Paris, 2003.

Chardon, Roland. "The Linear League in North America." *Annals of the Association of American Geographers* 70 (1980): 129–53.

Charpillon, M. *Dictionnaire historique de toutes les communes du département de l'Eure.* 2 vols. Les Andelys, 1868–79.

Cohen, Esther. *The Crossroads of Justice.* Leiden, 1993.

Contades, Gérard, and Abbé Macé. *Canton de Carrouges: essai de bibliographie cantonale.* Paris, 1891.

Contamine, Philippe. *La guerre de cent ans.* Paris, 1968.

Couperie, Pierre. *Paris au fils du temps.* Paris, 1968.

Davis, R.H.C. *The Medieval Warhorse.* London, 1989.

Delachenal, Roland. *Histoire des avocats au parlement de Paris, 1300–1600.* Paris, 1885.

De Loray, Terrier. *Jean de Vienne, Amiral de France, 1341–1396.* Paris, 1877.

De Pradel de Lamase, Martial. *Le château de Vincennes.* Paris, 1932.

Deschamps, Paul. "Donjon de Chambois." *Congrès archéologique de France, bulletin monumental* 111 (1953): 293–308.

Desmadeleines, A. Desgenettes. "Duel de Jean de Carouges et de Jacques Legris." *Bulletin de la société bibliophile historique* 3 (1837–38), no. 2: 32–42.

Dewannieux, André. *Le duel judiciaire entre Jean de Carrouges et Jacques Le Gris: le 29 décembre 1386.* Melun, 1976.

Dictionnaire de biographie française. Edited by J. Balteau et al. 20 vols. Paris, 1933–2003.

Dictionnaire de la noblesse. Edited by François-Alexandre Aubert de La Chesnaye Des Bois and Jacques Badier. 3rd ed. 19 vols. Paris, 1863–76.

Diderot, Denis, and Jean Le Rond d'Alembert, eds. *Encyclopédie.* 28 vols. Paris, 1751–72.

Diguères, Victor des. *Sévigni, ou une paroisse rurale en Normandie.* Paris, 1863.

Du Bois, Louis-François. *Archives annuelles de la Normandie.* 2 vols. Caen, 1824–26.

Duby, Georges. *Medieval Marriage.* Translated by Elborg Forster. Baltimore, Md., 1978.

---. *The Three Orders.* Çev: Arthur Goldhammer. Chicago, 1980.

Ducoudray, Gustave. *Les origines du Parlement de Paris et la justice aux XIIIe and XIVe siècles.* 2 cilt. Paris, 1902; rpt. 1970.

Dupont-Ferrier, Gustave. *Gallia regia.* 7 cilt. Paris, 1942–66.

The Encyclopaedia Britannica. 11th ed. 29 vols. New York, 1910–11.

Fagan, Brian. *The Little Ice Age.* New York, 2000.

Famiglietti, R. C. *Tales of the Marriage Bed from Medieval France.* Providence, R.I., 1992.

Favier, Jean. *Paris: Deux mille ans d'histoire.* Paris, 1997.

Ferguson, George. *Signs and Symbols in Christian Art.* New York, 1954; rpt. 1975.

France, John. *Western Warfare in the Age of the Crusades.* Ithaca, N.Y., 1999.

Gaudemet, Jean. "Les ordalies au moyen âge: doctrine, legislation et pratique canoniques." In *La preuve.* Vol. 2, *Moyen âge et temps modernes,* 99–135. Brussels, 1965.

Gottlieb, Beatrice. "Birth and Infancy"; "Pregnancy." *Encyclopedia of the Renaissance,* 1:232–35, 5:155–57. New York, 1999.

Gravdal, Kathryn. *Ravishing Maidens.* Philadelphia, 1991.

Guenée, Bernard. "Comment le Réligieux de Saint-Denis a-t-il écrit l'histoire?" *Pratiques de la culture écrite en France au XVe siècle,* 331–43. Edited by Monique Ornato and Nicole Pons. Louvain-la-Neuve, 1995.

Haskins, Charles H. *The Rise of Universities.* New York, 1923.

Hewitt, John. *Ancient Armour and Weapons in Europe.* 3 vols. 1860; rpt. Graz, 1967.

Hillairet, Jacques. *Dictionnaire historique des rues de Paris.* 9th ed. 2 cilt. Paris, 1985.

---. *Gibets, piloris ve cachots du vieux Paris.* Paris, 1956.

Hippeau, Célestin. *Dictionnaire topographique du département du Calvados.* Paris, 1883.

Horne, Alistair. *The Seven Ages of Paris.* New York, 2002.

Huizinga, Johan. *The Autumn of the Middle Ages.* Translated by Rodney J. Payton and Ulrich Mammitzsch. Chicago, 1996.

Keats-Rohan, K.S.B. *Domesday Descendants.* Vol. 2, *Pipe Rolls to Cartae Baronum.* London, 2002.

Keen, Maurice. *Chivalry.* New Haven, Conn., 1984.

---, ed. *Medieval Warfare: A History.* Oxford, 1999.

---. *The Penguin History of Medieval Europe.* London, 1991.

Lacordaire, Simon. *Les inconnus de la Seine.* Paris, 1985.

Lagrange, Louis-Jean, and Jean Taralon. "Le Château de Carrouges." *Congrès archéologique de France, bulletin monumental* 111 (1953): 317–49.

La Noë, René de [= Louis Duval]. *Robert de Carrouges.* Alençon, 1896.

La Roque de La Lontière, Gilles-André de. *Histoire généalogique de la maison de Harcourt.* 4 vols. Paris, 1662.

Lea, Charles Henry. *The Duel and the Oath.* (Orig. in *Superstition and Force,* 1866.) Editör: Edward Peters. Philadelphia, 1974.

Lebreton, Charles. "L'Avranchin pendant la guerre de cent ans, 1346 à 1450." *Mémoires de la société des antiquaires de Normandie* (ser. 3) 10 (1880): 12–172.

Le Fort, V. "L'Affaire de Carrouges." *La revue illustrée du Calvados* 7.7 (July 1913), 98–99.

Lehoux, Françoise. *Jean de France, duc de Berri.* 4 vols. Paris, 1966–68.

Leonard, John K. "Rites of Marriage in the Western Middle Ages." In *Medieval Liturgy,* edited by Lizette Larson-Miller, 165–202. New York, 1997.

Le Prevost, Auguste. *Histoire de Saint-Martin du Tilleul.* Paris, 1848.

---. *Mémoires et notes pour servir à l'histoire du département de l'Eure.* Edited by Léopold Delisle and Louis Passy. 3 vols. Évreux, 1862–69.

Long, Brian. *Castles of Northumberland.* Newcastle upon Tyne, 1967.

Loth, Yan. *Tracés d'itinéraires en Gaule romaine.* Dammarie-les-Lys, 1986.

Mabire, Jean, and Jean-Robert Ragache. *Histoire de la Normandie.* Paris, 1976.

Malherbe, François de. *Oeuvres.* Editör: M. L. LaLanne. 5 vols. Paris, 1862–69.

Maneuvrier, Jack. "L'affaire de Carrouges au Mesnil-Mauger." *Histoire et traditions populaires* 56 (Aralık 1996): 29–35.

Mariette de La Pagerie, G. *Carte topographique de la Normandie.* Paris, ca. 1720.

Mauboussin, Christophe. *La première révolte de Godefroy d'Harcourt.* Master's thesis.

Caen, 1993.

Mériel, Amédée. *Bellême: notes historiques.* 1887; rpt. Paris, 1992.

Minois, Georges. *Histoire du suicide.* Paris, 1995.

Monestier, Martin. *Duels: les combats singuliers des origines à nos jours.* Paris, 1991.

Morel, Henri. "La fin du duel judiciaire en France et la naissance du point d'honneur." *Revue historique de droit français et étranger* (ser. 4) 42 (1964): 574–639.

Moricet, Marthe. "Duel de Legris et de Carrouges." *Cahier des annales de Normandie* 2 (1963): 203–207.

Neilson, George. *Trial by Combat.* Glasgow, 1890; rpt. 2000.

Nicolle, David. *Nicopolis 1396.* Oxford, 1999.

Nortier, Michel. *Documents normands du règne de Charles V.* Paris, 2000.

Odolant-Desnos, Pierre Joseph. *Mémoires historiques sur la ville d'Alençon.* 2 vols.

Alençon, 1787; rpt. 1976.

The Oxford English Dictionary. Editör: J. A. Simpson ve E. S. C. Weiner. 2nd ed.

20 vols. Oxford, 1989.

Palmer, J. J. N. *England, France and Christendom, 1377–99.* London, 1972.

Pernoud, Régine. *Blanche of Castile.* Çev: Henry Noel. (New York, 1975).

Peter, Edward. *Torture.* 2nd ed. Philadelphia, 1996.

Petit, Ernest. *Séjours de Charles VI: 1380–1400.* Paris, 1894.

Prieur, Lucien. "Château d'Argentan." *Congrès archéologique de France, bulletin monumental* 111 (1953): 84–90.

Reinhard, J. R. "Burning at the Stake in Mediaeval Law and Literature." *Speculum* 16 (1941): 186–209.

Rougemont, Denis de. *Love in the Western World.* Translated by Montgomery Belgion.

Rev. ed. New York, 1956.

Rousseau, Xavier. *Le château de Carrouges.* 4th ed. La Ferté-Macé, 1955.

Saunders, Corinne. *Rape and Ravishment in the Literature of Medieval England.* Cambridge, England, 2001.

Seward, Desmond. *The Hundred Years' War.* London, 1978.

Shennan, J. H. *The Parlement of Paris.* Rev. ed. Stroud, 1998.

Stevenson, Kenneth. *Nuptial Blessing.* New York, 1983.

Summerson, Henry. *Medieval Carlisle.* 2 vols. Kendal, 1993.

Sumption, Jonathan. *The Hundred Years' War.* 2 vols. Philadelphia, 1990, 1999.

Talbert, Richard J. A., et al., eds. *Barrington Atlas of the Greek and Roman World.*

Princeton, N.J., 2000.

Terrier, Claude Catherine, and Olivier Renaudeau. *Le château de Carrouges.* Paris, 2000.

Tournouër, H. "Excursion archéologique dans le Houlme." *Bulletin de la société historique et archéologique de l'Orne* 22 (1903): 349–95.

Van Kerrebrouck, Patrick, et al. *Les Valois.* Villeneuve d'Ascq, 1990.

Vanuxem, P.-F. "Le duel Le Grix–Carrouges." *Le pays d'Argentan* 6 (1934): 197–205, 236–43.

---. *Veillerys: légendes de Basse-Normandie.* Argentan, 1933; rpt. 1967.

Verdon, Jean. *La femme au Moyen Age.* Paris, 1999.

Vérel, Charles. "Nonant-le-Pin." *Bulletin de la société historique et archéologique de l'Orne* 22 (1903): 157–205.

Viollet-le-Duc, Eugène-Emmanuel. *Dictionnaire raisonné du mobilier français.* 6 vols.

Paris, 1854–75; rpt. 1926.

Voltaire. *Histoire du Parlement de Paris.* Amsterdam, 1769.

Warner, Philip. *Sieges of the Middle Ages.* London, 1968.

White, F. Le Grix. *Forgotten Seigneurs of the Alençonnais.* Penrith, ca. 1880.

Wise, Terence. *Medieval Warfare.* New York, 1976.

Wolfthal, Diane. *Images of Rape.* Cambridge, Eng., 1999.

Yule, Henry, ed. and trans. *Cathay and the Way Thither.* 2nd ed. London, 1914.

Ziegler, Philip. *The Black Death.* New York, 1969; rpt. 1971.

Dizin

A

adli düello 96, 99, 139, 145, 152, 245, 247
aile arması 161
Alençon 21, 23, 27, 28, 40, 44, 70, 71, 88, 89, 97, 98, 110, 123, 135, 137, 203, 230, 235, 238, 248, 254, 255
Anjou Dükü Louis 44
arbalet 59, 161
arena 148, 149, 155
Argentan 24, 28, 29, 30, 31, 32, 45, 46, 47, 48, 49, 54, 63, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 84, 88, 90, 91, 92, 107, 126, 127, 128, 131, 205, 215, 235, 238, 241, 251, 255, 256
arma 37
arrêt 117, 203, 215, 242, 248
Artois'lı Philip 118, 210, 240
Aunou-le-Faucon 31, 39, 40, 42, 43, 44, 45, 47, 72, 73, 92, 127, 203, 204, 205, 235, 236, 246, 249
avukat 107, 135, 139, 168
aygır 161
ayin 30, 112, 154, 157, 215, 243

B

bağlılık 19, 21, 27, 32, 38
Bakire Meryem 212
Bal des Ardents 208, 246
balta 162, 164, 191, 243, 245
Bastille 100
başlık 113, 161, 162, 206, 248
baştan çıkarma 235
Bayezid, I., Sultan 211
Beaumanoir, Philip de, 69 82, 238, 244, 245, 249
bec de corbin 164
Becket, Thomas (Aziz) 12, 69, 165, 199
bekâret 30, 214
Bellefons, Thomas de 134
Bellême 21, 25, 27, 28, 29, 44, 45, 46, 47, 64, 66, 121, 123, 235, 236, 255
Beloteau, Jean 126, 127, 135, 242
Berengier, Guillaume 133, 242, 248
Bethisy, Jean de 99, 122, 239
Bourbon Dükü Louis 118
Bretonya 17, 18, 163, 164, 206, 216, 243, 244, 246
Burgonya Dükü Philip (Cesur) 104, 108
Büyük Bölünme 17

C

Caen 22, 36, 74, 82, 132, 133, 226, 230, 238, 240, 247, 248, 252, 255
Calais 16, 18, 234
Capomesnil 38, 64, 65, 66, 67, 68, 70, 73, 74, 85, 87, 91, 105, 116, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 218, 219, 222, 236, 237, 238, 241
Carlisle 61, 237, 256
Carrouges 9, 15, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 37, 38, 39, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 58, 59, 61,

62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 76, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 92, 93, 95, 96, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 107, 108, 109, 110, 111, 113, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 140, 141, 147, 149, 151, 155, 157, 158, 159, 160, 162, 163, 165, 167, 169, 170, 172, 173, 174, 176, 178, 179, 182, 183, 184, 186, 188, 189, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 203, 204, 205, 206, 207, 210, 213, 214, 215, 218, 219, 221, 222, 223, 224, 226, 227, 228, 229, 232, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 252, 254, 255, 256
Chambois 27, 235, 252
champ clos 116, 117, 149, 152, 184
Cherbourg 33
Clisson, Olivier de, 206, 246
Corbie, Arnold de 115, 139, 240, 242
Cotentin 33, 35, 53, 72
Craon, Pierre de 206, 246
Crespin, Jean 49, 50, 51, 67, 69, 89, 120, 121, 124, 218, 219, 237
Crèvecoeur-en-Auge 38
Cuigny 46, 47, 123, 236
çeyiz 24, 27, 35, 38, 42

D

davalar 130
défendeur (davalı) 99, 100, 107, 114, 115, 151, 170
Delifişek 61, 62
din adamı dokunulmazlığı 84, 108
din adamları 17, 28, 31, 90, 105, 113
donjon (iç kale) 25, 26, 66, 102, 103
dövüş iddiası 99, 117
düello 7, 11, 93, 94, 95, 96, 99, 100, 105, 108, 109, 111, 115, 117, 122, 128, 129, 130, 134, 135, 139, 140, 141, 145, 148, 149, 150, 152, 153, 154, 155, 156, 158, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 172, 173, 174, 175, 179, 182, 204, 214, 215, 216, 221, 226, 242, 243, 245, 247, 248

E

Edinburg 249
Edward, III., İngiltere Kralı (1327–77) 82, 238, 254, 255
Encyclopaedia Britannica 226, 247, 253
Encyclopédie (1767) 223, 252
enquête 95, 117, 118, 119, 133, 135
escoute (tanıklar) 166, 172, 183
estoc 163, 191
Eu Kontu 118, 210, 211, 213, 240
evlilik 33, 34, 40, 55, 81, 82, 132, 156, 157, 166, 235
Exmes 28, 30, 32, 45, 47, 174, 235

F

fidye 17, 24, 42, 237
Filistin 210
Fontaine-le-Sorel 37, 54, 55, 63, 64, 65, 218, 237
Fontenay, Jeanne de 135, 242
Fransa 2, 3, 11, 15, 16, 17, 18, 19, 21, 22, 25, 27, 28, 29, 33, 35, 36, 37, 39, 42, 53, 54, 62, 72, 82, 83, 84, 92, 93, 94, 104, 108, 109, 112, 115, 118, 119, 123, 134, 136, 145, 150, 152, 154, 156, 158, 165, 172, 175, 179, 180, 184, 204, 206, 208, 210, 213, 215, 216, 227, 234, 238, 241
Froissart, Jean 7, 58, 202, 209, 221, 225, 228, 230, 232, 233, 245, 246, 249

G

Galen 131
Gaskonya 118
gayrimeşru 131, 132, 133
gebe kalma 242
giyim 236
Gosselin, Estiene 134
greffier 121

H

hache 164, 188, 189, 243, 244, 245
hançer 18, 57, 162, 163, 164, 173, 183, 191, 243
hanedan 156
Haro 77, 238
hastalık 63, 192
hava durumu 9, 234
hizmetçiler 198
Homeros 151, 243
Hôtel d'Alençon 97, 98, 110, 135
Hôtel Saint-Pol 98, 100, 110, 146
hukuk 90, 94, 99, 100, 107, 114, 117, 122, 132, 134, 216, 231, 240

I

Île de la Cité 96, 100, 109, 110, 198
Isabeau, Bavyeralı 104, 156, 157, 243
ifade 36, 117, 120, 121, 123, 124, 125, 128, 199, 204, 233
iffet 84, 236
ihanet 17, 21, 37, 38, 39, 47, 60, 95, 120, 204, 220
İlyada 151, 243
İngilizler 16, 18, 19, 21, 28, 60, 69, 97, 146, 237
inziva 66
İskoçya 53, 56, 60, 62, 63, 67, 68, 69, 70, 73, 87, 136, 158, 174, 237
işkence 18, 134, 135, 181, 223, 242

J

Jean 7, 9, 16, 17, 21, 22, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 58, 59, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 75, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 98, 99, 100, 102, 105, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 115, 116, 117, 118, 120, 121, 122, 123, 124, 125,

126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 134, 135, 136, 140, 141, 146, 149, 151, 155, 157, 158, 160, 162, 163, 167, 168, 169, 170, 173, 174, 176, 178, 179, 180, 182, 183, 185, 186, 187, 192, 193, 197, 198, 199, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 218, 221, 222, 225, 226, 229, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 246, 247, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 256
Jean de Carrouges 9, 21, 31, 32, 33, 35, 37, 38, 39, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 49, 53, 54, 58, 59, 61, 62, 63, 69, 70, 71, 72, 73, 85, 86, 89, 92, 95, 96, 98, 99, 100, 102, 105, 109, 110, 111, 115, 116, 117, 120, 121, 127, 129, 130, 132, 134, 136, 140, 141, 149, 151, 155, 157, 158, 160, 162, 163, 167, 169, 170, 173, 174, 176, 178, 179, 182, 183, 186, 192, 193, 197, 198, 199, 203, 204, 205, 206, 207, 210, 213, 214, 215, 221, 252

K

kalkan 164, 188, 243
Kara Ölüm 17
kâtipler 107, 112
kayıtlar 9, 51, 83, 249
kefil 22, 37, 94, 100, 116, 118, 139, 140, 167, 168, 169, 240
kılıç 15, 105, 162, 163, 167, 173, 183, 191, 193, 195, 206, 217, 231, 243, 245
kılıçlar 11, 192, 243, 244
Konstantinopolis 211
kraliyet sarayı 100
kronikler 9
kuşatma 57, 211
Kutsal Topraklar 15, 97

L

La Rivière, Bureau de 104, 239
Latince 97, 107, 221, 229, 242, 249
La Tour, Bernard de 87, 89, 236, 239, 250
Le Coq, Jean 7, 107, 108, 118, 135, 136, 137, 139, 140, 168, 221, 222, 225, 235, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 249, 250
Le Fèvre, Jean (Chartres Piskoposu) 44, 236, 250
Le Gris, Guillaume 9, 30, 31, 32, 39, 40, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 50, 51, 52, 53, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 80, 81, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 95, 96, 98, 99, 105, 107, 108, 110, 111, 113, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 140, 141, 147, 149, 151, 155, 157, 158, 159, 160, 162, 163, 165, 168, 169, 170, 172, 173, 174, 176, 178,

179, 182, 183, 184, 186, 188, 189, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 198, 199, 202, 203, 204, 205, 210, 214, 215, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 232, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 244, 245, 246, 247, 252
Louvel, Adam 72, 73, 74, 75, 77, 78, 80, 81, 90, 116, 128, 133, 134, 135, 167, 213, 222, 223, 238, 239, 242, 244
Louvre 97, 98, 100, 110, 146, 240

M

mabeyinci 29, 30, 43, 235
manastır 66, 74, 99, 146, 148, 165, 166, 192, 197
mancınık 57
Marcel, Étienne 112, 113
Marguerite 35, 36, 37, 38, 39, 40, 42, 43, 46, 48, 49, 50, 51, 52, 54, 55, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 80, 81, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 105, 108, 109, 115, 116, 120, 121, 122, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 139, 140, 141, 155, 158, 167, 168, 169, 172, 179, 180, 186, 191, 192, 193, 196, 197, 198, 199, 200, 203, 204, 205, 213, 214, 215, 218, 219, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 247, 250
Mauvinet, Guillaume de 74, 133, 240, 241
mektuplar 93, 109, 133, 155
merasim 179, 216
meydan okuma 50, 100, 107, 117, 119, 134, 247
mızrak 148, 149, 154, 155, 162, 163, 164, 183, 184, 186, 188, 191, 207, 217, 243
mızrak dövüşü 148, 155
miras 20, 24, 28, 38, 40, 42, 46, 108, 204, 214
Montfaucon 96, 141, 153, 199, 200, 202, 246
montre 33, 237
Mont-Saint-Michel 24, 33
mülk 31, 42, 46, 131
Müslümanlar 234

N

Navarre Kralı 38, 101
Neversli Jean 210, 213
Nicopolis (Niğbolu) (1396) 246, 251, 255
Normandiya 9, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 28, 29, 30, 32, 33, 37, 42, 45, 48, 49, 53, 54, 55, 62, 64, 66, 82, 92, 93, 94, 96, 107, 119, 120, 152, 162, 165, 204, 210, 213, 218, 219, 220, 223, 224, 229, 230, 234
Notre-Dame (Paris) 97, 136, 145, 152, 153, 198, 199, 246

O

okuma yazma 235
onur 84, 94, 129, 247
Orgement, Pierre d' (Paris Piskoposu) 99

Osmanlılar 211, 213

P

Palais de Justice (Paris) 97, 100, 107, 109, 110, 111, 120, 134, 136, 139, 198, 240
papa 17
Paris 1, 7, 9, 11, 12, 15, 17, 18, 26, 32, 42, 44, 47, 49, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 84, 85, 88, 92, 93, 95, 96, 97, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 118, 119, 120, 122, 124, 125, 131, 132, 133, 135, 136, 139, 140, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 160, 162, 165, 166, 167, 168, 169, 197, 199, 200, 201, 203, 204, 205, 206, 215, 221, 224, 226, 230, 232, 233, 236, 238, 239, 240, 243, 244, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256
Paris Parlamentosu 7, 97, 100, 107, 108, 120, 124, 131, 133, 167, 169, 203, 204, 215, 221, 226, 232, 233
Paris Üniversitesi 97
Perche 21, 22, 23, 25, 27, 28, 30, 123, 249
Percy 59, 61, 237
Pisan, Christine de 82, 239, 243, 250
Plainville 46, 47, 236

R

raptus 82, 135
rehineler 248
revue 55, 61, 254
Robert, Keşiş 22, 24, 27, 28, 30, 31, 37, 38, 39, 45, 55, 56, 61, 63, 87, 92, 93, 120, 158, 167, 204, 205, 210, 213, 214, 225, 230, 235, 236, 237, 240, 244, 246, 247, 251, 254
roi d'armes 166, 172
Romalılar 19, 152
Rouen 37, 38, 54, 157
routier 17, 64

S

Saint-Crespin 67, 218, 219
Saint-Denis Kroniği 221, 224
Sainte-Chapelle 110
Saint-Germain-des-Prés 99, 148
Saint-Martin-des-Champs 99, 145, 146, 242, 250
Saint-Pierre-sur-Dives 66, 74, 77, 85, 124, 128, 133, 219
Salisbury Kontesi 82
sapkınlık 180
savaş atı 22, 161, 162, 172, 186, 245
Sées 93, 215
sefer 24, 33, 38, 54, 62, 63, 65, 68, 75, 119, 126, 132, 134, 141, 156, 169, 170, 178, 187, 188, 206, 208, 211, 226
Seine 29, 37, 38, 96, 103, 107, 139, 145, 146, 254
seyirciler 150, 165, 192, 195
Sigismund, Almanya ve Macaristan Kralı (1387-1437) 210, 211, 213
sihir 175
skandal 51, 85, 89, 90, 112
Sluis 55, 56, 63, 136, 154, 155, 237

son düello 247
Son Haçlı Seferi 213
soruşturma 95, 117, 118, 119, 120, 131, 136
Sultan 205, 211
şato 54, 66, 218, 219
şövalyelik 24, 54, 63, 174, 184

T

tahkimat 17
Taillepie, Pierre 126, 127
Tanrı'nın hükmü 94, 145
tecavüz 18, 81, 82, 83, 87, 89, 92, 95, 96, 108, 115, 117, 122, 125, 126, 128, 130, 131, 132, 133, 135, 139, 141, 205, 214, 222, 227, 238, 242
tellallar 166
temyiz 92, 93, 94, 95, 100, 117, 140, 141
teşrifatçı 166, 169, 172, 178, 183
Thibouville 37, 38, 39, 45, 55, 61, 65, 84, 87, 92, 93, 120, 167, 204, 213, 225, 235, 236, 237, 244, 248, 249
tılsımlar 175
Tilly, Jeanne de (IV. Jean'ın ilk karısı) 27, 123
toprak 15, 17, 18, 19, 28, 30, 31, 34, 35, 38, 40, 42, 46, 50, 54, 73, 99, 151, 152, 204
Tours 15, 145

V

vaftiz 31, 32, 43, 121, 122, 123, 157, 158, 178, 235
Valois'lı, Charles 27, 108, 115, 207, 208
Vauloger, Jean de, 46
veba 32, 234
veliaht 112, 157
vergiler 220
Vernon 37, 38, 236
Vie (nehir) 66, 67, 69, 218, 219, 241
Vienne, Amiral Jean de 33, 53, 55, 56, 57, 59, 60, 62, 136, 210, 212, 213, 237, 247, 252
Vikingler 19, 152
Vincennes 100, 101, 104, 107, 134, 230, 239, 252

W

Waleran de Saint-Pol 118, 167, 240
Wark Kalesi 56
William (Fatih) 19, 24, 37

Y

Yahudiler 16
yargıç 90, 94, 117, 139, 140
yemin 11, 12, 19, 22, 29, 31, 59, 77, 80, 94, 95, 100, 118, 122, 136, 137, 141, 151, 175, 176, 178, 184, 222, 244
Yüzyıl Savaşları 152
Yüz Yıl Savaşları 16, 21, 219

Z

zırh 22, 33, 55, 57, 159, 160, 161, 162, 164, 170, 174, 186, 187, 192, 194
zina 84, 122, 132